NOVUS

ORBIS PICTUS

JUVENTUTI

INSTITUENDAE ET OBLECTANDAE,

complectens

Animalium, Plantarum, Florum, Fructuum, Fossilium, Rituum etiam aliarumque rerum cum ex natura tum ex disciplinis artibusque depromtarum Icones, ad optimorum exemplarium fidem selectas et aeri incisas, addita brevi descriptione ad disciplinarum rationem exacta et ad captum juventutis attemperata,

Auctore

F. I. Bertuch,

Ducis Saxo-Vinar. legationis consiliario; Academiae Caes. Reg. naturae curiosorum, Academiae Reg. Borussicae artium, scientiar. mechanic. Berolinensis, Academiae Electoral. Agunt. scientiar utilium, Societatum oeconomic. Petropolitanae et Lipsiensis, Societatum histor. naturalis Jenensis et Westphalicae Brochhausens. Societatis Germanicae Neo-Eboracensis membro cu honorario tum ordinario.

EDITIO RECENS, TEXTU LATINO ET HUNGARICO AUCTA,

CONSILIO ET CRA

QUORUNDAM HUNGARIAE LITTERATORUM,

PATRIAE AMANTIUM.

TOMUS PRIMUS.

VIENNAE AUSTRIÆ, 1813.

Typis Antonii Pichler.

TERMÉSZETHISTÓRIAI

KÉPESKÖNYV

AZ

IFJÚSÁG HASZNÁRA ÉS GYÖNYORKÖDTETÉSÉRE;

melly,

Az Allatok, Növerények, Virágok, Gyümöltsök és Asványok Képeit, a' Mesterségek és Tudományok sok más oktatásra öszveválogatott Tárgyaival együtt, igen jó eredeti Munkák szerént kimetszve 's kifestve, az Ifjúságértekéhez alkalmaztatott tudományos Magyarázattal elöadja,

Készítette ezelőtt

Bertuch F. J.

A' Veimári Hertzegségben Követtségi Tanátsos és Sok Tudós Társaságoknak a' Római Csász. Kir. Természetvizsgáló Akadémiának, Prussziában a' Mesterségekre és Erömivtudományra ügyelö Kir. Akadémiáknak Erfurtban a' Hasznos Tudományok Akadémiajának, Petersburgban a' Gazdaságra ügyelö szabad Társaságnak, Lipsiában, ugyan egy ollyannak, Jénában a' Természetvizsgáló Társaságnak, úgy szinte Veszprémben is ugyan egy ollyan Társaságnak valóságos, és a' Newyorki Német Társaságnak levelezö Tagja.

ÚJ KIADAS, DEAK ÉS MAGYAR LEÍRÁSSAL MEGBÖVITVE,

NÉMELLY BUZGÓ HAZAFIAKNAK MUNKÁJOK ÁLTAL.

ELSÖ DARAB.

BÉTSBEN 1813.

Pichler Antal betüivel.

BILDERBUCH

ZUM

NUTZEN UND VERGNÜGEN DER JUGEND,

enthaltend

eine angenehme Sammlung von Thieren, Pflanzen, Blumen, Früchten, Mineralien, Trachten und allerhand andern unterrichtenden Gegenständen aus dem Reiche der Natur, der Künste und Wissenschaften; alle nach den besten Originalen gewählt, gestochen, und mit einer kurzen wissenschaftlichen und den Verstandeskräften der Jugend angemessenen Erklärung begleitet,

von

J. F. Bertuch,

Herzogl. S. Weimar. Legat. Rath, der Röm. Kaiserl. Akademie der Naturforscher, der Königl. Preuss. Akademie der Künste, der mechan. Wissensch. zu Berlin, der Chur-Maynzer Akademie nützl. Wissenschaften zu Erfurt, der freyen ökonomischen Gesellschaft zu St. Petersburg, der Leipziger ökonom. Societät, der naturforschenden Gesellschaft zu Jena, so wie auch der westphälischen naturforsch. Gesellschaft zu Brochhausen Ehren und ordentlichem, und der deutschen Gesellschaft zu Newyork korrespondirendem Mitgliede.

NEUE, MIT LATEINISCHEM UND UNGRISCHEM TEXTE VERMEHRTE AUFLAGE,

VERANSTALTET

DURCH EINE GESELLSCHAFT GELEHRTER,

IHR VATERLAND LIEBENDER UNGARN.

ERSTER BAND.

WIEN, 1813.

Gedruckt bey Anton Pichler.

PORTE-FEUILLE

INSTRUCTIF ET AMUSANT

POUR

LA JEUNESSE,

Mélange intéressant d'Animaux, Plantes, Fleurs, Fruits, Minéraux, Costumes, Antiquités et autres objets instructifs et amusans pour la Jeunesse; choisis et gravés sur les meilleurs originaux, avec de courtes explications scientifiques et proportionnées à l'entendement de la jeunesse.

REDIGE

par

F. J. Bertuch,

Conseiller de legation de S. A. S. le Duc de Sax. Weimar, membre de l'Académie impériale des curieux de la nature, de l'Académie royale des arts à Berlin, de l'Academie electorale des sciences utiles de Mayence, de la Société économique de Leipzig, des Sociétées d'histoire naturelle de Jene et de Westphalie è Brochhausen, et de la Société des Allemans à New-York.

NOUVELLE EDITION, AUGMENTÉE DU TEXTE LATIN ET HONGROIS,

PAR UNE

SOCIETE DE GENS DE LETTRES

ET PATRIOTES DE HONGRIE.

VOLUME PREMIER.

A VIENNE, 1813.

Chez Antoine Pichler.

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBÓL

R 2

276955

R 1955

SERENISSIMO

HUNGARIAE ET BOHEMIAE REGIO HAEREDITARIO PRINCIPI

ET

ARCHIDUCI AUSTRIAE,

JOSEPHO,

AUREI VELLERIS,

UNA INSIGNIS ORDINIS S. STEPHANI REGIS APOSTOLICI

MAGNAE CRUCIS EQUITI,

REGNI HUNGARIAE PALATINO,

ET

LOCUMTENENTI REGIO,

UTI ET

GENERALI EJUSDEM REGNI CAPITANEO,

COMITI AC JUDICI JAZYGUM ET CUMANORUM,

CAESAREO REGII EQUITATUS GENERALI,

DUARUM LEGIONUM MILITIAE EQUESTRIS ORDINIS HUNGARICAE

COLONELLO ET PROPRIETARIO,

COMITATUUM PEST, PILIS, ET SOLTH ARTICULARITER UNITORUM

SUPREMO, AC PERPETUO COMITI,

EXCELSI CONSILII REGII LOCUMTENENTIALIS HUNGARICI

NEC NON

EXCELSAE TABULAE SEPTEMVIRALIS

PRAESIDI,

DOMINO BENIGNISSIMO.

M. N. MÚZEUM
KÖNYVTÁRÁBÓL

ANNUNTIATIO.

PRAEFATIO,

DESCRIPTIONEM OPERIS COMPLECTENS.

Librum, qui pictas rerum selectarum imagines evolventibus offerat, esse supellectilem puerorum conclavibus haud minus, immo fortasse magis necessariam, quam cunas, pupam et equulum ligneum, nemo nescit pater ac mater, nemo, qui pueris educandis operam dedit. Atque adeo jam inde a Lockio ad Basedovium, Campium et Salzmannum usque omnes sanae mentis paedagogi monuere, ut ab iis potissimum rebus, quae in oculos incurrerent, puerorum inchoaretur institutio, eorumque obtutui maxima quantum posset bonarum exactarumque imaginum ac figurarum copia offeretur. Quodsi porro juventutis adultioris rationem habeas, hujuscemodi necessitas libri multo magis vel ex eo perspicua fit, quod notionum rectarum de rebus mundi exterioris formatio illic tantummodo feliciter institui poterit, ubi rerum ipsarum intuitus et per corporis sensus facta institutio fundamenta jecerit, quod quo pacto fieri possit, nisi aut res ipsae, aut fideles earum imagines ad intuendum juventuti proponantur, nemo est qui videat. Quapropter jam olim, ut huic in educandis pueris occurrenti necessitati mederetur, Comenius illius famosi sui Orbis picti felix primus cepit consilium, quem secuti non pauci aedificium ab eo tantum inchoatum feliciore successu ampliare conati sunt, quo tandem universae juventuti opus hujusmodi, scopo suo ex asse respondens, offerri posset.

Inter omnia illa tentamina omnesque tales iconum syllogas Bertuchii opus principem omnino locum ad hanc usque diem sibi vendicat, ac non mo-

do maximi nominis Critici ex universis, quae ex isto genere in lucem prodiere opera, unanimi consensu optimum hoc utilissimumque praedicarunt, sed praeceptorum etiam, illorumque qui puerorum educationi navant operam, haec eadem esse sententia videtur, quoniam liber ille adhuc a plurimis studiose requiritur, ac juventutis tam privatae quam publicae institutioni tanquam fundamentum substernitur, Theatris illis naturae et artis, Pinacothecis, aliisque operibus ab orbe picto nomen magis quam rem sortitis, diversissima forma et habitu, jam dudum ex hominum manibus oculisque sublatis. Quin normalem quoque in scholam Reg. Caes. Vindobonensem opus illud introductum esse constat, quae ratio novum profecto atque ex ipso rerum usu depromtum praestantiae illius argumentum est.

Operis delineatio.

I. Opus Bertuchii hunc sibi finem propositum habet, ut cum ex rerum naturalium censu, tum ex artibus ac disciplinis notatu dignissima contineat, id est: complexum quemdam rerum, quae ad juventutem informandam utilissimae, scitu dignissimae, eique jucundissimae sint, iconibus accuratis vividisque propositarum. Expectandum igitur hoc loco non est Historiae naturalis justum systema; quare quaecunque aut generatim scitu digna non sunt, aut juventutis animum nulla prorsus voluptate alliciunt, ex opere, ut par est, isto exsulant. Tituli vero, ad quorum rationem universa materia disposita est, sunt sequentes: Animalia quadrupedia, Aves, Pisces, Amphibia, Insecta, Vermes, Plantae et Fossilia, Hominum porro diversae species ac vestituum formae, Antiquitates, Miscellanea ect.

II. Figurarum delineatio elegans est et accurata et probe aeri incisa. Nihil profecto majoris est momenti, quam ut statim a principio ad veram rerum repraesentationem, justas earum proportiones, impressiones rationesque, ad formarum venustatem et elegantiam, ad incorruptum denique veri pulcrique sensum juventutem assuefacias. Ad hoc autem aeri incisae tabulae, bonae malaeve, summum habent momentum, et juventuti vel plurimum prodesse, vel immensum obesse possunt. Hanc ob causam res iconibus in isto opere exhibitae multa rerum prudentia, sollicito delectu et saporis elegantia ex multis operibus, suo in genere absolutissimis, decerptae ac delineatae fuerunt.

III. Rerum nec copiam nimiam nec varietatem quaeque tabella continet. Confunderet enim turbaretque rerum ideas juventutis imaginatio, atque attentio animi in diversas partes dissiparetur, dum non nisi in unam tabulae figuram praeceptor eam defigere conatur. Nam longe aliter videt puer, ac vir: hic enim ab omnibus ceterarum rerum formis vagantia lumina abstrahere, atque in unius obtutu coercere potest; ille universam rerum diversissimarum multitudinem uno obtutu complectitur, imaginandi vi vividissima ab alia ad aliam celerrime transiliens, adeo, ut ejus aciem animi in unius imagine defigere praeceptor prorsus non valeat. Atque insigni hoc vitio laborant icones in Basedovii opere, cui Elementari nomen est, et multo magis Stoyi quae vocatur Academia iconum.

IV. Imagines rerum exhibitarum non nimis sunt minutae, omnesque, quae in quavis tabula congestae apparent, mutuam, quatenus fieri potuit, proportionem servant, naturalis magnitudinis ratione habita. Haec ratio a ceteris passim neglecta reperitur. Sic e. g. in opere quodam germanico, satis noto, Tab. III. uva sellam, securis turrim, et Tab. IV. sciurus tarandum magnitudine aequat. Qui tandem de justis rerum proportionibus pueri notiones colligant?

V. Figurarum explicatio brevis est ac minime docta. Non studii ac meditationis, sed oblectandi magis gratia librum hujuscemodi legunt pueri. Ad textum sufficit rei depictae propria nomenclatio, succincta et ad captum juventutis accomodata descriptio. Reliqua praeceptor ipse adjungat oportet, quotiescunque unam alteramve libri imaginem in colloquii vel lectionis materiam delegerit.

VI. Res maximam partem externas et insolitas, attamen memorabiles scituque dignas hic liber continet. Invitant scilicet ac trahunt illae novitatis mirabilitatisque illecebris; notarum vero obviarumque rerum imagines parvi omnino aut nihili faciunt pueri, quippe repraesentationis artem nondum sentientes intelligentesque. Qua de ratione profecto non negligenda Orbium pictorum fabricatores parum aut ne omnino quidem cogitasse videntur.

VII. Imagines aeri incisae, systematis specie neglecta, summa rerum vicissitudine ac varietate sibi succedunt, qua scilicet Natura ipsa formas oculis objicere solet. Fastidit enim juventus re-

rum uniformitatem, et delectationum genera vel minuti momento commutans, semperque aliud quidpiam ac novum spectare gestiens, seriem systematicam multarum tabularum aut ejusdem generis res, aut multum similes v. c. aves, pisces etc. exhibentium ad finem usque persequi sine fatigationis ac taedii periculo non potest. Hanc ob causam res diversissimas atque omnimode mixtas liber hic exhibet.

VIII. Non obstante abnormis hujus ordinis specie, haec imaginum congeries, ita confusa, latenti cuidam systemati innititur, quo utique praeceptores uti ad hoc possunt, ut discipulos jam maturiores ad dispositionem rerum systematicam attentos reddant. In rerum nempe ejusdem generis consecutione ordo perfectissimus regnat, et res affines sibi e. g. animalia quadrupedia, aves, pisces, plantae, hominum species, vestituum formae etc. propriam sibi seriem formant, ad quam tabularum quoque paginas numeratas reperies. Simili ratione in commoditatem Indicis eorumque, qui quaerere in eo aliquid volent, in singulis paginis Tomus et Numerus indicatur, ad quem quaeque referenda sint. Quapropter nihil obstat, quo minus totum hoc opus in quemdam systematis ordinem disponatur, dispositumque a bibliopego ligetur.

Ceterum monendus hic lector esse videtur, in hac versione latina, quotiescunque usitata Romano sermoni vocabula deficerent, nomenclationes rerum minus latinas vel etiam barbaras, quippe vulgatas, positas fuisse.

Haec est igitur natura, hic character operis, tam parum inter nos cogniti, ut multis in domibus, etiam cultioribus, vix nomen ejus innotuerit. At nemo ingenuus rerum aestimator dubitabit, quin classicus iste Paedagogicae recentioris liber a pluribus cognosci, atque in manus patriae juventutis nostrae tradi cum primis mereatur. Hanc ob causam nonnulli juventutis nostrae amici novam ejus editionem parandi consilium ceperunt, quam editionem, sive bonitatem ipsius spectes sive pretium, ita conformatam invenies, ut universus legentium orbis ad eam probandam omnibus rationibus inducatur.

Viennae, 1805.

Editores.

A MUNKÁNAK
ÉS
KIADÁSA MÓDJÁNAK RAJZOLATJA.

Egy jó móddal kéfzült Képeskönyv, fzinte ollyan megkívántató söt talám fzükségesebb házi efzköz mint a' böltsö, a' tsiga, nádparipa, 's a' t. Melly tontos igasság légyen ez, jól tudják az ollyan Atyák és Anyák, a' kik valaha gyermekek nevelésében fáradoztak: a' honnan Locké-töl kezdve Basedow-ig, Campé-ig és Salzmann-ig minden józan ítélettelü Nevelö azt javasolja, hogy a' gyermekek legelsö oktatását nézegetéssel egybekötött tanítással kell kezdeni, és e' végre sok 's mindenféle dolgok helyesen leábrázolt képeit kell fzemek eleibe rakni. Az ifjúságra nézve pedig még inkább fzükséges a' jól kéfzült Képeskönyv; mivel tsak akkor várhatjuk, hogy a' tárgyaknak, helyes Megfogását fzerezheti az értelem magának, mikor ezt a' Megfogást nézeletes oktatás elözte meg; e' pedig úgy fzármazik, ha a' tárgyakat terméfzeti lételekben, vagy igazán ábrázoló rajzolatokban rakhatjuk az ifjúság eleibe. A' honnan már Comeniusnak az a' fzerentsés gondolat ötlött elméjébe, hogy ezt az ifjúság tanításában éfzrevett fogyatkozást a' mindenütt esmeretes Orbis pictus nevü munkájával háríttsa el. Az ö hafznos próbatételének idövel fzámos követöi lettek, míg végre ez az általa közönségessé tétetett igasság az újjabb Nevelöktöl minden oldalról megvizsgáltatván, már azólta az övéhez hasonló Képeskönyvek is sokkal nagyobb tökélletességgel kéfzíttetnek.

Ezek között a' sokféle próbatételek és eddig közönségessé lett Képes Gyüjtemények között, leginkább megtetszett az új Nevelöknek a' Bertuch Úr által készíttetett Képeskönyv; mellyet minden Tudós Újságlevelek egyáltaljában legjobbnak tartanak minden eddig esmeretes Képeskönyvek között; úgy annyira, hogy az eddig kézben forgott hasonló Munkák, minémüek: a' Leábrázolt Világ; a' Természet és a' Mesterségek Nézöhelyei; a' sok Képes Pitvarok; 's több illyenek, ennek a' kedvéért mind félre rakattak; söt a' mint tudva vagyon, ugyan az a' Munka az idevaló 's több más Ts. K. alsóbb Oskolákba is bévétetett, a' melly ennek hasznos voltának új bizonysága.

A' Munka Rajzolatja.

I. Bertuch Ur Munkájának summás elöadása ide megy ki: Béfoglalja ez, a' Természet Országaiból, a' Tudományok és Mesterségek határából a' legnevezetesebb tárgyakat; az az, Rajzolatokból 's Képekből álló Gyüjteményben terjeszti az ifjak eleibe mind azt, a' mi ezen tzélra nem tartozik. A' tárgyak illy rendel találtatnak ebben: Emlös állatok, Madarak, Halak, Bogarak, Férgek; Növevények; Asványok; továbbá: külömbkülömbféle Emberfajták, és ezek Viseletei, Régiségek; mindenféle Tárgyak, 's a' t.

II. A' Rajzolatok szépek és a' tárgyakat helyesen ábrázolják, 's a' rézmettzés jól készült. Vajmi fontos dolog az, hogy az ifjakat, eleitöl fogva mindenkor helyes, és a' tárgyaknak nagyságokhoz alkalmaztatott ábrázolatokhoz szoktassuk; hogy ez által minden dolgok felöl ollyan esméretet 's azzal egybeköttetett ízlést szerezhessenek magoknak, a' millyent a' dolog természete kíván. Attól függ illyen esetekben az esméretek helyes vagy természeti, és helytelen vagy a' dolgok természetével ellenkezö voltok, hogy a' rajzolatok, képek, vagy mettzések, jók voltak e' avagy roszszak; mert e' szérent lehet hasznos vagy káros az oktatás az ifjakra nézve. Mellyre nézve ezen kiadandó Munkában tsak ollyan tárgyakra találunk, mellyek sok más efféle híres Munkákból, dologba bélátó itélettétellel 's jó ízléssel válogattattak öszve, 's rajzoltattak le.

III. Nintsenek felette sok és sokféle tárgyak ugyan azon egy táblán; mivel ez által a' tanúlónak képzelödése és figyelmetessége a' tanúlásközben öszvezavarodna. Az ifjú ember szeme együtt szokott járni az-eleven képzelödésével; a honnan nehéz azokat a' Tanítónak sokféle tárgyak között a' tanítás alatt tsak egyre függesztetni. Azt a' fogyatkozást találják minden Nevelök a' Basedow Képeskönyvében, és még inkább Stoynak Képes Akadémia nevü Munkájában, hogy azokban ugyan azon táblán igen sokféle tárgyak képei adatnak elö.

IV. A' tárgyak nem felette kitsíny formákban adatnak elö, az elöadott dolgok között pedig, a' mennyire lehetett, természeti nagyságokhoz képest az egyarányúság megtartatott. Erre a' fontos dologra még eddig kevesen figyelmeztek; így p. o. A' Világnak Új leábrázolása nevü könyvben a' 3dik Táblán egy fej szölö ollyan nagy mint egy szék, a' fejsze és egy torony egyenlö nagyságban vannak lerajzolva; és a' 4dik Táblán a' Mókus ollyan nagy mint az Irámszarvas. Hogy hogy készíttetnék az illyen képek által az ifjúi elme a' természeti dolgok helyes esméretére és azoknak egymásközött való arányosságoknak értésére.

V. A' Képek Magyarázatja rövid, és nints tudományos elöadással megterhelve. Nem is úgy és olly véggel olvassa ezt az ifjúság, mint valamelly tudós Munkát; hanem hogy a' természeti dolgokkal gyönyörködve és még is hasznnal esmerkedjen meg. A' Táblán leábrázoltatott tárgynak igazi neve, annak rövid és az ifjúi elme erejéhez alkalmaztatott leírása elég Magyarázat. Ehez a' Tanító, a' hol szükségesnek tartja, többet adhat; megolvasván az e' mellé kiadandó, bövebb és tudományos Magyarázatot, mellyben mindeneket feltalál.

VI. Minden tárgy megválasztásában tekintet vólt arra, hogy az esmeretlen, ritka és nevezetes legyen, nem pedig a' mit az ifjak a' nélkül is láthatnának. Amazok magokhoz édesgetik 's múlattatják a' tanúlókat, mivel mint ritkák és tsudálatosak ingerlik a' vizsgálódni kívánó ifjúi elmét; a' mindennapiakra pedig figyelmetességeket éppen nem fordítják. Ugy látszik, hogy ezt az éppen nem tsekélynek mondatható megjegyzést, az eddig kiadatott Képeskönyvek szerzöi, nem vették vólt gondolóra.

VII. A' Kimettzet réztáblák tudományrend nélkül minden lehettséges magakedveltetö tárgyak változtatásával következnek egymásután; valamint a' természet is elegyest rakja azokat szemünk eleibe. Az ifjúi elme és azzal járó szem hamar is belé ún az egyformaságba, mindenkor újat még pedig egymástól szembetünöképpen

különböző újat akar az vizsgálni, 's úgy lesz állandó figyelmetessége és gyönyörködése. Ezen okból öszvezavartattak ugyan a' tárgyak rendjei; mindazáltal,

VIII. Ezen zürzavarnak látszó rendetlenségben is, könnyü az elrejtetve lévő tudományrendet észrevenni, 's a' tanítónak arra tanítványit figyelmetessé tenni. Tudnillik, az egymásután következő tárgyak, p. o. az Emlősállatok, Madarak, Halak, Bogarak, Növevények; 's több effélék, mind úgy vagynak számokkal megjelelve, hogy azokat a' Könyvkötő, (ha valaki az egész Munkát tudományrend szerént akarná köttetni) rendbe rakhatja; 's így az Emlősállatok, Madarak, Halak, 's a' t. mind rendben lésznek, és külön külön egy Darabba köttethetnek. Erre való a' Mutató tábla is, melly minden Darab végén találtatik.

Ebben áll rövideden előadva, ennek a' Nevelésre tartozó nevezetes Munkának tulajdonsága, és mivolta; melly már a' külső Országi Nevelők tanítványjainak kezekben olly szükségessé vált, mint a' mi oskoláinkban általjában az Ábécés könyv. Ohajtják ennek mostani kiadói, hogy Kedves Hazájok ifjai között is lábra kapjon, 's olly hasznos előmenetellel terjedhessen el: valamint más Nemzetek ifjai között elterjedett.

A' Magyar fordító maga részéről ezeket jegyzi meg:

a.) Szükségesnek ítélt ollyan helyeken egy két szót adni a' magyar fordításhoz, a' hol az egyébaránt homályos lett volna, vagy a' hol a' magyarázat az egész dolog megértésére szolgálhat.

b.) Új szókat sem maga nem faragott, sem azoktól nem költsönözött, kik nyelvünket mivelni akarván, természete ellenvaló szókat szórtak belé; a' mire szükségünk nem lett volna. — Míg fekete földünk a' tiszta búzát megtermi, legalább addig krumplit belé ne ültessünk.

Bétsben Januárius 5dikén 1805ben.

A' Kiadók.

ANKÜNDIGUNG,

VORBERICHT UND PLAN DES WERKS.

Ein Bilderbuch iſt für eine Kinderſtube ein eben ſo weſentliches und vielleicht noch unentbehrlicheres Meuble, als die Wiege, die Puppe oder das Steckenpferd. Dieſe Wahrheit kennt jeder Vater, jede Mutter, jeder der Kinder erzogen hat, und von Locke an bis anf Baſedow, Campe und Salzmann empfiehlt jeder vernünftige Pädagog, den früheſten Unterricht des Kindes durch das Auge anzufangen, und ihm ſo viel gute und richtige Bilder und Figuren, als man nur kann, vor das Geſicht zu bringen. Nimmt man aber Rückſicht auf die ſchon reifere Jugend, ſo iſt das Bedürfniſs eines guten Bilderbuchs noch einleuchtender; denn die Bildung richtiger Begriffe von den Gegenſtänden der Auſsenwelt läſst ſich nur da erwarten, wo der anſchauliche Unterricht vorausgegangen iſt, und wie iſt dieſer wohl möglich, wenn man der Jugend dieſelben in natura oder in getreuen Abbildungen nicht zum Anſchauen giebt? Schon der alte Comenius hatte daher den erſten glücklichen Gedanken, dieſem weſentlichen Bedüfnifse der Erziehung durch ſeinen famoſen Orbis pictus abzuhelfen, und ihm folgten mehrere neuere Verſuche nach, auf dieſem Grunde weiter und glücklicher fortzubauen, um unſere junge Welt mit einem recht zweckmäſsigen Werke dieſer Art, wo möglich, zu beſchenken.

Unter allen diesen Versuchen, unter allen bisherigen Sammlungen dieser Art steht Bertuchs Bilderbuch noch immer ganz oben an, und nicht nur die berühmtesten kritischen Blätter haben dieses Werk für das beste und brauchbareste, was bisher in diesem Fache erschienen ist, einstimmig erklärt, sondern dieses Urtheil scheint auch ein Urtheil der praktischen Erzieher und Lehrer zu seyn; wenigstens wird dieses Werk noch immer häufig gesucht und sowohl bey dem Privat- als öffentlichen Unterrichte der Jugend zum Grunde gelegt, indefs jene Welt in Bildern, jene Schauplätze der Natur und Kunst, jene Bildergallerien und Orbis pictus von so mancherley Schnitt, Form und Gestalt schon lange aufser Cours gesetzt sind. Auch bey der hiesigen k. k. Normalschule ist dieses Werk bekanntermafsen schon eingeführt worden, ein Umstand, der gewifs einen neuen und praktischen Beweis von seiner Vortrefflichkeit abgeben mufs.

Plan des Werks.

1.) Bertuchs Bilderbuch enthält aus dem Reiche der Natur und aus dem Gebiethe der Wissenschaften und Künste das Merkwürdigste, d. h. eine Sammlung dessen, was für die Jugend am lehrreichsten, wissenswürdigsten und interessantesten ist, in getreuen und lebendigen Abbildungen dargestellt. Alles, was nicht allgemein wissenswürdig ist, oder was für die Jugend kein besonderes Interesse haben kann, ist, wie billig, aus diesem Werke ausgeschlossen. Die Hauptrubriken; wornach das Ganze geordnet ist, sind: Vierfüfsige Thiere, Vögel, Fische, Amphibien, Insekten, Würmer, Pflanzen und Mineralien; ferner Menschenarten und Trachten, Alterthümer, vermischte Gegenstände u. s. w.

2.) Die Zeichnungen sind schön und richtig und die Kupfer gut gestochen. Denn nichts ist wichtiger, als die Jugend gleich vom Anfange an nur an wahre Darstelluug der Gegenstände, richtige Verhältnisse, Eindrücke und Begriffe, und an schöne Formen und guten Geschmack zu gewöhnen. Gute oder schlechte Kupfer thun aber hierbey alles, und können bey der Jugend entweder grofsen Nutzen oder wahres Unheil stiften. In dieser Rücksicht sind hier die Gegenstände mit vieler Sachkenntnifs, grofser Auswahl und gutem Geschmacke aus einer grofsen Menge Werke, deren man jedes für das vollkommenste in diesem oder jenem Fache hält, zusammengetragen und kopirt worden.

3.) Es sind nicht zu viele und zu sehr verschiedene Gegenstände auf Einer Tafel zusammengedrängt; denn dadurch würde die Imagination der Jugend nur verwirrt und ihre Aufmerksamkeit zerstreuet, wenn der Lehrer sie nur auf Einen Gegenstand der Tafel heften möchte. Das Auge des noch jungen Menschen sieht ganz anders, als das Auge des Mannes, das sich beschränken und abstrahiren kann; jener sieht die ganze Menge höchst wechselnder Gegenstände auf einmal, springt mit seiner lebhaften Einbildungskraft von einem zum andern über, und so ist es dem Lehrer nicht möglich, seine Aufmerksamkeit nur auf Einen Gegenstand der Tafel zu fixiren. Die Kupfer zu Basedows Elementarwerke, und noch mehr Stoy's Bilderakademie haben diesen wesentlichen Fehler.

4.) Die Gegenstände sind nicht zu klein dargestellt, und die auf Einer Tafel zusammengestellten haben, so viel wie möglich, in Rücksicht ihrer natürlichen Gröfse richtige Verhältnisse gegeneinander. Ein Umstand, der fast durchgehends vernachläfsiget wird. So ist z. B. in einem gewissen Werke auf Taf. III. eine Weintraube so grofs wie ein Stuhl, ein Beil so grofs wie ein Thurm; und auf Taf. IV. ein Eichhorn so grofs wie ein Rennthier. Wie soll denn da die Jugend Ideen von richtigen Verhältnifsen der Dinge bekommen?

5.) Der Text ist kurz und nicht gelehrt. Die Jugend liest ihr Bilderbuch nicht, um es eigentlich zu studieren, sondern sie will sich nur damit unterhalten. Der richtige Name und eine kurze, den Verstandeskräften der Jugend angemessene Erklärung des auf dem Kupfer vorgestellten Gegenstandes, dies ist Text genug. Das Übrige mufs der Lehrer hinzu thun, wenn er ein oder das andere Kupfer des Bilderbuchs zur Grundlage einer Unterhaltung oder Lection mit dem Schüler machen will.

6.) Es enthält meist fremde und seltene, jedoch instructive Gegenstände, welche die Jugend nicht ohnedies schon täglich sieht. Jene interessiren und unterhalten die Jugend, weil sie den Reiz des Neuen und Wunderbaren haben; Bilder von bekannten und alltäglichen Dingen hingegen haben für dieselbe wenig oder gar keinen Werth, weil sie die Manier der Darstellung noch nicht recht fühlen und einsehen kann. An diese gewifs nicht unwichtige Bemerkung scheinen die bisherigen Orbis pictus-Macher wenig oder gar nicht gedacht zu haben.

7.) Die Kupfer folgen ohne alles anscheinende System und mit möglichster Abwechselung und Mannichfaltigkeit

auf einander, ſo wie die Natur ſelbſt ihre Gegenſtände gewöhnlich dem Auge darbietet. Die Jugend, die ſobald über einerley Gegenſtänden ermüdet, Minutenſchnell in ihren Vergnügungen wechſelt, und immer etwas neues und anderes ſehen will, kann unmöglich eine ſyſtematiſche Folge von vielen Platten mit einerley oder ſich doch ſehr ähnlichen Gegenſtänden, z. B. lauter Säugthiere, Vögel, Fiſche u. ſ. w., aushalten, ohne zu ermüden, und das Vergnügen daran zu verlieren. Aus dieſem Grunde findet man in dieſem Werke die grellſte und bunteſte Miſchung der Gegenſtände.

8.) Dieſem bilderreichen Chaos liegt aber bey aller anſcheinenden Regelloſigkeit der Ordnung, ein gewiſſes verſtecktes Syſtem zum Grunde, das der Lehrer auch benutzen kann, um ſeine reiferen Schüler auf das ſyſtematiſche Arangement aufmerkſam zu machen. In der Aufeinanderfolge der Gegenſtände herrſchet nämlich die vollkommenſte Ordnung, und die mit einander verwandten Gegenſtände, z. B. vierfüſsige Thiere, Vögel, Fiſche, Pflanzen, Menſchenarten und Trachten u. ſ. w., ſind alle unter Suiten gebracht und die Kupfer darnach nummerirt. So iſt auch zum Behufe des Regiſters und für den, der darin etwas nachſchlagen wollte, auf jedes Blatt des Textes Band und Nummer geſetzt, wohin es gehört; daher denn das Ganze auch ſyſtematiſch geordnet, und ſo von dem Buchbinder eingebunden werden kann.

Dieſes iſt nun das Weſentliche und Charakteriſtiſche eines Werkes, das bisher unter uns noch ſo wenig bekannt iſt, daſs man es in vielen, ſelbſt unſerer gebildeteren Familien kaum dem Namen nach kennet. Gewiſs verdienet aber dies klaſſiſche Werk der neuern Pädagogik unter uns bekannter gemacht und in mehrere Hände unſerer vaterländiſchen Jugend gebracht zu werden. Einige Patrioten Hungarns, und Freunde unſerer jungen Welt haben ſich daher entſchloſſen, eine neue Ausgabe davon zu veranſtalten, die ſowohl dem Preiſe als dem Werthe nach ſo beſchaffen ſeyn wird, daſs unſere lieben Landesleute alle Urſache haben ſollen, damit vollkommen zufrieden zu ſeyn.

Wien, 1805.

Die Herausgeber.

ANNONCE

ET

PROSPECTUS DE L'OUVRAGE.

Un livre dans lequel les objets les plus frappans, et en même tems le plus à la portée de la jeunesse soient représentés en figures, un tel livre est un article aussi essentiel pour les enfans, que ne le pourrait être le grélot ou tout autre jouet. Tous les parens, tous les instituteurs sont pénétrés de cette importante vérité, et il n'est pas moins sûr, que tous ceux qui se sont fait un renom dans la pèdagogie, commencent par le célébre Locke jusqu'à Basedow, Campe et Salzmann, n'ayent entrevus de tout tems, que la prémière instruction des enfans doit commencer par donner de l'occupation à leurs yeux, en leur présentant les choses les plus intéréssantes dans une collection de figures bien exécutées et adaptées à leurs petites facultés. En allant plus loin, on verra facilement que cette méthode ne pourra que gagner plus de force et d'approbation, dès que les enfans seront plus avancés en âge, car alors il sera tems de rectifier leurs idées: et comment s'y prendre, si on ne cherche à leur procurer une notion aussi claire que possible du monde sensible, en présentant à leurs yeux les objets tels qu'ils sont dans la nature, ou du moins en leur en donnant une idée assez distincte par de bonnes estampes? — Par cette raison plusieurs amis des enfans ont entre-pris à suivre les traces du célébre Comenius, qui par son Orbis pictus a si bien mérité de la jeunesse, et on peut assurer, qu'ils ont eu le bonheur d'atteindre leur but, ét de procurer à la jeunesse par leurs ouvrages non moins d'ulilité que d'agrément.

Entre toutes les collections et tous les essais de ce genre le Portefeuille de Bertuch occupe sans doute la prémière place, et celà non seulement de l'aveu de toutes les feuilles périodiques et critiques de nos tems, mais aussi du suffrage unanime de tous les juges compétans en matière d'éducation, qui ont constamment regardé l'ouvrage de Bertuch, comme celui duquel la jeunésse pouvait tirer le plus grand profit; preuve de celà son livre est encore toujours le plus recherché, et les instituteurs tant publics que privés s'en servent aujourd'hui avec le plus grand avantage, tandis que tous ces Mondes en figures, tous ces Spectacles de la nature et des arts, qui ont déjà subis tant de changemens, se perdent dans la foule et sont condamnés à l'oubli. — Aussi ne sera-t-il pas moins à propos de faire remarquer, que l'école normale I. et R. de Vienne se sert de ce livre pour l'instruction de la jeunesse, ce qui ne peut manquer à donner une nouvelle preuve de la bonté de cet ouvrage.

Plan de l'Ouvrage.

1.) On trouve dans cet ouvrage tout ce qu'il y a de plus remarquable dans la nature, et tout ce qui est du ressort des sciences et des arts, c'est à dire, on y verra avec plaisir tout ce qui peut intéresser et instruire la jeunesse, le tout représenté en figures enluminées et copiées d'après nature. Tout ce qui n'est vraiment instructif, ou qui n'intéresse pas particulièrement les jeunes gens en est banni. L'ensemble est compris dans les rubriques suivantes, savoir: les quadrupèdes, les oiseaux, les poissons, les amphibies, les insectes, les reptiles, les plantes et les minéraux; on y trouve en outre de différentes races d'hommes, de leurs vêtemens, d'antiquités et d'autres objets relatifs au but proposé.

2) Les desseins sont beaux et correctes, et la gravure en est bien exècutée; car il n'y a rien de plus essentiel que de donner de bonne heure à la jeunesse une idée exacte des objets qui affectent leurs sens, de leur en faire saisir la justesse des proportions, et de les accoutumer insensiblement à apprécier la beauté des contours, et à leur former le goût pour tout ce qui est grand et beau. — Pour atteindre ce but tout dépendra de bonnes ou de mauvaises gravures, qu'on donnera dans les mains des enfans. C'est pourquoi on a choisi avec soin les meilleurs ouvrages en ce genre, et on en a fidèlement extrait et copié les objets, qui nous ont parus nécessaires à nos vues.

3.) On a soigneusement evité de trop multplier les objets sur une et la même planche: puisque par là il en naitrait une confusion d'idées dans l'imagination des enfans, et celà dans le même tems, où le précepteur ne chercherait qu'à fixer leur attention sur un seul objet. — L'oeil de l'enfant voit tout autrement que celui de l'homme, qui est en état de se borner et de faire usage d'abstraction; le prémier veut saisir tous les objets à une fois, la vivacité de son imagination le porte rapidement d'un objet à l'autre, de sorte que le maître se voit dans l'impossibilité de ramener l'attention de son élève à une figure déterminée de la planche. — C'est là la faute principale des oeuvres élémentaires de Basedow et de Stoy.

4.) Les figures ne sont pas trop petites, et celles qui se trouvent sur la même planche, sont proportionées autant que possible à leur grandeur naturelle. Voilà le point qu'on a presque généralement perdu de vue. Ainsi l'on voit p. e. dans un certain ouvrage sur la planche III. un raisin aussi grand qu'un siège, une hache aussi grande qu'une tour, et sur la planche IV un écureuil de la grandeur d'un renne. Or, comment prétendre que la jeunesse se forme une idée juste de la vraie proportion des choses?

5.) Le texte est court et sans étalage d'érudition. L'enfant ne regarde pas les gravures de son livre pour en faire une étude, mais il y cherche de l'amusement; il suffit donc qu'il y trouve le nom de la figure représentée sur la planche, et une explication concise, qui soit à la portée de ses facultés intellectuelles. Pour le reste c'est le maitre qui doit suppléer au défaut d'érudition, toutes les fois qu'il voudra choisir l'une ou l'autre estampe pour en faire la matière d'une de ses leçons.

6.) On a choisi pour la plus part des objets rares, exotiques et en même tems instructifs, en un mot, de tels que la jeunesse ne voit pas toujours. Ceux-là intéressent et amusent les enfans tant par le charme de la nouveauté que par le merveilleux, qu'ils croyent y trouver; tandis que les objets desquels ils sont journellement entourés, n'ont que fort peu ou point d'attraits pour eux, n'étant pas encore en état de juger de la juste proportion des parties et de leur rapport au tout. — Il parait, que les faiseurs d'Orbis pictus de nos jours se sont fort peu occupés de cette importante vérité.

7.) Les gravures se succedent sans oucune apparence de système, et on a taché à leur donner tout le changement et

toute la variété possible; enfin on a voulu imiter la nature, qui varie ses objets pour les rendre plus interessans. — Une certaine uniformité dans les figures fatique et rebute bientôt la jeunesse: elle aime à varier dans ses plaisirs et souhaite toujours s'occuper de nouveaux objets, il serait donc par consequent fort mal à propos de vouloir les attacher à une suite systématique de planches, qui ne présenteraient a leurs yeux qu'une uniformité insipide de figures, ou du moins de la plus grande ressemblence, comme p. e. une suite non interrompue d'oiseaux, de poissons etc. Par cette raison on s'est proposé de donner à cet ouvrage toute la variété imaginable.

8.) Sous cette apparente irrégularité dans la disposition des figures ce trouve cependant caché un certain ordre, que la sagacité d'un maître saura mettre à profit pour rendre des élèves d'un âge plus mûr attentifs à l'arrangement systematique de l'ensemble. — La suite des objets présente l'ordre le plus parfait, et ceux qui ont quelque rapport entr'eux, comme p. e. les quadrupèdes, les oiseaux, les poissons, les plantes, les hommes, leurs costûmes etc. sont placés dans la même série, et le numéro des gravures en montre la suite. Chaque feuille du texte indique pareillement le volume et le numéro, de façon que ceux qui voudront s'orienter moyennant la table des matières, y trouveront la plus grande facilité; par conséquent le tout pourra être arrangé et relié selon le systéme.

Voici donc l'essentiel el le caractéristique d'un ouvrage qui est encore si peu connu parmi nous, qu'il y a même bien des familles, qui se piquent de culture, qui en ignorent jusqu'au nom. Cependant il est sûr que cet ouvrage vraiment classique pour l'éducation de la jeunesse mérite non seulement à être plus en vogue chez nous, mais aussi à être placé préférablement entre les mains des jeunes gens de notre patrie. — Par cette raison quelques amis de la jeunesse se sont déterminés à en donner une nouvelle édition, qui se distinguera si avantageusement par sa bonté et par son prix, que nos compatriotes auront tout sujet d'en être parfaitement contens.

Vienne, 1805.

Les Rédacteurs.

Vierf. Thiere. I Animalia quadrup. I. Quadruped. I.

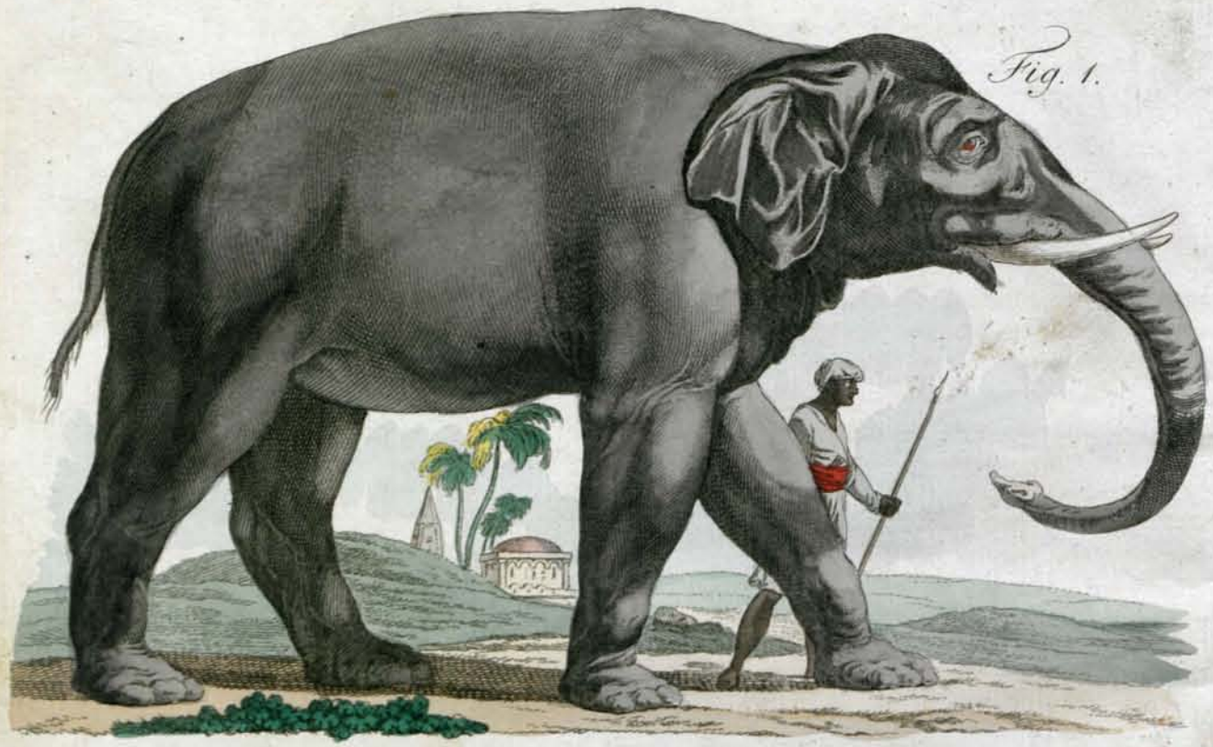

Fig. 1.

Fig. 2.

ANIMALIA QUADRUPEDIA REGIONUM TORRIDARUM.

Fig. 1. Elephantus.

(*Elephas maximus.*)

Elephantus, inter animalia terrestria maximum, altus est ad pedes 10 aut 14, longus ad dimidium supra 16, et vivit annos prope 200. Equum docilitate superat, fidelitate vero par est cani, et solertia simiae; nam proboscide, quae brachii manusque vices obit, non modo ingentia levat onera, eaque ad se defendendum utitur, sed extrema illius parte, quae digiti formam officiumque refert, res obvias attrectat, nodos, quibus ligatur, solvit, claves circumagit, pessulos obdit foribus removetque, numos minutissimos e terra tollit, pabulum ori inserit. Elephanti calidissimos tantum Asiae, Africaeque tractus inhabitant, ubi sub umbris magnorum saltuum socialiter vivunt, gregatim centeni atque milleni ambulantes.

Victitant teneris arbusculis, frondibus foliisque nucis Indicae, cui *Cocos* nomen, aliisque plantis, fructibus, oryza etc. Bibituri aquam proculcando turbant. Ceterum et vinum, Arracum, aliosque fortes liquores hauriunt, quos attractos proboscide inspergunt faucibus, retro in oris hiatum proboscide reflexa.

Color e nigro canescens, tergus crassum, rugosum et paene nudum, quippe pilis rarissimis tantum, iisque breviculis aculeatisque sparsum. Dentes bini amplissimi, quibus adversarium petunt, quorumque singulorum pondus a 5 ad 130 libras excurrit, nitidum nobis ebur suppeditant. India Orientalis utitur Elephantis ad navigia currusque vehendos gestandaque onera, quibus dorso imponendis demendisque proboscis sociam navat operam, ac demta in loco illis designato rite collocat. Robur elephantis ad pondo 2000 portanda suppetit.

Fig. 2. Camelus.

(*Camelus.*)

Camelus pariter nonnisi in calidioribus Asiae Africaeque regionibus vivit; utilissimum ex animalibus domesticis, nam feros hodie nusquam reperias. Camelum si demseris, pars bona Aegypti Syriaeque et Arabia tota habitatoribus carebit. Incedit mollissime atque tutissime, oneris tantum portans, quantum muli duo, pauciore propemodum quam asinus contentus pabulo, eoque lignoso vilique. Potus expers per arenarum deserta aestuosa cum peregrinantium comitatibus, quos *Caravanas* Oriens appellat, longissima molestissimaque conficit itinera, dormitque sub sarcinis, ne tum quidem onus detrectans. Annis vivit fere 50. Color illi flavus, rufo fuscoque confusus. Pilus lana mollior, panno tenuiori conficiendo idoneus, quem *camelotum* vocant. Pullorum carnes grati sunt saporis: lac hominibus equisque pro cibo. Ex urina et stercore sal praeparatur Ammoniacus. Ceterum siccato cameli fimo Arabes, urgente lignorum inopia, ignem nutriunt.

EMLÖS ÁLLATOK

A' MELEG TARTOMÁNYOKBÓL.

1. Kép. Az Elefánt.

(Elephas maximus.)

Az Elefánt legnagyobb minden száraz földi állatok között. Magassága 10 legfeljebb 14 lábnyi, a' hoszsza 16 és fél lábnyi. Elél tsaknem 200 esztendeig. Taníthatóbb a' lónál; hüséges mint a' kutya, és olly alkalmatos mindenre, mint a' majom: mert nyúláng orrával, melly neki karja és keze helyett szolgál, igen nagy terhet felemel 's magát védelmezi. Ennek végiből egy ujj forma nyúlik ki, 's ezzel tapogatván érez, a' kötelen, mellyel megkötötték a' tsomót felóldja, a' kúltsot az ajtóban elfordítja, a' tolózárt ki 's bé taszítja, a' legkissebb pénz nemét is feltsípi; 's ugyan ezzel az orrmányjával rakja az eledelt szájjába, azzal szívja fel az italt, hogy azt torkába fetskendezze.

Az Elefánt tsak Ázsia, és Afrika legmelegebb tartományiban él, a' nagy árnyékos erdökben, a' hol tsordákban százanként is egygyütt legelgetnek. Eledele a' tsemeték, a' Kókusfa zöld ágai és levelei, 's más növevények, haraszтok, gyümöltsök, riskása, és egyebek. Mikor inni akar, elébb a' vizet lábával felzavarja. Megiszsza a' bort is, a' riskásapályinkát és több erös italokat, mellyeket nyúláng orrába felszíván, azt a' szájjához kanyarítja 's az italt torkába bélövelli.

Böre barnás szürke, darabos és rántzos, szinte kopasz, és tsak itt ott vannak rajta rövid serték. Két nagy agyarából, melly 5 fontostól kezdve találtatik 130 fontosig, leszsz az elefánttsont. Napkeleti Indiában az Elefántal hajót és szekereket húzatnak, terhet hordatnak, mellyet maga is segít orrmányjával felrakni és oda lerakni a' hova mutatják. Elbír pedig 2000 fontot vagy 20 mázsát.

2. Kép. A' Teve.

(Camelus.)

A' Teve hasonlóképpen Afrikának és Ázsiának tsak melegebb tartományiban él, és minden házi állatok között leghasznosabb, a-honnan, nem is találtatik már, hogy vadon élne. Ha Teve nem vólna, nagy részét Egyiptomnak, Siriának, és egész Arábiát nem lakhatnák az emberek. A' járása tsendes és nem botlik, elbírja két öszvér terhét, ámbár alig eszik annyit, mint egy szamár, az is pedig haszontalan gajjból áll. Nagy és terhes útakat teznek vele a' Vándorló Kereskedök sivatag puszták on keresztül az égetö homokban, úgy, hogy nem iszik és tsak a' terhe alatt alszik. Elél mintegy ötven esztendeig. A' szine motskos rötbarna - sárgából elegyes. A' szöre puhább tapintású mint a' gyapjú, mellyböl az esmeretes tevezör készül. Vemhének húsa jó szü, a' Tevetéj pedig az embernek és a' lovaknak eledelül szolgál; a' húgyából és ganéjjából Szalamiát föznek; ezenkivül a' megszáraszтott ganéjjával úgy tüzelnek az Arabsok, fájok nem lévén, mint nálunk sok helyen a' tözekkel.

VIERFÜSSIGE THIERE

AUS HEISSEN LÄNDERN.

Fig. 1. Der Elephant.

(Elephas maximus.)

Der *Elephant* ist das gröfste unter allen Land-Thieren, 10 bis 14 Fufs hoch und 16 1/2 Fufs lang. Er lebt beynahe 200 Jahre, ist noch gelehriger als ein Pferd, treu wie ein Hund, und so geschickt wie ein Affe; denn mit seinem Rüssel, der ihm die Stelle des Arms und der Hand vertritt, hebt er die schwersten Lasten auf, und bedient sich seiner zur Vertheidigung. Mit dem daran befindlichen Finger fühlt er, knüpft die Knoten auf, womit man ihn anbindet, drehet Schlüssel um, schiebt Riegel auf und zu, hebt die kleinste Münze von der Erde auf, und bringt Fressen und Saufen damit in das Maul.

Der Elephant lebt nur in den heifsesten Ländern von Afrika und Asien, in grofsen schattigten Wäldern, gesellschaftlich in Heerden von mehr als 100 bis 1000 Stücken. Seine Nahrung besteht in jungen Bäumen, Ästen und Laube der Cocos - Palme, und in andern grünen Gewächsen, Früchten, Reis u. s. w. Das Wasser, welches er saufen will, pflegt er vorher mit den Füssen trübe zu machen. Aufserdem säuft er auch Wein, Arrac und andere starke Getränke. Er saugt sie in den Rüssel, beugt diesen rückwärts in das Maul, und spritzt sich das Getränke in den Hals.

Er sieht schwarzgrau aus, hat eine grobe runzliche Haut, die fast ganz kahl ist, und nur einzelne kurze Stachelhaare hat. Seine zwey grofsen Stofszähne, die man von 5 bis 130 Pf. schwer hat, geben das schönste Elfenbein. In Ostindien braucht man den Elephanten zum Schiff- und Wagenziehen, Lastentragen, die er sich mit seinem Rüssel selbst auf- und abladen hilft, und sie sehr ordentlich hinlegt, wo man ihn anweiset. Er kann an 2000 Pf. tragen.

Fig. 2. Das Kameel.

(Camelus.)

Das *Kameel* lebt gleichfalls nur in den heissen Ländern von Afrika und Asien, und ist das nützlichste aller Hausthiere; denn man findet keine mehr, die wild leben. Ohne das Kameel würde ein grofser Theil von Egypten, Syrien und ganz Arabien unbewohnt seyn. Es geht sehr sanft und sicher, trägt so viel als zwey Maulthiere, frifst kaum so viel als ein Esel, und nur holziges elendes Futter. Es macht grofse und lange Reisen mit den Caravanen durch die heifsen Sandwüsten ohne zu saufen, und schläft unter seiner Last, ohne sich abladen zu lassen. Es lebt ungefähr 50 Jahre, sieht schmutzig roth- braun - gelb aus; sein Haar ist weicher als Wolle, und dient zu den bekannten feinen Camelots. Das Fleisch der Jungen ist wohlschmeckend, und ihre Milch dient Menschen und Pferden zur Nahrung; aus dem Urine und Miste wird Salmiak gemacht, und der getrocknete Mist dient auch aufser dem den Arabern, aus Mangel des Holzes, zum Brennen.

QUADRUPÈDES
DES PAYS CHAUDS.

Fig. 1. L'Eléphant.
(Elephas maximus.)

Cet animal est le plus grand de tous les animaux terrestres; car il a 10 à 14 pieds de hauteur, sur 16 pieds et demi de longueur. La durée de sa vie est d'environ 200 ans; il posséde à un plus haut degré la docilité du cheval, la fidélité du chien, et l'adresse du singe; car par le moyen de sa trompe, qui lui tient lieu de bras et de main, il enléve les plus pésans fardeux, et se defend avec vigueur. L'espèce de doigt, qui se trouve à l'extrèmité de cette trompe, et qui est pourvu d'un sentiment délicat, lui sert à défaire les noeuds que l'on forme pour l'attacher, à tourner une clef, à ouvrir ou fermer un verrouil, à ramasser de terre la plus petite pièce de monnoie, et à porter lé boire et le manger à sa bouche.

L'Eléphant ne se trouve que dans les climats les plus chauds de l'Afrique et de l'Asie; il y vit en société dans de grandes forêts ombrageuses, où il n'est pas rare d'en voir cent et même mille ensemble. Il se nourrit de jeunes arbres, des branches et des feuilles du Coccosier, et d'autres plantes vertes, de fruits, de riz etc. Il trouble ordinairement avec ses pieds l'eau qu'il veut boire. Il boit en outre du vin, de l'Arrac et d'autres liqueurs fortes. Il les pompe dans sa trompe, et repliant celle-ci en arrière jusque dans sa bouche, il fait jaillir la boisson dans son gosier.

La couleur de sa peau, qui est grossière, ridée et presque entièrement dépourvue de poils, est d'un gris sale. Ses deux défenses dont chacune peut pèser depuis cinq jusqu'à 130 livres, nous fournissent le bel yvoire. Les habitans des Indes orientales employent l'Eléphant à tirer des chars et des vaisseaux, à porter des fardeaux dont il aide, avec trompe, à se charger ou se décharger lui-même, et qu'il dépose avec beaucoup de précaution à l'endroit qu'on lui indique. Il peut porter environ 2000 livres.

Fig. 2. Le Chameau.
(Camelus.)

Le Chameau, qui n'habite pareillement que les climats chauds de l'Afrique et de l'Asie, est le plus utile de tous les animaux domestiques; car on ne le trouve plus sauvage. Une grande partie de l'Egypte, la Syrie et l'Arabie entiere seraient inhabitées sans le chameau. Sa demarche est très-douce et assurée. Il porte autant que deux mulets, et mange à peine autant qu'un âne; encore sa nourriture n'est elle qu'un fourage mauvais et ligneux. Il fait avec les Caravannes, et sans boire, des longs et penibles voyages à travers les sables brûlans des déserts, et dort sous son fardeau, sans qu'il soit besoin de le décharger. La durée de sa vie est d'environ 50 ans. Sa couleur est un mélange sale de rouge, de brun et de jaune; son poil est plus doux que la laine, et sert à faire les étoffes, connues sous le nom de camelots. La chair du jeune chameau est de bon goût; son lait sert à la nourriture des hommes et des chevaux. On prépare de son urine et de sa fiente un sel appellé sel Ammoniac. Les Arabes brûlent en outre sa fiente desséchée, faute de bois.

ANIMALIA QUADRUPEDIA

REGIONUM TORRIDARUM.

Fig. 1. Rhinoceros.

(*Rhinoceros.*)

Rhinoceros, altus pedes 6 1/2, longus 11 1/2, atque adeo corporis amplitudine elephanto proximus, easdem cum illo partes Asiae Africaeque inhabitat. Solitudinis amans in locis paludosis versatur, nulli mortalium usui idoneus. Plantis duris ac fruticosis vescitur; praesertim sacchari delectatur arundine. Nare cornu unum praefert, saepe duo, quibus pro armis utitur. Tergus est colore e nigro fuscoque in canum vergente, et tabulae crassitudinem duritiemque aequans, acinacis, hastae glandisque plumbeae vulnus respuit. Scutorum in speciem, plicarum aliquot grandium ope, se sibi superinducit, ea tamen parte, qua sibi committitur, mollius est flexiliusque, ut tanta moles moveri convertique possit. E duriore tergore virgae et baculi praeparantur: ex cornu autem Indiae artifices varia conficiunt opera. Fabulosa est inimicitia, qua, impellente natura, ferri in elephantum dicitur; pacem namque colit cum omnibus bestiis, nec pugnat nisi lacessitus.

Zebra.

(*Equus Zebra.*)

Fig. 2. Mas. Fig. 3. Femina.

Corporis habitu et magnitudine mulo similis, pedum pernicitate cervo par, in australi parte Africae ferus vitam degit. Nitor pellis mirum quam eleganter virgatae, coloresque insignem faciunt. Femellam amplitudine corporis et macularum forma mas antecellit, quamvis colorum numero illi cedat. Libertatis amicus, cicurari vitaeque domesticae assuescere adhuc non potuit.

Fig. 4. Hystrix.

(*Hystrix cristata.*)

Calidioribus totius orbis regionibus est propria; Italiam quoque ad Apenninos montes frequens inhabitat, radicibus, leguminibus, fructibus seminibusque victitans. Erinaceo forma proxima, spinis, quibus longe porrectis dorsum et cauda horrent, et quae revera pennarum caules sunt, inter aves et quadrupedes media est. Corpus fuscum, caput rubidum, aculei maculis fuscis, albis rubrisque sparsi, pilus mollissimus.

Fig. 5. Babirussa.

(*Sus Babirussa.*)

Cervum inter et suem anceps, corpus habet cervi aut caprae, caput apri, dentibus quatuor longe prominentibus. Binos inferiores in sui tutelam gerit; superioribus vero recurvis, ex narium osse enatis, in demissis arborum ramis se suspendit quieturus. Color rubro, cano nigroque mixtus est; pellis ac pilus capream imitatur. Patriam habet australes Asiae insulas. Caro grati est saporis.

EMLÖS ÁLLATOK.

MELEG TARTOMANYBELIEK.

1. Kép. A' Szarvasorrú.

(*Rhinoceros.*)

Ez is, mint az Elefánt, tsak Afrika és Ázsia meleg tartományiban lakik, és körülbelöl ollyan nagyságú mint amaz, tudnillik; a' magassága hetedfél, a' hoſzſza tizenkettödfél lábnyi. Magánosságban él, motsáros helyeken, haſznát pedig éppen nem lehet venni. Eledele a' kemény tsemetenemü növevények hanem a' nádmézplántát különösen ſzereti. Az orrán egy 's gyakran két ſzarva is van; ez kemény és a' maga oltalmazására fordítja. Böre fekete-barna-hamvas, vastag és kemény mint valami deſzka, a' honnan, semmi kardvágás, vagy landzsaſzúrás nem árt neki, söt a' puskagolyóbis se járja meg. A' böre, valamint a' páncél réſzei, főtonként egymásra tolódik, és a' rétegek közt lágyabb 's hajlósabb, azért hogy az állat mozoghasson. Ezen vastag böréből veſzſzök és páltzátskák az orrán lévö ſzarvából pedig Indiában mindenféle mesterséges mívek kéſzíttetnek. Mondják ugyan, hogy az Elefántnak természete ſzerént ellensége, de ez mese; minthogy minden állattal békességben él, és tsak akkor védelmezi magát, ha felingerlik.

A' Tzebra Ló.

(*Equus Zebra.*)

2. Kép. A' Tsödör. 3. Kép. A' Kantza.

Ez az állat, általjában vévén, termetére és nagyságára nézve hasonló az öſzvérhez; de olly könnyü futó, mint a' ſzarvas. Afrikának déli réſzében vadon él. Igen nevezetes állat azért, hogy a' tiſztán tsíkolt böre és ſzíne igen ſzép. A' tsödör nagyobb és ſzebben tsíkolt, mint a' kantza, ámbár ez annál ſzínesebb. Még eddig meg nem ſzelidíthették, hogy házi állattá tehették volna.

4. Kép. A' Taréjos Tüskésállat.

(*Histrix cristata.*)

A' Tüskésállat tsak meleg tartományokban él, hanem a' földnek minden réſzében találtatik; Olaſzorſzágban sem ritka az Appenín hegyeken. Elesége a' gyökerek, hüvelyes zöldség, gyümölts, és magok. Alkotására nézve a' Tövisesdiſznóhoz hasonlít; a' hátán és farkában lévö hoſzſzú tövisei pedig, mellyek mint meg annyi pennánakvaló tollſzárak, a' madarak és emlös állatok közé helyheztetik. A' ſzíne rötbarna, feje verhenyeges; tövissei pedig tarkázva vannak rötbarna, fejér, sárga és röt ſzínekkel. A' ſzöre finom sejem tapintású.

5. Kép. A' Babiruſzſza Diſznó.

(*Sus Babirussa.*)

A' Babiruſzſzák neme a' ſzarvasok és Diſznókéhoz egyeránt közelít. A' dereka ollyan forma mint a' ſzarvasnak vagy az öznek; a' feje pedig, mellyen négy nagy agyara van, ollyan mint a' diſznónak. A' két alsó agyarával tsak magát védelmezi; hanem a' két felsö görbébb agyarai, mellyek az orra tsontjából nöttek ki, arra valók, hogy mikor nyúgodni akar, azoknál fogva magát valami fának alsó ágaira akaſztja. Szine verhenyeges hamuſzín-fekete. Böre és ſzöre az özéhez hasonló. Hazája Ásiának déli ſzigetei; a' húsa jo ízü.

VIERFÜSSIGE THIERE

AUS HEISSEN LÄNDERN.

Fig. 1. Das Nashorn.

(*Rhinoceros.*)

Es wohnt, wie der Elephant, nur in den heiſsen Ländern von Afrika und Asien, und ist beynahe so groſs wie derselbe, nämlich 6 1/2 Fuſs hoch und 11 1/2 Fuſs lang. Es lebt einsam, in sumpfigen Gegenden, und ist zu keinem Gebrauche nütze. Es friſst harte, strauchartige Gewächse, und sonderlich gern Zuckerrohr. Es hat auf der Nase ein, öfter auch zwey harte Hörner, die ihm zur Wehre dienen. Seine Haut ist schwarz-braun-grau, so dik und hart wie ein Bret, und widersteht daher allen Säbelhieben, Lanzenstichen und Flintenkugeln. Sie schiebt sich wie Schilder in etlichen groſsen Falten am Leibe übereinander, und ist in diesen Falten weicher nnd biegsamer, damit das Thier sich bewegen kann. Aus seiner dicken Haut werden bloſs Spitzruthen und Spazierstöcke gemacht, und sein Horn verarbeitet man in Indien zu allerley Kunstwerken. Seine natürliche Feindschaft, die es gegen den Elephanten haben soll, ist eine Fabel; denn es lebt mit allen Thieren im Frieden, und vertheidigt sich nur, wenn es gereizt wird.

Das Zebra

oder der Afrikanische Esel.

(*Equus Zebra.*)

Fig. 2. Der Hengst. Fig. 3. Die Stutte.

Dieſs Thier gleicht überhaupt an Wuchs und Gröſse einem Maulesel, ist im Laufen so leicht als ein Hirsch, und lebt in dem südlichen Afrika wild. Es ist wegen seiner überaus schön und rein gezeichneten Haut und Farben berühmt. Der Hengst ist gröſser und schöner gezeichnet als die Stute, obgleich diese mehr Farben als jener hat. Noch zur Zeit hat man es nicht zähmen und zu einem Hausthiere machen können.

Fig. 4. Das Stachelschwein.

(*Hystrix cristata.*)

Das Stachelschwein ist nur in heiſsen Ländern aller Welttheile einheimisch, lebt aber auch häufig in Italien in den Apenninen, und nährt sich von Wurzeln, Gemüse, Früchten und Sämerey. Es gränzt an den Igel, und steht, wegen seiner langen Stacheln, die es auf dem Rücken und im Schwanze hat, und die wahre Federkiele sind, zwischen den Vögeln und vierfüſsigen Thieren. Es ist braun, der Kopf röthlich, die Stacheln braun, weiſs, gelb und roth gefleckt, und hat weiche Seidenhaare.

Fig. . Der Hirsch-Eber.

(*Sus Babirussa.*)

Der Babirussa ist eine Mittelgattung vom Hirsche und Schweine. Vom Hirsche oder Rehe hat er den Leib, und vom Schweine den Kopf mit vier groſsen Hauer-Zähnen. Die beyden unteren Zähne dienen ihm blos zur Vertheidigung; mit den zwey oberen krummen aber, die ihm aus den Nasenknochen gewachsen sind, hängt er sich an die unteren Baumäste an, wenn, er ruhen will. Er sieht roth-grau-schwarz aus, und hat Haut und Haare wie ein Reh. Er lebt in den südlichen Inseln von Asien, und sein Fleisch ist wohlschmeckend.

QUADRUPEDES DES PAYS CHAUDS.

Fig. 1. Le Rhinocéros.

(*Rhinoceros.*)

Cet animal, qui égale presque l'Eléphant en grandeur, ayant 6 pieds et demi de haut sur 11 1/2 de long, ne vit, comme ce dernier, que dans les climats chauds de l'Afrique et de l'Asie. Il aime la solitude, les contrées marécageuses, et n'est bon à aucun usage. Il fait sa nourriture de plantes dures, de brossailles, et surtout de cannes à sucre qu'il aime beaucoup. Son nez est muni d'une, et souvent de deux cornes, qui servent à sa défense. Sa peau est d'un gris brun-sale, aussi dure et aussi épaisse qu'une planche, ce qui fait qu'elle résiste à tous les coups de sabre, de lance et même de fusil. Elle ressemble à plusieurs cuirasses enchassées les unes sous les autres sur le corps de l'animal, où elles forment ces plis longs et épais, dans lesquels la peau est beaucoup plus molle et plus souple, afin que le Rhinocéros puisse se mouvoir. On ne fait de cette peau épaisse que des verges et des badines pour la promenade; mais les Indiens font toutes sortes de jolis ouvrages de sa corne. L'inimitié naturelle qu'on lui attribue contre l'Eléphant, n'est qu'une fable; car il vit en paix avec tous les animaux, et ne se défend que quand il est harcelé.

Le Zèbre.

(*Equus Zebra.*)

Fig. 2. Le Mâle. Fig. 3. La Femelle.

Cet animal ressemble en général au mulet, dont il a la forme et la grandeur; il court avec autant de légéreté qu'un cerf, et vit dans les lieux incultes de l'Afrique méridionale. Le Zèbre est fort renommé à cause de la grande beauté et de l'élégance des taches et des couleurs, dont sa peau est marquetée. Le mâle est plus grand et a de plus jolies taches que la femelle; quoique les couleurs de celle-ci soient plus variés. On n'a encore pu jusqu'ici réussir à le dompter, et en faire un animal domestique.

Fig. 4. Le Porc épic des Indes.

(*Hystrix cristata.*)

Le *Porc épic* ne se trouve que dans les climats chauds de toutes les parties du monde. Il n'est point rare en Italie, dans les monts Apennins, et se nourrit de racines, de légumes, de fruits et de graines. Il approche beaucoup de l'Hérisson, et fait, à cause des longues aiguilles, qu'il a sur le dos et à la queue, et qui sont de véritables tuyaux de plumes, la nuance entre les oiseaux et les quadrupèdes. Son corps est brun, sa tête rougeâtre, et ses piquans sont tachetés de brun, de blanc, de jaune et de rouge. Son poil est fin et doux au toucher.

Fig. 5. Le Babiroussa ou Babirouséa.

(*Sus Babirussa.*)

Le *Babiroussa* est une espèce mitoyenne entre le cerf et le porc. Il a le corps d'un cerf ou d'un chevreuil et la tête d'un sanglier, avec quatre grandes défenses. Ses deux défenses inférieures ne lui servent que pour se défendre effectivement; mais les deux supérieures qui sont recourbées en arrière et lui sortent de l'os du nez, lui servent à se pendre aux branches les plus basses des arbres, quand il veut prendre du repos. Sa couleur est d'un noir rougeâtre mêlé de gris; sa peau et son poil ressemblent à ceux d'un chevreuil. Il habite les iles méridionales de l'Asie, et sa chair est de bon goût.

Fig. 2.

Fig. 1.

Fig. 4.

Fig. 3.

Fig. 7.

Fig. 6.

Fig. 5.

AVES
NON VOLATILES.

Fig. 1. Struthio.
(Struthio Camelus.)

Struthio, avium maxima, 70 ad 80 libra. rum pondere. Alis licet instructus volare nequit, sed tam mirabili currit velocitate, ut equum celerrimum superet. Quapropter diebus aliquot insectatione continua exagitatum fatigatumque Arabes tandem capiunt. Inter currendum alas perpetuo quatit.

In aestuosis arenarum desertis Aethiopiae Arabiaeque vivit, ibique per anni decursum 30 ad 40 parit ova, infantis caput amplitudine aequantia, quibus singulatim in arena depositis noctu tantummodo incubat, ceterum solis ferventibus radiis pullos excludendos permittens. Adeo insigni est voracitate, ut, non contentus herbis fructibusque arborum, quibus vesci solet, lapidibus etiam, lignis, ossibus, funibus, corio, ferro, vitro et carbone ventrem expleat. Caput ejus nudum, nuda quoque femora crassa, carnosa, striis decussatim ductis incisa. Collum longissimum, tenui candentique lana obsitum. Plumas habet in corpore nigras atque ex fusco canescentes; in cauda vero et alis pennas majores colore candido. Earum magna copia ab illius terrae mercatoribus in Europam mittitur.

Fig. 2. (Struthio Casuarius.)

Inter aves post struthionem maxima, Casuarius, altitudine 5 ad 6 pedum, in torridis Asiae insulis habitat, pari prope pernicitate pedum, eadem certe voracitate. Vescitur granis fructibusque. Caput et collum ad dimidium nuda, quorum pellis rugosa est, colore partim caeruleo, partim rubido. Invertice cristam gerit flavam corneamque. Plumae corporis setis sunt similes; cauda abest. Pedes flavi sunt coloris; alae vix 3 pollices longae, instructae tantummodo quinque pennarum caulibus nitentibus, spinis hystricis similes.

Fig. 3. (Didus ineptus.)

Informe hoc animal, in torridis item orientalis Indiae insulis degit, solitudinem amans ac loca palustria. Pennas toto corpore habet mollissimas canescentes, pygam vero cirratam ut struthio. Rostri extrema rubro tincta, et caudae alarumque pennae flavo permixtae sunt.

(Aptenodytes.)

Fig. 4. Major. Fig. 5. Minor Fig. 6. Saltrix.

Aves istae, generis aquatici, alarum loco minutas quasdam pendulasque gerunt lacinias, phocarum pinnis similes, squamis magis quam pennis vestitas. Hanc avium speciem, velut illam, cui Plauti pinguis nomen est, aves inter et pisces ancipitem mediamque dixeris. In australis Oceani vivit insulis, et ad incredibilem obesitatem excrescit corpore.

Fig. 7. (Plautus pinguis.)

Avis haec, a pedum figura et pinguedine corporis nomen sortita, similiter ad aquaticas pertinet. Aeque ac priores volare nescia, Americae praesertim maria septemtrionalia, australem etiam Oceanum inhabitat. Frequentes eas in itineribus suis vidit ille Orbis terrarum circumnavigator, Cookius.

MADARAK

MELLYEK NEM REPÜLNEK.

1. Kép. A' Strutz.

(Struthio Camelus.)

Minden madarak között legnagyobb a' Strutz. Nyom 70—80 fontot. Van ugyan ſzárnya, de a' repülésre tehetetlen. A' futásbeli gyorsasága annál nagyobb, mellyel még a' legjobb futó lovat is meghaladja; a' honnan az Arabsok is tsak úgy foghatják meg; hogy elöſzör egynehány napi üzés által kifáraſztják. Futása közben a' két ſzárnyát ſzüntelen oldalához verdesi. Szeretsen orſzágnak és Arábiának homokos puſztáin találtatik; a' hol eſztendönként 30-tzat-40-vent tojik egyenként a' homokba, ollyan nagyokat, mint egy kis gyermek feje. Ezeket tsak éjjel üli, nappal pedig a' hevesen sütö napra hagyja kiköltéseket. Igen telhetetlen bélü, annyira, hogy rendes eledelén kivül, melly plántákból, és fák gyümöltseiböl áll, tele ſzedi begyét követsekkel, fával, tsontal, kötél- bör- vas- üvegdarabokkal, és ſzénnel. A' feje és a' vastag húsos tzombja, a' mellyet kereſztben álló vagdalások rovátkolnak, kopaſz. Hoſzſzú nyaka vékonyſzálú fejér fényes pejhekkel meg van rakva. Testén lévö tollai feketék és röt barnák, a' farkában és ſzárnyaiban lévök pedig nagyok, fejérek, mellyekkel Európában nagy kereskedést üznek.

2. Kép. A' Kazuár.

(Struthio Casuarius.)

A' Strutz után legnagyobb madár a' Kazuár; mert a' magassága öt-hat lábnyi. Találtatik leginkább Azsiának meleg ſzigeteiben: majd ſzínte ollyan sebes futó mint a' Strutz, és éppen ollyan torkos. Maggal és gyümöltsel él. A' feje és nyaka félig kopaſz, mellyeken a' bör ráncos és réſzſzerént kék, réſzſzerént veresses. A' fején sárga ſzarunemü taréja van. Testén lévö tollai feketék, hasonlók a' sertékhez, kuſza farkú. A' lábai sárgák, ſzárnya mintegy 3 íznyi mellyben tsak öt ollyanforma fényes toll van, mint a' tüskés állat tüskéje.

3. Kép. A' Leptses Dudu.

(Didus ineptus.)

Ez az éktelen formájú állat, hasonlóképpen Napkeleti India meleg ſzigeteiben találtatik; magánosságban él a' motsáros helyeken. Az egész teste igen puha-tapintású ſzürke tollakkal van megrakva. A' fartsikájából egy bokor toll nött ki, mint a' Strutznak. Az orra eleje piros; a' farka és ſzárnya tollai pedig valamennyire sárgák.

Három fajai a' Mankótznak.

(Aptenodytes.)

4. *Kép. Nagy Mankótz.* 5. *Kép. Kis Mankótz.*
6. *Kép. Ugráló Mankótz.*

A' Mankótzok tulajdonképpen vízi madarak; a' honnan ſzárnyok helyett ollyan forma kis lepenyegjek van, mint a' tengeri borjúnak, a' mellyek inkább pikkelyekkel, mint tollakkal vannak béborítva. Ezen madár fajai, valamint a' Pingínek is, ha lehet így ſzólani, határt vonnak a' Madarak és Halak között. Ezek tsak a' déli tenger ſzigeteiben élnek, és rendkivül meghíznak.

7. Kép. A' Pingin.

A' Pingínek a' kövérségektöl vették neveket, és ezek is vízi madarak; leginkább éjſzakfelé laknak az Amérikai, tengerben, de vannak a' déli tengerben is; ſzinte úgy nem repülhetnek mint a' Mankótzok. Kook Kapitány, ki a' földet körül hajókázta, elég Pinginre talált útjában.

VÖGEL,

DIE NICHT FLIEGEN.

Fig. 1. Der Strauſs.

(Struthio Camelus.)

Der Strauſs iſt der gröſste Vogel unter allen. Er wiegt 70 bis 80 Pfund. Ohngeachtet er Flügel hat, ſo kann er doch nicht fliegen. Er läuft aber deſto ſchneller, und geſchwinder als das beſte Pferd. Die Araber können ihn alſo erſt, wenn ſie ihn etliche Tage durch beſtändiges Jagen ermüdet haben, fangen. Im Laufen ſchlägt er beſtändig mit den Flügeln.

Er lebt in den heiſsen Sandwüſten von Ethiopien und Arabien, wo er des Jahres an 30 bis 40 Eyer, ſo groſs wie ein Kindeskopf, einzeln hin in den Sand legt, und ſich bloſs des Nachts darauf ſetzt, am Tage ſie aber von der heiſsen Sonne ausbrüten läſst. Er iſt ſo äuſserſt gefräſſig, daſs er auſser den Kräutern und Baum-Früchten, wovon er ſich nährt, ſich den Magen noch mit Steinen, Holz, Knochen, Stricken, Leder, Eiſen, Glas und Kohlen vollſtopft. Sein Kopf und die dicken, fleiſchigten, mit Kreuzſchnitten eingekerbten Schenkel, ſind nackt. Der Hals iſt ſehr lang und mit dünner weiſser glänzender Wolle beſetzt. Am Körper hat er ſchwarze und grau braune, im Schwanze und Flügel aber groſse weiſse Federn, womit ein ſtarker Handel nach Europa getrieben wird.

Fig. 2. Der Casuar.

(Struthio Casuarius.)

Der Caſuar iſt nach dem Strauſse der gröſste Vogel, 5 bis 6 Fuſs hoch, lebt vorzüglich in den heiſsen Inſeln von Aſien, kann faſt eben ſo ſchnell als der Strauſs laufen, und iſt eben ſo gefräſsig. Er friſst Körner und Früchte. Kopf und Hals ſind bis zur Hälfte nackt, und haben eine theils blaue, theils röthliche, runzliche Haut. Auf dem Kopfe hat er einen gelben hornartigen Kamm, am Leibe aber ſchwarze borſtenähnliche Federn, ohne Schwanz. Die Füſse ſind gelb, die Flügel kaum 3 Zoll lang, und haben blos 5 glänzende Kiele, wie die Stacheln eines Stachelſchweins.

Fig. 3. Der Dronte.

(Didus ineptus.)

Dies unförmliche Thier lebt gleichfalls in den heiſsen Oſtindiſchen Inſeln, einſam in Sümpfen. Er hat am ganzen Leibe ſehr ſanfte graue Federn und am Steiſse gleichfalls einen Klumpen Federn wie der Strauſs. Vorn auf dem Schnabel hat er einen rothen Fleck, und in den Schwanz- und Flügel-Federn etwas Gelb.

Drey Arten der Manchots.

(Aptenodytes.)

Fig. 4. Der groſse. Fig. 5. Der kleine.
Fig. 6. Der Springer - Manchot.

Die Manchots, welche eigentlich Waſſervögel ſind, haben ſtatt der Flügel nur kleine Lappen, wie die Floſsfedern der Seehunde, die mehr mit Schuppen als Federn beſetzt ſind. Dieſe Arten Vögel ſind, wie die Pinguinen, ſo zu ſagen, die Gränze zwiſchen den Vögeln und Fiſchen. Sie leben bloſs in den Inſeln der Süd-See, und werden auſserordentlich fett.

Fig. 7. Der Pinguin.

Die Pinguinen, die vom Fette ihren Nahmen haben, ſind gleichfalls Waſſervögel, die vorzüglich im Norden der Amerikaniſchen Meere, aber auch in der Südſee wohnen, und eben ſo wenig fliegen können als die Manchots. Capitain Cook, der Welt-Umſegler, fand ſie häufig auf ſeinen Rei en.

OISEAUX QUI NE VOLENT PAS.

Fig. 1. L'Autruche.

(Struthio Camelus.)

L'*Autruche* est le plus grand de tous les oiseaux, et pèse 70 à 80 livres. Elle ne peut voler, quoiqu'elle ait des ailes; mais elle n'en court que plus vite, et même avec plus de célérité que le meilleur cheval. Aussi les Arabes ne peuvent-ils la prendre qu'après l'avoir fatiguée, en la chassant continuellement plusieurs jours de suite. Elle bat sans cesse des ailes en courant.

Cet oiseau vit dans les sables brûlans des déserts de l'Ethiopie et de l'Arabie, où il pond chaque année, dans le sable, 30 à 40 oeufs gros comme la tête d'un enfant, et tous isolés, qu'il ne couve que la nuit, laissant pendant le jour au soleil le soin de les faire éclorre par sa chaleur. L'autruche est si vorace, qu'outre les plantes et les fruits, dont elle fait sa nourriture, elle se remplit encore l'estomac de pierres, de bois, d'os, de cordes, de cuir, de fer, de verre et de charbon. Sa tête et ses cuisses épaisses et charnues, sillonnées d'ailleurs de crevasses entrecroisées, sont dépourvues de plumes. Son cou est fort long et garni d'une espèce de laine fine d'un blanc luisant. Elle a sur le corps des plumes noires et grises mêlées de brun; mais ses ailes et sa queue sont fournies de grandes plumes blanches, dont on fait un grand commerce en Europe.

Fig. 2. Le Casoar.

(Struthio Casuarius.)

Le Casoar, qui a 5 à 6 pieds de hauteur, est le plus grand des oiseaux après l'autruche. Les lieux qu'il habite de préférence sont les îles brûlantes de l'Asie; il court presque aussi vite que l'Autruche, et est aussi goulu qu'elle. Il se nourrit de graines et de fruits. Sa tête et la moitié de son cou sont sans plumes et recouvertes d'une peau ridée, de couleurs en partie bleue et en partie rougeâtre. Sa tête est ornée d'une crête jaune d'une substance assez semblable à la corne. Les plumes dont son corps est couvert, sont noires et semblables à des soies; il n'a point de queue. Ses pattes sont jaunes; ses ailes ont à peine 3 pouces de longueur, et ne sont composées que de cinq tuyaux luisans, ressemblans aux aiguillons du porc-épic

Fig. 3. Le Dronte.

(Didus ineptus.)

Cet animal informe vit par eillement dans les Iles brûlantes des Indes orientales, où on le trouve seul dans les marais. Les plumes qui couvrent tout son corps, sont d'un gris très tendre; il porte sur le croupion un bouquet de plumes, comme l'Autruche. Il a une tache rouge sur la partie anterieure de son bec, et des plumes jaunâtres à la queue et dans les ailes.

Trois espèces de Manchots.

(Aptenodytes.)

Fig. 4. Le grand. Fig. 5. Le petit. Fig. 6. Le Sauteur.

Les Manchots, qui sont des oiseaux aquatiques, n'ont au lieu d'ailes, que de petits lambeaux semblables aux nageoires du chien marin, et plutôt recouvertes d'écailles que de plumes. Ces espèces d'oiseaux, de même que les Pingoins, tiennent, pour ainsi dire, le milieu entre les oiseauz et les poissons. Ils ne se trouvent que dans les îles de la grande mer du Sud, et deviennent extrêmement gras.

Fig. 7. Le Pingoin.

Les Pingoins, qui tirent leur nom de leur graisse, sont, comme les manchots, des oiseaux d'eau, vivant surtout au Nord de la Mer de l'Amérique, mais qu'on trouve cependant aussi sur la Mer pacifique. Ils peuvent aussi peu voler que les manchots. Le Capitaine Cook, ce célèbre marin, en a beaucoup trouvé dans ses voyages.

M. NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

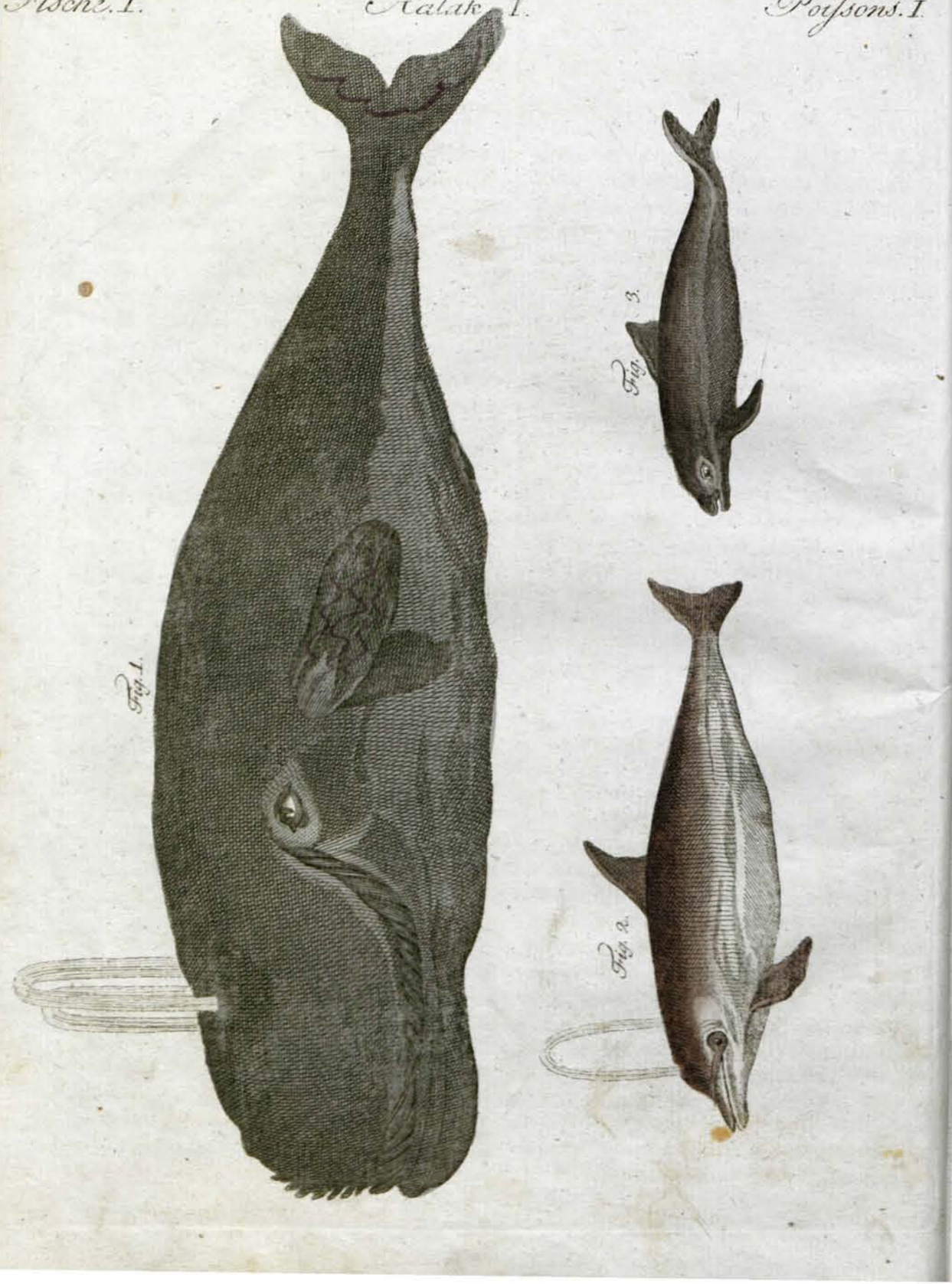

BALAENARUM SPECIES TRES.

Balaenarum cetorumque genere grandiora illa animalia aquatica complectimur, quae quamvis in Oceano tantum vivant, et habitu formaque corporis sint diversissima, tamen sensuum organis, ossibus, spiratione, calore sanguinis ac vivi foetus partu ad animalia terrestria quadrupedia prope accedunt.

Fig. 1. Balaena.

(Balaena mysticetus.)

Balaena proprie sic dicta omnium, quae nobis adhuc innotuere, animantium maximum est. Quae in Europae maribus vivant, quinquaginta ad sexaginta pedes longae sunt, ad quas venandum trecenas aut quadringenas quotannis naves (*navigatores Groenlandiae* vulgo appellatae) soli emittunt Batavi; sed visae etiam fuerunt ad alterum tantum majores. Una saepe balaena centies mille pondo lardi suppeditat, unde adeps ille piscarius excoquitur. Caro dulcis est et lenta; sed lingua sola vescuntur nautici.

Ex utrisque narium spiraculis binos radios aquarum, quas una cum cibatu haurit, cum ingenti fragore in sublime ejectat, adeo ut hi aquarum salientium lusus procul a navigantibus cerni possint. Tergus, cujus color ex atro in cinereum abit, durum atque nitescens, ostreis nonnunquam conchisque, rupis in modum, incrustatum est. Atque haec bellua, tantae tamque stupendae molis, praeda saepe fit piscium rapacium longe minorum quidem, sed edaciorum, melioribusque armis munitorum, ut monocerotis, squali etc. Balaena, minime vorax, tantum abest, ut, qui physetris macrocephali mos est, millenos minorum piscium devoret, ut nonnisi vermiculis marinis polypisque fundum maris late obtegentibus victitet, quos maxillis latis flexilibusque, palato adnatis, ac laminarum cornearum in speciem ex ore prominentibus, iisque ad libitum jam exporrectis jam contractis, converrens hiante fauce colligit. Maxillae illae latae, quae palmae crassitudinem habent, et sectis loris sunt similes, non vero ossa istius belluae, materiam praebent notissimo quidem, sed errore vulgi *ossi piscario* (*Germ. Fischbein*) appellato, quod percoctum prius atque in angustiores virgas diffissum, diversissimos usus habet. Ceterum captura balaenarum Anglis et Batavis magnarum opum materia.

Fig. 2. Delphinus.

(Delphinus delphis.)

Delphini mari nigro praesertim ac mediterraneo gregatim vivunt. Nonnisi unum salientis aquae radium in sublime ejaculantur, quippe spiracula ejus narium in unum ostium concurrunt. Antiqui Delphinos hominibus amicissimos esse ac naufragis opem ferre fabulabantur; quapropter illos hodiedum Graecia non minore, atque olim, honore habet. Ceterum veram ipsius naturalemque speciem cum figura illa fabulosa, qua, capiti insistentem et sublata in aerem cauda ludentem delphinum numi antiqui, picturae atque insignia repraesentare solent, minime congruere, vel praesens ostendit tabula.

Fig. 3. Delphinus Phocaena.

Piscis hic rapax, e balaenarum genere minimus, in universis vivit maribus, scombris praecipue, encrasicholis, et halecibus victitans. Phocaenae tanta sunt vorandi aviditate, ut, quoties earum aliqua vulneratur, ne proprio quidem generi parcant. Maxime comites amant esse navigiis, et nautae alacres earum motus imminentis tempestatis praenuntios existimant. Captis oleum quoddam excoquitur, fullonibus atque lucernis utile.

HAROM TZETNEMÜEK.

Tzetnemüeknek neveztetnek, mind azok a' vízi nagy állatok, mellyek ámbár mindenkor a' nagy tengerben élnek, és külömbözö formájúak; de még is alkotásokra, tetemeikre, lélekzésckre, meleg vérekre, és még arra nézve is, hogy eleveneket fiadzanak, igen hasonlítnak a' szárazon élö emlös-állatokhoz.

1. Kép. A' Grönlandi Tzethal.

(*Balaena mysticetus.*)

Az úgy nevezett tzethal, legnagyobb minden élö, és eddig esmeretes állatok között. Az Európai tengerekben élök, mellyeknek fogdosásokra esztendönként tsak Hollandiából 3 — 4 száz Grönlandi halászhajók szoktak kiindúlni, rendszerént 50 — 60 lábnyi hoszszaságúak; hanem némellyek két illyen nagyokat is láttak. Gyakorta tsak egy tzethalnak százezer font szalonnája van, a' mellyböl az esmeretes halzsír olvasztatik. Húsa édes és szívos, de a' hajóslegények tsak a' nyelvét eszik meg.

A' két orralyukán ollyan vastagon lövelli fel az eledelével szájába tolakodott vizet, mintegy fiatal fa, még pedig olly harsogva és magosra, hogy az ember a' tengeren meszszire meglátja, mint valami szökökútakat. Böre fekete-szürke, kemény és fényes, mellynek színe kagylókkal és tsigákkal néha úgy bétapad, mint a' köszikla. Ezen állat, rettentö nagysága melett is, gyakran prédájává leszsz, sokkal kissebb ragadozó halaknak, minémüek, a' Kétfogú Narvál, az Emberevö Tzápa és több illyenek, mellyek telhetetlenebbek 's jobban is fel vannak a' természettöl fegyverkeztetve, mint ö. Éppen nem mondhatni, hogy a' tzethal nagyehetö volna, mert a' hellyet, hogy az apró halatskákat, mint a' torkos Fizéter, ezerenként nyeldesné el, megelégszik az apró tenkeri férgekkel és habarmtzákkal, mellyekgel a' tenger feneke rakva van. Ezeket, a' szájpadlásából kinött széles és hajlós kopotyóival öszvesepri és a' szájába rakja; a' mit a' szájából terepély bojt formán kiálló, kiöthetö és bévonható kopotyóival könnyen is végbevihet. Ugyan ezen széles, tenyérnyi vastagságú, szíjjszabású kopotyóiból, nem pedig a' tsontjaiból leszsz a' nálunk is esmeretes halhéjj; a' mellyet, ha elsöben kifözsnek és keskeny veszszökre elhasogatnak, sokféle haszonra lehet fordítani. A' tzethalfogás Hollandiára és Angliára nézve nagy kintsek kútfeje.

2. Kép. A' közönséges Delfin.

(*Delphinus Delphis.*)

A' Delfin leginkább a' fekete és a' középtengerben egész tsoportokban találtatik. A' vizet orrából tsak egy oszlop formában lövelli fel, minthogy az orra lyukai a' vége felé egyé leszsnek. A' régi mesék azt tartják, hogy a' Delfinek az emberekhez különös baráttsággal viseltetnek, és a' hajótörést szenvedöknek szabadúlásokra vagynak: mellyre nézve Görögországban máig is tiszteletlel illettetnek. Melly kevés hasonlatossága légyen azonban, ezen állat természeti 's valóságos formájának, a' mesékben elöadatott, és a' régi pénzeken, képeken és tzímereken látható formájával, — a' hol rendszerént fején áll 's farkával a' levegöbe vitzkándozik, — azt a'jelenvaló rajzolatjából könnyen kihozhatni.

3. Kép. A' barna Delfin.

(*Delphinus Phocaena.*)

Ez a' ragadozó hal legkissebb a' tzetnemüek között, lakik minden tengerekben, és szardellákkal, skomberekkel 's heringekkel él. Ezek a' barna delfinek olly igen torkosok, hogy egymást is felfalják, kivált azt a' mellyik sebet kapott. Többnyire a' hajók körül tartózkodnak, hol a' hajósoktól, közelgetö szélvész jelének tartatnak. Azért fogdossák, hogy a' szalonnájából hasonlóképpen valami halzsír neme készíttetik, bör kikészitésre való és métsbe világolni.

DREY WALLFISCH-ARTEN.

Unter *Wallfischarten* oder Cetacéen begreift man alle diejenigen grossen *Wasser-Thiere*, die, ungeachtet sie immer im Weltmeere leben, und so verschieden auch ihre Form und Gestalt ist, doch durch ihre Organe, Knochen, Athemholen, warmes Blut, und dadurch, dafs sie lebendige Jungen gebähren, sich sehr den vierfüssigen Landthieren nähern.

Fig. 1. Der Wallfisch.

(*Balaena mysticetus.*)

Der eigentlich sogenannte Wallfisch ist das gröfste aller lebenden Wesen, das wir bis jetzt noch kennen. Die in den Europäischen Meeren, auf deren Fang jährlich 3 bis 400 Schiffe oder sogenannte *Grönlandsfahrer* nur allein von Holland ausgehen, sind gewöhnlich 50 bis 60 Fufs lang; man hat aber welche gesehen, die noch zweymahl so grofs waren. Ein einziger Wallfisch gibt oft hundert tausend Pfund Speck, woraus der sogenannte Fischthran gesotten wird. Sein Fleisch ist süfs und zähe, aber die Matrosen essen nur die Zunge.

Aus beyden Nasenlöchern spritzt er zwey Strahlen Wasser, das er mit seiner Nahrung ins Maul bekommt, mit grofsem Geräusch in die Höhe, so, dafs man diese Fontänen fern auf dem Meere sieht. Seine Haut ist schwarzgrau, hart und glänzend, und zuweilen ganz mit Austern und Muscheln, wie ein Felsen, incrutsirt. So ungeheuer grofs dieses Thier auch ist, so wird es doch oft die Beute weit kleinerer Raubfische, als der Narbals, Hayfische u.s.w., die aber gefräfsiger und weit besser bewaffnet sind, als er. Der Wallfisch ist nichts weniger als gefräfsig, und anstatt die kleineren Fische zu Tausenden zu fressen, wie der *Cachelot*, nährt er sich blofs von kleinen Seewürmern und Polypen, womit der Meergrund bedeckt ist, und die er mit seinen breiten und biegsamen Kiefern, welche ihm oben am Gaume angewachsen sind, wie breite Frangen aus dem Maule herausstehen, und die er ausstrecken und einziehen kann, zusammenfegt, und ins Maul sammelt. Diese breiten, handdicken, riemenartigen Kiefern, und nicht seine Knochen, sind unser bekanntes *Fischbein*, das zu so mancherley gebraucht wird, wenn es erst ausgesotten und in schmahle Ruthen gerissen ist. Der Wallfischfang ist für Holland und England eine Quelle grofser Reichthümer.

Fig. 2. Der Delphin.

(*Delphinus delphis.*)

Der Delphin lebt vorzüglich im Schwarzen und Mittelländischen Meere, in ganzen Truppen. Er spritzt nur einen Strahl Wasser aus, weil sich seine Nasenlöcher in eine Öffnung vereinigen. Man fabulirte sonst von den Delphinen, dafs sie grofse Freunde der Menschen wären, und die Schiffbrüchigen retten hülfen: und defshalb werden sie noch jetzt in Griechenland eben so hoch geachtet, als sonst. Wie wenig übrigens seine wahre natürliche Gestalt mit der fabelhaften, welche er auf alten Münzen, Bildern und Wappen hat, wo er blofs auf dem Kopfe steht und mit dem Schwanze in der Luft spielt, übereinkomme, sieht man aus gegenwärtiger Figur.

Fig. 3. Das Meerschwein.

(*Delphinus Phocaena.*)

Dieser Raubfisch, der kleinste unter den Wallfischarten, lebt in allen Meeren und nährt sich hauptsächlich von Sardellen, Makreelen, und Heringen. Die Marsouins sind so gefräfsig, dafs sie oft einander selbst auffressen, wenn einer verwundet wird. Sie halten sich vorzüglich gern um die Schiffe auf, und die Schiffer betrachten es als ein Zeichen des nahen Sturms wenn sie sehr lebhaft sind. Man fängt sie und bereitet daraus gleichfalls eine Art von Fischthran für die Gerbereyen und zum Brennen.

TROIS ESPÉCES DE CÉTACEÉS.

On comprend dans le nom de *Cétacées* toutes les espèces des grands *animaux aquatiques*, qui, quoique vivant toujours dans l'Ocean, et différens entre eux par leur forme et leur figure, approchent néanmoins des quadrupèdes terrestres, par la respiration, par la chaleur du sang, et parce qu'il sont vivipares, c. a. d. qu'ils mettent au monde des petits tout vivans.

Fig. 1. La Baleine.

(Balaena mysticetus.)

La *Baleine* proprement dite est le plus grand de tous les êtres vivans, connus jusques ici. Les Baleines des mers de l'Europe, à la pêche desquels les seuls Hollandais envoyent annuellement 3 ou 400 vaisseaux, qu'ils appellent *Voiliers du Groenland*, sont ordinairement de 50 à 60 pieds de longueur; on en a vu cependant qui étaient encore deux fois aussi grandes. Une seule baleine donne souvent 100,000 livres de lard, dont on fait une huile, connue sous le nom d'huile de poisson. Sa chair est douce et coriace, mais les matelots n'en mangent que la langue.

Elle lance avec grand bruit par ses deux naseaux, et sous la forme de deux jets, l'eau qu'elle reçoit dans sa bouche avec sa nourriture, et ces jets d'eau s'élévent à une telle hauteur, qu'on les apperçoit de loin sur la mer. Sa peau est d'un gris noir; elle est dure et luisante, et souvent entièrement incrustée de huitres et de moules, comme un rocher. Quelque énorme que soit la grosseur de cet animal, il est cependant souvent la proie des poissons beaucup plus petits, entre autres du Narval, du Requin etc., qui sont plus voraces et beaucoup mieux armés que lui. La Baleine n'est rien moins que vorace; car au lieu d'avaler les poissons par milliers, comme le *Cachalot*, ele ne se nourrit que de petits verimisseaux marins et de polypes qui couvrent le fond de la mer, et qu'elle ramasse et recueille dans sa bouche par le moyen des fanons larges et flèxibles, dont la nature a pourvu le haut de son palais, qui sortent et bordent de sa bouche comme de larges franges, et qu'elle peut étendre et retirer à volonté. Ce sont ces fanons larges, èpais comme la main, et semblables à des lanières de cuir, et non les os de la baleine, qui nous fournissent ce que nous appellons *Baleine*, substance flèxible, qu'on employe à tant d'usages différens, après qu'elle a été bouillie et fendue en petites verges. La pêche de la baleine est une source intarissable de richesses pour la Hollande et l'Angleterre.

Fig. 2. Le Dauphin.

(Delphinus delphis.)

Le *Dauphin* vit en grandes troupes, dans la mer noire et dans la mer méditerranée dans lesquelles il semble vivre de préférence. Il ne fait jaillir en l'air qu'un seul jet d'eau, parce que ses deux naseaux se reunissent et n'ont qu'une seule ouverture au dehors. La fable a fait des Dauphins de grands amis de l'homme, et a dit qu'ils l'aidaient à se sauver après le naufrage; voila pourquoi de nos jours encore ils sont aussi révérés dans la Grèce qu'autrefois. Au reste la figure que nous en donnons ici, fait voir combien peu sa forme véritable et naturelle s'accorde avec la figure fabuleuse qu'on lui voit sur les médailles antiques, sur les tableaux, et dans les armoiries, où il se tient uniquement sur sa tête, et joue dans l'air avec sa queue.

Fig. 3. Le Marsouin.

(Delphinus Phocaena.)

Ce poisson vorace, le plus petit de Cétacées, vit dans toutes les mers, et se nourrit de sardines, de maquereaux et de harengs. Les Marsouins sont si goulus, qu'ils s'entremangent eux-mêmes, lorsque l'un d'entre eux est blessé. Ils aiment surtout à se tenir autour de vaisseaux, et les marins regardent leur grande vivacité comme le signe d'une tempête prochaine. On les prend, et en prépare pareillement une huile de poisson, qui sert aux corroyeurs et est propre à brûler.

GENEVA TARA

BOMBYX

CUM METAMORPHOSIBUS SUIS.

Bombyx.

(Phalaena bombyx mori.)

Bombyx et apis insecta sunt hominibus utilissima. Non alia texta bombycina, vel summo luxu diffluens, novit Roma vetus, quam quae Sinenses atque Asiae ora ipsi miserant, quum hodie per Italiam, Galliam, Hispaniamque multis mortalium millibus bombycum cultura victum quaestumque suppeditet. Primi bombycum saeculo XII. e Persia in Italiam allati, primique, qui alendis eis operam darent, Siculi fuere.

Tota bombycis vita cum omnibus ejusdem, ab ovo ad mortem usque metamorphosibus ultra 8 aut 9 hebdomadas non extenditur, quo spatio formae suae vicissitudines percurrit sequentes:

aaaa) Bombyces unius dei. Ovis, quae ex priore anno servata erant, ad solis radios exclusae erucae recentibus foliis mori albae imponuntur. Inde casu dejecti, subito, etiam ante delibatas ciborum primitias, filum deducentes ore exserunt.

bbbb) Erucae trium hebdomadum, post decem ab exclusione dies pelle primum mutata.

c) Eruca pellem ponens. Ruptam primum in capite pellem per posteriorem corporis partem sibi detrahit. Interea cibo abstinet.

dd) Eruca 5 hebdomadum jam exoleta. Pellis candore tunc nitet, flavis canisque virgata maculis; in cauda cornu minutum rubeo colore eminet. Pedum rubor candorve praemonet, cujus coloris fila deducturi sint. Ad justam corporis amplitudinem progressi per dies 4 aut 5 avidissime vorant, quae tota cibi copia in sericum convertitur; nam statim post folliculis sese involvunt.

e f g h) Erucae filis se involventes. Galli et Itali bombycibus ex erica casulas quasdam construunt, quibus crassiora primum fila suspendant, quod serici genus filosella Gallis dicitur e). Postea filum ex ore deductum eruca continuante, jam die secundo magis magisque densatur folliculus f), adeo ut tertio aut quarto die eruca cerni amplius non possit g); ita ex filo tenuissimo, longitudine octingentorum aut mille pedum, intra 7 aut 8 dies, totus ille folliculus absolvitur h). Hoc in folliculo extremam pellem bombyx deponens in chrysallidem coloris fusci flavo temperati transfiguratur.

i) Folliculus discissus cum chrysallide et pelle deposita.

i k l) Chrysallides a parte posteriore, a latere, et a parte anteriore conspicuae.

m n o) Chrysallidum folliculi filo ita conserti, ut tenuiores et crassiores alternent, quod fit ad obtinendos mares totidem quot femellas, quarum hae in crassioribus, illi in tenuioribus latent folliculis.

Postquam per dies 15 aut 18 neque calore furni, nec solis aestu necata, in folliculo chrysallis delituit, in papilionem, phalaenam dictum, abit, qui perrupto in acutiore parte folliculo prorepit o), albo viscosoque liquore, quem se purgando emittit, folliculi sericum corrumpens. Cui malo ut occurratur, folliculi ad serici proventum destinati, chrysallidis necandae ergo, in furno torrentur, conservatis tantummodo illis, qui ad generis propagationem reponuntur.

p q) Papiliones bombycum, e phalaenarum genere, quorum minor p) mas est, major q) femina. Haec propemodum haeret immobilis; ille vero breves alas multum agitans parce tamen volat, praesertim intra domorum parietes. Coeunt statim folliculo elapsi. Ova parit femella 300 aut 400 in panno nigro furvoque r), ad parietem suspenso. Quo facto, nullo prorsus cibo capto, moriuntur.

A' SELYEMBOGÁR,

ÉS ELVÁLTOZÁSAI.

A' Selyembogár.

(*Phalaena bombyx mori.*)

A' selyembogár és a' méh leghaſznosabb bogarak az emberre nézve. Midőn hajdan Róma a' bujálkodásnak legfőbb gráditsára lépett, még akkor sem esmert egyéb selyem materiát, hanem a' mit Sinából és Ázsia partja környékeiről kapott; most pedig Olasz-Frantziaés Spanyolországban sok ezer ember él a' selyemtermeſztésből. A' legelső selyembogarakat Persiából hozták Olaszországba, a' selyemtermeſztést pedig először Szitziliában kezdették.

A' selyembogár élete, minden elváltozásaival együtt, a' tojásbólvaló kikelésétől fogva elenyészéséig, nem tart tovább 8—9 hétnél, a' melly idő alatt a' követ kezendő változásokon megy kereſztül.

aaaa) Egy napos selyembogárkák. A' múlt eſztendőben elrakott tojásotskákat, a' napon ki kell költetni, 's az apró hernyókat mindjárt, tsak akkor ſzaggatott fejér eperjſa levelekre kell rakni. Ezek, ha történetből a' levelekről lehullanának, már akkor is ereſztenek, minekelőtte enni kezdettek volna.

bbbb) Három hetes hernyók; minekutánna t. i. tíznapos korokban egyſzer már a' bőrökből kibujtak,

c) Egy selyembogár, mikor éppen vetkezik. A' fején reped meg először a' bőre, 's úgy súrolja le azt lassan lassan magáról a' hátulja felé. Ez alatt az idő alatt semmit sem eſzik.

dd) Öt hetes selyembogarak, mellyek egészszen megnőttek. Már ekkor ſzép fejérek, sárga gyűrűs és ſzürke tsíkokkal tarkázva, a' farkokon egy kis veres ſzarv látſzik. A' lábok ſzínéből, mellyek vagy sárgák vagy veresek, meg lehet tudni, hogy mitsodás ſzínű selymet fognak kötni. Minekutánna egészszen megnőttek, négy öt napig igen mohon eſznek, és ezen feleslegvaló eledel mind selyemmé válik bennek; minthogy tsak hamar azután beköti magát mindenik a' gu ój ba, vagy a' mint más helyeken nevezik galétába.

e. f. g. h.) Selyembogarak, a' mint magokat béfonnják v. békotik. Olaſz-és Frantziaországban, egész kalyibákat ſzoktak nekik kéſzíteni haugafa bokrokból, a' mellyekbe magokat békothessék. Ezekre eleiten a' kötést durvább selymen kezdik, mellyet próbaselyemnek neveznek e). Ekkor ofztán a' hernyó folytában és ſzünet nélkül köt, úgy hogy már második nap a' gubó sürűdni kezd f); és 3-dik 's 4-dik napon ki sem esmerſzik a' gubó közzül g), a' 7-dik 8-dik napra pedig az egész gubó elkéſzült h), még pedig tsak egy és végbetetlen finom vékony ſzál selyemből, mellynek hoſzſza körülbelől 800 vagy 1000 lábnyomot teſz. Ebben a' gubóban vetkezik meg utoljára a' selyembogár, azután pedig sárga-barna pupává elváltozik.

i) Egy felmetſzett gubó a' benne lévő pupával és lehámlott bőrével.

jkl) Pupák, hátulról, oldalaslag, és előlről.

mno) Tzérnára ſűzött gubók, a' mint ſzokták azokat, változtatva, gömbölyűt 's hoſzſzúkást egy másután felfűzni, azért, hogy éppen annyi him, a' mi a' hoſzſzúkás gubókban van-, mint nőstény-a' mi a' gömbölyűkben van, legyen közöttök.

Minekutánna a' pupa 15, legfeljebb 18 napig a' gubóban volt, 's ha abban vagy a' sütő kementze vagy a' nap melege által meg nem fojtatott, pillévé leſzſz, 's ez a' gubónak tsútsosabb végét által fúrván abból kibúvik o), a' gubót pedig valami fejér mézgás nedvességgel, tiſztúlása közben bémotskolván, annak selymét haſzonvehetetlenné téſzi. Ennek megakadályoztatására, a' haſzonravaló gubókat forrómeleg sütőkementzébe ſzokták rakni, hogy benne a' pupák megfuladjanak, és tsak azokat rakják el, a' mellyekből idővel a' tenyéſztetésre vagy ſzaporitásra ſzükséges pillék bujnak ki.

pq) Selyembogár-pillék: a' Pillék Neménekegy nevezetes faja; a' kissebbik him p), a' nagyobbik nőstény q). A' nőstények tsak alig mozognak; de a' himek igen verdesnek ſzárnyaikkal, ámbár keveset repülnek, kiváltа' ſzobákban. Mihelyt a' gubóból kibujtak, azonnal párzanak; a' nőstény azután tojik r), 300—400 zig valót, akarmi setét vagy fekete poſztódarabra, mellyet e' végre fel ſzoktak tűzni; e' meg lévén, egy nehány nap mulva mind a' ketten megdöglenek, még pedig úgy, hogy egész pille korokban eledel nélkül éltek.

DER SEIDENWURM

MIT SEINEN VERWANDLUNGEN.

Die Seidenraupe.

(*Phalaena bombyx mori.*)

Der Seidenwurm und die Biene sind die nützlichsten Insecten für den Menschen. Das alte Rom kannte in der Periode seines höchsten Luxus noch keine andern seidnen Stoffe, als die es aus China und den Küsten von Asien erhielt, und jetzt nähren sich viele tausend Menschen in Italien, Frankreich und Spanien vom Seidenbau. Die ersten Seidenwürmer kamen im XII. Jahrhunderte aus Persien nach Italien, und der Seidenbau fieng zuerst in Sicilien an.

Das ganze Leben des Seidenwurms mit allen seinen Verwandlungen vom Ey an bis zu seinem Tode dauert nicht länger, als 8 bis 9 Wochen, und er erscheint innerhalb dieser Zeit in folgenden Verwandlungen und Gestalten.

aaaa) Seidenwürmer, die nur einen Tag alt sind. Man läſst die Eyerchen, welche man vom vorigen Jahre aufbewahrt hat, an der Sonne ausbrüten, und setzt die kleinen Würmer gleich auf frische Blätter vom weiſsen Maulbeerbaume. Sie ſpinnen selbst, ehe sie noch zu fressen anfangen, augenblicklich einen Faden, wenn sie durch irgend einen Zufall vom Blatte heruntergeworfen werden.

bbbb) Würmer von 3 Wochen, nachdem sie sich nach zehn Tagen das erstemal gehäutet haben.

c) Ein Seidenwurm, der sich häutet. Die Haut platzt ihm zuerst auf dem Kopfe, und dann streift er sie vollends hinten hinab. Er friſst während dieser Zeit nicht.

dd) Seidenwürmer von 5 Wochen, die völlig ausgewachsen sind. Sie sind alsdann schön weiſs, mit gelben und grauen Streifen, und haben auf dem Schwanze ein kleines rothes Horn. Die Farbe ihrer Füſse, je nachdem sie gelb oder weiſs sind, zeigt an, was sie für Seide spinnen werden. Wenn sie völlig ausgewachsen sind, fressen sie 4 bis 5 Tage lang äuſserst gierig, und dieser Überfluſs von Nahrung wird bey ihnen lauter Seide; denn gleich darauf spinnen sie sich in Coccons ein.

efgh) Seidenwürmer, die sich einspinnen. In Italien und Frankreich macht man ihnen ihre sogenannten Spinnhütten, gewöhnlich von Heydekraut. An diesen setzen sie erst ein grobes Gespinnst an, welches die sogenannten Fleuret-Seide giebt e). Nun spinnt der Wurm den Faden aus seinem Maule immer fort, und der Coccon wird den zweyten Tag schon dichter f); den 3ten und 4ten Tag kann man den Wurm schon nicht mehr erkennen g), und in 7 bis 8 Tagen ist der ganze Coccon vollendet h) und zwar von einem einzigen unendlich feinen und dünnen Faden, der an 800 bis 1000 Fuſs lang ist. In diesem Coccon wirft nun der Seidenwurm seine letzte Haut ab, und verwandelt sich in eine gelb-braune Puppe.

i) Ein aufgeschnittener Coccon mit der darin liegenden Puppe und abgestreiften Haut.

jkl) Puppen von hinten, von der Seite, und von vorne.

mno) Coccons wie man sie gewöhnlich, abwechselnd einen langen und einen dicken, an Fäden reiht, um eben so viel Männchen, welche in den schmalen, als Weibchen, welche in den dicken liegen, zu erhalten.

Wenn die Puppe 15 bis 18 Tage im Coccon gelegen hat, und nicht durch Hitze eines Backofens, oder der Sonne getödtet wird, so verwandelt sie sich in einen Schmetterling, der den Coccon an dem spitzigen Ende durchbricht, herauskriecht o), und die Seide des Coccons mit dem weiſsen klebrigten Safte seiner Reinigung, die er fallen läſst, verdirbt. Um dieſs zu verhüten, tödtet man alle Coccons, die man zur Seide brauchen will, in einem heiſsen Backofen, und hebt nur die zur Zucht bestimmten, die man auskriechen lassen will, auf.

pq) Schmetterlinge des Seidenwurms, die zu der Klasse der Phalänen oder Nachtvögel gehören; und zwar der kleinere p) ist das Männchen, der gröſsere q) aber das Weibchen. Die Weibchen sind fast ganz unbeweglich, die Männchen hingegen bewegen sehr ihre kurzen Flügel; fliegen aber wenig, sonderlich in Häusern. Gleich nach dem Auskriechen begatten sie sich; das Weibchen legt seine Eyer, an der Zahl 300 bis 400, auf ein Stück braunes oder schwarzes Tuch r), welches man ihm an die Wand steckt, und dann sterben beyde in etlichen Tagen, ohne irgend eine Nahrung genossen zu haben.

LE VER-A-SOIE.

Le Ver-à-soie et l'abeille sont des Insectes les plus utiles à l'homme. L'ancienne Rome, dans sa plus grande splendeur, ne connaissait encore d'autres étoffes de soie, que celles qu'elle recevait de la Chine et des côtes de l'Asie; tandis que de nos jours des milliers des personnes se nourrissent de la culture des vers-à-soie en Italie, en France et en Espagne. Les premiers vers-à-soie sont venus de Perse en Italie dans le XII siecle, et ce fut en Sicile qu'on commença à en élever.

La vie du ver-à-soie, toutes ses métamorphoses y comprises, à compter depuis sa sortie de l'oeuf jusqu'à sa mort, ne dure en tout que 8 ou 9 semaines; et pendant cet intervalle de tems l'insecte parait sous les formes ci-dessous:

aaaa) Vers-à-soie agés d'un jour. On fait éclorre au soleil les oeufs ou granes, qu'on a conservés de l'année précédente, et place, à l'instant de leur naissance, les petits vers sur des feuilles de murier blanc nouvellement cueillies. Ils filent, même avant de commencer à manger, lorsque quelque accident les fait tomber de la feuille.

bbbb) Vers à l'age de trois semaines et qui ont changé de peau pour la premiere fois, dix jours après leur sortie de l'oeuf.

c) Ver-à soie changeant de peau. Sa peau commence à se déchirer à la tête, et il s'en dépouille entierement par derriere; le ver ne mange point pendant ce tems là.

dd) Vers qui ont pris leur entier accroissement, à l'age de cinq semaines. Il sont alors d'un beau blanc rayé de jaune et de gris, et ont une petite corne rouge vers l'extrémité inferieure. La couleur de leurs pieds, qui sont jaunes ou blancs, indique celle de la soie qu'ils doivent filer. Lorsqu'ils sont parvenus à leur entier accroissement, ils mangent pendant 4 ou 5 jours avec une extrême voracité, et le superflu de la nourriture qu'ils prennent alors, se convertit tout en soie; car ils ne tardent pas à s'enfermer dans leurs cocons.

efg) Vers-à-soie cabanés, ou qui filent leurs cocons. En Italie et en France on a coutume de leur faire avec de la bruyère des espèces de huttes dans lesquelles ils filent. Ils commencent d'abord par y attacher des filamens grossiers, qui sont ce qu'on appelle filoselle e). Le ver continue à filer par la bouche, et le second jour le cocon est deja plus dense; f) le troisième et le quatrième jour il n'est déja plus possible de discerner le ver; g), et de bout de 7 ou 8 jours le cocon est entierement achevé et tissu d'un seul fil extrémement fin et delié, qui peut avoir 800 à 1000 pieds de longueur. Le ver se dépouille pour la derniere fois de sa peau dans le cocon, où il se transforme en une nymphe ou chrysalide d'un jaune brun.

i) Cocon coupé à sa longueur, avec la chrysalide et la peau, dont le ver s'est dépouillé.

jkl) Chrysalides vues par derriere, de coté et en face.

mno) Cocons enfilés alternativement un gros et un allongé, pour avoir autant de mâles, qui se trouvent dans les derniers, que de femelles renfermées dans les premiers.

Lorsque la Chrysalide a passé 15 à 18 jours dans le cocon, sans avoir été tuée par la chaleur d'un four ou par celle des rayons du soleil, elle se change en un papillon, qui perce le cocon à son extrémité aigue o), et qui gâte la soie par la liqueur blanche et visqueuse dont il se purge. Pour éviter cet inconvenient, on tue, dans des fours, tous les cocons dont on veut avoir la soie, et ne conserve que ceux qu'on veut laisser éclorre et qu'on destine à la propagation de l'espèce.

pq) Papillons du ver-à-Soie: ils sont de la classe des Phalènes, c. a. d. ces papillons de nuit; le plus petit p) est le male, et le plus grand q) est la femelle. Cette derniere reste presque entierement immobile, tandis que le mâle, au contraire, agite fortement ses petites ailes, sans cependant voler beaucoup, particulierement dans les maisons. Ces papillons s'accouplent incontinent après qu'ils sont éclos; la femelle pond ses oeufs qui sont au nombre de 3 ou 400, sur un morceau de drap noir ou brun r), qu'on attache à cet effet à la muraille, et peu de jours après ils meurent tous les deux sans avoir pris la moindre nourriture.

Fig. 2.

Fig. 1.

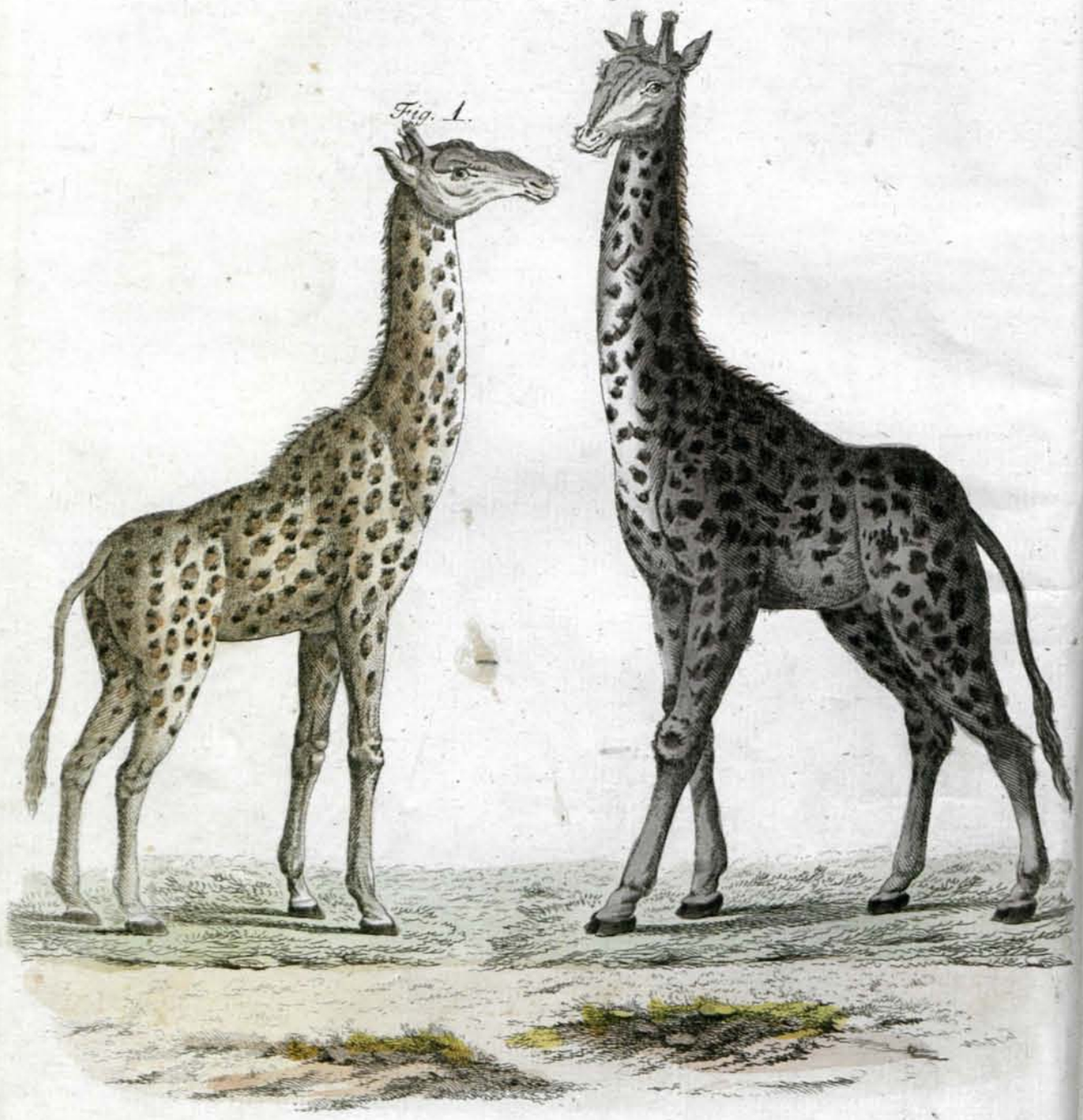

ANIMALIA QUADRUPEDIA
REGIONUM TORRIDARUM.

Giraffa.

(Camelopardalis Giraffa.)

Fig. 1. *Femina.* *Fig.* 2. *Mas.*

Mirum hoc animal, trium animalium scilicet equi, cameli ac cervi naturam in se colligens, *Camelopardalis* olim appellatum, interiora aestuantis Africae inhabitat. Deerat exacta illius imago atque descriptio, donec vir Gallus, *Le Vaillant*, susceptis per interiora hujus terrarum partis itineribus, praesentes hasce Giraffae icones nuper edidit.

Giraffa bestiarum omnium sine dubio procerissima est; namque masculus a summis cornibus ad anteriores ungulas altus est pedes 16. Femina paulo humilior ad 13 aut 14 adsurgit. Sed tantae altitudini longitudo nequaquam respondet; quoniam a pectore ad caudam vix ad mensuram 7 pedum extenditur. Anteriora crura posterioribus altitudine tantum antecellunt, ut dorsum illius in tecti modum praeceps descendere videatur. Nihil equidem praeter collum et crura Giraffam esse dixeris.

Habet Giraffa in aurium intervallo cranei excrementa duo cornea, longitudine 8 aut 9 pollicum, quae minus recte cornua appellaveris, nunquam decidua. Initiis cornuum hinnulei similia, superius concava sunt, pilis brevibus rigidisque obsita.

Color Giraffarum diversus est; maculosi uterque, mas et femina; sed ille pellem habet ex albo canescentem, magnis furvisque conspersam maculis; haec ex flavo canescentem, obscuriore luto masculatam.

Ut cervus et equus, ita haec bestia frondibus et gramine victitat. Quantumvis ingenio timido pavidoque, urgente periculo, velut equus silvestris, posticis ungulis ab irruente leone se defendit, hostemque arcet. Cursu equum celerrimum longe superat. Verum mansuescere, hominumque utilitati servire adhuc noluit.

EMLŐS ÁLLATOK.

MELEG TARTOMANYOKBÓL.

A' Tevepárdutz Giraffa.

(Giraffa Camelo pardalis.)

1. *Kép. A' Kantza,* 2. *Kép. A' Tsödör.*

Ez a' különös állat, melly réfzfzerént ló, réfzfzerént teve, réfzfzerént pedig fzarvas, a' honnan tevepárdutznak is neveztetik, tsak Afrika meleg közepén találtatik. Jó lefestését a' Giraffának még eddig nem lehetett látni; a' jelenvaló igen helyes rajzolatot Vaillant Úr nem régiben készítette, ki ez előtt egynehány eſztendökkel több ízben béútazott Afrika belső réfzeibe.

A' Giraffa kéttség kivül legmagossabb állat; mert a' tsödör magassága a' fzarva hegyétől kezdve lefelé az első lába körméig 16 lábnyom. A' kantza valamivel alatsonyabb és tsak 13 — 14 lábnyom magasságú. Ezen magasságához képest a' hofzfza éppen nints egyarányúságban; mivel a' fzügyétől kezdve a' farkáig alig van hétlábnyom a' hofzfza; az első lábai pedig a' hátúlsónál annyival magosabbak, hogy a' háta fzinte házfedél meredekségü. Tsaknem azt lehetne mondani, hogy a' Giraffa tsupa nyakból és lábból áll.

A' Giraffa fején, a' fülei között, van a' kaponyájából kiálló két tsontnemü türök, melly 8 — 9 hüvelyknyi, és fzarvának vagy tzímerének nem neveztethetik. Ezt ö, mint a' fzarvas a' magáét, el nem veti. Ollyanok azok rá-nézve, mint a' fiatal fzarvas bugái; béesett tetejük, mellyek rövid éles fzörrel bénöttek.

Szine a' Giraffának sokféle. Mindenik, mind a' tsödör mind a' kantza tarka; hanem a' tsödörnek világosfzürke böre van, nagy setétbarna fótokkal; a' kantzának ellenben sárgafzürke a' böre, setétsárga fótokkal.

Edele ezen állatnak, valamint a' fzarvasnak, vagy a' lónak, falevél és fü. Jól lehet félénk és fzilaj, de ha megfzorúl, igen jól védelmezi magát a' hátúlsó lábával mint a' vad ló, az ötet megtámadó orofzlán ellen, úgy hogy ez kénteleníttetik vifzfzatérni. Tsak ügetve is jobban halad, mint a' legjobb ló nyargalva. Még eddig megfzelídítni és az embereknek hafznos fzolgálatjára fordítani nem lehetett.

VIERFÜSSIGE THIERE.

AUS HEISSEN LÄNDERN.

Die Giraffe.

(Giraffa Camelopardalis.)

Fig. 1. *Die Stute.* *Fig.* 2. *Der Hengst.*

Dieſs sonderbare Thier, welches halb Pferd halb Kameel, halb Hirsch ist, und das man sonst auch den *Kameel-Parder* nannte, lebt bloſs im heissen Innern von Afrika. Man hatte bisher kein ganz richtiges Bild von ihm, bis uns Herr *Le Vaillant*, der vor einigen Jahren mehrere Reisen in das Innere dieses Welttheils machte, endlich vor kurzem gegenwärtige richtige Zeichnungen davon geliefert hat.

Die Giraffe ist unstreitig das *höchste* von allen Thieren; denn der Hengst ist, von der Spitze seiner Hörner bis herab zu seinen Vorderhufen gemessen, 16 Fuſs hoch. Die Stute ist etwas niedriger, und hat nur 13 bis 14 Fuſs. Dabey ist dieſs Thier nichts weniger als verhältniſsmäſsig lang; denn es miſst von der Brust bis zum Schwanze kaum 7 Fuſs, und die Vorderbeine sind so beträchtlich höher als die Hinterbeine, daſs sein Rücken so schräg wie ein Dach herab geht. Man könnte beynahe sagen, die Giraffe sey nichts als Hals und Beine.

Auf dem Kopfe zwischen den Ohren hat die Giraffe ein Paar knochenartige Auswüchse des Hirnschädels, 8 bis 9 Zoll lang, die man nicht Hörner und nicht Geweihe nennen kann, und die sie auch nicht abwirft. Sie sehen aus wie die Kolben eines jungen Hirsches, und haben oben an ihren Spitzen eine runde Vertiefung, die mit kurzen starren Haaren besetzt ist.

Die Farbe der Giraffe ist verschieden. Beyde, der Hengst sowohl als die Stute, sind gefleckt; allein der Hengst hat auf einem weiſslich grauen Grunde groſse schwarzbraune Flecken, die Stute hingegen ist auf gelbgrauem Grunde dunkelgelb gefleckt.

Dies Thier nährt sich, wie ein Hirsch oder Pferd, von Baumlaube oder Grase. Es ist furchtsam und scheu; doch vertheidigt es sich im Nothfalle sehr gut mit seinen Hinterhufen, eben so wie das wilde Pferd, gegen den Angriff des Löwen, und hält ihn von sich ab. Es läuft im Trappe besser als das beste Pferd. Noch bis jetzt hat es nicht zahm gemacht, und zu einem nützlichen Gebrauche für die Menschen bestimmt werden können.

QUADRUPÈDES DES PAYS CHAUDS.

La Giraffe.

Fig. 1. *La femelle.* *Fig.* 2. *Le mâle.*

Ce singulier animal, qui tient du cheval, du chameau et du cerf, et qu'on appellait autrefois *Camélopard*, ne vit que dans l'intérieur de la brûlante Afrique. On n'en avait ci-devant aucune image exacte, mais Mr. le *Vaillant*, qui a fait plusieurs voyages dans l'intérieur de cette partie du monde, vient de nous en fournir une correcte; c'est celle que je donne ici.

La Giraffe est sans contredit *le plus haut* de tous les animaux, car le mâle a 16 pieds de hauteur depuis l'extrèmité de ses cornes jusqu' aux pieds de devant. La femelle est un peu moins haute, et n'a que 13 à 14 pieds. La longueur de cet animal n'est aucunement proportionnée à sa hauteur, car il a à peine 7 pieds de long depuis le poitrail jusqu'a la queue. Les jambes de devant surpassent si considérablement celles de derrière en hauteur, que le dos de la Giraffe descend en pente comme le toit d'une maison. On pourrait presque dire, que tout l'animal n'est que cou et jambes.

La giraffe a sur la tète, entre les deux oreilles, deux excroissances osseuses du crâne, de 8 a 9 pouces de hauteur, et qu'on ne peut nommer ni cornes ni bois; aussi ne les met-elle point bas. Ces excroissances ressemblent aux dagues d'un jeune cerf, et ont à leur extrèmité supérieure un enfoncement rond, garni de poils courts et roides.

La couleur de la giraffe varie. Le mâle et la femelle sont tous deux tigrés, mais le mâle a de grandes taches d'un brun foncé sur un fond gris-blanc, tandis que les taches de la femelle sont d'un jaune obscur sur un fond gris jaune.

Cet animal se nourrit, comme le cerf ou le cheval, de feuilles d'arbres et d'herbe. Il est timide et craintif; cependant en cas de besoin il se défend très bien des attaques du lion, avec ses pieds de derrière, comme le cheval sauvage, et sait tenir son ennemi dans un certain éloignement. On n'a encore pu jusqu' ici parvenir à la dompter, ni l'employer à aucun usage avantageux à l'homme.

KÖNYVTÁR

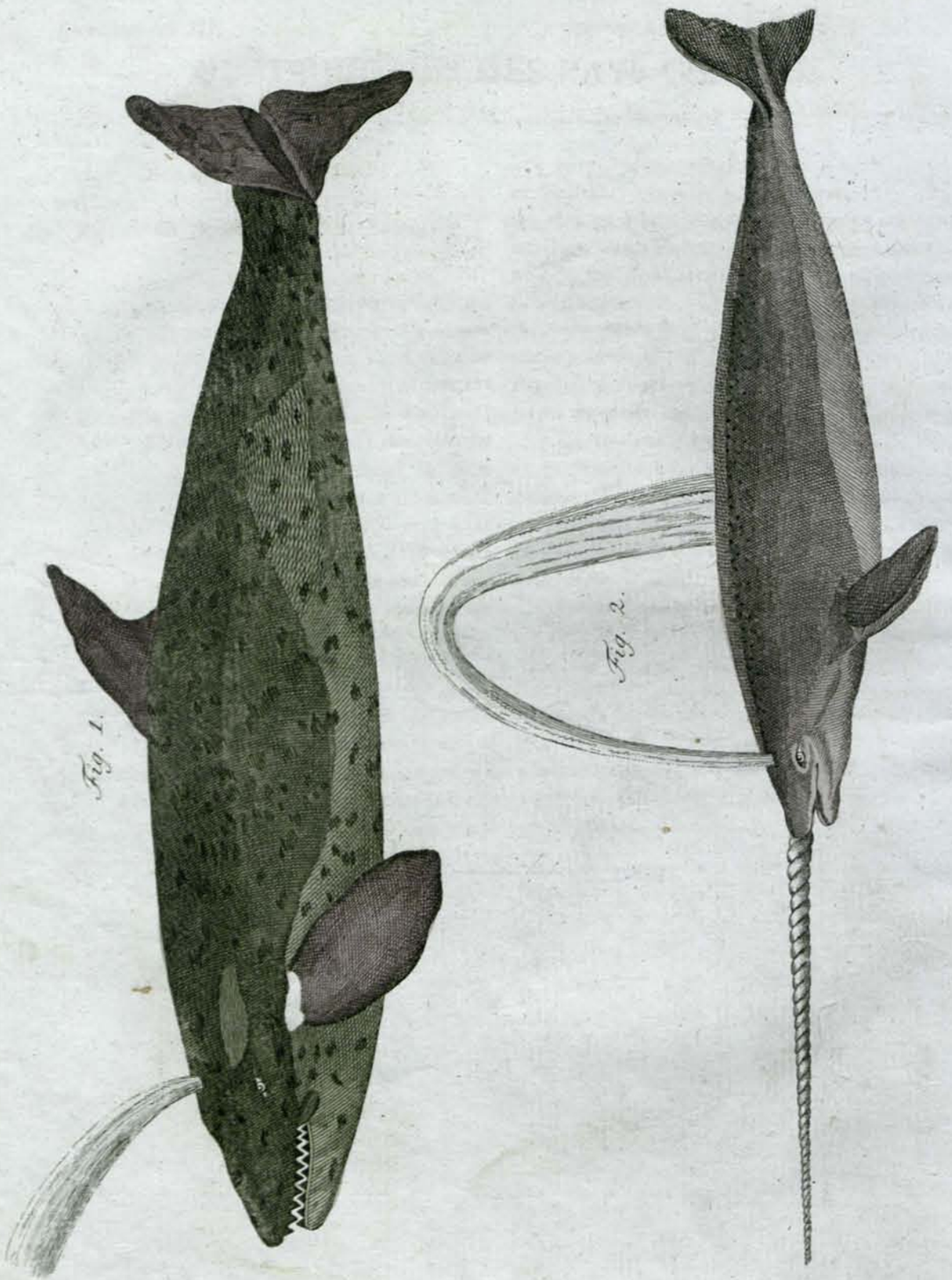

BALAENARUM SPECIES.

Fig. 1. (Physeter macrocephalus.)

Hic, inter grandissimos piscium rapacium numeratus, a balaena in eo praecipue differt, quod dentibus armatas fauces habeat et voracissimus sit; namque non modo millenos parvorum piscium, ut halecum, scombrorum, encrasicholorum etc. fluctibus in rictum suum compulsos uno haustu absorbet, sed satis amplos etiam devorat. Longitudo illius 50 aut 60 pedum; tergus distinctum viridibus nigrisque maculis; pinnae et cauda coloris cinerei rubro temperati. E naribus amplum aquarum radium prorsus ejaculatur.

In capite, super cerebrum, caverna quaedam spatiosa reperitur, dolia plura pinguis illius massae continens, quam *sperma ceti* vulgus appellat, pro spermate balaenae per errorem habitam. In intestinis magna quoque ambrae massa, ad 30 libras pendens, occurrit. Ceterum in magno vivit Oceano.

Fig. 2. (Monodon Monoceros.)

Monodon non minore quam Physeter voracitate grassatur; insigniter memorabilis ob cornu nitidissimi eboris, quod tortum longitudine 10 aut 12 pedum ex naris osse prominet. Huic cornu *Monodontis* nomen acceptum refert. Hoc telo balaenae timendus est hostis, quo etiam non raro in navigia tanto irruit impetu, ut fracta in eis cuspide discedat.

Una cum cornu Monodon ad pedes 30 longus est. Color canus, albo rubroque mixtus; dorsum nigris punctis distinctum; rictus et oculi perquam tenues. E narium spiraculo, quod operculo quodam claudit aperitque, unum itidem aquarum radium in sublime proflat. In mari praesertim glaciali habitat. Nitidum illius cornu multa rerum naturalium musea ostentant. Hoc cornu olim, cum historiae naturalis nulla fere inter homines esset notitia, *Monoceroti*, animali terrestri sed fabuloso, originem dedisse videtur.

CÉTACÉES.

Fig. 1. Le Cachalot.

(*Physeter macrocephalus.*)

Ce poisson est un des plus grands, qui vivent de rapine. Un des principaux caractéres, qui le distinguent de la Baleine, est, qu'il a des dents et est extrémèment vorace; car il engloutit tout d'un coup, non seulement des milliers de petits poissons, tels que les harengs, les máqueraux, les sardines (anchois) et autres, que le courant de l'eau lui améne à la gueule, mais encore d'assez grands poissons. Il a 50 à 60 pieds de longueur, est tacheté de verd et de noir, et ses nageoires et sa queue sont d'un gris rougeátre. Il lance en avant par ses naseaux un jet d'eau fort épais.

Une grande cavité particuliére, que le Cachalot a dans la tête, au devant du cerveau, renferme communément plusieurs tonneaux de cette masse onctueuse, connue sous le nom de *Blanc de balaine* (Sperma ceti,) qu'on a pris à-tort pour la résure de la baleine, puis qu'il vient du Cachalot. On trouve aussi toujours, dans les entrailles de ce poisson, de grandes masses *d'Ambre gris*, qui pésent souvent jusqu'à 80 livres. Il vit dans le grand Océan.

Fig. 2. Le Narval.

(*Monodon Monoceros.*)

Ce poisson, non moins terrible que le précédent, est extrémement remarquable par une longue corne cordelée, qui lui sort des os du museau, et qui est du plus bel yvoire. Cette corne, qui lui a fait donner le nom de ***Licorne de mer***, et qui lui sert d'arme, en fait un ennemi très dangereux pour la baleine; il n'est même pas rare de lui voir briser la pointe de cette corne contre les navires, sur lesquels il heurte avec violence.

Le Narval a 36 pieds de longueur, sa corne y comprise; sa couleur grise est un mélange de gris, de rouge et de blanc; son dos est parsemé de points noirs. Il ne fait jaillir qu'un seul jet d'eau par ses narines, qu'il peut fermer par le moyen d'une valvule particulière. On le trouve sur tout dans la Mer glaciale. Sa belle corne, qu'on voit dans plusieurs cabinets d'Histoire naturelle, a vraisemblablement donné lieu à la fable de la *Licorne*, que dans les tems où l'on ignorait presque entiérement l'Histoire naturelle, on a pris pour un anima terrestre.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Vierf. Thiere. IV. Emlósállatok IV. Quadruped. IV.

Gezeich. u. Gest. von Jacob Käver Schmitzer.

OCTO-SIMIARUM SPECIES.

Simiae.

(Simiae.)

Inter omnes bestias quadrupedes ad hominis naturam proxime accedit simia: quin propriam sibi atque a ceteris segregatam animalium classem, quadrimanium nempe, constituere videtur: nam pedes illius posteriores manuum potius quam pedum speciem referunt, ad manuum etiam ministeria iis uti potest. In tria vero summa genera dispesci solent simiae, prout caudis vel nullis vel brevioribus, vel longioribus praeditae sunt; videlicet

1) in Simias, cauda carentes;

2) in Papiones (Pavianen), qui cauda breviori,

3) in Cercopithecos (Meerkatzen), qui cauda longiori instructi sunt.

Patria illis sunt regiones Asiae, Africae Americaeque circulis tropicis inclusae. Harum immanes silvas frequentant. In his socialiter vivunt, gregatim degentes, sed diversae pro diversitate generum. Cibus illarum vulgo sunt poma et frondes, frumentum, oryza, zea, milium aliique agrorum hortorumque proventus, avium item ova, cochleae, ostreae. Bibunt aquam, cerevisiam, lac, vinum dulce. Bibiturae manu concava liquorem hauriunt.

Praesens tabula nonnulla simiarum genera repraesentat.

Fig. 1. Orang-Outang.

(Simia Satyrus.)

Simiarum omnium haec habitu corporis ac forma homini proxima est, ex quo nomen Orang-Outang, quod Malayorum lingua hominem silvestrem notat, ipsi adhaesit. Earum duae sunt species:

a) minor, cui nomen Jocko, qui ad 2 aut 3 tantum pedes exsurgit:

b) major, seu Pongo, ultra 6 pedes procerus, humani corporis mensuram explens.

Jocko placido est ingenio, facile mansuescens, variisque ministeriis domesticis addiscendis idoneus; Pongo autem atrox est, homine robustior nec facile mansuescens. Satyrus more hominis vulgo ingreditur, saepe baculo innixus, quo pro armis utitur. Totum corpus pilis est obsitum, sed facies, aures manusque nudae; color fuscus. Patriam habet Africae tractus torridos, Sumatram, Celebem, Javam, Borneum insulas, regnum porro Bengalense reliquamque continentem Orientalis Indiae.

Gibbon.

(Simia longimana.)

Fig. 2. Major. Fig. 3. Minor.

Patria est India orientalis. Major nigra est, facie cana, circum os, nares oculosque furva nudaque, manibus pedibusque canescentibus. Minor tertia parte humilior, colore differt. Fusca sunt caput, dorsum et brachia; incana vero permixto colore furvo collum, pectus, venter et femora; incana pars dorsi inferior. Ingenio placido est atque quieto.

Fig. 4. Magot.

(Simia Inuus.)

Alta pedes tres, plerumque erecto sedet corpore ad currendum tamen quaternis magis quam binis pedibus utitur. Rostrum habet caninum, callos in natibus sedendo commodos. Patria ipsi Aethiopia, Arabia atque ora Malabarica. Inter omnia simiarum, genera haec Europae coelum facillime fert.

Papion.

(Simia Sphinx.)

Fig. 5. Major. Fig. 6. Minor.

A Papione totum genus simiarum breviori cauda praeditarum Pavianorum nomen sortitum est. Plerumque foedo sunt adspectu, grandiore capite ac rosto canino, suillo saepe simili. Major 3, minor 2 tantum pedes alta est, incredibili feritate et robore. Minor callos foedissimos colore sanguineo, quos habet in natibus, hac in tabula spectandos offert.

Mandril.

(Simia Maimon.)

Fig. 7. Mas. Fig. 8. Femina.

Haec simia, e Pavianorum itidem genere, insignis praecipue est ob nasum et genas coeruleas, rugis quibusdam transversum ductis notatas. Ad binorum fere pedum altitudinem adsurgens. Guineam patriam habet: ceterum non admodum effera, nec multum tamen jocularis, quadrupes maxime ingreditur.

A' MAJMOKNAK NYOLTZ FAJAI.

Majmok.

(Simiae.)

Minden négylábú állatok között, leginkább hasonlít az emberhez a' majom; sôt tsaknem azt lehetne mondani, hogy maga a' Majom-nem, mint négykezû állat, egy külön sereget tenne; mivel a' hátulsó lábai inkább kezek, mint lábak; a' minthogy úgy is él velek. Rendszerént a' Majmok három fônemre oszlatnak fel, ahozképest a' mint azoknak vagy éppen nints farkok, vagy rövid, vagy hoszszú farkok van, úgymint:

1) Majmok azok, mellyek farkatlanok.

2) Páviánok, mellyeknek rövid farkok van.

3) Matskamajmok, mellyeknek hoszszú farkok van. Mindnyájoknak Hazájok Áfrikának, Ázsiának, és Amérikának azon részei, mellyek a' két naptérítô között lévô égalja alatt esnek; a' holott a' földmenetelének rengeteg erdeit lakosokkal megtöltik. Ezekben társaságban élnek, és tsoportonként együve tartanak, hanem minden faj külön tsoportban. Közönséges eledelek, gyümöltsből, levelekből, gabonából, riskása, köles, kukoritza, és más mezei 's kerti termésekből áll, nem különben madártojásból, és tsigákból. Italok víz, megiszszák a'sert is, a' tejet és az édes bort, mikor pedig inni akarnak, vizet a' markokkal merítenek.

A' jelenvaló táblán egynehány majom és pávián fajok vannak lerajzolva.

1. Kép. Az Orángutáng.

(Simia Satyrus.)

Minden majmok közûl leginkább hasonlít az emberhez az Orángutáng, mind külsô formájára, mind testállására nézve; onnan vette az Orángutáng nevet is, melly Maláj nyelven erdei embert, tészen. Két fajt neveznek a' Majom nemből közönségesen Orángutángnak, úgymint:

a) A' kissebbik fajt Jokkónak nevezik, melly két legfeljebb három lábnyom magasságú.

b) A' nagyobbik Pongó vagy Vadember-Majom, a' melly hat lábnyomnál is magosabb és éppen embernagyságú.

A' Jokkó jámborabb, könnyen meg lehet szelidítni, és megtanúl sokféle dolgot véghezvinni a' házkörûl; de a' Pongó vad természetû, erôssebb mint az ember, és nem könnyen szelidûl meg. Az Orángutáng rendszerént két lábon jár, sôt gyakran botra támaszkodva, mint az ember, és azzal magát védelmezi. Az egész teste szörös, de a' Képe, fülei és kezei kopaszok. Színe rôtbarna, hazája Áfrikának meleg tartományjai; Szumátra, Celebes, Jáva, és Borneo szigetei, Bengálország, és Napkeleti Indiának több tartományjai.

A' Gibbon,

vagy, a' Hoszszúkezû Majom.

(Simia longimana.)

2. *Kép. Nagy Gibbon.* 3. *Kép. Kis Gibbon.*

Hazája Napkeleti India. A' nagy Gibbon fekete, a' képe szürke, de a' szemei, szája és orra körûl barna és kopasz, kezefeje és lábafeje is szürke. A' kis Gibbon egy harmadrészszel alatsonyabb, és külömbözô szinû, a' feje, háta és karjai barnák; nyaka, mejje, hasa, és lábai fejérszürkék barnával elegyítve, hátának alsó része pedig fejérszürke. Jámbor és tsendes természetû,

4. Kép. A' Mongótz.

vagy, Ebfejû Majom.

(Simia Inuus.)

Ennek magassága 3 lábnyom, többnyire felegyenesedve ûl, de inkább szeret négy lábon szaladgálni, mint kettôn. Orra ollyan mint a' kutyának, a' hátulján pedig nagy darab helyen feltört a' bôr, és azon szokott ûlni. Hazája Szeretsenország, Arábia és Malabár pusztái. A Mongótz minden Majomfajok közûl legkönnyebben kiállja az Európai égaljat.

A' Pápió Pávián.

(Simia Sphinx.)

5. *Kép. Nagy Pápió.* 6. *Kép. Kis Pápió.*

A' Pápióról a' rövid farkú Majmok egész német Páviánoknak nevezték. Ezek többnyire mind éktelen formájúak, a' fejek nagy, orrok és szájok állása a' kutyákéhoz hasonló, melly néha tsaknem ollyanforma, mint a' disznó orra. A' nagy Pápió három, a' kis Pápió pedig tsak két lábyom magasságú, rendkivûl vad és erôs. A' kis Pápiónak lerajzolt képén láthatni azt az alfelenvaló vérszínû bôrfeltörést, mellyen ûlni szokott.

A' Majmon Pávián.

(Simia Majmon.)

7. *Kép. A' hím.* 8. *Kép. A' nôstény.*

Ez a' Majom, melly hasonlóképpen a' Páviánok közé tartozik, fôképpen kék orra és ugyan ollyan szinû részsut rántzos pofája által külömbözteti meg magát. Ennek magassága mintegy két lábyi. Találtatik Guineában, nem igen vad, de nem is felettébb múlattságos, és legjobban szeret négykézláb járni.

ACHT AFFENARTJEN.

Die Affen.

(Simiae.)

Unter allen vierfüſsigen Thieren gränzt der Affe am nächſten an den Menſchen; ja man könnte faſt ſagen, er mache für ſich eine einzige Klaſſe, nämlich der vierhändigen Thiere, aus: denn ſeine Hinterfüſse ſind mehr Hände als Füſse, und er kann ſie auch ſo brauchen. Man theilt gewöhnlich die Affen in drey Hauptgeſchlechter ab, je nachdem ſie entweder gar keine, oder kurze, oder lange Schwänze haben, nämlich:

1) in Affen, die ungeſchwänzt ſind;

2) in Paviane, die nur kurze Schwänze haben,

3) in Meerkatzen, die lange Schwänze haben.

Das Vaterland aller dieſer Thiere iſt die Zone zwiſchen den Wendezirkeln in Afrika, Aſien und Amerika. Sie bevölkern die ungeheuern Wälder dieſes Erdſtrichs. Hier leben ſie geſellig, und halten ſich ſchaarenweiſe zuſammen, doch jede Gattung beſonders für ſich. Ihre Hauptnahrung beſteht in Früchten und Blättern, Getraide, Reis, Hirſen, Mais und andern Feld- und Gartenfrüchten, auch Vogeleyern, Schnecken und Auſtern. Sie trinken Waſſer, Bier, Milch, ſüſsen Wein, und ſchöpfen mit der hohlen Hand, wenn ſie trinken wollen.

Auf dieſer Tafel ſind einige Arten von Affen und Pavianen abgebildet.

Fig. 1. Der Orang-Outang.

(*Simia Satyrus.*)

Unter allen Affen kömmt der Orang-Outang dem Menſchen an äuſserer Form und Geſtalt am nächſten, daher er auch ſeinen Namen Orang-Outang (auf Malayiſch Waldmenſch) erhalten hat. Es giebt zwey Gattungen davon:

a) die kleinere, der Jocko, welcher nur zwey bis drey Fuſs hoch wird;

b) die gröſsere, der Pongo, welcher über ſechs Fuſs hoch iſt, und die volle Menſchengröſse hat.

Der Jocko iſt ſanft, läſst ſich leicht zahm machen, und lernt verſchiedene Hausgeſchäfte verrichten; der Pongo aber iſt wild, ſtärker an Kräften als der Menſch, und wird nicht leicht zahm. Der Orang-Outang geht gewöhnlich auf zwey Beinen wie der Menſch, oft an einem Stocke, den er als ſeine Waffen braucht. Er iſt am ganzen Leibe haarig, aber Geſicht, Ohren und Hände ſind ohne Haare. Seine Farbe iſt rothbraun, und ſein Vaterland die heiſse Gegend von Afrika, die Inſeln Sumatra, Celebes, Java, Borneo, das Königreich Bengalen und das übrige feſte Land von Oſtindien.

Der Gibbon.

oder der langarmige Affe.

(Simia longimana.)

Fig. 2. Der groſse, Fig. 3. Der kleine Gibbon.

Sein Vaterland iſt Oſtindien. Der groſse iſt ſchwarz mit grauem Geſicht, das um die Augen, Maul und Naſe braun und nackt iſt, und mit grauen Händen und Füſsen. Der kleine iſt um ein Drittel niedriger, und an Farbe verſchieden. Kopf, Rücken und Arme ſind braun; Hals, Bruſt, Bauch und Beine weiſsgrau mit Braun gemiſcht, der untere Theil des Rückens aber weiſsgrau. Er iſt von ſanftem, ſtillem Naturell.

Fig. 4. Der Magot.

(Simia Inuus.)

Er iſt 3 Fuſs hoch, ſitzt meiſtens aufrecht, läuft aber lieber auf 4 als auf 2 Beinen. Er hat eine Hundsſchnauze und auf dem Hintern groſse Sitzſchwielen. Sein Vaterland iſt Ethiopien, Arabien und die Wüſte Malabar. Er verträgt unter allen Affen-Arten beſten das Europäiſche Clima.

Der Papion.

(Simia Sphinx.)

Fig. 5. Der groſse. Fig. 6. Der kleine.

Vom Papion hat das ganze Geſchlecht der kurzſchwänzigen Affen den Nahmen der Paviane bekommen. Sie ſind meiſtens ſehr garſtig, haben einen ſehr groſsen Kopf, und eine Hundsſchnauze, die oft faſt wie ein Schweinsrüſſel ausſieht. Der groſse Papion iſt drey, der kleine aber nur zwey Fuſs hoch, auſserordentlich wild und ſtark. Der kleine Papion zeigt hier die garſtigen blutrothen Geſäſsſchwielen, welche dieſes Thier am Hintern hat.

Der Mandril.

(Simia Maimon.)

Fig. 7. Das Männchen. Fig. 8. Das Weibchen.

Dieſer Affe, der gleichfalls zu den Pavianen gehört, zeichnet ſich hauptſächlich durch ſeine blaue Naſe und Backen, welche einige ſchräglaufende Runzeln hat, aus. Er iſt ungefähr 2 Fuſs hoch, lebt in Guinea, iſt nicht ſehr wild, aber auch nicht ſehr kurzweilig, und geht am liebſten vierfüſsig.

HUIT ESPÈCES DE SINGES.

Le Singe est de tous les quadrupèdes celui qui approche le plus de l'homme: on pourrait même presque dire, qu'il fait une classe particulière d'animaux, savoir celle des animaux à quatre mains: car les pieds de derrière sont plutôt des mains que des pieds; aussi peut-il s'en servir comme de mains. On distingue ordinairement trois espèces principales de singes, selon qu'ils ont la queue longue ou courte, ou qu'ils en sont entièrement dépourvus, savoir:

1) en Singes, sans queue;

2) en Babouins, qui ont la queue courte;

3) en Guenons, dont la queue est longue.

La patrie de tous ces animaux est la Zone qui se trouve entre les tropiques, en Afrique, en Asie et en Amerique. Les singes peuplent les immenses forêts de ces climats. Ils y vivent en société, et se tiennent en troupes, chaque espèce cependant separée des autres. La nourriture principale sont les fruits et les feuilles des plantes, le grain, le riz, le millet, le mais et d'autres fruits des champs et des jardins; il mangent aussi lez oeufs des oiseaux, les limaçons et les huitres. Ils boivent de l'eau, de la bière, du lait, du vin doux etc. qu'ils puisent dans le creux de la main, lorsqu'ils veulent boire.

La blanche ci-jointe représente quelques espèces de Singes et de Babouins.

Fig. 1. L'Orang-Outang.

(Simia Satyrus.)

C'est de tous les singes celui qui approche le plus de l'homme, par sa forme et la structure extérieure; aussi est-ce de cette ressemblance que lui vient le nom d'Orang-Outang, qui vent dire en langage Malai, homme des bois. Il en a deux espèces:

a) le petit, nommé le Jacko, qui ne parvient qu'à deux ou trois pieds de hauteur:

b) le grand, appellé le Pongo, qui passe six pieds de hauteur, et atteint complettement la grandeur de l'homme.

Le Jacko est deux, se laisse aisément apprivoiser, et apprend à faire de différentes choses dans le menage; le Pongo, au contraire, est farouche, plus fort et plus robuste que l'homme, et ne s'apprivoise qu'avec peine. L'Orang-Outang marche ordinairement comme l'homme, sur deux pieds, souvent aussi il s'appuie sur un bâton qui lui sert d'armes. Il est velu par tout le corps, à l'exception de la face, des oreilles et des mains, qui sont sans poils. Il est d'une couleur brune tirant sur le roux, et sa patrie sont les contrées brûlantes de l'Afrique, les iles de Sumatra, de Java, de Bornéo, les Celèbes, le royaume de Bengale et le reste du continent des Indes orientales.

Le Gibbon

ou le Singe à longe bras.

(Simia longimana.)

Fig. 2. Le Grand Gibbon. Fig. 3. Le Petit Gibbon.

Les Indes orientales sont la patrie de ces singes. Le grand Gibbon est noir, sa face est grise, à l'exception du conteur des yeux, de la bouche et du nez, qui sont bruns et sans poils; ses pieds et ses mains sont aussi gris. Le petit Gibbon est d'un tiers moins haut que le precédent, sa couleur est aussi différentes. Il a la tête, le dos et les bras bruns, le cou, la poitrine, le ventre et les jambes d'un gris blanc mêlé de brun; mais la partie inférieure de son dos est d'un gris blanc. Il est d'ailleurs d'un naturel doux et paisible.

Fig. 4. Le Magot.

(Simia Inuus.)

Ce singe, qui a trois pieds de haut, est pour la plupart du tems assis dans une positure droite, et marche plus volontiers à quatre pieds qu'a deux. Il a le museau d'un chien, et sur les fesses de grandes callosites, sur lesquelles il s'assied. Sa patrie est l'Ethiope, l'Arabie et les côtes du Malabar. Il est, de tous les singes, celui qui supporte le mieux le climat de l'Europe.

Fig. 5. Le Grand Papion.
Fig. 6. Le Petit Papion.

(Simia Sphinx.)

C'est du Papion que toutes les espèces de singes à queue courte ont reçu le nom de Babouins Ils sont pur la plûpart fort laids, ont la tête très grosse et un museau de chien, ressemblant assez souvent au grouin de cochon. Le grand Papion a trois pieds de hauteur, et le petit n'en a que deux; il est extrêmement farouche et fort. Le petit Papion montre ici les callosites couleur de sang, qu'il a aux fesses et sur lesquelles il s'assied.

Le Mandril.

(Simia Maimon.)

Fig. 7. Le mâle, Fig. 8. La femelle.

Ce singe, qui tient pareillement à l'espèce des babuins, se distingue sur-tout par la couleur blanche de son nez et de ses joues, qui sont sillonnés de quelques rides qui vont en travers. Sa hauteur est environ de deux pieds; il vit en Guinée, n'est ni fort sauvage ne fort amusant, et marche le plus volontiers à quatre-

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 7.

Fig. 8.

Fig. 9.

Fig. 10.

AVES DECEM AMERICANAE.

Fig. 1. Jabiru.

(Myoteria Americana.)

Haec avis, ex palustrium (Grallarum) genere, ad ripas magnorum amnium in Cayenna vivit, more ciconiae serpentibus, lacertis, ranis etc. victitans. Tota est colore albo, praeter caput, rostrum, pedes et collum implume, quae nigra sunt. In occipite maculam habet candidam satis amplam, inferius autem in ea colli parte, qua plumae incipiunt, collare quoddam rubore candens, manus latitudine.

Fig. 2. Kamischy.

(Palamedea cornuta.)

Etiam haec, rostro licet granivoris avibus similis, vermiculis aquaticis vescitur. Dorsum, pectus et cauda sunt viridi sed obscuriore colore chalybis; abdomen et pedes cani, collum squamis inductum caeruleis; caput canescens, et munitum longo radio corneo, cui similes bini alii sed breviores in alis horrent.

(Pipra rupicola.)

Fig. 3. Gallus. Fig. 4. Gallina.

Avis haec, ingenio timidissimo, vastos ac solitarios Peruvii et Cayennae saltus inhabitat. Gallus admirabili est pulcritudine, colore flammeo, alis caudaque atris, et canescente dorso; gallina colore fusco in ruborem vergente. Victitant granis agrestibus vermibusque.

Fig. 5. (Vultur papa.)

Haec avis, Cayennae pariter indigena, licet ad vulturum genus, accipitrumque ordinem spectans, regium tamen nomen, quo eam Germani Gallique insignivere, *(Ge)erkönig, Roi des vautours*) nec a corporis amplitudine (namque exilis est, anserem fere ad dimidium exoletum magnitudine aequans) nec a rapiendi audacia, quia gliribus modo, muribus, vermibus, vel adeo stercore victitat, sed a pennarum elegantia colorumque nitore accepit. Caput et collum nuda, coloribus variis, nempe violaceo, rubro, flammeo luteoque picta sunt. Collum praeterea redimitum est collari quodam pilis canescentibus. Dorsum, abdomen et femora colore sunt citreo; pennae rectrices remigesque nigro; pedes coccineo.

Colibri,

ejusdem species quinque.

Fig. 6. (*Trochilus pella*).
Fig. 7. (*Tr. superciliosus*).
Fig. 8. (*Tr. colubris.*)
Fig. 9. (*Tr. minimus*).
Fig. 10. (*Tr. cristatus*).

Numerosas nitidasque suavissimarum istarum avium species ob miram corporis parvitatem, elegantiam coloresque liquidissimos, avium margaritas gemmasque facile dixeris. Victitant succis florum, minimisque culicum, et canunt suavissime. Earum minimas Germani *Fliegenvögel*, quasi *aves muscas*, appellant, quia magnitudine sua horum insectorum maxima haud multum superant. Minima harum avicularum, cujus figuram in tabula Fig. 9. repraesentatam vides, tabani maximi magnitudinem haud aequat. Corpus illius cum toto nidulo scrupuli aut drachmae pondus non excedit. Nidulus hic ova bina pusilla, tenui piso haud grandiora continet, et ex florum filis mollibus vel inter duo folia citri aurantii constructus, vel culmo stramineo suspensus est. Apicularum more florum calycibus se insinuant ad mel ex illis exsorbendum. Americanorum matronae aviculas tales saepe gestant inaurium loco. A trochilis hisce minimis reliqui hujus generis in eo differunt, quod illi rostro recto et acuminato, hi longiore atque incurvo instructi sunt.

DIX OISEAUX D'AMERIQUE.

Fig. 1. Le Jabiru.

(*Mycteria americana.*)

C'est oiseau, un de ceux qui aiment les marais, vit dans la Cayenne, et se nourrit, comme la cicogne, de serpens, de lézards, de grenouilles etc. sur le bord des rivières. Il est tout blanc; sa tête, son bec, ses pattes et son cou, qui est sans plumes, sont noirs. Il a sur le derrière de la tête une grande tache blanche, et au bas du cou, où les plumes commencent, un collier d'un rouge éclatant et large comme la main.

Fig. 2. Le Kamichy.

(*Palamedea cornuta.*)

Le *Kamichy* vit pareillement de vermisseaux aquatiques, quoiqu'il ait le bec fait comme celui des oiseaux granivores. Son dos, sa poitrine et sa queue sont d'un verd de bouteille foncé; il a le ventre et les pattes grises, le cou bleu et couvert d'écailles; sa tête est d'un gris blanc et armée d'un grand ergot de substance corneuse, et semblable à deux plus petits, qu'il a aux ailes.

Le Coq de Roche.

(*Pipra rupicola.*)

Fig. 3. Le Coq. Fig. 4. La Poule.

Le *Coq de Roche* vit dans les grandes forêts solitaires de la Cayenne et du Pérou, et est extrémement sauvage. Le coq est fort beau, car son plumage est d'une couleur de feu très vive; il a les ailes et la queue noires et le dos gris; mais la poule est d'un brun fauve. Ces animaux se nourissent de graines sauvages et de vermisseaux.

Fig. 5. Le Roi des Vautours.

(*Vultur papa.*)

Quoique cet oiseau, pareillement originaire de Cayenne, soit de la race des vautours et des oiseaux de proie, son nom ne lui vient cependant ni de sa grandeur, car il est petit, à peu près de la grandeur d'une oie qui a pris la moitié de son accroissement, ni de son amour pour la rapine puisqu'il se nourrit de rats, de souris, de vermisseaux et même de fiente; mais il lui vient plutôt de l'extrême beauté et vivacité de ses couleurs. Sa tête et son cou, qui sont dégarnis de plumes, ont plusieurs couleurs, savoir, violet foncé, rouge, couleur de feu et jaune. Il a tout au tour du cou une palatine de poils gris; son dos, son ventre et ses cuisses sont couleur de citron, ses ailes et sa queue noires, ses pattes d'un rouge carmoisi.

Cinq. espèces de Colibris.

Fig. 6. *Le Colibri* (*Trochilus pella.*)
Fig. 7. *Le Brin blanc.* (*Troch. superciliosus.*)
Fig. 8. *Le Colibri ordinaire.* (*Troch. colubris.*)
Fig. 9. *L'Oiseau-mouche.* (*Troch. minimus.*)
Fig. 10. *Le Colibri hupé.* (*Troch. cristatus.*)

Les nombreuses et belles espèces de ces jolis oiseaux, q'on nomme *Colibris*, sont pour ainsi dire, les bijoux parmi les autres oiseaux, tant à cause de leur extrême petitesse, que par rapport à l'élégance et à l'émail de leurs couleurs. Ils se nourrissent du suc des fleurs et des plus petits moucherons, et chantent fort agréablement. Les plus petits entre eux se nomment *Oiseaux mouches*, parcequ'ils ne sont en effet guère plus grands que les plus grosses mouches. Le plus petit de ces oiseaux p. e. représenté ici Fig. 9. n'est pas même aussi grand que le plus grand taon. Il ne pése, avec tout son nid, qu'un scrupule ou demigros. Ce nid, qui contient deux petits oeufs de la grosseur d'un pois, est construit des plus tendres filamens des fleurs entre deux feuilles d'orange, ou suspendu à un brin de paille. Ce petit oiseau s'insinue, comme l'abeille, dans le calice des fleurs pour en sucer le miel. Les Dames Américaines portent souvent de ces petits oiseaux-mouches en guise de boucles d'oreille. Les colibris différent de l'oiseau mouche en ce que le dernier a le bec droit ou aigu, tandis que ceux-là l'ont grand et récourbé.

MAGYAR KÖNYVTÁR

PLANTAE REGIONUM TORRIDARUM.

Fig. 1. Arbor Coffea.

(*Coffea arabica.*)

Multi fortasse jam diu Coffeae potu cum saccharo usi sunt, omnino nescientes formam plantarum, quae utrumque nobis suppeditant. En igitur exactas earum imagines!

Coffea, in Arabia atque Aethiopia silvestris olim arbor, nunc, cum fabae illius magnam mercaturae partem constituunt, in cunctis fere regionum torridarum partibus, Indiaeque tum orientalis tum occidentalis insulis rite plantatur. Usum illius hominibus in coenobio quodam Arabico casus ostendisse fertur. Pastor nempe, qui coenobitarum camelos servabat, aliquando eos in loco quodam paverat, ubi Coffeae baccas, cerasis similes, affatim ederant. Nocte subsequente cameli alacriores solito vividioresque quum fuissent, coenobii antistes causam ex pastore quaerit, qui rationem facti nullam reddidit, nisi quod coffeae fructus in causa sibi esse viderentur, quos bestiae hae decerptos devorassent. Hoc responso incitatus antistes induxit in animum, subditos sibi monachos pigriores, preces matutinas dormiendo negligere solitos, hoc fructu excitare. Conatui eventus haud defuit. Hoc modo coffeae potus ante 200 fere annos primum in Turciam, ac paulatim in universam Europam introductus fuisse dicitur.

Coffea altiori magis frutici quam arbori similis, folia habet, ut cerasus nostra, colore viridi obscuriore; flores, ut jasmini frutex, candidos, et baccas rutilantes, cornis fere similes, sapore dulci, sed fastidioso a). His in baccis pellicula molli canaque d) involutae latent fabae binae canescentes b) et nucleum referentes c). Hae, postquam fructus maturuit, pulpa nudantur, siccanturque. Atque hae sunt illae coffeae fabae, quas tostas omnis Europa bibit. Species coffeae primaria pretiique carissimi Arabica est, quam orientalem (*der Levantiſche Kaffee*) vulgo appellant.

Fig. 2. Saccharum.

(*Saccharum officinarum*).

Arundo sacchari, ut omnes arundinum species, planta palustris, torridos tantum terrae tractus et utriusque Indiae insulas patriam habet. Scapi, quorum complures una stirpe enascuntur, pedes 5 aut 6 alti, duorum pollicum ambitu, nodis rubidis articulati, folia habent latiora arundinis colore viridi obscuriore; in culmine gestant paniculam florum lanosorum candidorumque. In scaporum cavis per nodorum intervalla medulla reperitur alba succulenta, cujus ex contrita arundine expressae succus coquendo conspissatus atque liquatus saccharum suppeditat.

Est igitur saccharum sal dulce succo arundinis saccharinae excoctum, quod, quam diu crudum, arenae canescenti simile est, atque hac forma in Europam allatum, in locis ad coquendum saccharum distinatis liquatur, ac sub diversis speciebus ad vitae usus praeparatur. Sedimentum, quod tenuioris instar mellis fluidum peracta liquatione e sordibus remansit, vulgo *syropus* dictum, a pistoribus praesertim cupedinariis ad placentas mellitas piperatas adhibetur.

Ex insulis Canariensibus primum in Europam allatum fuit saccharum, quapropter hodieque saccharum subtilissimum, candidissimum durissimumque *Canariense* appellatur.

MELEG TARTOMÁNYBELI NÖVEVÉNYEK.

1. Kép. A' Kávéfa.

(C o f f e a.)

Sokan talám, noha nádmézes kávéval régólta élnek, máig sem tudják, millyenek lehetnek azok a' plántak, mellyek a' kávét és a' nádmézlevet termik. Itt vagynak hát azok, valóságos formájok ſzerént lerajzolva.

A' Kávéfa Arábiában és Szeretsenorſzágban vadon nő, hanem már most, minekutánna annak babja vagy magva a' kereskedésnek olly ſzörnyű fontos tárgyává lett; napkeleti és napnyúgoti Indiának tsaknem minden tartományjaiban 's ſzigeteiben rendſzerént termeſztetik. Azt mondják, hogy a' haſznát, egy Arábiai Klastromban tsak történetből találták ki. A'Klastrombeli tevepáſztor tudniillik, ollyan helyen legeltette tevéit, a' hol azok sok kávébogyót ettek. Minthogy pedig a' következő éjtſzakán a' tevék rendkivül vidámak és elevenek vóltak, tudakozta a' Prior, hogy mi lehet ennek az oka? A' páſztor egyéb okát nem adhatta, hanem, hogy annak a' kávébogyóktól kell lenni, mivel azt sokat ettek. Ezen a' Prior gondolkozóba esett, 's a' jutott eſzébe, hogy talám a' rest barátokat, kik a' rórátét mindég elaluſzſzák, ezzel kellene ébren tartani. A' dolog úgy ütött ki, a' mint kiványa; és azt mondjak, hogy ez adott alkalmatosságot, a' kávénak mintegy 200 eſztendökkel ezelőtt, elöſzör Törökorſzágban, és azután lassan lassan egéſz Európában lett elterjedésére.

A' Kávéfa inkább valami magas tsemete nemű növevény mint fa; levele haragoszöld, mint a' jázmínnak; bogyója vagy tsereſznyéje tsaknem ollyan piros, mint a' som: de a' mellynek húsa émejgős édességü. Ezen bogyóban, valami gyenge ſzürke hártyában, (b) két ſzürke bab van (c d), annak mintegy magva; mellyet a' megért bogyóból kiſzednek, 's megſzárogatnak. Ez tehát az a' kávébab, mellyet megpergelnek, megörlenek, 's főtt levét egész Európában iſzſzák. Az Arábiai vagy úgy nevezett levántai kávé, legjobb és legdrágább.

2. Kép. A' Nádmézlevű Tzúkornád.

(Saccharum officinarum.)

A' Tzúkornád, mint más akármelly nád és káka, motsári növevény, melly napkeleti és napnyúgoti Indiának tsak meleg tájjékain 's szigeteiben terem. A' szára, melly egy töröl bokrosan 's 5 — 6 lábnyi magasságra nő fel, körülmérve két hüvelyknyi, a' bütykök rajta veresnek, kákaforma vastagságú, levelei haragos-zöldek, és minden szár egy egy tzímer fejér bojhos vírágbokrétán végeződik. A' szárában a' bütykök között valami fejér leves béle van, mellyet, ha a' ſzéllyel zúzott ſzárából kisajtolnak, és annak levét sütüre főzik 's meghíggaſztják, nádméz leſz belőle.

A' nádméz tehát tulajdonképpen a' Tzúkornád levéből kifözött édes só, a' melly készítetlen ollyan, mint a' szürke homok, és Európába is ezen formájában hozattatik, itt pedig osztán a' Tzúkorfőző házaknál megtisztíttaván vagy rafinéroztatván, a' veleváló éléshéz képest sokféle nemü tzúkor készül belőle. Azt a' tiſztátalan seprejét, melly a' Tzúkorfőzöben a' fenekére leül, és mindég ollyan, mint a' higméz, *tzúkormézgának* vagy *ſzirupnak* nevezik; mellynek főképpen a' tzúkorsüteményesek borsos-mézes pogátsa sütésre veszik hasznát.

Az elsö nádmézet a' Kanári ſzigetekből hozták Európába; a' honnan a' leg-finomabb, legfejérebb és legkeményebb nádmézet még máig is *Kanárinádméznek* nevezik.

P F L A N Z E N.

AUS HEISSEN LÄNDERN.

Fig. 1. Der Caffeebaum.

(C o f f e a).

Viele Menſchen haben vielleicht lange Zeit Caffee mit Zucker getrunken, ohne zu wiſſen, wie die Pflanzen ausſehen, die uns beydes liefern. Hier ſind alſo ein Paar getreue Abbildungen davon.

Der *Caffeebaum* wächſt in Arabien und Ethiopien wild, wird aber jetzt, nachdem ſeine Bohnen, oder ſein Saame, ein ſo erſtaunend wichtiger Handelsartikel geworden ſind, faſt in allen heiſsen Provinzen und Inſeln von Oſt- und Weſtindien ordentlich gebauet. Sein Gebrauch für Menſchen ſoll in einem arabiſchen Kloſter, durch einen Zufall, erfunden worden ſeyn. Der Kameelhirte des Kloſters hatte nämlich ſeine Thiere an einem Orte geweidet, wo ſie viel Caffeekirſchen gefreſſen hatten. Da ſie nun des Nachts darauf ungewöhnlich munter und lebhaft waren, fragte der Prior nach der Urſache, und der Kameelhirte konnte keine andere angeben, als daſs es von den Caffeekirſchen kommen müſſe, die ſie gefreſſen hätten. Dieſs machte den Prior aufmerkſam, und er fiel auf den Gedanken, ſeine faulen Mönche, welche die Metten immer verſchlieffen, dadurch munter zu machen. Dieſs gelang ihm, und dadurch ſoll der Caffee vor ungefähr 200 Jahren zuerſt in der Türkey, und nach und nach in ganz Europa eingeführt worden ſeyn.

Der Caffeebaum ist mehr ein hohes ſtrauchartiges Gewächs als ein Baum; hat dunkelgrüne Blätter wie unſer Kirſchbaum, weiſse Blüthen wie unſer Jasmin-Strauch, und hellrothe Beeren oder Kirſchen, faſt wie unſere Cornelius-Kirſche, die ein eckelſüſses Fleiſch haben *a)*. In dieſer Kirſche liegen in einer weichen grauen Haut *d)* zwey graue Bohnen *(b. c.)* als ihr Kern, die man, wenn die Kirſche reif iſt, von ihrem Fleiſche reinigt und auftrocknet, und dieſs ſind unſere Caffeebohnen, die ganz Europa geröſtet trinkt. Der Arabiſche oder ſogenannte *Levantiſche Caffee* iſt die erſte und theuerſte Sorte davon.

Fig. 2. Das Zuckerrohr.

(Saccharum officinarum)

Das Zuckerrohr iſt, wie jedes andere Schilf, eine Sumpf-Pflanze, und blos die heiſsen Striche und Inſeln von Oſt und Weſt-Indien ſind ſein Vaterland. Der Stengel, deren ein Stock mehrere treibt, iſt 5 bis 6 Fuſs hoch, zwey Zoll im Umfange dick, hat röthliche Knoten, breite dunkelgrüne Schilfblätter, und treibt an der Spitze einen Büſchel weiſser wolligter Blüthen. In dem Stengel, zwiſchen den Knoten, befindet ſich ein weiſses ſaftiges Mark, welches, wenn es aus dem zerquetſchten Rohre ausgepreſst, und der Saft zu einer gewiſſen Dicke eingeſotten und geläutert wird, den Zucker giebt.

Der *Zucker* iſt alſo eigentlich ein aus dem Safte des Zuckerrohrs geſottenes ſüſses Salz, das roh wie ein grauer Sand ausſieht, in dieſer Geſtalt nach Europa kommt, hier aber erſt in den *Zuckerſiedereyen* geläutert, oder raffinirt, und zum Gebrauche in verſchiedenen Sorten fertig gemacht wird. Der in den Zuckerſiedereyen übrig bleibende Bodenſatz der Unreinigkeiten, der immer wie ein dünner Honig flüſsig bleibt, heiſst *Syrup*, und wird hauptſächlich von den Zuckerbäckern zum Pfefferkuchen verbraucht.

Der erſte Zucker kam aus den Canariſchen Inſeln nach Europa; darum heiſst auch noch jetzt die feinſte, weiſseſte und härteſte Sorte Zucker, *Canarien-Zucker.*

PLANTES DES PAYS CHAUDS.

Fig. 1. Le Caffier.

(*C o f f e a.*)

Il existe peut-être quantité de personnes, qui ont pris depuis longtems du caffé et du sucre, sans savoir quel air ont les plantes, qui nous fournissent l'un et l'autre. En voici donc de fidèles images.

Le *Caffier* croit sans culture dans l'Arabie et dans l'Ethiopie, mais son fruit, ou plutôt sa semence, est devenue un si important article de commerce, qu'on le cultive dans presque toutes les provinces chaudes, et dans les îles des Indes orientales et occidentales. Ce fut, dit-on, dans un couvent de l'Arabie, qu'on découvrit, de quel usage le caffé pourrait être aux hommes. Voici comment on raconte la chose. Celui qui gardait les chameaux du couvent, les fait paître dans un endroit, où ils avaient mangé beaucoup de haies de caffier. La nuit suivante, comme les chameaux avaient été beaucoup plus vifs et plus éveillés que de coutume, le Prieur demanda au pâtre qu'elle en pouvait être la raison; celui-ci répondit qu'il n'en pouvait indiquer aucune, si ce n'est que les chameaux avaient mangé beaucoup de bais de caffier. Cette réponse excita l'attention du Prieur, qui eut l'idée d'user de ce moyen pour rendre un peu plus éveillés ses moines fainéans, qui avaient coutume de passer à dormir le tems de Matines. L'expédient lui réussit, et c'est ainsi, dit-on, que le caffé s'introduisit, il y a 200 ans, d'abord en Turquie, et peu dans toute l'Europe.

Le caffier est plutôt un buisson élevé qu'un arbre; ses feuilles sont d'un vert foncé comme celles de notre cérisier, ses fleurs sont blanches et ressemblet à celles du jasmin blanc. Il porte des baies d'un rouge vif, à peu prés comme le fruit du cornouiller, mais la pulpe en est fade et doucereuse *a*). Cette baie contient, au lieu de noiaux, deux féves grises, (*b.c.*) renfermées dans une pellicule de la méme couleur. On les dégage de la pulpe et les sèche, lorsque le fruit est mûr. Ce sont nos féves de caffé, qu'on réduit en poudre après les avoir grillées, et dont on fait une décoction connue dans toute l'Europe. La meilleure sorte de caffé est celle d'Arabie, autrement dite *Caffé du Levant*; c'est aussi la plus chère.

Fig. 2. La Canne du Sucre.

(*Saccharum officinarum.*)

La Canne de Sucre est, comme tout autre roseau, une plante marécageuse, dont la patrie sont les climats chauds et les îles des Indes orientales et occidentales. Les tiges, qui sont toujours en certin nombre sur chaque souche, ont 5 à 6 pieds de haut et deux pouces, de circonférence; elles ont des noeuds rougeâtres, des feuilles larges et d'un vert foncé comme celles de roseau, et portent à leur extrèmité supérieure un bouquet de fleurs blanches et cotonneuses. Il se trouve entre les noeuds, dans l'intérieur de ces tiges, une moëlle blanche et succulente, dont on exprime le suc après avoir concassé la canne. Ce suc bouilli jusqu'à une certaine consistance et raffiné, est ce que nous appellons sucre.

Le sucre est donc, à proprement parler, un sel doux, qu'on obtient par la cuisson du suc de la canne de sucre. Ce sel brut ressemble à du sable, et c'est sous cette forme qu'il vient en Europe. Où on le purifie, c. à. d. le raffine dans les *raffineries*, et en prépare de différentes sortes pour l'usage. Le dépôt toujours chargée d'ordures, qui reste dans les raffineries, et qui conserve la fluidité d'un miel clair, se nomme *syrop*; les confiteurs en emploient la plus grande partie à faire ces pains d'épices.

Le premier sucre qu'on a vu en Europe, y fut apporté des Canaries; c'est pourquoi l'espèce de sucre la plus fine, la plus blanche et la plus dure se nomme encore *Sucre de Canarie.*

Fig. 3.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 7.

Fig. 8.

Fig. 9.

METALLA.

Introductio.

Eorum, quae *Fossilia* dicuntur, classem efficiunt *Metalla*, et incunabula et sedes suas in terra pariter habent. Metalla igitur sunt corpora, quae, si cum aliis conferas, praecipuam gravitatem specificam habent, praeterea igne liquescere, cudi malleoque et forcipe extendi possunt. Atque haec est natura metallorum, quae *perfecta* vocantur. Sed et alia quoque corpora sinu suo terra continet, quae, etsi metallorum gravitate praedita ceterisque in rebus metallis perfectis similia, partim non liquefieri, partim malleo duci se haud patiuntur; hinc corporibus hisce metallorum *imperfectorum* nomen est. Minerae (germ. *Erze*) dicuntur metalla cruda; minerarum autem fragmenta, qualia ex terrae sinu proferuntur, *glebae* (germ. *Stuffen*) appellantur.

E metallis *perfectis aurum*, *argentum*, *platina* (quod metallum in America anno 1735 detectum fuit) *cuprum*, *stannum*, *plumbum* et *ferrum* nunc nobis cognita sunt: ex *imperfectis* vero *argentum vivum*, *stibium* sive *antimonium*, *zincum*, *bismuthum*, *cobaltus*, etc.

Metalla haec in glebis reperiuntur vel *solida*, seu *nativa*, vel mineris permixta, seu *mineralisata*, et lapidi, in quo nata sunt, confusa, i. e. intime immixta. Hic nonnisi notatu facillimas aliquot metallorum formas exhibebo.

Fig. 1. Aurum.

(*Aurum.*)

Auri gleba nitidissima in quarzo amethystino et smaragdino solidam nativi auri laminam, quae chartae fere lusoriae crassitudinem habet, continens.

Fig. 2. et 3. Argentum.

(*Argentum.*)

Utraque gleba solido seu nativo argento constat, et quidem Fig. 2. argento in *dendritis* speciem nato, et Fig. 3. quod *argyrodendron* appellatur. Argentum *nativum*, quod in fodinis passim et grandiore nonnunquam massa reperitur, diversimode figuratum jam in ipso lapide, jam in superficie ipsius haeret, ita ut varios colliculos, tubercula, lamellas, dentes, arbusculas diversasque allias figuras efformet.

Fig. 4. 5. 6. Cuprum.

(*Cuprum.*)

Minerae cupreae plerumque aut viridi aut caeruleo colore conspicuae sunt.

Fig. 4. *Cuprum nativum* repraesentat, in fruticis speciem enatum, ochra Veneris afflatum.

Fig. 5. *Minera cupri caerulea*, *Caeruleum montanum lazuli* dicta, colore intense caeruleo, ochra Veneris, et crystallisatione modica afflatum.

Fig. 6. *Malachites*, *Aerugo nativa* (germ. vulgo *Schreckstein*) ad cupri mineras pariter numeratur. Quia laevigatus politusque nitescit et viriditate placet, inter gemmas opacas illi locus assignatus est.

Fig. 7. 8. 9. Stannum.

(*Stannum.*)

Stannum, quod nativum nunquam sed mineris semper permixtum reperitur, formis diversissimis conspiciendum se offert; vel enim lapidis rubidi specie (*stannum ochraceum*); vel ut massa crystallorum irregularium coloris caerulei cano nigroque confusi (*stannum ochraceum androgyneum*) vel ut crystalli, regulares colore rubro obscuriore (*stannum sulphore et arsenico mineralisatum*, seu *granati stanni*) vel ut multitudo minimorum griseorum ejusmodi granatorum, (*Sabulum stanni*).

Fig. 7. Gleba haec pulchra *Stanni androgynei* ex Britannia est. Stannum Angelicanum longe nitidissimum, purissimum ac propterea celeberrimum.

Fig. 8. Gleba est pulchra regularis *Stanni granati* ex Bohemia, quod vulgo *Zinngraupen*, *Zinn granat* Germani appellant.

Fig. 9. *Sabulum stanni.*

E R T Z E K.

Bévezetés.

Az Asványoknak egy része Értzekből áll; mellyek hasonlóképpen a' földben teremnek, és ollyan testek, mellyek más testekhez képest kiváltképpenvaló nehézségüek, 's e' mellett olvaſzthatók kovátsolhatók vagy kalapáttsal lapíthatók. *A' nemes Értzeknek* ez a' tulajdonsága. Mivel pedig a'földben ollyan testek is vagynak, mellyek Értz nemü nehézséggel bírnak ugyan de réſzſzerént nem olvaſzthatók,réſzſzerént kalapáttsál el nem lapíthatók, egyéb aránt pedig az Értzekhez igen hasonlók; tehát ezek *fattyú értzeknek* neveztetnek.

Az efféle terméſzeti Ásványokat általjában Értzeknek nevezik,a' földből kiasott Értz darabokat pedig *Stúfáknak és Bányáſznáknak*.

Az elöttünk eddig esmeretes nemes Értzek ezek:az arany,ezüst,platina,(Amérikában 1735-ben újonnan talált Értz) réz, tzín, ón, vas; fattyú értzek ellenben ezek: a' kénesö, a' piskóltz, a' tzink, a' vizmút; és a' kobáld.

Az értzek a' stúfákban vagy tiſztán találják mellyet akkor termés értznek neveznek, vagy pedig keverve tudniillik azzal a' könemmel,mellyben termett öſzve keveredve,mellyet kevertértznek neveznek.Itt vagynak egynehány könnyen esmerketö értzek formáji.

1. Kép. Az Arany.
(*A u r u m.*)

Egy ſzép arany Stúfa, mellyen kivül belöl egy kártya vastagságnyi termés arany levélke látſzik, violakö és smaragd bánya virágon.

2. és 3. Kép. Az Ezüst.
(*Argentum.*)

Mind a' két Stúfa termés ezüst, meg pedig a' 2. kép faeres, és a' 3. kép úgy nevezett bokros ezüst. A' termés ezüst, mellyet böven 's néha nagy rögdarab formákban találnak a' Bányákban, külömb külömbféle formájú ſzokott lenni, néha benne az anyaköben, néha rajta,és formái azon mindenféle hegyetskéket, dombotskákat, púpokat, leveletskéket, fogakat, fátskákat, 's több efféle ábrázalatokat.

4. 5. 6. Kép. Réz.
(*C u p r u m.*)

A' Réz értznek többnyire vagy zöld vagy kék a' ſzíne.

A' 4. Kép bokor forma *termés Réz-értz* zöld rézméſzſzel bélepve.

Az 5. Kép. Kék-réz vagy úgy nevezett Lazúrértz mellynek ſzíne setétkék, és zöld réz-méſzſzel és egy kevés Kristályozattal bé van lepve.

A' 6. Kép. Malakit. Ez is hasonlóképpen a' Réz-értzek közé tartozik, és minthogy ſzépen ki lehet köſzörülni és pallérozni,'s a' zöld ſzíne is kellemetes; a' setét testü drága kövek közé ſzámláltatik.

7. 8. 9. Kép. A' Tzín.
(*S t a n n u m.*)

A' Tzín melly soha sem találtatik tiſztán teremve,hanem mindenkor elegyítve más Értzekkel,hasonlóképpen sokféle formájú ſzokott lenni; tudniillik vagy ollyan mint a' tsupa veresekö (Tzinkö) vagy mint egy darab regulátlan formájú fekete ſzürke kék Kristály (Két nemü) vagy pedig mint a' regulás setét veres Kristályok (Tzíndarák;) vagy ollyanok mint véghetetlen sok apró Tzíndarák és mint a' föveny (Tzín-fövény.)

A' 7. Kép. Egy ſzép angliából került Kétnémü Stúfának a' formája. Az anglus Tzín legſzebb legtiſztább és leghíresebb.

A' 8. Kép. Egy ſzép regulás Tsehorſzági Tzíngránátnak a' formája.

A' 9. Kép. Az úgy nevezett Tzínfövenyt adja elö egy edényben.

M E T A L L E.

Einleitung.

Die *Metalle* machen einen Theil der sogenannten *Mineralien* aus, haben ihren Ursprung und Sitz gleichfalls in der Erde, und sind solche Körper, die im Verhältniſs gegen andre, eine vorzügliche Schwere haben,und sich dabey schmelzen, schmieden und mit dem Hammer treiben lassen. Dieſs ist die Eigenschaft der *ganzen Metalle*.Da es aber in der Erde auch solche Körper giebt, die eine metallische Schwere haben, jedoch theils nicht geschmolzen, theils nicht mit dem Hammer getrieben werden können, übrigens aber mit den ganzen Metallen eine groſse Ähnlichkeit haben, so werden diese Körper *Halb - Metalle* genannt.

Die rohen Metalle heiſsen *Erze*, und die Bruchstücke der Erze, so wie sie aus der Erde kommen, nennt man *Stuffen*.

Als ganze Metalle kennen wir dermalen das *Gold*, *Silber*, die *Platina*, (ein im Jahre 1735 entdecktes Metall in Amerika) das *Kupfer*, *Zinn*, *Bley*, *Eisen*; als *Halb-Metalle*, hingegen *Merkur* oder *Quecksilber*, das *Antimonium* oder *Spieſsglas*, den *Zink*, *Wiſsmuth*, *Kobolt*. u. s. w.

Die Metalle erscheinen in den Stuffen entweder *gediegen* oder *gewachsen*, oder noch *vererzt*, d. h. innigst mit der Steinart, worinn sie gewachsen sind, vermischt. Ich will hier nur einige Bilder der Metalle in ihren kenntlichsten Formen liefern.

Fig. 1. Das Gold.
(*A u r u m.*)

Eine schöne *Gold-Stuffe*, mit gediegenem Gold - Blättchen, ohngefähr so dick wie ein Karten - Blatt, auf einem amethystischen und smaragdischen Quarze.

Fig. 2. u. 3. Das Silber.
(*A r g e n t u m.*)

Beyde Stuffen sind gediegenes oder gewachsenes Silber, und zwar Fig. 2. *dendritisch gewachsenes* Fig. 3. sogenanntes *Baum - Silber*. Das gediegene Silber, welches häufig und manchmal in sehr groſsen Klumpen in den Bergwerken gefunden wird, sitzt in allerhand Gestalten, bald in bald oben auf dem Gesteine, und macht daselbst allerhand Berge oder Hügel, Buckel, dünne Blätter, Zähne, Bäumchen und dergleichen Figuren.

Fig. 4. 5. 6. Das Kupfer.
(*C u p r u m.*)

Das *Kupfer-Erz* zeigt sich gröſstentheils entweder grün oder blau von Farbe.

Fig. 4. ist ein staudenförmig gewachsenes *gediegenes Kupfer-Erz* mit Berggrün angeflogen.

Fig. 5. blaues Kupfer oder sogenanntes *Lazur-Erz*; dunkelgrün von Farbe und mit Berggrün, und einer kleinen Crystallisation angeflogen.

Fig. 6. *Malachit*, oder sogenannten *Schreckstein*. Er gehört gleichfalls unter die Kupfer-Erze, da er sich schön schleifen und poliren läſst, und so schön grün von Farbe ist, so hat man ihm einen Platz unter den undurchsichtigen Edelsteinen angewiesen.

Fig. 7. 8. 9. Zinn.
(*S t a n n u m.*)

Das Zinn, welches man niemals gediegen, sondern allezeit vererzt findet, erscheinet gleichfals unter sehr verschiedenen Gestalten, nämlich entweder als ein bloſser röthlicher Stein; (*Zinn-Stein*) oder als ein Klumpen unregelmäſsiger schwarz graublauer Crystallen (*Zwitter*); oder als regelmäſsige dunkelrothe Crystallen (*Zinn-Graupen, Zinn-Granaten*); oder als eine Menge solcher unendlich kleiner grauer Zinngraupen, als eine Art von Sand (*Zinn-Sand.*)

Fig. 7. ist eine schöne *Zwitter-Stuffe aus England*. Das Englische Zinn ist das schönste, reinste und darum auch das berühmteste.

Fig. 8. Eine schöne reguläre Böhmische *Zinn-Graupe*, oder ein sogenannter *Zinn - Granat*.

Fig. 9. ist sogenannter *Zinn - Sand*.

METAUX.

Introduction.

Les *Métaux* font partie de ce que nous appellons *minéraux*. Ils se forment et se trouvent dans la terre comme ces dérniers, et sont des corps, qui, proportion gardée, ont une plus grande pesanteur specifique que les autres, se laissant fondre, forger et étendre à coups de marteau. Telles sont les propriétés des *métaux parfaits*. Mais comme la terre renferme encore d'autres corps, qui ont beaucoup de ressemblance avec les métaux, et possédent une pesanteur métallique, sans cependant être tous fusibles ou tous malléables, on donne à ces corps le nom de *demi-métaux imparfaits*.

Les Métaux bruts se nomment simplement *Minéraux*, et les morceaux de minéraux, tels qu'on les tire du sein de la terre, portent le nom de *Glèbes*.

Nous ne connaissons encore de *métaux parfaits*, que *l'Or*, *l'Argent*, *la Platine*, (métal en 1735 découvert en Amérique), *le Cuivre*, *l'Etain*, *le Plomb*, *et le Fér*; les demi-métaux sont, le *Mercure* ou *l'argent vif*, *l'Antimoine* ou *Mochlique*, *le Zinc*, *le Bismuth*, *le Cobalt etc.*

On trouve, dans les glèbes, les métaux ou *natifs*, c. à. d. *vierges* et *sans melange*, ou *minéralisés* c. à. d. intimement unis à l'espèce de pierre dans laquelle ils se sont formés. Je me contenterai de donner ici quelques figures des métaux représentés sous leurs formes les plus connues.

Fig. 1. L'Or.
(*A u r u m.*)

Belle glèbe d'or, avec une feuille d'or natif de l'épaisseur d'une carte, sur un quarz couleur d'émeraude et d'amethyste.

Fig. 2. et 3. L'Argent.
(*A r g e n t u m*)

Ces deux glèbes sont d'argent natif ou vièrge, l'une, savoir Fig. 2. est *ramifiée* ou *dendroïde*, et l'autre ce qu'un appelle *Argyrodendron*. L'argent natif, qu'on trouve frequemment, et quelquefois en fort gros morceaux dans les mines, est sous toutes sortes de formes, tantôt au dedans, tantôt au dessus des pierres, où il forme toutes sortes de montagnes, ou collines, de bosses, de feuilles minces, de dents, d'arbres et d'autres figures semblables.

Fig. 4. 5. 6. Le Cuivre.
(*C u p r u m.*)

La mine de cuivre est la plus part du tems de couleur verte ou bleue.

Fig. 4. Dendroïde de *Cuivre natif* recouvert à sa superficie de vert de gris natif.

Fig. 5. Cuivre *bleu* ou *mine de cuivre azurée*; sa couleur est bleu foncé, avec une petite crystallisation et du vert de montagne à sa superficie.

Fig. 6. *Malachite.* C'est pareillement une espèce de mine de cuivre: comme cette pierre est susceptible d'un beau poli, et quelle est d'ailleurs d'un beau vert, on lui a assigné une place parmi les pièrres précieuses non transparentes.

Fig. 7. 8. 9. L'Etain.
(*S t a n n u m.*)

L'étain, qu'on ne trouve jamais natif, mais toujours minéralisé, parait également sous des formes très diverses; car, ou ce n'est qu'une simple pière rougeâtre, nommée simplement *Mine d'étain*, ou c'est une masse irrégulière de crystaux d'un bleu gris mêlé de noir, qu'on appelle *Mine d'étain crystallisée*, ou bien ce sont des crystaux réguliers d'un rouge foncé, qui prennent le nom *de Grenats* ou *de grains d'étain*; ou bien enfin c'est une quantité de très petits grenats d'étain de couleur grise et semblables à du sable, qu'on appelle pour cette raison *saible d'étain*.

Fig. 7. Belle *glèbe d'étain crystallisée* d'Angleterre. L'étain d'Angleterre est le plus beau, le plus pur et le plus renommé.

Fig. 8. Beau *Grenat* regulier d'étain, tiré des mines de la Bohême, c'est ce qu'on appelle *Grenat d'étain*.

Fig. 9. *Saible d'étain.*

MÚZEUM KÖNYV-TÁRA

Mineralien. II. Fossilia. II. Minéraux. II.

Fig. 2.

Fig. 1.

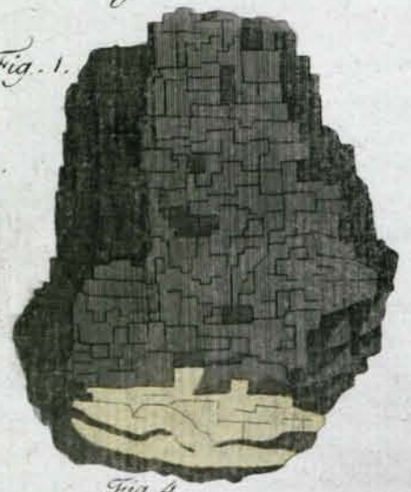

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 7.

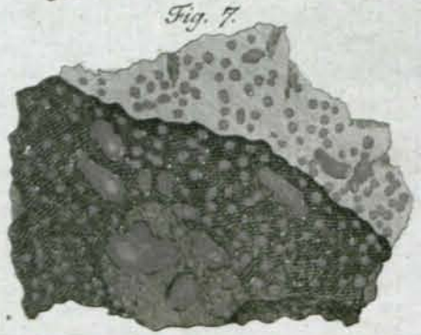

Fig. 8.

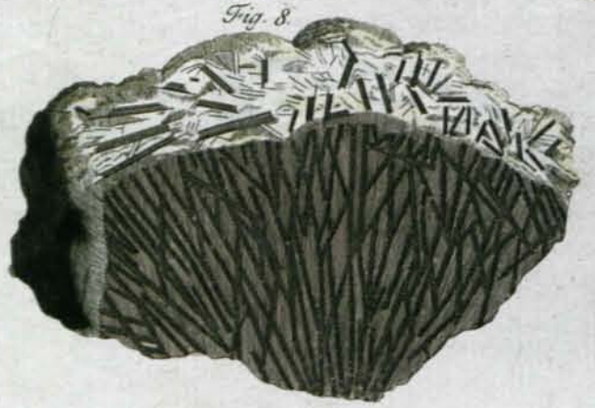

METALLA PERFECTA ET IMPERFECTA.

Fig. 1. Plumbum.

Nunquam nativum, sed mineris semper permixtum reperitur *plumbum*, forma et colore diversissimo. Plumbi minera *Galena plumbi* passim dicitur ob cubos ac radios ex nigro splendescentes, quibus conspicuum est. Plumbi gleba cubis grandioribus et latioribus radiis *galena* appellatur *cubica* (germ. *grobspeisiger Bleyglanz)* si est granulosa, radiis tenuioribus *galena radiata* (germ. *Klarspeisiger Bleyglanz*) Plumbi gleba Nro. 1. exhibita est galena *cubica* i. e. *plumbum sulphure mineralisatum.*

Fig. 2. 3. 4. Ferrum.

Ferrum ex omnibus metallis utilissimum ac maxime necessarium, insigne naturae procreantis donum est. Ferro aurum argentumque utilitate et necessitate cedunt; hocdemto, instrumentis et machinis carebunt fabri atque artifices nostri; ferrum nobis si deesset, silvestres adhuc et feri vitam degeremus. Ferrum non metalli modo usum praestat, sed pigmentorum et medicaminum quoque; ferri particulas omnium fere corporum partibus admixtas reperimus; quin ipse sanguis noster ferrum continet.

Cum fossilis nomen ac formam ferrum gerit, sub triplici ferme specie conspicuum fit, nimirum vel *terrae friabilis ferri particulas continentis*, vel *lapidum* ferri particulis mixtorum, vel denique *glebae* sic dictae *ferreae* vel *minerae ferri* propriae.

Ad *terras ferri particulis permixtas* pertinet *ferri Ochra* flava vel rubra fusco temperata, inter pigmenta vulgo notissima; ad *lapides* ferri particulis gravidos referuntur *rubrica vulgaris*, *smyris*, *lapis ferri vulgaris* (germ *gemeiner Eisenstein*) ferri *conglomerata* (*Eisendrusen*, magnes, magnesia vitriariorum (germ. *Braunstein* quod metallum sui generis est) *ferrum crystallisatum* seu *minera ferri grisea* etc. Ad ferri mineras seu glebas proprie dictas vero numerantur *ferrum nativum*, quod nonnisi rarissime invenias, *haematites*, ferri minera *cana*, *caerulaea* aut *fusca* et ferri *minera figurata*. En triumharum specierum imagines:

Fig. 2. massa est minerae ferri ochracei fuscae ochra flava crassius incrustatae.

Fig. 3. ferri minera granosa, meris constans granis, consertis in modum grandinis plumbeae, variisque et nitidis coloribus in fasciarum speciem perfusis.

Fig. 4. Fragmentum *haematitis*. Radios habet tenuissimos colore rubro in fuscum vergente, ferri particulis gravidissimum. Medicorum quoque inservit usui.

Chalybs non peculiaris metalli species, sed arte duratum ferrum est.

Fig. 5. 6. Argentum vivum.

(*Hydrargyrum.*)

Argentum vivum metallum est imperfectum, quod partim nativum, id est, purum et penitus fluidum, partim mineris contentum, sulphure mineralisatum, cinnabaris nempe specie, e terra eruitur.

Cum *fluidum* est, in cavis glebarum, aut quasi argenti guttae grandiores minutioresve glebis cinnabaris insidet (Fig. 6.) in vascula colligitur (quale fig. 5.) atque hoc statu *argentum vivum virgineum* appellatur.

Mineris mixtum una tantum specie reperitur scilicet cum sulphure, atque tunc cinabaris dicitur minera, qualem fig. 6. exhibet.

Fig. 7. Bismuthum.

Bismuthum pariter metallum imperfectum, stanno, fere simile, in igne facile liquescit. Metallis omnibus admisceri amat, stanno praecipue, cui tantam impertit duritiem, ut argenti specie oculos prope fallat.

Fig. 8. Stibium.

(*Antimonium.*)

Stibium itidem metallis imperfectis adnumeratur; fossile est durum, fragile, nigrum cano fuscoque permixtum, qua fractum discessit, radiosum. Usus illius tum ad cetera metalla, quibus additur, purganda, tum ad typographorum characteres efformandos, tum ad medicamina praeparanda. Minera hic repraesentata ochrae cortice obducta est.

ÉRTZEK ÉS FÉLÉRTZEK.

1. Kép. Az Ón.

(P l u m b u m.)

Ónat tiſztán nem lehet találni, hanem mindenkor keverve más ásványokkal, mellynek formája és ſzíne sokféle. Az Ónértzet a' Németek ónsíknak nevezik, minthogy igen ſzép, feketés, fényes, kotzkák és tsíkok láttzanak rajta. Ha az Ónstúfákon nagy kotzkák vannak és ſzéles Tsíkok, akkor öregſzemü Ónsíknak nevezik. Az elsö kép ábrázolja itt az öregſzemü Ónsíkot.

2. 3. 4. Kép. A' Vas.

(F e r r u m.)

Leghaſznosabb és legſzükségesebb Értz az emberekre nézve a' Vas, és ez reánk nézve a' terméſztnek legfontosabb ajándéka. Haſznosabb és ſzükségesebb a' Vas az aranynál és ezüstnél, mert ha vas nem volna a' mi Mévmestereink és mesterembereink semmi ſzerſsámmal és erömívekkel nem bírnának, nékünk pedig máig is vadon kellene élnünk. A' vas haſznos ugy is mint értz, ugy is mint festék, és ugy is mint orvosság. Tsak nem minden testnek tevörélszeiben sőt még a' mi vérünkben is találhatni vasréſzetskéket.

A' Vas mint ásvány rendſzerént háromféle formában találtatik; ugymint vagy Porhanyó-vassal elegyes föld között, vagy mint Vaskö, vagy mint Vasstúja, és valóságos Vasértz.

A' vasföld nemei közé tartozik, föképpen a' sárga és Barnarőt Vasértzméſz, melly ugy, mint festék közönségessen esméretes; a' vas kövek közzé tartozik a' közönséges veres föld vagy veres kréta, a' márga, a' közönséges vaskö, a' vasrög, a' magneskö, a' méſztajték, a' kristályvas, 's a' többi, a' rendſzerént való vasértzek vagy Stúfák közzé tartozik a' *termésvas*, a' melly igen ritka, a' vérkö, a' ſzürke, kék, vagy barna vasértz és a' formás vasértz. Mind a' három fajnak vannak itt le ábrázolt képei.

A' 2, Kép er darab barnavasártz Stúfa formája, melly sárgaértz méſzſzel vastagon bé van lepve.

A' 3. Kép darás vasértzet ábrázol, melly tsupa ſzemetskékből áll, mint meg annyi egymás mellett lévö srét ſzemekből és ſzép ſzínekkel megvan tarkázva.

A' 4. Kép egy darab vérkö formája, a' melly tsíkos, barnarőt és vassal böven keverve. Ennek orvosi haſzna is van.

Az atzél, nem különös értzből, hanem a' vasból kéſzíttetik mesterséges edzés által.

5. 6. Kép. A' Kénesö.

(Hydrargyrum.)

A' Kénesö félértz, melly réſzſzerént tiſztán úgy a' mint foly, réſzſzerént az az Trinóbrium éztz formában ásatik a' földből.

Folyó állapotjában találtatik vagy a' Bányák üregeiben, vagy a' Tzinobrium stúfákban, mint meg annyi kissebb vagy nagyobb ezüst pontok, (mint a' 6. Képen látſzik,) a' honnan edényekbe ſzedik (az 5. Kép ezt ábrázolja,) és ezen állapotjában ſzüz-kénesönek neveztetik.

Értz formában tsak a' büdöskövel öſzveelegyedve találtatik, és akkor Tzinóbriumértz a' neve, a' mellynek formáját a' 6. Képben ſzemlélhetni.

7. Kép. A' Vizmút.

(Bismuthum.)

A' Vizmút hasonlóképpen félértz, a' tzínhez tsaknem hasonló, melly a' tüzben hamar elolvad. Mindenféle értzel könnyen öſzveelegyedik föképpen a' tzínnel, és ez olly keménnyé leſz töle, minémü az ezüst.

8. Kép. Piskóltz.

(Antimonium.)

Nem külömben a' Piskóltz is a' nemtelen értzek közzé tartozik, a' melly kemény, merevény, ſzürke-barna, fekete, és a' törése ſzínén tsíkos ásvány. Haſznát veſzik réſzſzerént más értzek megtiſztítására, melly végre öſzveelegyíttetik; réſzſzerént a' könyv nyomtatók öntött betüikbe; réſzſzerént az orvosságokban is. A' réztáblán látható Stúfa, értzméſzſzel be van lepve.

METALLE UND HALB-METALLE.

Fig. 1. Bley.

(P l u m b u m.)

Das *Bley* findet sich nicht gediegen, sondern mer vererzt, von sehr verschiedener Gestalt und Farbe. Das Bley-Erz heiſst gewöhnlich *Bleyglanz*, weil es sehr schöne schwärzlich glänzende Würfel und Strahlen hat. Sind die Bleystuffen groſswürflich, oder breitstrahlich, so heiſst es *groſsspeisiger*, und sind sie körnig oder schmalstrahlich, so heiſst es *klarspeiſsiger* Bleyglanz. Gegenwärtige Stuffe Fig. 1. ist *würflicher* oder *grobspeiſsiger Bleyglanz.*

Fig. 2. 3. 4. Eisen.

(F e r r u m.)

Das Eisen ist das nützlichste und unentbehrlichste von allen Metallen, und die Natur hat dem Menschen damit ein sehr wichtiges Geschenk gemacht. Eisen ist nützlicher und unentbehrlicher als Gold und Silber; denn ohne Eisen hätten unsere Künstler und Handwerker keine Instrumente und Maschinen, und wir müſsten noch als Wilde leben. Als Metall, als Farbe, als Arzney ist uns das Eisen nützlich. Eisentheilchen findet man mit den Bestandtheilen fast aller Körper vermischt; ja sogar unser Blut enthält Eisen.

Als Mineral erscheint das Eisen gewöhnlich unter dreyerley Gestalten, nämlich entweder als lockere *eisenhaltige Erden*, oder als *eisenhaltige Steine*, oder als *Eisenstuffen* und wirkliches *Eisen-Erz.*

Unter die *Eisen-Erden* gehört vorzüglich der gelbe oder braunrothe *Eisen-Ogger*, der als Farbe allgemein bekannt ist; unter die *Eisensteine* der gemeine Röthel, der Schmirgel, der gemeine Eisenstein, die Eisendrusen, der Magnetstein, der Braunstein, das krystallinische Eisen u. s. w.; unter die ordentlichen *Eisen-Erze* oder Stuffen aber das *gediegene Eisen*, welches sehr rar ist, der *Blutstein*, das *graue*, *blaue* oder *braune Eisen-Erz* und das *figurirte Eisen-Erz.* Von allen drey Sorten sind hier Abbildungen:

Fig. 2. ist eine Stuffe *derbes Braun-Erz* mit einem dicken gelben Ogger-Beschlage.

Fig. 3. ist *körniges Eisen-Erz.* Es besteht aus lauter Körnern, die wie Schrot nebeneinander liegen, und mit schönen bunten Farben striemig durchzogen sind.

Fig. 4. Ein Stück *Blutstein.* Er ist feinstrahlich, braunroth, und sehr reichhaltig an Eisen. Er wird auch in der Medicin gebraucht.

Der *Stahl* ist kein eigenes Metall, sondern nur ein durch Kunst gehärtetes Eisen.

Fig. 5. 6. Quecksilber.

(Hydrargyrum.)

Das *Quecksilber* ist ein Halb-Metall, welches theils gediegen, das heiſst, rein und vollkommen flüſsig, theils vererzt, als *Zinnober* aus der Erde gegraben wird.

Flüſsig liegt es in den Höhlen der Bergarten, oder sitzt als kleine oder gröſsere Silber-Puncte in Zinnoberstuffen (wie an *Fig. 6.* zu sehen), wird in Gefäſse gesammlet (wie in der *Büchse Fig. 5.*) und heiſst in diesem Zustande *Jungfern-Quecksilber.*

Vererzt wird es nur auf eine Art gefunden, nämlich mit Schwefel, und heiſst dann *Zinnober-Erz*, wie hier *Fig. 6.* zeigt.

Fig. 7. Wiſsmuth.

(Bismuthum.)

Der *Wiſsmuth* ist gleichfalls ein Halb-Metall, dem Zinn fast ähnlich, und im Feuer sehr leicht flüſsig. Er vermischt sich gern mit allen Metallen, sonderlich mit Zinn, und macht es hart, daſs es fast wie Silber anzusehen ist.

Fig. 8. Spieſsglas.

(Antimonium.)

Das *Spiesglas* gehöret nicht minder unter die Halb-Metalle, ist ein hartes, sprödes, graubraun-schwarzes, auf dem Bruche strahliges Mineral. Es wird theils als Zusatz zu den andern Metallen, um sie zu reinigen, theils zum sogenannten Schriftzeuge der Buchdrucker, theils auch als Medicin gebraucht. Gegenwärtige Stuffe ist mit Ogger beschlagen.

METAUX ET DEMI-METAUX.

Fig. 1. Le Plomb.

Le *Plomb* ne se trouve jamais vierge, mais toujours minéralisé, sous des formes et des couleurs fort différentes. La mine de plomb se nomme communément *Galène* de plomb, parce qu'elle est composée de très beaux cubes noirâtres brillans et striés. Les glèbes de plomb à grands cubes ou à stries larges prennent le nom de *Galène à gros grains*, et lorsqu'elles sont grenues et à stries étroites, on les nomme *Galène à petit grains*. La glèbe représentée. Fig. 1. est une *Galène à gros grains* ou *à grains cubes*.

Fig. 2. 3. 4. Le Fer.

Le fer est le plus utile et le plus indispensable de tous les métaux, et un des dons les plus importans, que la nature ait fait à l'homme. Ce métal est plus utile et plus indispensable que l'or et l'argent, car sans lui nos artistes et nos ouvriers n'auraient ni instrumens ni machines, et nous serions encore contrains de vivre comme les sauvages. Le fer nous est utile comme métal, comme couleur, et comme medicament. Les parties constituantes de presque tous les corps sont mélées à de petites particules de fer; il n'y a pas même jusqu'à notre sang qui n'en contienne.

Le fer considéré comme minéral parait ordinairement sous trois formes différentes, savoir: sous celle d'une *terre ferrugineuse* légère, sous celle d'une *pierre ferrugineuse*, ou bien enfin sous la forme de *Glèbes* ou de véritable *mine de fer*.

L'Ocre jaune ou *rouge*, dont on fait une couleur généralement connue, tient un des premiers rangs parmi les terres ferrugineuses; on compte parmi les *pierres ferrugineuses*, la craie rouge commune, l'emeril, la pierre ferrugineuse commune, la mine de fer crystallisée, la pierre d'aimant, la magnésie brune, le fer en crystaux etc.; les *mines ou glèbes* de fer sont, le *fer natif*, qui est fort rare, *l'hématite* ou *sanguine*, la mine de fer *grise*, *bleue ou brune*, et la mine de fer figurée. Nous donnons ici des figures de ces trois dernières espèces.

Fig. 2. *Glèbe de mine de fer brune en masse*, recouverte d'une croute épaisse d'ocre jaune.

Fig. 3. *Mine de fer en grains*, ce ne sont que des grains placés les uns auprès des autres comme de la dragée à tirer et divisés dans leur longueur par des bandes de différentes couleurs éclatantes.

Fig. 4. *Morceau d'Hématite.* Elle est finement striée, d'un rouge brun, et très riche en fer. On en fait aussi usage en médecine.

L'acier n'est point un métal particulier, mais un fer durci par l'art.

Fig. 5. 6. Le Mercure.

Le *Mercure* ou *vif argent* est un demi-métal, qu'on tire de la terre en partie vierge, c. a. d. pur et parfaitement fluide; et en partie minéralisé sous le nom de *Cinabre*.

On le trouve fluide dans les cavités des gangues, ou bien dans les glèbes de cinabre, sous la forme de larmes d'argent plus ou moins grosses (comme on le voit *fig.* 6.), on le recueille dans des vases (tel qu'on le voit *fig.* 5.)et dans ces état il se nomme *Vif-argent vierge*.

On ne le voit minéralisé que sous une seule forme, savoir mêlé avec le soufre; on lui donne alors le nom de *Cinabre naturel*, voyez *fig.* 6.

Fig. 7. Le Bismuth.

Le *Bismuth* est pareillement un demi-métal prèsque semblable à l'Etain, et très fusible au feu. Il s'allie volontiers à tous les métaux, à l'etain sur-tout, qu'il durcit de telle sorte qu'il ressemble prèsque à de l'argent.

Fig. 8. L'Antimoine ou Mochlique.

L'Antimoine, qui n'est non plus qu'un demi métal, est un minéral dur; cassant, d'un noir grisbrun, et strié à sa fracture. On l'emploie en partie comme alliage pour purifier les autres métaux, en partie pour faire les caractères d'imprimerie, et en partie dans la médecine. La glèbe représentée ici, est recouverte d'une croute d'ocre.

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

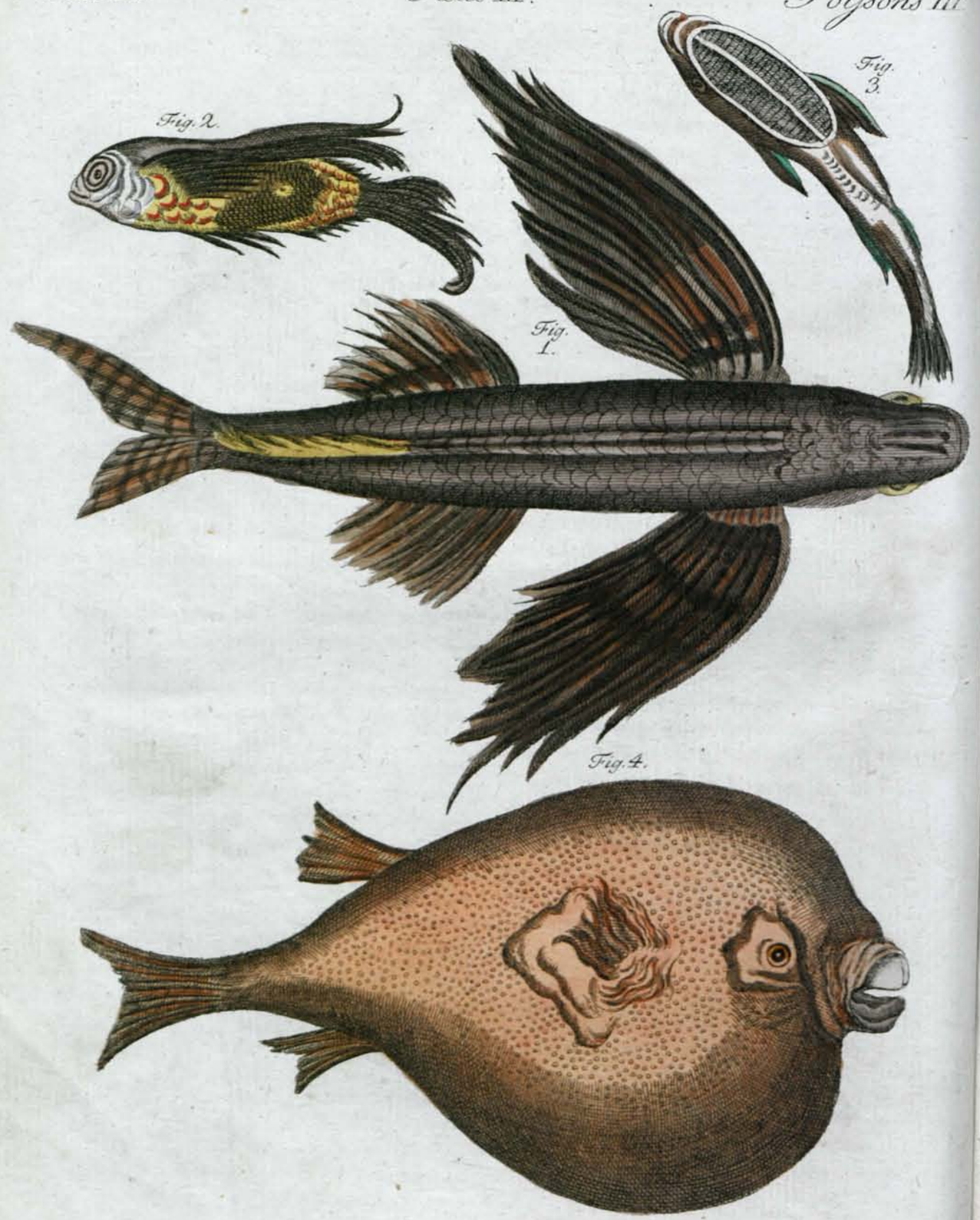

PISCES QUATUOR MIRABILES.

Pisces volantes.

Piscis volans quantumvis absonum absurdumque videri possit, tamen revera volantes existunt pisces; quin plures eorum species reperias, qui ex aquis in auras sublati, spatium satis amplum volare possunt. Hoc pinnis suis praestant, quae in admirabilem longitudinem enatae ac tenui membrana obductae alarum vices obeunt. Harum ope longos tractus celerrime pervolant, donec scilicet pinnae eorum madent; iis namque siccatis in aquas recidunt. Hoc modo plerumque piscium rapacium evadunt impetum. Hic duas modo eorum species exhibeo.

Fig. 1. Piscis volans major.

(*Exocoetus volitans.*)

Hic piscis colore est fusco, forma et squamis haleci prorsus similis. Frequentissime in magno reperitur Oceano.

Fig. 2. Hirundo marina Indiae orientalis.

(*Trigla hirundo.*)

Haec piscium volitantium minima, pinnis perquam longis est instructa.

Fig. 3. Remora.

(*Echeneis Remora.*)

Remora, piscis parvus quidem, sed valde memorabilis, pariter in Oceano vivit. Caput latius est corpore, cujus dimidiam prope partem occupat, superiore sui parte planum ovatum. Ovata haec area colore est cano, in nigrum vergente, in circuitu et trans medium callis prominentibus obsita, sulcis profundis per transversum ductis, et pelle aspera contectis. Hac area parvus hicce piscis corporibus natantibus sese applicat, iisque firmiter adhaerens natantium cohibet impetum. Carinis navium praesertim incredibilis eorum numerus adhaerescere amat, quo modo fere *Lepades Balani et Anatiferae*, iis adhaerescere solent. Et quoniam, si parsa navis inferior et carina munda et laevia non sunt, sed alienis quibusdam corporibus adhaerescentibus squalent, navis cursum impediri necesse est; hinc *remorae* nomen hic piscis obtinuit. Unum vero ejusmodi piscem impetum navis vento impulsae inhibere posse, fabula est.

Fig. 4. Orbis mammillaris.

Hic ob singularem corporis habitum animalibus maxime mirabilibus Americae marium adnumerandus est. Omni ex parte contectus est pelle quadam cornea et durissima seu testa, ita ut lorica solidissima colore fusco inclusus esse videatur. Eorum forma vel *rotunda* vel *angulosa* est; ex priore genere sunt aculeati, denticulati, squamosi, verrucosi et laeves. Praesens hic rotunditate corporis globo fere similis, atque omni ex parte verrucis parvis innumerisque obsitus est. Magnitudo horum *Orbium* multum est diversa; sunt, qui ad ulnae spatium excurrant; alii, qui duos pollices haud excedant.

NÉGY TSUDÁLATOS HALAK NEMEI.

Repdeső Halak.

Különösen hangzik a' halnév mellett a' repdeső nevezet és még is valóságos dolog, hogy vagynak repdeső halak, még pedig több félék, mellyek a' vizből a' levegőbe felemelkednek és bizonyos távolyságra repülhetnek. Erre valók az ő rendkivül hoſzſzú, és börrel bévont úſzó ſzárnyaik, mellyek nekik ſzárnyaik hellyet ſzolgálnak. Ezekkel ők sebesen, és addig repülhetnek, míg úſzó ſzárnyaik nedvesek, de ha ezek megſzáradnak azonnal a' vízbe viſzſza esnek. Repüléseknek tőbnyire azt a' haſznát veſzik, hogy a' ragadozó halaktól ez által megmenekeſznek. Itt vagynak két nemei a' repülő halaknak.

1. Kép. A' repdeső Lógóhal.

(*Exocoetus volitans.*)

Ezen repdeső lógóhalnak a' ſzíne barna a' formája pedig és pikkelyei is a' heringéhez mindenben hasonlók. A' ſzéles tengerben böven találtatik.

2. Kép. A' Fetskehal Trigla.

(*Trigla Hirundo.*)

Legkissebb ez a' repdeső halak között, de az úſzó ſzárnyai igen hoſzſzak.

3. Kép. A' ragadó Gályagánts.

(*Echeneis Remora.*)

A' Gályagánts kitsiny de nevezetes hal, melly hasonlóképpen a' ſzéles tengerben lakik. A' feje ſzélesebb 's tsak nem felényi hoſzſzaságú mint az egéſz teste, felyül lapos és hoſzſzúkás gömbölyü. Ez a' gömbölyü laposság fekete ſzürke köröskörül és a' közepén végig valamelly réteges karima látſzik, kereſztül rajta pedig méjj barázdák, darabos, éles börrel bévonva. Ezen lapos tarkólyánál fogva más úſzó testekhez ragad, és erössen oda nyomúlván azokat úſzásokban tartóztatja. Szokások az különösen, hogy feletté nagy ſzámmal ragadnak a' hajók fenekeihez mint a' Nagy és a' Rétze-Tengerimakkok. Minthogy pedig a' hajót mindenkor akadályoztattya ſzabad menetelében, ha a' feneke nem tiſzta, hanem más testekkel bétapad; onnan vette ez a' hal is a' Gályagánts nevet; de hogy egy hal, magában is megtartóztathatná a' hajó futását, az tsupa mese.

4. Kép. A' Kerek Butzkó.

(*Orbis mammillaris.*)

A' Butzkó egy a' legtsudálatosabb halak közül az Amérikai tengerben; köröskörül kemény ſzarunemü börrel vagy héjjal béborítva, mellyben úgy fekſzik mint valamelly pántzélban. A' ſzíne barna. Vannak kerek formájú és ſzegletes Butzkók, amazok ismét vagy tüskések, vagy fogas ſzínük, vagy pikkelyesek, bibirtsosok és símák. Az itt lerajzolt Butzkó tsaknem gömbölyü, megrakva apró bibirtsókkal. Nagyságok külömbkülömbféle, találtatnak egy réfnyi hoſzſzaságúak, gyakran pedig két ſznyi rövidek is.

VIER WUNDERBARE FISCHE.

Fliegende Fiſche.

Ein *fliegender Fiſch* klingt ſonderbar und widerſinnig, und doch giebt es wirklich fliegende Fiſche, und zwar viele Arten, die ſich aus dem Waſſer in die Luft ſchwingen, und ziemlich weit fortfliegen können. Dieſs thun ſie mit Hülfe ihrer Floſsfedern, die ihnen auſserordentlich lang gewachſen und mit einer Haut verbunden ſind, und ihnen ſtatt der Flügel dienen. Sie können ſehr ſchnell und weit damit fliegen, ſo lange dieſe Floſsfedern naſs ſind, ſo bald ſie aber trocken werden, fallen ſie wieder ins Waſſer nieder. Sie retten ſich dadurch meiſtentheils vor den Verfolgungen der Raubfiſche. Ich liefere hier nur zwey Arten davon.

Fig. 1. Der groſse fliegende Fiſch.

(*Exocoetus volitans.*)

Der groſse fliegende Fiſch iſt braun von Farbe, und den Heringen an Geſtalt und Schuppen vollkommen ähnlich. Er wird häufig im groſsen Welt-Meere angetroffen.

Fig. 2. Die oſtindiſche Meerſchwalbe.

(*Trigla hirundo*).

Sie iſt die kleinſte Art der fliegenden Fiſche, und hat ſehr lange Floſsfedern.

Fig. 3. Der Schiffhalter, oder die Remora.

(*Echeneis Remora.*)

Der *Schiffhalter*, oder die *Remora*, iſt ein kleiner, ſehr merkwürdiger Fiſch, der gleichfalls im groſsen Welt-Meere gefunden wird. Sein Kopf iſt breiter, faſt halb ſo lang als der ganze Körper, und oben ganz platt und oval. Dieſe ovale Platte iſt ſchwarzgrau, hat rund herum und mitten durch erhabene Schwielen, und queerüber tiefe Furchen, mit einer rauhen ſcharfen Haut beſetzt. Mit dieſer Platte drückt ſich dieſer kleine Fiſch an andere ſchwimmende Körper an, hängt ſich daran feſt, und wird ihnen auf dieſe Art ein Hinderniſs im Schwimmen. Beſonders pflegt er ſich gern in ungeheurer Menge unten an die Schiffsboden anzudrücken, wie ſich ohngefähr die Seetulpen und Enten-Muſcheln auch daran hängen. Da es nun allezeit ein Schiff im Seegeln hindert, wenn Boden und Kiel nicht rein und glatt, ſondern mit andern Körpern behangen ſind, ſo hat dieſer Fiſch dadurch den Nahmen *der Schiffhalter* bekommen. Daſs aber ein einziger ein Schiff im vollen Seegeln ſolle aufhalten können, iſt eine Fabel.

Fig. 4. Der runde Kropffiſch.

(*Orbis mammilaris.*)

Der *Kropffiſch* iſt eins der ſeltſamſten Thiere aus dem Amerikaniſchen Meere. Er iſt rundum mit einer ſehr harten hornartigen Haut oder Schaale umgeben, und ſteckt gleichſam in einem feſten Panzer, braun von Farbe. Man hat *runde* und *eckigte* Kropffiſche; und von den erſteren wieder ſtachliche, zackige, ſchuppige, warzige und glatte. Gegenwärtiger iſt beynahe kugelrund, und über und über mit unzähligen kleinen Wärzchen beſetzt. Man hat die Kropffiſche von ſehr verſchiedener Gröſse, oft bis zu einer Elle, oft auch nur 2 Zoll groſs.

POISSONS REMARQUABLES.

Poissons volans.

L'expression, *Poissons volans*, parait singulière et contradictoire, et cependant il existe véritablement des poissons qui volent; il y en a même de plusieurs espèces qui s'èlancent de l'eau dans les airs, et peuvent voler assez loin. Ils se servent à cet effet de leurs nageoires, qui sont d'une grandeur extraordinaire, et pourvues d'une membrane, qui les rend propres à tenir lieu d'ailes. Ces poissons peuvent voler très vite et très loin tant que ces nageoires sont humides; mais ils retombent dans l'eau des qu'elles deviennent sèches. Ces nageoires leur servent à éviter les poursuites des poissons voraces. En voici deux espèces dont nous donnons la figure.

Fig. 1. Le grand poisson volant.

(*Exocoetus volitans.*)

Le grand poisson volant est de couleur brune, sa forme & ses écailles ressemblent parfaitement à celles d'un Hareng. On le trouve en quantité dans l'Océan.

Fig. 2. L'hirondelle de mer.

(*Trigla hirundo.*)

C'est la plus petite espèce de poissons volans, ses nageoires sont fort longues.

Fig. 3. Le Remora, le Sucet, ou l'Arrête-nef.

(*Echeneis Remora.*)

L'arrête nef ou le *Remora* est un petit poisson fort remarquable, qui se trouve aussi dans le grand océan. Sa tête est plus large, et presque moitié aussi longue que tout son corps, et la partie supèrieure en est tout à fais applatie et ovale. Cette place applatie et ovale est d'un gris noir, garnie tout au tour et au milieu de callosités élevées, et sillonnée transversalement de rides profondes, formées par une peau rude et raboteuse. Ce petit poisson s'attache par cette pelade aux autres corps flottans auxquels il se colle, et qu'il empeche par-là de flotter. Les Sucets aiment sur tout à s'attacher en grand nombre à la carène des vaisseaux, à peu près comme les Clochettes et les Bernacles. Comme un vaisseau ne vogue jamais qu'avec peine, quand la carène et la quille ne sont point nettes et unies, mais recouvertes de corps étrangers, on a donné à ce poisson le nom *d'Arrête nef*. Il ne faut point croire cependant, qu'un seul soit en état d'arrêter un vaisseau qui vogue à pleines voiles.

Fig. 4. Le Coffre rond.

(*Orbis mammilaris.*)

Le *Coffre* est un des animaux les plus singuliers des mers de l'Amerique. Il est environné tout au tour du corps d'une peau ou écaille très dure et semblable à de la corne, dans la quelle il est renfermé comme dans une cuirasse très solide et de couleur brune. On a des coffres *ronds* de même que des *anguleux*; et les premiers se subdivisent en *coffres à piquans*, en *coffres dentelés*, en *coffres à écailles*, en *coffres à verrues* et en *coffres lisses*. Celui, dont la figure et ici representée, est prèsque parfaitement sphérique, et recouvert par tout d'une quantité innombrable de petites papilles ou verrues. Les coffres sont de différentes grandeurs; on en trouve souvent qui ont une aune, et d'autres qui n'ont que deux pouces de longueur.

M. N. MÚZEUM KÖNYV-TÁRA

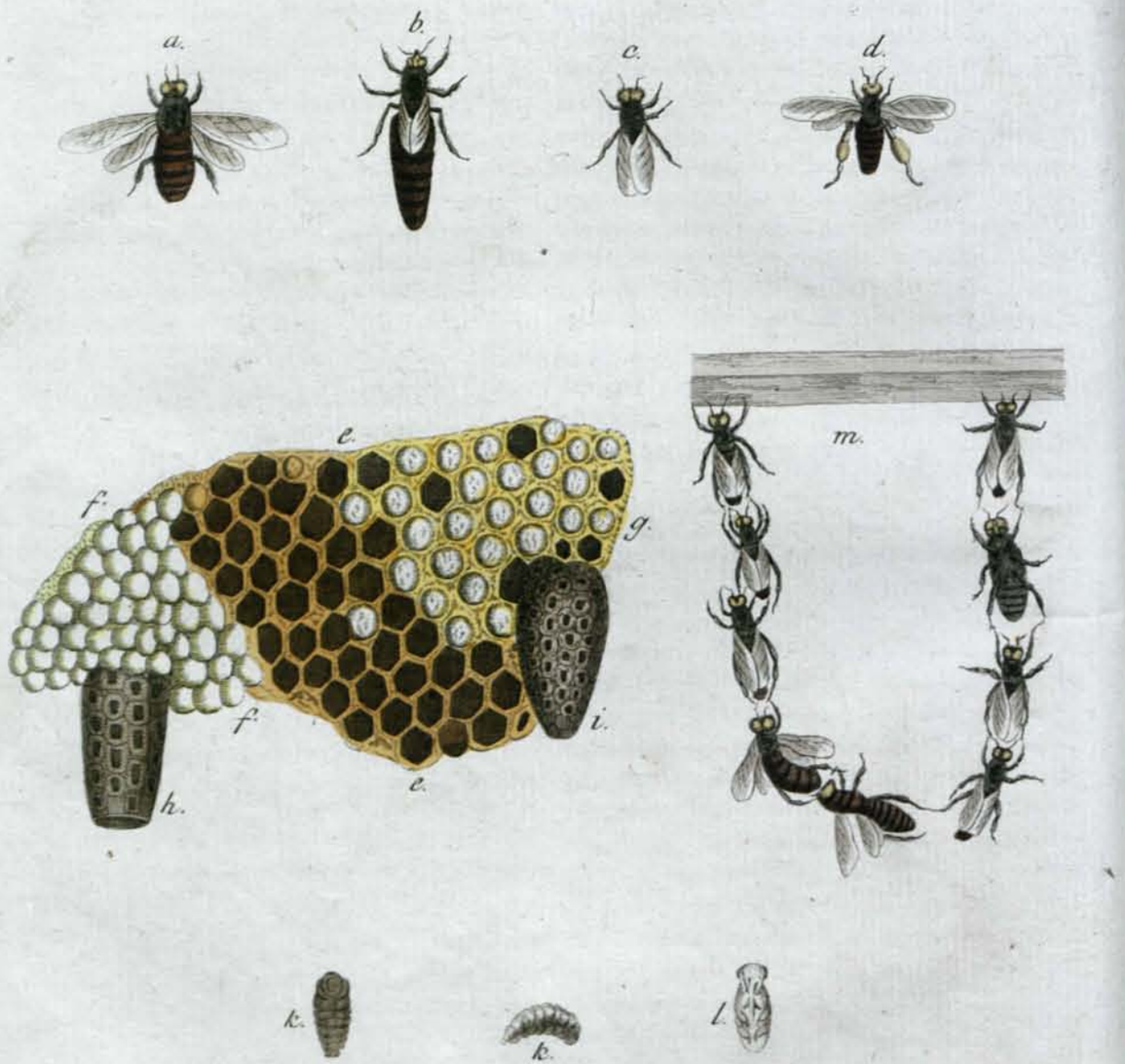

A P E S.

A P E S.

(*A p i s.*)

Apis cum operis artificio atque ordine, tum civitatis, in qua socialiter vitam degunt, institutis egregiis, praeclarisque operibus insectorum utilissimum, ac admiratione dignissimum est. Mel et ceram colligit praeparatque, illud ex florum succis, hanc ex eorum polline. E cera cellas favorum suorum sexangulares fingit affaberrime, tum ad mellis copiam in iis reponendam, tum ad foetus recondendos.

Apes in examina divisas vel in alveariibus habitare, vel feras in arborum, murorum etc. cavis vivere constat. In tali examine seu alveari tres apum existunt species, scilicet 1) apes masculae, quas fucos appellant, 2) apis femina, unica sui generis, quae regina vocatur, 3) apes operariae sive spadones. Praesens tabella diversas harum apum formas exhibet.

a) Apis est mascula seu fucus. Apibus operariis duplo fere majores, sunt, et apum terrestrium more, dum volant, bombos edunt. In alveari apes 30000 continente ultra 200 aut 300 fucos non facile reperias. Hi soli non operantur, sed apum operariarum melle victitant; verum simul atque ova in favorum cellis ad foetus recipiendos destinatis regina deposuit, illae ignavos hospites, fucos nempe, adgrediuntur, eosque necant aculeo, quippe talibus armis destituti vim repellere non valent.

b) Regina apum. Haec sola, in toto examine femina est, sola namque universa in cellis ova deponit, e quibus foetus nascuntur. Amplitudine corporis ac longitudine fucos superat, sed alvo tenuiore est et alis brevioribus. Nunquam alveari egreditur, nisi cum recens examen apum regina duce emigrat.

Summa rerum totius alvearis ex hac pendet, et hac deficiente aut mortua omnium cessant labores, ac totum examen dissipatur et diffluit. Verno tempore, mensibus Aprili, Majo et Junio, foetus suos parit, e quibus bina nonnunquam aut terna prodeunt examina, quae propriam sibi reginam eligunt et ea duce ex alveari materno quotannis emigrant, ac novas in aliis locis colonias constituunt.

c) Apis operaria considens. Harum ad 30000 alveare inhabitant. Hae universos labores atque opera conficiunt, mel et ceram comportantes, favos construentes, sobolem alentes curantesque, ipsae sexus expertes, quoniam nec mares nec feminae, sed spadones, sunt. Hae solae armatae aculeis strenue adversus hostes se defendunt. Hae denique verum laboris industriaeque exemplar praebent mortalibus, hae populum suum civitatemque constituunt.

d) Apis operaria volans, ceram ex florum polline cruribus superinductam gestans domumque reportans.

efghi) Fragmentum favi unacum cellis partim melle repletis, partim ad foetus recipiendos destinatis, sed vacuis.

ee) Cellae adhuc vacuae.

ff) Cellae melle repletae, tenui operculo cereo conclusae.

gg) Cellae foetu repletae, clausae operculis cereis, rotundis ac prominentibus.

hi) Reginae habitacula sive regiae, separatim favis adfixae.

kk) Foetus seu larvae, quales in cellis sibi destinatis haerent.

l) Larva talis in nympham jam transformata.

m) Catena, qualem quiescendi causa mutuo sib adhaerescentes in alveari apes formant. Eodem modo recentia examina arboribus adhaerescunt, in quibus novum domicilium quaerentes considunt.

A' MÉHEK.

A' Méhek.

(Apis.)

A' Méhek egy a' leghaſznosabb és tsudállásra méltóbb bogarak közzül, mind munkájának mesterséges vóltára és az abban való rendre, mind társaságjokban látható rendes intézeteikre, mind munkájok által kéfzült derék miveikre nézve. A' méh ſzedi 's kéfziti a' mézet és viaſzſzat, amazt a' virágok nedvéből, ezt pedig ugyan azoknak és a' fák virágjainak himporokból. A' viaſzból rakja azon mesterséges hat ſzegletű léplyukakat vagy selyteket a' lépben, mellyekbe réſzſzeránt mézet hord, réſzſzeránt belétojik.

A' Méhek, a' mint tudva vagyon egéſz rajokban élnek a' méhkasokban, köpükben vagy kaptárokban, vagy vadon is a' fák odvaiban, kőfalak üregeiben 's a' t. Az ollyan rajban, vagy méhkasban, mindenkor háromféle méhek vagynak, úgymint: 1) hím méhek vagy herék. 2) egy nőstény méh vagy az anyaméh. 3) a' gyűjtő méhek. A' jelenvaló tablán mind a' háromféle méhek le vannak rajzolva.

a) Ez a' hím méh, vagy a' here, melly tsak nem két akkora mint a' gyűjtőméh 's reptében ſzinte úgy dorombol mint a' darás. Illyen here egy kasban mint egy 30000 méh között körül belől 300 ſzokott lenni. Ezek nem dolgoznak 's tsak a' gyűjtőméhek mézzét eméſztik. Hanem mihelyt az anyaméh tele tojta az üres léplyukakat azonnal neki esnek a' gyűjtőméhek a' here vendégeknek 's agyon ſzurkálják őket; és mivel azoknak nintsenek ſulánkjai nem is véde'mezhetik magokat.

b) Az anyaméh, melly az egéſz kasban tsak egy van és tsak maga tojja a' léplyukakba azt a' sok tojást, a' mellyből egy egéſz raj leſzſz. Ez az anyaméh nagyobb, hoſzſzabb, de vékonyabb mint a' here, ſzárnyai kitsinyek, a' méhkasból tsak akkor jön ki, mikor az új raj a' hozzá tartozó anyaméhvel együtt a' kasból kiköltözik. A' kasban minden méh ő hozzá ragaſzkodik és ha ő elvéſz vagy megdöglik minden munka megſzűnik 's az egéſz kas méh ſzéllyel oſzlik. Tavaſzſzal Aprilisben, Májusban és Júniusban ſzokott tojni, melly tojásokból egy kas néha két 's három új rajt ereſzt. Mindenik rajnak egy egy tulajdon anyaméhe ſzokott lenni, és mindenikből egy új kas méh léſzen.

c) Egy gyűjtőméhnek a' képe a' mint űl. Illyen egy kasban mintegy 30000 van. Minden munkát ezek teſznek, mézet és viaſzſzat hordanak, léplyukakat vagy selyteket raknak, eledelt hordanak a' kikölt méhporondoknak, ámbár magok nemetlenek az az sem hímek sem nőstények. Tsak nékik van fulánkjok, mellyel magokat vakmerően védelmezik. Egy ſzóval ezek a' ſzorgalmatosságnak eleven példái és ők teſzik tulajdonképpen a' méhek kis köztársaságát vagy respublikáját.

d) Egy gyűjtőméh reptében, mellynek két hátúlsó lába megvan rakva virágok himporából gyűjtött viaſz sárral, a' mint azt a' kasba viſzi.

e f g h i) Egy darab lépnek a' formája, mellynek egy réſze a' porondoktól kiürült, más réſze tele mézzel.

e e) Üres selytek vagy léplyukak.

f f) Mézzel tele selytek mellyek vékony viaſz fedéllel bé vagynak vonva.

g g) Porondokkal tele selytek, mellyek domború viaſz fedéllel bévagynak tsinálva.

h i) Az anyaméh vagy a' Királyné lakhelye, melly különösen függ a' lépről.

k k) Tojásból kikelt porondok, az az tulajdonképpen való hernyói vagy kukattzai a' méhnek, a' mint azok a' selytekben ſzoktak lenni.

l) Egy pupává változott méhkukatz.

m) Az úgy nevezett Méhlántz, leábrázolva, a' mint néha a' méhek öſzveragadnak, hogy magokat kinyugodhassák. Az új rajok is így ſzoktak egymásba tsimpalygózni a' fán vagy a' bokron, a' mellyre az új rajnak anyaméhe ſzáll, hogy új lakást válaſzſzon magának.

DIE BIENEN.

Die Biene.

(Apis.)

Die Biene iſt eins der nützlichſten und bewundernswürdigſten Inſekten, theils wegen der Kunſt und Ordnung ihrer Arbeiten, theils wegen der weiſen Einrichtung ihrer Republik, in welcher ſie geſellſchaftlich lebt, theils wegen der vortrefflichen Produkte ihrer Arbeit. Sie ſammelt und bereitet uns Honig und Wachs, jenes aus dem Safte, dieſs aber aus dem Saamenſtaube der Blumen und Baumblüthen. Aus Wachſe baut ſie die kunſtreichen ſechseckigten Zellen ihrer Waben, um darin theils ihren Honig-Vorrath, theils ihre junge Brut aufzubewahren.

Die Bienen leben bekanntlich in ganzen Schwärmen in Bienen-Körben oder Stöcken, oder auch wild, in hohlen Bäumen, Mauern u. ſ. w. zuſammen. In einem ſolchem Schwarme oder Bienen-Stocke befinden ſich immer dreyerley Arten von Bienen; nämlich 1) männliche Bienen, oder Thronen; 2) eine einzige weibliche Biene, die ſogenannte Königinn, oder das Weifel; und 3) Arbeits-Bienen. Die Figuren auf gegenwärtiger Tafel zeigen uns dieſe verſchiedenen Arten der Bienen, nach ihrer verſchiedenen Geſtalt.

a) Iſt eine männliche Biene, oder Throne. Sie ſind beynahe noch einmal ſo groſs als die Arbeits-Bienen, und ſumſen faſt wie die Hummeln im Fluge. Es ſind ihrer etwa nur zwey bis dreyhundert in einem ganzen Bienenſtocke von ungefähr 30000 Bienen. Sie allein arbeiten nicht und nähren ſich vom Honige der Arbeits-Bienen. Sobald aber die Königinn ihre Eyerchen in die leeren Brutzellen der Waben gelegt hat, fallen die Arbeits-Bienen über die faulen Gäſte, die Thronen, her, und ſtechen ſie todt, weil dieſe keine Stacheln haben und ſich alſo nicht wehren können.

b) Die Königinn, oder der ſogenannte Weifel. Dieſs iſt die einzige Bienen-Mutter im ganzen Stocke; denn ſie allein legt die ſämmtlichen Eyerchen, daraus die junge Brut entſteht, in die Zellen. Sie iſt gröſser, länger und ſchmäler, als eine Throne, hat ganz kleine Flügel, kommt nie aus dem Stocke, auſser wenn ein junger Schwarm mit ſeiner eigenen Königinn auszieht. Alles hängt im Stocke an ihr; und wenn ſie fehlt oder ſtirbt, hören alle Arbeiten auf, und der ganze Stock verfliegt und zerſtreut ſich. Im Frühjahre, im April, May und Junius legt ſie ihre Brut, aus welcher zuweilen zwey bis drey junge Schwärme entſtehen, die mit einer eigenen jungen Königinn jährlich aus dem Mutterſtocke ausziehen, und neue Colonien machen.

c) Eine Arbeits-Biene ſitzend. Dergleichen ſind ihrer ohngefähr 30000 in einem Stocke. Alle Arbeiten werden von ihnen verrichtet, ſie tragen Honig und Wachs ein, bauen die Waben, ernähren und verſorgen die junge Brut, ungeachtet ſie ſelbſt kein Geſchlecht haben, und weder Männchen noch Weibchen ſind. Sie allein haben Stacheln, mit welchen ſie ſich herzhaft vertheidigen können. Kurz, ſie ſind ein wahres Bild des Fleiſſes, und aus ihnen beſtehet eigentlich die kleine Republik.

d) Eine fliegende Arbeits-Biene, die an ihren beyden Hinter-Beinen die ſogenannten Wachshösgen von Blumen-Staube geſammelt hat, und ſie einträgt.

e f g h i) Ein Stück von einer Honigwabe mit Brut- leeren Zellen und Honig;

e e) ſind noch leere Zellen.

f f) Zellen mit Honige angefüllt, und einem dünnen Deckel von Wachse verſchloſſen.

g g) Zellen mit junger Brut angefüllt, ſie haben erhabene, runde Deckel von Wachs.

h i) Wohnungen der Königinn, oder ſogenannte Weifel-Häusgen. Sie hängen ganz beſonders an den Waben.

k k) Junge Brut, oder eigentliche Maden oder Raupen der Bienen, wie ſie in den Brut-Zellen ſtecken.

l) Eine ſchon in Puppe verwandelte dergleichen Raupe.

m) Eine Bienen-Kette, ſo wie ſie ſich zuweilen in den Stöcken zuſammenhängen um auszuruhen. Junge ausgezogene Bienen-Schwärme hängen ſich eben ſo an Bäume, wo ſich ihre Königinn zuerſt hinſetzt, um eine neue Kolonie zu errichten.

L'ABEILLE.

L'Abeille est un des insectes les plus utiles et les plus dignes de notre admiration, tant à cause de l'art et de l'ordre qu'elle met dans ses travaux, que par rapport à la sage économie de la république, dans laquelle elle vit en société, et aux excellens fruits de ses travaux. C'est elle qui recueille et prépare le miel et la cire; celui-là du suc, et celle-ci de la poussière des fleurs, des plantes et des arbres. Elle construit de la cire les cellules hexagonales de ses gâteaux, qui sont faites avec tant d'art, pour y conserver ou sa provision de miel, ou le jeune couvain.

Personne n'ignore, que les abeilles vivent en grands essaims dans des ruches ou paniers, ou qu'on les trouve sauvages dans le creux des arbres, des murailles etc. Une ruche est toujours composée de trois sortes d'abeilles, savoir: 1) d'abeilles mâles ou bourdons, 2) d'une seule abeille femelle nommée Reine ou Mère abeille, et 3) d'abeilles ouvrières. Les figures de la planche ci-jointe représentent ces trois espèces d'abeilles sous leurs formes différentes.

a) Abeille mâle ou bourdon. Il est présque une fois aussi grand que l'abeille ouvrière, et bourdonne en volant, présque comme le taon. Il ne se trouve guère que deux ou trois cents abeilles mâles dans un panier de 30000 Mouches à miel ou environ. Ce sont les seules de toute la ruche, qui ne travaillent point, et se nourrissent du miel que recueillent les abeilles ouvrières. Mais la reine n'a pas plutôt déposé les oeufs dans les alvéoles vuides des rayons, que les abeilles ouvrières tombent sur les mâles, ces paresseux convives, qu'elles tuent à coup d'aiguillons, sans que les bourdons puissent se defendre, étant absolument sans armes.

b) Reine ou mère abeille. C'est la seule femelle de toute la ruche, elle seule pond tous les oeufs, qui produisent le jeune couvain. Elle est plus longue mais aussi plus mince que le bourdon; ses ailes sont fort courtes, aussi ne fort-elle de la ruche que quand un jeune essaim l'abandonne avec sa propre reine. Tout depend d'elle dans le panier; et lorsqu'elle manque ou vient à mourir, tous les travaux cessent, et toutes les abeilles de la ruche se dispersent et s'envolent. Elle pond ses oeufs au printems, dans les mois d'Avril, de Mai et de Juin, et ces oeufs produissent quelquefois deux et même trois jeunes essaims, qui, accompagnés de leurs propres reines, quittent la mère ruche, l'année même de leur naissance, pour aller fonder de nouvelles colonies.

c) Abeille ouvrière en repos. Une seule ruche contient environ 30000 abeilles de cette espèce. Ce sont les abeilles ouvrières, qui sont tous les travaux, elles recueillent le miel et la cire, construisent les rayons, et nourrissent le jeune couvain dont elles prennent soin, quoiqu'elles n'ayent elles mêmes aucun sexe, c. a. d. qu'elles ne soient ni mâles ni femelles. Elles seules sont armées d'aiguillons, avec lesquels elles se défendent courageusement. Elles sont, en un mot, un vrai symbole d'industrie, et ce sont elles, qui constituent proprement la République.

d) Abeille ouvrière volante, ses deux pattes de derrière sont chargées de petits pelotons de cire, qu'elle a recueillie de la poussière de fleurs qu'elle porte à la ruche.

efghi) Morceau d'un rayon de miel, représentant des cellules vuides, et d'autres alvéoles remplis de miel ou de couvain.

ee) Cellules vuides.

ff) Alvéoles remplis de miel, et renfermés par une mince couverture de cire.

gg) Alvéoles remplis de couvain, les couvertures en sont rondes et convexes.

hi) Habitations de la Reine ou mère abeille; elles sont attachées séparement aux gâteaux.

kk) Jeune couvain, ce sont, à proprement parler, des vers d'abeilles tels qu'on les trouve dans les alvéoles.

l) Un de ces vers déjà changé en nymphe.

m) Chaine d'abeilles, telle que ses insectes en forment quelquefois dans les paniers pour se reposer. C'est aussi de la sorte que les jeunes essaims qui quittent la ruche, pour chercher une autre habitation, s'attachent aux arbres, où leur reine se place la première.

MUSÉE KÖNIV-TÉRA

Fig. 1.

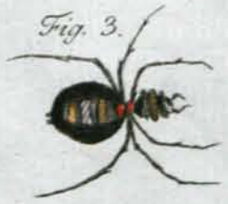

INSECTA NOCIVA REGIONUM TORRIDARUM.

Regiones calidae multo plura animalia venenosa progignunt quam frigidae. Hoc inprimis ratione insectorum obtinet, quorum aliqua praesens exhibet tabula.

Fig. 1. Aranea Surinamica maxima.

(*Aranea Avicularia.*)

Haec in illa Americae parte, cui Surinam nomen est, vivens in arboribus habitat. Toto corpore villosa et horrida, formicis quibusdam grandioribus praecipue victitat. Tantum illi inest robur, ut minores etiam aviculas ac praesertim trochilos, qui Colibri appellantur, nido insidentes repente opprimat, iisque sanguinem exsorbeat. Ad capiendum cibum binis quasi forcipibus utitur, quibus ictus infligit perquam periculosos venenososque. Hostes habet infensissimos sibi formicas quasdam majores commigrare solitas, quarum iter facientium ingentes catervae illam adgressae necant.

Fig. 2. Tarantula.

(*Aranea Tarantula.*)

Tarantulae, aranearum terrestrium genus, in Italia praesertim, sed in aliis quoque regionibus torrid s reperiuntur. Fabulati sunt olim, morsu ejus in furorem homines agi, quo nonnisi musicis quibusdam modis et citatissima saltatione levari possent: quae fama penitus a vero recedit. Tarantularum complures existunt species, nempe fuscae ac villis horridae, qualem praesens repraesentat tabula; tum flavae, rubeae, laeves. Morsus earum partem laesam cum doloris sensu inflat quidem inflammatque, sed raro, nisi forte vulnere neglecto, lethalis habetur.

Fig. 3. Aranea aurantia.

(*Aranea Curassavica.*)

Haec araneis quam maxime venenosis adnumeratur. *Aurantiae* nomen habet a macula, qua dorsum illius insignitum est colore malt aurantii. In terra sub arborum radicibus degit. Praeter morem aranearum senis tantum instructa est pedibus. Adeo venenosus est morsus, ut, quos illa vulneraverit, spasmis et furore correpti, nonnisi aegerrime serventur.

Fig. 4. 5. 6. Scorpius.

(*Scorpio.*)

Scorpius, cancro forma proximus, notissimum veneni infamia insectum est. Vivit in omnibus fere regionibus calidioribus, praecipue in America, India Orientali, Africa, Italia, australi parte Galliae Germaniaeque, ubi in hiscentibus rimis murorum parietumque, ac tabulatis obsoletis etc. habitat: ceterum amplitudine corporis et vi nocendi diversissimus. Magnitudine tamen et veneno omnes superat:

Fig 4. *Scorpius Indicus.* Hic cancrum mediocrem aequans corpore, brachia seu chelas habet in cordis figuram conformatas. Extremus articulus illius caudae aculeo recurvo est praemunitus, ex quo in ipso pungendi opere veneni guttam instillat vulneri, atque ipse hic aculeus adeo periculosum eum reddit.

Fig. 5. *Scorpius Americanus*, priore paullo minor, chelas gerens siliquis fere similes villosasque. In Brasilia vivit, Indico propemodum venenosior.

Fig. 6. *Scorpius Italicus, Germanicus* seu *Gallicus*, admodum parvus est, unius aut duorum fere pollicum longitudine, minusque periculosus. Ictus illius tumores inflammatos excitat, sed vulnus illito paululum oleo scorpiaco facile curatur.

ÁRTALMAS BOGARAK.

MELEGTARTOMÁNYBÉLIEK,

A' meleg tartományokban sokkal több mérges állatok találtatnak mint a' hideg tartományokban. Így van ez kiváltképpen a' bogarakra nézve. A' jelenvaló táblán láthatni efféléket.

1. Kép. A' Madaráſz Pók.

(Aranea Avicularia.)

Ez a' pók Szurinámban él a' fákon; egéſz teste borzas és ſzörös 's föképpen a' hangyáknak egy nagy fajával él: olly erös ez, hogy még az apró madarakat is kivált a' Kolibrikat megtámadja féſzkeiken 's véreiket kiſzívja. Két éles falámjaival igen veſzedelmes, és mérges harapásokat teſz. Halálos ellenségei a' költözö nagy hangyák, mert ha ezek bolyongások közben megkaphatják, nagy sereggel rá rohannak 's megölik.

2. Kép. A' Torontál Pók.

(Aranea Tarantula.)

Ezek a' földi pókok fajai föképpen Olaſz országban, de más meleg tartományokban is találtatnak. Azt beſzéllették ezekről, hogy harapásoktól az Emberek megbolondúlnának és hogy ezen örültségtöl tsak bizonyos muzsika és sebes tántzolás által lehetne megſzabadúlni: de ennek semmi fundamentoma nints és tsupa mese. A' Torontál pókok sokfélék, úgymint: barna ſzínüek és borzasok, mint a' jelenvaló; sárgák röthbarnák és símák. Tsípések ugyan fájdalmas daganatot és tüzességet okoz, de ha magára nem hagyják ritkán halálos.

3. Kép. A' Narantspontos Pók.

(Aranea Curassavica),

Ez a' kis pók legmérgesebb minden esmeretes pókok között. Narantspontosnak azért nevezetik, hogy a' hátán két *narants* ſzínü fólt látſzik. A' földben él a' fák gyökerei alatt. A' pókok ſzokása ellen ennek tsak hat lába van. Tsipése olly mérges, hogy ha valakit megmar megbódúl, keserves fájdalmakat ſzenved, s' nehéz megmenteni életét.

4. 5. 6. Kép. A' Skorpió.

(Scorpio.)

A' Skorpiónak legnagyobb hasonlatossága van a' rákokkal: mérges voltáról esmeretes. Tsaknem minden meleg Tartományokban találtatik, föképpen Amerikában, Napkeleti Indiában, Afrikában, Olaſzorſzágban, Frantzia és Németorſzágnak déli réſzében, a' köfalakban és régi deſzkázatok között; azomban nagyságára és ártalmas voltára nézve egymástól igen külömböző. Legnagyobb 's legártalmasabb is:

4. Kép Az *Indiai Skorpió*: ollyan nagy ez mint egy középſzerü rák, ollói ſzívformák. A' farkának utólsó ízében van egy horgas fulánkja, mellyből, midön tsíp, egyſzersmind egy tsepp mérget lövell a' sebbe és ez teſzi ötet olly veſzedelmessé.

5. Kép Az *Amérikai skorpió*, melly valamivel kissebb mint az elébbeni. Ennek ollói borsó hüvely formák és borzasok: hazájok föképpen Brazília és tsaknem mérgesebb még mint az elébbeni faj.

6. Kép Az *Olaſz Német és Frantziaorſzági skorpió* tsak kitsíny egy kétíznyi hoſzſzúságú, és kevésbé ártalmas. Tsípése ugyan égetö daganatot okoz, de a' melly egy kevés olajtól, mellyet a' daganatra kennek könnyen elolzlik.

SCHÄDLICHE INSECTEN.

AUS HEISSEN LÄNDERN.

Die heiſsen Länder erzeugen weit mehr giftige Thiere, als kalte Gegenden. Dies findet ſich ſonderlich unter den Inſecten. Gegenwärtige Tafel liefert einige dergleichen.

Fig. 1. Die gröſste Surinamiſche oder Buſchſpinne.

(Aranea Avicularia.)

Sie lebt in Surinam auf den Bäumen, iſt durchaus rauch und haarig, und nährt ſich hauptſächlich von einer groſsen Art Ameiſen. Sie iſt ſo ſtark, daſs ſie ſogar kleine Vögel und ſonderlich Colibris in ihrem Neſte überfällt, und ihnen das Blut ausſaugt. Sie hat zwey ſcharfe Freſszangen, und ihre Biſſe damit ſind äuſserſt gefährlich und giftig. Die groſsen Zug- oder wandernden Ameiſen ſind ihre Feinde; denn wenn dieſe auf ihrer Wanderung begriffen ſind, wird ſie von ihnen in ungeheurer Menge angefallen und getödtet.

Fig. 2. Die Tarantel.

(Aranea Tarantula.)

Taranteln ſind eine Art Erd-Spinnen, die vorzüglich in Italien, aber auch in mehrern heiſsen Ländern gefunden werden, und von denen man ſonſt erzählte, daſs ihr Biſs den Menſchen in eine Tollheit verſetzte, die nur durch eine gewiſſe Muſik und heftiges Tanzen geheilt werden können, welches aber eine Fabel und völlig ungegründet iſt. Es giebt mehrere Arten von Taranteln, als braune, rauche, wie gegenwärtige; gelbe, röthliche, glatte. Ihr Biſs macht zwar eine ſchmerzhafte Geſchwulſt und Entzündung, iſt aber ſelten tödtlich, wenn die Wunde nicht vernachläſsigt wird.

Fig. 3. Die Orange-Spinne.

(Aranea Curassavica.)

Dieſe kleine Spinne iſt eine der giftigſten, die man kennt. Sie heiſst *die Orange*, weil ſie ein orange-gelbes Fleckgen auf dem Rücken hat; und lebt in der Erde unter Baumwurzeln. Sie hat, wider alle gewöhnliche Art der Spinnen, nur 6 Füſse. Ihr Biſs iſt ſo giftig, daſs ein Menſch, der von ihr verwundet wird, in Wahnſinn und heftige Convulſionen fällt, und nur mit Mühe zu retten iſt.

Fig. 4. 5. 6. Der Scorpion.

(Scorpio.)

Der Scorpion gränzt zunächſt an die Krebſe und iſt als ein ſehr giftiges Inſect bekannt. Er lebt faſt in allen heiſsen Ländern, ſonderlich in Amerika, Oſtindien, Africa, Italien, im ſüdlichen Frankreich und Deutſchland im Gemäuer, alten Breterwerk u. ſ. w., iſt jedoch an Gröſse und Schädlichkeit ſehr verſchieden. Der gröſste und gefährlichſte iſt:

Fig. 4. Der *indianiſche Scorpion*. Er iſt ſo groſs wie ein mittelmäſsiger Krebs, und hat herzförmige Scheeren. Sein krummer Stachel am letzten Gliede des Schwanzes, aus welchem er, indem er ſticht, zugleich einen Tropfen Gift in die Wunde ſpritzt, iſt es, was ihn ſo gefährlich macht.

Fig. 5. Der *amerikaniſche Scorpion*, etwas kleiner als der vorige, hat ſchottenähnliche rauche Scheeren, lebt vornehmlich in Braſilien und iſt faſt noch giftiger als die erſte Art.

Fig. 6. Der *italiäniſche*, *deutſche* oder *franzöſiſche Scorpion* iſt ganz klein, etwa 1 bis 2 Zoll lang, und minder gefährlich. Sein Stich macht zwar auch eine brennende Geſchwulſt, wird aber durch ein wenig Scorpion Oel, das man auf die Wunde ſtreicht, leicht wieder geheilt.

INSECTES NUISIBLES DES PAYS CHAUDS.

Les pays chauds sont beaucoup plus fertiles en animaux venimeux que les pays froids, c'est ce qui se remarque sur-tout parmi les insectes. La planche ci-jointe en représente quelques uns.

Fig. 1. La grande Araignée de Surinam.

(*Aranea Avicularia.*)

Cette Araignée vit à Surinam, où elle se tient sur les arbres; elle est entièrement velue et couverte de poils, et fait sa principale nourriture d'une espèce de grandes fourmis. Elle est si forte qu'elle attaque les petits oiseaux et specialement les colibris dans leur nid, et leur suce le sang. Elle est armée de deux fortes tenailles dont la morsure est extrèmement dangereuse et venimeuse. Les grandes fourmis de passage sont ses mortels ennemis; car quand ces dernieres font leurs voyages, elles l'attaquent en très grand nombre et la tuent.

Fig. 2. La Tarentule.

(*Aranea Tarantula.*)

Les Tarentules sont une espèce d'araignées de terre, qui se trouvent, sur-tout en Italie, mais aussi dans plusieurs autres pays chauds On disait autrefois que leur morsure fesait tomber les hommes dans une espèce de manie, qui ne pouvait se guérir, que par une certaine musique, et par une danse violente, mais cette tradition n'était qu'une fable absolument dépourvue de fondement. Il y à plusieurs espèces de tarentules; savoir des brunes, des velues, comme celle que représente la planche, des jaunes, des rougeâtres, et des lisses. Leur morsure occasionne, il est vrai, une enflure et une inflammation douloureuse, mais elle est rarement mortelle, quand on ne néglige pas la plaie.

Fig. 3. L'araignée Orange de Curassau.

(*Aranea Curassavica.*)

Cette petite araignée est une des plus venimeuses que l'on connaisse. Elle a le nom *d'Orange* à cause d'une tache couleur d'orange qu'elle a sur le dos, et vit dans la terre sous les racines des arbres. Elle n'a que 6 pattes, quoique les araignées en aient communement davantage. Sa morsure est si venimeuse, que ceux qui en sont atteints tombent dans le délire et de violentes convulsions, et qu'on ne peut les sauver qu'avec beaucoup de peine.

Fig. 4. 5. 6. Le Scorpion.

(*Scorpio.*)

Le Scorpion suit immédiatement l'écrevisse, et est reconnu pour un insecte très venimeux. On le trouve dans presque tous les pays chauds, sur-tout en Amérique, dans les Indes orientales, en Afrique, en Italie, dans le midi de la France et en Allemagne, où il se tient dans les vieux murs, les vieux bois etc., cependant la grandeur et ses qualités nuisibles sont fort différentes. Le plus grand et le plus dangereux de tous est:

Fig. 4. *Le Scorpion des Indes.* Il est aussi gros qu'une écrevisse de grandeur médiocre, et a des pinces en forme de coeur. L'aiguillon recourbé qu'il a au dernier anneau de sa queue. et par le quel il lance, en piquant, une goutte de venin dans la plaie, est ce qui le rend si dangereux.

Fig. 5. *Le Scorpion d'Amérique* est un peu plus petit que le precédent, ses pinces sont velues et en forme de gousses. On le trouve surtout au Bresil, et il est en quelque façon plus venimeux que celui des Indes.

Fig. 6. *Le Scorpion d'Italie, d'Allemagne ou de France* est très petit, n'ayant guéres qu'un ou deux pouces de longueur, et beaucoup moins dangereux que les autres. Sa piquûre occasione à la verité une enflure cuisante, mais on la guérit facilement en l'oignant d'un peu d'huile de scorpion.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 6.

Fig. 1.

Fig. 5.

Fig. 4.

Jacob Xaver Schmuzer.

PSITTACI ORBIS VETERIS.

Psittaci avium sunt genus colorum nitore et numero specierum cum primis nobile; harum namque plus quam centum omnino diversae adhuc nobis innotuerunt. Nonnisi in torridis regionibus silvestres degunt pariuntque, idque in eo tantum tractu, qui ad vicesimum quintum latitudinis gradum ab aequatore utrinque extenditur. Psittacorum species, quos vetus fert orbis, a psittacis novi prorsus differunt, nullosque America cum Asia atque Africa communes habet. Jam Romanorum luxuriae serviebant aves istae: nam caveis ex argento, testudine aut ebore inclusae alebantur, et pluris non raro emtus est psittacus quam servus.

Ex ratione modo allata, quod scilicet veteris orbis psittaci ab iis, quos novus progignit, differant, in duas classes principales aves hae dispescuntur, videlicet in:

I. *Psittacos orbis veteris.*
II. *Psittacos orbis novi.*

Veteris orbis psittaci rursus in sex genera principalia dividi solent, nempe:

1) in *Psittacos Cacaduos.*
2) in *Psittacos proprie dictos.*
3) in *Psittacos Lorianos.*
4) in *Psittacos perruchas macrouros, cauda aequali.*
5) in *Psittacos Perrichas macrouros, cauda cuneiformi.*
6) in *Psittacos Perrichas brachyuros.*

Hic est character psittacorum veteris orbis genera sex principalia constituentium, quorum singulorum imagines praesens tabella offert.

Fig. 1. Psittacus Cacaduus.

(*Psitt. cristatus, albus.*)

Hic veteris orbis psittacorum maximus, colore candido, in capite crista nitida e pennis ornatus, australem Asiam patriam habet.

Fig. 2. Psittacus proprie dictus.

(*Psitt. erithacus.*)

Ab Africa et India orientali ad nos mittitur, humanae vocis articulator solertissimus. Species illius notissima est, qualem tabella praesens colore canescente, cauda rubra, exhibet.

Fig. 3. Psittacus Lorianus.

(*Psitt. domicella.*)

Lori appellant Indi orientales hoc psittacorum genus, eo quod vox illorum *Lori* sonum referat. Eorum color principalis est rubeus. Alacritate universos superant psittacos.

Fig. 4. Psittacus Perricha macrourus, cauda aequali.

(*Psitt. cyonacephalus.*)

Hoc atque sequentia duo genera, quorum multae existunt species, caput habent colore semper diverso a reliquo corpore. Mittit eos orientalis India.

Fig. 5. Psittacus Perricha macrourus, cauda cuneiformi.

(*Psitt. erythrocephalus.*)

Haec species, in Africa degens, caudam habet insignem pennis binis longissimis, ceterum forma corporis et coloribus nitidissima est.

Fig. 6. Psittacus Perricha brachyurus.

(*Psitt. pallarius.*)

Hic omnium psittacorum minimus est, quippe pyrrhulae fere magnitudine, praeterea loqui indocilis, sed pennarum nitore praestans. Ut serventur incolumes, bini semper una cavea concludendi sunt. Illic in virgula juxta se considunt, mutuo se intuentes colludentesque. Altero mortuo moeret alter, cibo abstinens; paullo post prae luctu itidem moritur. Hanc ob causam aves istae *Inseparabiles* vulgo appellantur.

A' RÉGI VILÁG PAPAGÁJJAI.

A' madarak nemei között egy a' legszebb és számosabb fajú nemek közül a' papagáj; annyira, hogy eddig is több van már 100 esmeretes fajainál. Hazájok, a' hol tsak úgy költenek, ha vadon élnek, a' meleg tartományok, még pedig azokban is tsak a' föld közép líneájához két felől 25 grádusnyi távolyságra találtatnak. A' régi és új világban találtató fajok egészszen különböznek egymástól, úgy hogy Amérikában egy papagáj faj sints a'melly Asiában vagy Afrikában megvólna. Még a' Romaiaknál is már bujaság tárgyává lettek a' papagájok, annyira, hogy ezüst, elefánt tsont, és tekenös béka héj kálitzkákban tartattak 's gyakran egy Papagájnak több vólt az ára mint egy rabszolgának.

A'Papagájok a' fellyebbvaló jegyzés szerént, hogy tudniillik a' régi világ és újj vilégbéliek egymástól különböznek, két nagy seregre osztatnak fel, úgymint:

I. *Régi világbéli Papagájok.*

II. *Újj világbéli Papagájok.*

Az ó világ Papagájjai ismét 6 fö fajokra osztatnak fel, ezek azok:

1. Kakaduk.
2. Tulajdonképpenvaló Papagájok.
3. Lóri szavúak.
4. Egy aránysú hoszszú farkú Publikánok.
5. Nem egy aránysú hoszszú farkú Publikánok.
6. Kurta farkú Publikánok.

Így különböztetnekmeg az ó világ Papagájjainak hat fajai, mellyeknek mindenikéből láthatni egyet egyet a' jelenvaló táblán.

1. Kép. A' Kakadu.

(*Psitt. cristatus, albus*)

Legnagyobb Papagáj faj ez az ó világban, színe fejér. A' fején taréj forma búbja van, 's Siesiának déli részében találtatik.

2. Kép. A' hamuszín Papagáj.

(*Psitt. erithacus.*)

Afrikából és Napkeleti Indiából kerül hozzánk's legszebben és legtiszтábban megtanúl szókat kimondani 's fetsegni. Az itt leábrázolt hamuszín 's veres farkú Papagáj igen közönséges faj.

3. Kép. Lóri Papagáj.

(*Psitt. domicella.*)

Így neveznek Napkeleti Indiában némelly Papagáj fajokat, mivel szüntelen ezt a' szót kiabállyák: Lóri. Fóbb színek a' veres. Ézek minden Papagájok között legelevenebbek.

4. Kép. Egyaránysú hoszszú farku Publikánok.

(*Psitt. cyonacephalus.*)

A' Publikánoknak sok fajai vagynak's ezeknek fejek mindenkor külömbözö színü a' testektöl. Napkeleli Indiából kerülnek hozzánk.

5. Kép. Nem egyaránysú hoszszú farkú Publikánok.

(*Psitt. erythrocephalus.*)

Ez az Afrikában élö faj a' farkából kinyúló két hoszszú tollal külömbözteti meg magát és szép színekkel ékeskedik.

6. Kép. A' rövid farkú Publikánok.

(*Psitt. pallarius.*

Ez a' legkissebb a' Papagájok között. Nagysága körül belöl ollyan mint a' veres begynek vagy a' Pirók Magnyitónak, szót kimondani meg nem tanúl de a'színe igen szép. Ha az Ember öket tartani akarja, mindég egy párt kell a' kalyitzkába rekeszteni, a' hol oszt n szüntelen egymás mellett ülnek egymásra néznek, egymással játtszadoznak és ha az egyik megdöglik, annyira búsúl a' társa, hogy többé nem eszik és nem sokára búvába ez is megdöglik. Ezen okból rendszerént elválhatatlan madaraknak is nevezik öket.

PAPAGEYEN DER ALTEN WELT.

Die Papageyen sind eines der schönsten und zahlreichsten Vögel-Geschlechter; denn man zählt bereits mehr als 100 schon bekannte Gattungen davon. Sie leben und brüten wild nur in heissen Ländern und zwar blos in einem Striche von 25 Graden zu beyden Seiten der Linie. Die Gattungen in der alten und neuen Welt sind gänzlich von einander unterschieden, und es giebt keine, die Amerika mit Asien und Afrika gemein hätte. Bey den Römern waren sie schon ein Gegenstand des Luxus; denn sie hielten sie in Käfigen von Silber, Elfenbein und Schildkrott, und ein Papagey kostete oft mehr als ein Sklave.

Alle Papageyen werden, nach der obgedachten Bemerkung, dass die Gattungen aus der alten von denen aus der neuen Welt verschieden sind, in *zwey grosse Haupt-Classen* eingetheilt, nämlich in:

I. Papageyen der alten Welt.

II. Papageyen der neuen Welt.

Die Papageyen der alten Welt theilen sich wieder in 6 *Haupt-Arten* ab; nämlich:

1) in *Kakatus*,
2) in *eigentliche Papageyen*,
3) in *Loris*,
4) in *Perrichen mit langem gleichem Schwanze*,
5) in *Perrichen mit langem ungleichem Schwanze*
6) in *Perrichen mit kurzem Schwanze.*

Dies ist die Charakteristik der sechs Hauptarten von den *Papageyen aus der alten Welt*, von deren jeder ich ein Bild auf gegenwärtiger Tafel liefere.

Fig. 1. Der Kakatu.

(*Psitt. cristatus, albus.*)

Ist der gröste Papagey aus der alten Welt, weiss von Farbe, hat eine schöne Feder-Krone auf dem Kopfe, und lebt im südlichen Asien.

Fig. 2. Der eigentliche Papagey.

(*Psitt. erithacus.*)

Kommt aus Afrika und Ostindien, und lernt am schönsten und deutlichsten sprechen. Der hier abgebildete graue mit rothem Schwanze ist die gewöhnliche Gattung davon.

Fig. 3. Der Lori.

(*Psitt. domicella.*)

Man nennt in Ostindien gewisse Gattungen von Papageyen so, weil ihr Geschrey das Wort *Lori* ausdruckt. Roth ist ihre herrschende Farbe. Sie sind die lebhaftesten unter allen Papageyen.

Fig. 4. Die Periche mit langem gleichem Schwanze.

(*Psitt. cyonacephalus.*)

Die *Perrichen*, deren es viele Gattungen giebt, haben immer den Kopf von anderer Farbe als den Leib. Sie kommen aus Ostindien.

Fig. 5. Die Perriche mit langem ungleichem Schwanze.

(*Psitt. erythrocephalus.*)

Diese Art, welche in Afrika lebt, zeichnet sich durch zwey sehr lange Federn im Schwanze aus, und ist sehr schön gezeichnet.

Fig. 6. Die Periche mit kurzem Schwanze.

(*Psitt. pallarius.*)

Diese sind die kleinsten von allen Papageyen. Sie sind etwa so gross als ein Gimpel, lernen nicht sprechen, sind aber sehr schön von Farbe. Man muss immer ein Pärchen zusammen in einen Käfig thun, wenn man sie erhalten will. Da sitzen sie dann zusammen auf einem Stängelchen neben einander, sehen einander an, scherzen mit einander, und wenn eines von beyden stirbt, so grämt sich das andere, frisst nicht mehr, und stirbt bald darauf auch aus Traurigkeit. Eben darum nennt man sie auch gewöhnlich nur die *Inseparables*.

PERROQUETS DE L'ANCIEN CONTINENT.

Les Perroquets sont une des plus belles et des plus nombreuses espèces d'oiseaux; car on en connait déja plus de 100 sortes différentes. Ils ne se trouvent et ne se propagent que dans les pays chauds, et même que dans les climats qui s'étendent jusqu'au 25ême degré de chaque coté de la ligne. Les espèces de perroquets de l'ancien continent sont tout à fait différentes de celles du nouveau monde, et il n'en existe aucune qui soit commune à l'Amérique, à l'Asie et à l'Afrique. Chez les Romains ces oiseaux étaient déja un objet de luxe; car on les nourrissait dans des cages d'argent, d'yvoire et d'ecaille, et un perroquet coutait souvent plus qu'un esclave.

D'après la remarque que nous venons de faire, savoir: que les espèces de perroquets de l'ancien continent sont tout à fait différentes de celles du nouveau monde, on a divisé ces oiseaux en *deux classes principales*, qui sont:

I. Les Perroquets de l'ancien continent.

II. Les Perroquets de nouveau monde.

Les Perroquets de l'ancien continent se subdivisent en *six espèces*, savoir:

1) en *Cacadous*,
2) en *Perroquets proprement dits*,
3) en *Loris*,
4) en *Perruches à longue queue égale*,
5) en *Perruches à longue queue inégale*,
6) en *Perruches à courte queue.*

Tel est le caractère distinctif de six principales espèces des *perroquets de l'ancien continent*; la planche ci jointe offre une image de chaque espèce.

Fig. 1. Le Cacadou.

(Psitt. cristatus, albus.)

C'est le plus grand perroquet de l'ancien monde. Il est de couleur blanche, et sa tête est ornée d'une belle couronne de plumes. On le trouve dans la partie méridionale de l'Asie.

Fig. 2. Le Perroquet, proprement dit.

(Psitt. erithacus.)

Cet oiseau vient de l'Afrique et des Indes orientales, et c'est celui de tous les perroquets qui apprend à parler le mieux et le plus distinctement. Il est le plus souvent gris avec une queue rouge, comme le représente la fig. 2.

Fig. 3. Le Lori.

(Psitt. domicella.)

On donne, dans les Indes orientales ce nom à certaines espèces de perroquets, dont le cri exprime le mot de *Lori*. Le rouge est leur couleur principale. Ce sont les plus vifs de tous les perroquets.

Fig. 4. La Grande Perruche à longue queue égale.

(Psitt. cyonacephalus.)

Les Perruches, dont il existe plusieurs espèces, ont toujours la tête d'une autre couleur que le corps. Elles viennent des Indes orientales.

Fig. 5. La Grande Perruche à longue queue inégale.

(Psitt. erythrocephalus.)

Cette espèce de Perruches, qui se trouve en Afrique, se distingue de toutes les autres par deux fort longues plumes qu'elles a à la queue. Ses couleurs sont aussi fort belles.

Fig. 6. La Petite Perruche à courte queue.

(Psitt. pallurius.)

C'est le plus petit de tous les perroquets. Les petites perruches sont à peu près de la grandeur d'un pivoine; elles n'apprennent point à parler, mais les couleurs de leur plumage sont fort jolies. Pour les conserver il faut toujours en mettre une paire dans une cage. Elles s'y perchent l'une auprès de l'autre sur une traverse, se regardent, se caressent, et lorsque l'une des deux vient à mourir, l'autre s'afflige, cesse de manger, et ne tarde pas à perir de tristesse. De là vient qu'on les appelle communement *les Inséparables.*

Jacob Xaver Schmuzer.

PSITTACI NOVI ORBIS.

Classis principalis altera psittacos novi orbis complectitur, a psittacis orbis, ut supra dictum, veteris plane diversos.

Praeter psittacos nihil Columbus reperit in ea, quam primam detexit, insula. Eorum aliquot, ut novas a se terras detectas ostenderet, in Hispaniam retulit, et quoniam psittaci illi universos ad eum diem cognitos pulcritudine longe superabant, hinc longo temporis spatio ad merces Europae cum America permutandas inservierunt.

Novi orbis psittaci, pariter in sex genera principalia dividuntur, videlicet:

1. *in* Psittacos *Aras.*
2. *in* Psittacos *Amazones.*
3. *in* Psittacos *Papagalos.*
4. *in* Psittacos *Criccos.*
5. *in* Psittacos *Perrichas macrouros.*
6. *in* Psittacos *Perrichas microuros.*

Fig. 1. Arae.

(Psitt. *Macao.*

Ara psittacorum omnium maximus est atque pulcherrimus, namque pennae illius magnificentia purpuram aequant, ac auri atque lazuli nitore splendent. Superbo licet aspectu, facile cicuratur. Notabilem faciunt amplitudo corporis, cauda longior in acumen excurrens, cutis alba deplumis circa oculos, et vox ingrata, *Ara*! *Ara*! clamantis, ex quo nomen duxit.

Fig. 2. Amazones.

(Psitt. *aurora.*)

Hoc psittacorum genus ad fluvium Amazonum habitat, unde nomen ipsi adhaesit. Extremas alarum pennas semper rubro tinctas habet; ceterum coloribus est pulcherrimis ac nitidissimis.

Fig. 2. Papagalli.

(*Psittacus.*)

Hi minus rari sunt, quam Amazones, alas rubro conspersas non habent, sed plumas ad rostrum in speciem barbae promissae pendulas. Plerique Cubam et Gujanam patriam habent.

Fig. 4. Cricci.

(Psitt. *autumnalis.*)

Hoc psittacorum genus Amazoni multum simile, alas quoque et caudam rubro colore maculatam gestat, ceterum colore sordidior, plerumque viridis. Cayennam inhabitat.

Fig. 5. Perricha cauda longiori.

(Psitt. *Perricha flava.*

Perricharum species plurimas progignit America. Praesens est *Perricha flava* Brasiliae.

Fig. 6. Perricha cauda breviori.

(Psitt. *Sosove.*)

Species haec, etiam T*ouis* dicta, Americae psittacorum minima est, passeris magnitudinem non multum superans, Perrichis orbis veteris satis similis. Ea, quam praesens tabella exhibet, colore nitet viridi, alis et cauda flavis conspersis maculis. In Gujana vivit, et vocem humanam facile imitatur.

PAPAGÁJOK AZ ÚJ VILÁGBÓL.

Második rendjét teſzik a' Papagájoknak azok, mellyek az új világban találtatnak, és a' mellyeknek a' mint mondottuk semmi hasonlatosságok nints a' régi világbéli Papagájokkal.

Kolumbus az Amérikában feltalált I-sö ſzigetben tsak Papagájokra talált. Hozott is egynehányat újj találásának bizonyságára Spanyol orſzágba, és sokáig azután tsak a' Papagájok vóltak az Európa és Amérika között felállott kereskedésnek tsere-portékái, mivel ezek sokkal ſzebbek vóltak az eddig esmeretes Papagájoknál. Az új világ Papagájjait hasonlóképpen hat fö Fajokra oſztják fel; ezek azok:

1. *Az Araſzavúak.*
2. *Az Amazonok.*
3. *Publikánok.*
4. *Krik Papagájok.*
5. *Hoſzſzú farkú Publikánok.*
6. *Rövid farkú Publikánok.*

1. Kép. Az Araſzavú Papagáj.

(*Psitt. Macao.*)

Ez minden Papagájoknál ſzebb és nagyobb, mert pompás tollai tündöklök, tsigavér, arany, és lazúr ſzínekkel; tekintete büſzke, hanem könnyen megſzelídül. Megkülömbözteti magát a' több Papagájoktól, nagysága, hoſzſzú hegyes farka, fehér kopaſz böre által a' ſzemei körül, és kellemetlen *Ara*! *Ara*! kiabálása által, mellyből ragadt rá a' neve is.

2. Kép. Az Amazon Papagáj.

(*Psitt. Aurora.*)

Ezek a' Papagájok az Amazon víz partjain laknak, a' honnan vették neveket is. Evező tollaikon veres ſzín látſzik, és a' ſzínek igen ſzép tündöklö.

3. Kép. A' Publikán Papagájok,

(*P s i t t a c u s.*)

Nem olly ritkák mint az Amazon Papagájok, a' ſzárnyokon sints veres ſzín, hanem rendſzerént nagy lefüggö toll ſzakállok vagyon. Hazájok többnyire Kuba, és Gulyána.

4. Kép. A' Krik Papagáj.

(*Psitt. autumnalis.*)

Ezek igen hasonlítnak az Amazon Papagájokhoz; veres ſzín van a' ſzárnyakban és farkokban, de a' ſzínek motskos és többnyire zöld. Hazájok Kajenna.

5. Kép. Hoſzſzú farkú Publikánok.

(*Psitt. Perricha flava.*)

A' Publikánoknak ſzámos Fajai vannak Amérikában, a' jelenvaló az úgy nevezett *sárga publikán* Brasiliából.

6. Kép. A' rövid farkú Publikán

(*Psitt. Sosove.*)

Ezt a' Fajt másképpen *Tauis*nak is nevezik és legkiſsebb Papagáj Amerikában, nem sokkal nagyobb a' verébnél 's hasonlít a' régi világbéli Publikánokhoz. Az itt lerajzolt Faj ſzép zöld, sárga föltok vannak a' ſzárnyán és farkán, hazája Gujána, ſzót kimondani könnyen megtanúl.

PAPAGEYEN DER NEUEN WELT.

Die *zweyte Haupt-Claſſe* ſind die *Papagayen der neuen Welt*, die, wie geſagt, nichts mit den Gattungen der alten Welt gemein haben.

Columb fand in der erſten Inſel von Amerika, die er entdeckte, nichts als Papageyen. Er brachte einige, zum Beweiſe ſeiner neuen Entdeckungen, mit nach Spanien zurück, und die Papageyen waren, wegen ihrer viel gröſseren Schönheit als der bisher bekannten, lange Zeit die vornehmſte Tauſch-Waare zwiſchen Europa und Amerika.

Man theilt die Papageyen der neuen Welt gleichfalls in *6 Hauptarten*, nämlich:

1) in *Aras.*
2) in *Amazones.*
3) in *Papegais.*
4) in *Criks.*
5) in *Perriches mit langem Schwanze.*
6) in *Perriches mit kurzem Schwanze.*

Fig. 1. Der Ara.

(*Psitt. Macao.*)

Der Ara iſt unter allen Papageyen der gröſste und ſchönſte; denn ſein prächtiges Gefieder glänzt von Purpur, Gold und Azar. Er hat ein ſtolzes Anſehen, läſst ſich aber leicht zahm machen. Seine Charakteriſtik iſt ſeine Gröſse, ſein langer und zugeſpitzter Schwanz, die weiſse nackte Haut um die Augen, und ſein widriges Geſchrey, *Ara*! *Ara*! wovon er auch den Nahmen erhalten hat.

Fig. 2. Die Amazone.

(*Psitt. aurora.*)

Dieſe Papageyen-Art wohnt am Amazonenſluſſe, woher ſie auch den Nahmen führt, hat immer Roth auf den Schwingen der Flügel, und iſt ſehr ſchön und glänzend von Farben.

Fig. 3. Die Papegais.

(*P s i t t a c u s.*)

Sind minder ſelten als die Amazonen, haben kein Roth auf den Flügeln, aber gewöhnlich einen groſsen Bart von herabhängenden Federn. Sie ſind meiſt in Cuba und Guyana einheimiſch.

Fig. 4. Der Crik.

(*Psitt. autumnalis.*)

Dieſe Papageyen-Art hat viel ähnliches mit der Amazone, auch Roth auf den Flügeln und im Schwanze, iſt aber ſchmutziger von Farbe, und meiſtens grün. Er wohnt in Cayene.

Fig. 5. Die Perriche mit langem Schwanze.

(*Psitt. Perricha flava.*)

Es giebt der Perrichen eine groſse Menge Gattungen in Amerika. Gegenwärtige iſt die ſogenannte *gelbe perriche* aus Braſilien.

Fig. 6. Die Perriche mit kurzem Schwanze.

(*Psitt. Sosove.*)

Dieſe Art, welche auch *Touis* heiſst, iſt die kleinſte Papageyen-Art in Amerika, nicht viel gröſser als ein Sperling, und gleicht den Perrichen der alten Welt ziemlich. Die hier abgebildete Gattung davon iſt ſchön grün, und hat gelbe Flecken in Flügeln und Schwanze, wohnt in Guyana, und lernt leicht ſprechen.

PERROQUETS DU NOUVEAU MONDE.

Les Perroquets du nouveau monde constituent *la seconde classe* de ces oiseaux, qui, comme on l'a dèja dit, n'ont rien de commun avec les espèces de l'ancien continent.

Columb ne trouva que des perroquets dans les premières îles qu'il découvrit en Amérique Il en rapporta en Espagne, pour preuve de ses nouvelles découvertes, et comme ces perroquets surpassaient infiniment en beautétous ceux qu'on connaissait jus qu'alors, ils furent longtems la principale marchandise que l'Amerique échangea avec l'Europe.

On divise pareillement les perroquets du nouveau monde en *six espèces principales*, savoir:

1) en *Aras.*
2) en *Amazones.*
3) en *Papegais.*
4) en *Crics.*
5) en *Perruches à longue queue.*
6) en *Perruches à courte queue.*

Fig. 1. L'Ara.

(*Psitt. Macao.*)

L'Ara est le plus grand et le plus beau de tous les perroquets; car son magnifique plumage est diapré de pourpre, d'or et d'azur. Il a l'air noble, et s'apprivoise facillement. Ses caractères distinctifs sont sa grandeur, sa queue longue et pointûe, la peau blanche et sans plumes qu'il a autour des yeux, et son cri désagréable, *Ara! Ara!* qui lui a valu son nom.

Fig. 2. L'Amazone.

(*Psitt. aurora.*)

Cette espèce de Perroquets se trouve sur les bords du fleuve des Amazones, ce qui lui fuit donner son nom: elle a toujours du rouge sur les ailes, et ses couleurs sont très belles et très éclatantes.

Fig. 3. Le Papegais.

(*Psittacus.*)

Ces oiseaux sont moins rares que les Amazones. Ils n'ont point de rouge sur les ailes, mais le dessous de leur cou est orné de grandes plumes pendantes sous la forme d'une longue barbe. Ils sont pour la plupart originaires de Cuba et de la Guyane.

Fig. 4. Le Cric.

(*Psitt. autumnalis.*)

Cette espèce de perroquets ressemble beaucoup à l'Amazone. On lui trouve, comme à celli-ci, du rouge sur les ailes et à la queue, mais sa couleur est beaucoup plus sale, et pour la plûpart verte. On la trouve en Cayenne.

Fig. 5. La Perruche à longue queue.

(*Psitt. Perricha flava.*)

Il existe quantité d'espèces de Perruches en Amérique. Celle que représente la planche, est *la perruche jaune* ordinaire du Brésil.

Fig. 6. La Perriche à courte queue.

(*Psitt. Sosove.*)

Cette espèce, à laquelle on donne aussi le nom de *Touis*, est la plus petite sorte des Perroquets de l'Amérique. Elle n'est guère plus grosse qu'un moineau, et ressemble assez aux Perruches de l'ancien continent. Celle que représente la figure 6, est d'un beau vert, avec des taches jaunes sur les ailes et à la queue; elle se trouve dans la Guyane et apprend aisément à parler.

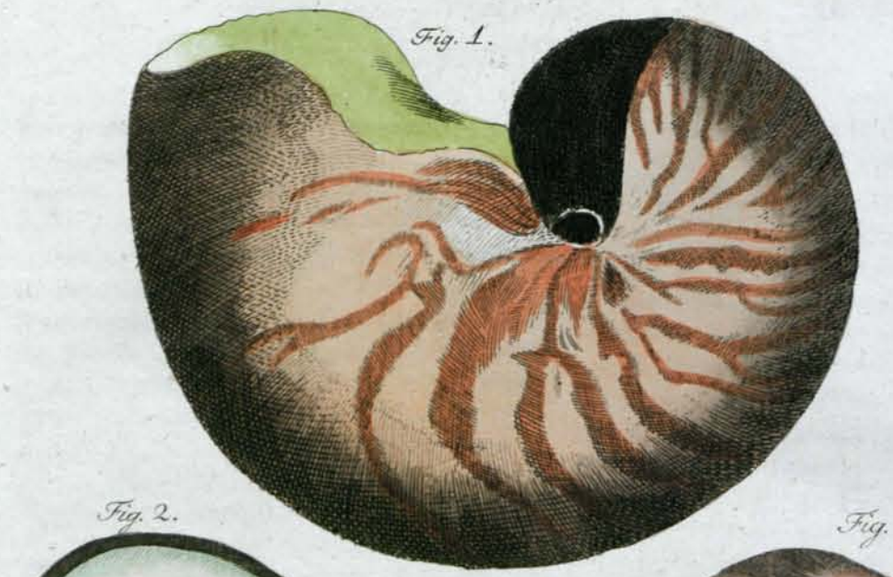

COCHLEAE ET CONCHAE MEMORABILES.

Fig. 1. Nautilus.

(*Nautilus pompilus.*)

Nautilus conchyliis cognitu dignissimis adnumerari meretur tum propter eximiam pulcritudinem, tum propterea, quod in navis fere speciem conformatus sit, ita ut animal sive polypus testa inclusus, binis suis brachiis membranam quamdam quasi velum expandens, inflante vento, navi similis, per maris aequor feratur. Itaque homines velorum usum in navibus ab eo didicisse dicuntur. Elegans haec cochlea, saepe olim affabre sculpta ornataque, auro argentoque inclusa, poculorum vices obibat, qua forma hodieque in museis frequenter reperitur.

Fig. 2. 3. 4. Conchae margaritiferae.

Margaritas in conchis nasci atque adeo ex mari legi vulgo notum est. Complures lacuum, immo fluviorum conchae margaritas habent, sed nitore formaque diversissimas.

Fig. 2. Est concha margaritifera orientalis genuina (*Haliotis*) in qua vera illa margarita orientalis reperitur. Ad genus *aurium*, quas vocant, *marinarum* pertinens, neque cochlea neque concha est: ad illam figura tortilis, ad hanc *operculum* illi deest, quoniam simplici testa constat. Sub altiore testae margine excurrit series cavitatum minutarum, quae, quo propius ad oram testae accedunt, in majora excrescunt foramina, et hisce foraminibus margaritae inhaerent. Concha haec colore viridi, rubro argenteoque mirum in modum splendet radiatque.

Fig. 3. Concha est margaritifera *germanica*, *Elysteria* vulgo dicta (*mya margaritifera*) misa seu concha pictoria major, in Saxoniae fluvio Elystero legi solita, praegrandes itidem margaritas gignit, amplitudine ac valore orientalibus nihil cedentes, ac sub margaritarum Elysteriarum nomine passim notas. Duae hujuscemodi margaritae nondum maturae ac testae firmiter adnatae in sinistra parte praesentis conchae sub margine haerentes sese spectandas offerunt.

Fig. 4. Proprie dicta *matrix margaritae* (*mitylus margaritifer*) ad ostrearum genus pertinens, nonnunquam quidem margaritas quoque continet, sed magis ob testae nitorem radiantem requiritur: ex ea namque scalptores tornatoresque varia opera e. g. Nicotianae pyxides, orbiculos fibulatorios, opera tesselata, flabellorum bacillos etc. conficiunt. Dum rudis est, pars illius exterior colorem sordidiorem, album fusco confusum refert.

NEVEZETES TSIGÁK ÉS KAGYLÓK.

1. Kép. A' gyöngyházas Révéfzke.
(*Nautilus pompilus.*)

Egy a' legnevezetesebb Kagylók közül a' Gyöngyházas Révéfzke, mind különös fzépségére, mind hajó formájú alkotására nézve, és mivel a' kagylóban lakó állat vagy Habarnitza kinyújtván abból két karját, 's azt mint valamelly bőrvitorlákat kiterjefztvén, ezeknek segíttségek által éppen úgy evez a' tenger fzínén, ha a' fzél reá fú, mint akármelly vitorlás hajó. A' honnan azt mondják, hogy az emberek az ő alkotása vi'sgálása által találták vólna fel a'vitorlák haſznát a'hajókra nézve. Ez elöttfzokásban vólt, hogy ezen fzép kagylót mesterségesen kifaragták, kitzifrázták, 's belőle ivóedényeket kéfzítvén, azokat aranyba vagy pedig ezüstbe foglalták, a' minthogy még ma is elég efféle edényeket láthatni, sok mesterséges mívek Gyüjteményei között.

2. 3. 4. Kép. Gyöngytermő Mia.

Tudvavaló dolog, hogy az igaz Gyöngy, kagylókban, vagy is tengeri tsigákban terem, mellyeket a' tenger fenekéről halászának ki. Sok tengeri, sőt folyó vízbéli tsigákban találtatnak ugyan gyöngyök, de a' mellyek, mind fénylő fzínekre, mind fzépségekre nézve külömbkülömbfélék.

2. Kép. Az igaz napkeleti Gyöngytermő Tsigának formája, mellyben a' jóféle Napkeleti Gyöngy találtatik. Ez az úgy nevezett Tengerifül tsiganemhez tartozik, és sem tsigának sem kagylónak nem lehet nevezni, tsigának azért nem, mivel sróf formája nints, kagylónak sem, mivel tsak egy teknőből áll fedél nélkül. Körös-körül a' felálló karimája alatt egy sor odvatskák látfzanak, mellyek végre a' karimája felé kilyukadnak 's ezekben vannak a' jó gyöngyök. Ezen tséfzetsigának rendkívül tündöklő külső fzíne, zöld, veres és ezüst fzínű súgárokkal játfzadozik.

3. Kép. Ez a' Németorfzági, vagy az úgy nevezett gyöngytermő Mia képe, melly Saxoniában az esmeretes Elfzter vizében találtatik, és hasonlóképpen igen nagy gyöngyöket terem, úgy hogy ezek a' Napkeletieknél nagyságokra és jóságokra nézve semmivel sem alábbválók, és Elfztergyöngy név alatt esmeretesek. Két illyen még éretlen és a' tsiga óldalához nött gyöngy látfzik bal kéz felöl a' lerajzolt Mia karimája alatt.

4. Kép. Az úgy nevezett gyöngytermő Mitilt ábrázolja. Ez az Oftréák neméhez tartozik és néha találtatik benne gyöngy, de ezt inkább fzép fénylő és fzínekkel játfzadozó tekenőjére nézve halászfzák, mellyből mindenféle mesterséges mívek, p. o. pikfzisek, gombok, kirakott munkák, legyezőküllők, 's több effélék kéfzíttetnek. Termézeti állapotjában ez a' kagyló kivülről motskos, barna és fejéres fzínű.

MERKWÜRDIGE SCHNECKEN UND MUSCHELN.

Fig. 1. Die Schiffskuttel.

(*Nautilus pompilus.*)

Der *Nautilus* ist eine der merkwürdigsten Conchylien, theils wegen seiner vorzüglichen Schönheit, theils weil er beynahe wie ein Schiff gebaut ist, und das Thier, oder der Polype, der ihn bewohnt, mit zweyen seiner Armen eine Haut wie ein Seegel ausspannt, und so mit Hülfe derselben, wenn der Wind hineinbläst, auf der Oberfläche des Meeres wie ein Schiff fortsegelt. Von ihm sollen daher die Menschen zuerst den Gebrauch der Seegel bey Schiffen gelernt haben. Diese schöne Schnecke wurde sonst häufig, künstlich geschnitten und verziert, in Gold und Silber als Trinkgeschirre gefaſst, und man findet sie auf diese Art noch häufig in Kunstkammern.

Fig. 2. 3. 4. Die Perlen - Muscheln.

Bekanntlich wachsen die ächten Perlen in Muscheln, und werden aus dem Meere gefischt. Es führen mehrere See- ja sogar Fluſs-Mucheln Perlen, allein sie sind auch sehr an Glanz und Schönheit verschieden.

Fig. 2. Ist die *ächte orientalische Perlen-Muschel (Haliotis)*, worinn die wahre orientalische Perle gefunden wird. Sie gehört zu den sogenannten *Meerohren*, und ist weder Schnecke noch Muschel; nicht Schnecke, weil sie kein Gewinde, und nicht Muschel, weil sie nur Eine Schale und keinen Dekel hat. Unter ihrem erhöhten Rande hat sie eine Reihe kleiner Zellen, die endlich nach dem Rande zu ordentliche Löcher werden, in welchen die guten Perlen sitzen. Sie glänzet und spielt auſserordentlich prächtig, grün, roth und silberfarb.

Fig. 3. Ist die *Deutsche* oder sogenannte *Elſter-Perlen-Muschel (mya margaritifera)*, eine groſse Mies- oder Mahlermuschel, welche der bekannte Fluſs, die Elster in Sachsen führet, und die gleichfalls sehr groſse Perlen erzeuget, die den orientalischen an Gröſse und Güte nichts nachgeben, und unter dem Nahmen *Elster-Perlen* bekannt sind. Zwey dergleichen noch unreife und festgewachsene Perlen liegen linker Hand am Rande dieser Muschel.

Fig. 4. Ist die eigentliche sogenannte *Perlen-Mutter*, *Muschel (mytilus margaritifer)*. Sie gehört zum Austergeschlecht, und führt zuweilen zwar auch Perlen in sich, wird aber mehr wegen ihrer schön glänzenden und spielenden Schalen gebraucht, aus welchen allerhand Arten von Kunstwerken, z. E. Dosen, Knöpfe, eingelegte Arbeit, Fächerstäbe u. s. w. geschnitten und gedreht werden. In ihrem rohen Zustande sieht sie äuſserlich schmutzig, braun und weiſs aus.

COQUILLAGES REMARQUABLES.

Fig. 1. Le Nautile.

Le *Nautile* est un des coquillages les plus remarquables, tant à cause de sa grande beauté, que parce qu'il est presque construit comme un vaisseau, et que l'animal ou le Polype, qui l'habite, étend par le moyen de deux-bras une membrane, qui lui sert de voile, et à l'aide de la quelle il vogue comme un navire sur la surface de la mer, lorsque cette membrane est enflée par le vent. Aussi dit-on que les hommes apprirent de lui à faire usage de voiles sur les vaisseaux. On sculptait et ornait autrefois beaucoup de ces beaux coquillages; puis on les enchâssait dans de l'or ou de l'argent pour servir de vaisseaux à boire: on en trouve encore fréquemment dans les cabinets de curiosités, qui sont faits de la sorte.

Fig. 2. 3. 4. Coquilles-à-Perles.

Tout le monde sait que les perles fines se trouvent dans des coquilles qu'on pêche dans la mer. Il existe dans la mer et même dans les rivières, plusieurs espèces de coquillages, qui fournissent des perles; mais ils sont fort différens en éclat et en beauté.

Fig. 2. *La vraie coquille à perles*, ou *le vrai burgau d'orient*, dans lequel se trouvent les véritables perles orientales. Cette coquille est du genre *des oreilles de mer*, et n'est ni limas ni moule; elle n'est point limas, parce qu'elle n'a point de vis, et n'est pas moule, parce qu'elle est univalve et sans couvercle. On voit sous son bord le plus élevé un rang de petits enfoncemens, qui deviennent enfin de véritables trous en approchant de l'autre bord, et dans lesquels se trouvent les perles. Elle est extrêmement brillante et présente tour à tour les plus belles couleurs, savoir le vert, le rouge, et le blanc argenté.

Fig. 3. *Le Burgau d'Allemagne*, ou la *coquille à perles de l'Elster*. C'est une grande coquille, dont les peintres se servent pour y mettre leurs couleurs, et qu'on trouve dans l'Elster, rivière de la Saxe; elle fournit pareillement de très grosses perles, qui ne cédent aux perles orientales ni en grosseur ni en beauté, et qui sont connues sous le nom de perles de l'Elster. On voit à gauche, sur le bord de cette coquille, deux de ces perles, qui ne sont pas encore mûres, et attachées à l'écaille.

Fig. 4. Cette coquille est proprement ce que nous appellons *Mere-perle* ou *Nacre de perle*. Elle est du genre des huitres et produit quelquefois des perles; mais on l'emploie principalement à cause de la beauté et de l'éclat de ses écailles, dont les sculpteurs et les tourneurs font toutes sortes de jolis ouvrages, p. e. des tabatières, des boutons, des ouvrages de marqueterie, des bâtons d'éventails etc. Cette écaille, étant brute, est d'un brun et d'un blanc sale à l'extérieur.

MUZEUM KÖNYVTÁRA

Vierf: Thiere. V. Animalia quadrup. V. Quadruped. V.

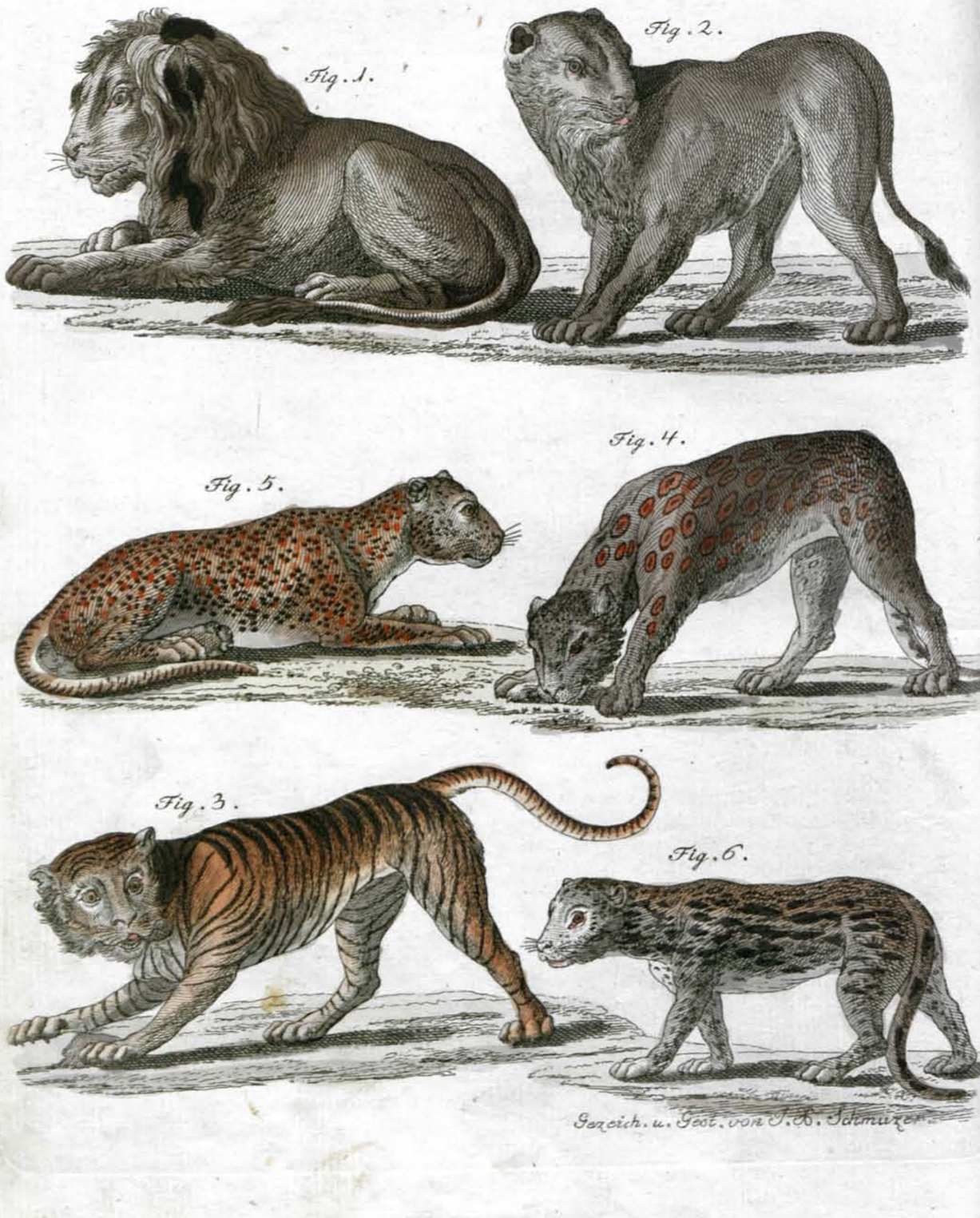

ANIMALIA RAPACIA.

Fig. 1. Leo.
(Felis Leo.)

Magnificum hoc, nobile ac terrificum animal passim rex animalium appellatur. Africae interioris deserta arenosa torridaque inhabitat. Longus est pedes 8 aut 9; colore flavo, fusco temperato eoque sordidiore, et tam stupendis viribus, ut elephanto, rhinocerote, hippopotamo et tigride exceptis, nulla bestia ei resistere possit. Praedam noctu sectatur. Victum praebent grandiorum animalium corpora. Hominem non adgreditur, nisi fame vehementer vexatus aut lacessitus. Venari non amat, sed inter fruticeta in insidiis latens, ut primum oculis praeda objecta est, ventre terram stringens tacite adrepit, donec animal aliquod e. g. bovem attingere possit, quem simplici pedis anterioris ictu humi sternit, ac dorso suo impositum aufert. Igne fugatur; sed galli cantum leonem perhorrescere ac fugere fabula est. Rugitus hujus belluae cuncta animalia terrore concutit. Catulus leonis captus in modum canis domestici cicurari potest.

Leaena (Fig. 2.) quarta parte leone minor, viribus ac forma ei cedit, sed ferocitate non raro eum superat, praesertim dum catulos suos adversus hostes defendit. Jubam non habet, nisi quod inferior tantum pars colli aliquantum villosa est.

Fig. 3. Tigris.
(Felis Tigris.)

Leonem tigris amplitudine corporis aequat, immo non raro antecellit, et robore virium illi par est. Sanguinis avidissima, prorsus domari non potest. Corpus illi est colore fusco, sed lucidiore, et compluribus nigris virgatum maculis; collum vero, barba, venter et cauda albis maculis conspersa. Plures quidem hujuscemodi bestiae rapaces, quarum pellis maculosa est, ut Leopardi, Pantherae, Unciae, vulgo tigrides appellantur, sed falso, quoniam vera tigris non rotundis, sed virgatis notata est maculis. In Asia, praesertim Bengalia, Persia, India et Sina silvas et fruticeta inhabitat, ubi ex insidiis praedam speculatur, in quam proripiens sese, paucis saltibus sed incredibili spatio ac celeritate, involat, eamque, si forte non attigerit, salvam dimittit. In praeda sectanda adeo audax est et imperterrita, ut saepe homines in medio flumine cymbae insidentes corripuerit, correptosque asportaverit.

Fig. 4. Panthera.
(Felis Pardus.)

Vivit in Africa, longa pedes 5 aut 6; crudelitate cedit tigridi, nitore pellis eam superans. Color illi primarius est flavus, fusco temperatus; gula, venter et crura alba sunt; dorsum vero et latera distincta habet nigris orbibus figura irregulari, in quibus orbibus spatium interius tinctum colore malorum fere medicorum, meditullium autem puncto atro notatum est. Caput, collum et crura maculas habent simplices colore nigro.

Fig. 5. Leopardus.
(Felis Leopardus.)

Pantherae perquam similis est Leopardus; in hoc tamen essentialiter ab ea differt, quod color primarius, et ipse flavus quidem fusco temperatus, pulchrior est, et maculae dorsi laterumque non clausis undique orbibus constant, ut in panthera vidimus, sed maculis nigris minutisque, quarum quaternae aut quinae singillatim collectae maculam flavam obscuriorem includunt. Similiter in Africa degit, praesertim in Senegalia et Bonae spei promontorio.

Fig. 6. Uncia.
(Felis Uncia.)

Uncia Panthera et Leopardo minor est, longa fere pedes 3 et dimidium. Pili longi, color primarius ex albo flavus, maculis inaequalibus distinctus. Dorsum ejus notant nonnullae maculae rotundae, similes pantherae maculis. Barbariam, Persiam, Sinam inhabitat. Ingenio est mitiori, quam species supra descriptae. Quamobrem facile cicuratur; quin ad venandas etiam Gazellas et lepores institui potest. Venator nempe equo insidens eam a tergo habet: assecutus autem feram, in eam immittit unciam, quae praedam capit, captaque ultro manibus prehendi atque in equum tolli se patitur.

VÉRSZOPÓ VADÁLLATOK.

1. Kép. Az Oroſzlán.
(*Felis Leo.*)

A' Poëták rendſzerént állatok Királyjának nevezik ezt a' derék, nemes, és rettenetes teremtést, mellynek lakása belső Afrikának meleg homokos puſztái. Hoſzſza 8 — 9 lábnyi, ſzine ſzennyes-barna, és olly rendkivül erős, hogy tsak az Elefánt, az Egyſzarvú, a' Rozmár, és a' Tigris állhatnak ſzembe vele. Eledelét éjjel vadáſzſza; melly mindenféle nagy állatok húsából áll. Az embert tsak akkor támadja meg, ha arra vagy az éhség kénſzeriti, vagy ingerlik. Keresgélve nem örömest vadáſz, hanem a' bokrok közt meghúza magát 's onnan leſelkedik, 's hason máſzva közelít a' vadhoz, mellyet oſztán első lábának körmös talpával egy tsapással a' földre terit, hanyat fordit 's magával elhurtzol. Tűzzel ugyan el lehet kergetni; de hogy a' kakas kúkorékolástól félne és ſzaladna, az tsupa mese. Ordításával minden állatba félelmet önt. Ha kölyök korában magſoghatják, úgy meg lehet ſzeliditni, mint a' házi kutyát.

A' nőstény oroſzlán (2. Kép.) egy negyed réſzſzel kissebb, 's nem is annyira erős és ſzép, mint a' him oroſzlán; de a' mellett gyakorta még kegyetlenebb, főképpen mikor kölykeit védelmezi. Ennek serényje sints és tsak alól a' torka alatt fürtösödik öſzve a' ſzőre.

3. Kép. A' Tigris.
(*Felis Tigris.*)

A' Tigris éppen ollyan nagy, sőt gyakran nagyobb mint az oroſzlán; ſzint ollyan erős, felette vérengező, és általjában megſzelidíthetetlen állat. Szine világos barna, és kereſztbe sok fekete tsikokkal, nyakán pedig, poſa serényjén, hasán és farkán fejér ſzínnel tarkázva. Közönségesen ugyan, sok illyen tarka bőrü vérſzopó vadállatot tigrisnek neveznek; úgymint: a' Leopárdot, Párdutzot, az Onkát 's több efféleket; de hibáson; mert a' valóságos tigris nem főltos, vagy pettegetett mint ezek, hanem kereſztül tsikolt. Lakása A'sia, főképpen Bengál orſzág, Persia, India és Khina, a' hol az erdőben és bokrokban tartózkodik, 's prédára leſelkedik, mellyet kevés ugyan, de hihetetlen nagy és sebes ſzökésekkel megnyommaſzt, vagy ha azt elhibázza, útnak ereſzti. Olly vakmerő és megrettenhetetlen prédálásában, hogy gyakorta a' hajóból is kiragadja az embert a' folyó víz közepéről, 's magával elhurtzolja.

4. Kép. A' Párdutz.
(*Felis Pardus.*)

Ez Áfrikában lakik, hoſzſzasága öt-hat lábnyi, nem annyira kegyetlen, mint a' tigris, és ſzebb bőrű. Testének ſzine barna-sárga; torka, lábai, és hasa fejérek, hátán és oldalain pedig fekete 's regulátlan gyürük vagynak, mellyek belől tsak nem narants ſzínüek, közepettę fekete pontokkal. Fején, nyakán és lábain tsak tsupa fekete főltok látſzanak.

5. Kép. A' Leopárd.
(*Felis Leopardus.*)

A' Párdutzhoz igen hasonlit, de abban nyilván különbözik amattól, hogy ennek a' ſzine ſzebb barnasárga, és hátán 's oldalain lévő setét sárga főltjai nem kerek gyürükkel vetetnek körül mint a' párdutz bőrén, hanem 4 - 5 főltotskákkal vagynak körül pettegetve. Ez is Afrikai állat, 's főképpen Szenegálban és a' Jóreménységfoka tályán találtatik.

6. Kép. Az Onka.
(*Felis Uncia.*)

Kissebb állat mint a' Párdutz és Leopárd, körül belől harmadfél lábnyi a' hoſzſza, 's bojhos ſzörü; ſzine fejéres-sárga, regulátlan főltokkal. A' hátán egy nehány kerek főltok a' párdutz foltjaihoz hasonlitnak. Hazája, Barbária, Persia és Khina. Termeſzete ſzelidebb mint az elébbeni fajoké; a' honnan könnyen megſzelidül, 's még Zergéket és nyúlakat vadáſzni is megtanúl. A' Vadaſzok hátok megé ſzokták a' lóra feltenni, 's ha a' vadat beérték akkor reá ereſztik, a' mellyet megfog, 's ismét könnyen meghagyja magát fogatni 's a' lóra felvétetni.

REISSENDE THIERE.

Fig. 1. Der Löwe.
(*Felis Leo.*)

Dieſs prächtige, edle und fürchterliche Geſchöpf wird von Dichtern gewöhnlich der König der Thiere genannt. Er wohnt in den heiſsen Sand-Wüſten des innern Afrika, iſt 8 bis 9 Fuſs lang, ſchmutzig braungelb von Farbe, und ſo auſserordentlich ſtark, daſs nur der Elephant, das Rhinoceros, das Wallroſs und der Tieger ihm widerſtehen können. Seiner Nahrung geht er in der Nacht nach. Sie beſteht im Fleiſche allerley groſser Thiere. Menſchen fällt er nur an, wenn ihn der Hunger ſehr drückt, oder er gereitzt wird. Er jagt nicht gern, ſondern legt ſich ins Gebüſch auf die Lauer, kriecht ſachte auf dem Bauche fort, bis er ein Rind erreichen kann, welches er dann mit der Tatze auf Einen Schlag zu Boden ſchlägt, auf den Rücken wirft und fortträgt. Durch Feuer läſst er ſich verjagen; daſs er aber furchtſam für dem Krähen eines Hahns fliehe, iſt eine Fabel. Sein Brüllen iſt das Schrecken aller Thiere. Jung eingefangen kann er ſo zahm gemacht werden, wie ein Haushund.

Die Löwinn (Fig. 2.) iſt um den vierten Theil kleiner, minder ſtark und ſchön als der Löwe; allein oft noch grimmiger als er, zumal wenn ſie ihre Jungen vertheidigt. Sie hat keine Mähne, und iſt nur unten am Halſe etwas zottig.

Fig. 3. Der Tieger.
(*Felis Tigris.*)

Der Tieger iſt eben ſo groſs und oft noch gröſser als der Löwe; eben ſo ſtark, durchaus blutgierig, und ſchlechterdings nicht zu bändigen. Seine Farbe iſt lichtbraun, und mit vielen ſchwarzen Queer-Striemen am Halſe, Barthmähnen, am Bauche und Schwanze aber weiſslicht gefleckt. Man nennt zwar gewöhnlich, aber ſehr falſch, Tieger, mehrere dergleichen reiſsende Thiere, die einen gefleckten Pelz haben; welches aber nur von dem Leopard, Panther, der Unze u. ſ. w. gilt; denn der wahre Tiger iſt nicht rund gefleckt, ſondern ſtriemig. Er wohnt in Aſien, ſonderlich in Bengalen, Perſien, Indien und China in Wäldern und Gebüſchen, wo er im Hinterhalte auf einen Raub lauert, den er mit nur wenigen, aber unglaublich weiten und ſchnellen Sprüngen anfällt, und wenn er ihn damit verfehlt, gehen läſst. Er iſt ſo kühn und unerſchrocken in ſeinem Raube, daſs er oft Menſchen aus einem Nachen mitten im Fluſſe geraubt, und davon getragen hat.

Fig. 4. Der Panther.
(*Felis Pardus.*)

Er wohnt in Afrika, iſt 5 bis 6 Fuſs lang, minder grauſam als der Tieger, und ſchöner von Fell. Seine Grundfarbe iſt braungelb; Kehle, Beine und Bauch ſind weiſs, und auf dem Rücken und den beyden Seiten hat er runde ſchwarze irreguläre Ringe, die inwendig faſt orangenfärbig ſind, und in der Mitte einen ſchwarzen Punkt haben. Kopf, Hals und die 4 Beine haben blos einfache ſchwarze Flecken.

Fig. 5. Der Leopard.
(*Felis Leopardus.*)

Er iſt dem Panther ſehr ähnlich, jedoch darinn weſentlich von ihm unterſchieden, daſs die Grundfarbe ſeines Fells ein ſchöneres Braungelb iſt, und ſeine Flecken auf dem Rücken und an den Seiten nicht aus runden geſchloſſenen Ringen, wie bey dem Panther, ſondern aus 4 bis 5 einzeln zuſammengeſetzten kleinen ſchwarzen Flecken, die einen dunkelgelben Fleck einſchlieſsen, beſtehen. Er wohnt auch in Afrika, ſonderlich in Senegal, und auf dem Vorgebirge der guten Hoffnung.

Fig. 6. Die Unze.
(*Felis Uncia.*)

Die Unze iſt kleiner als der Panther und Leopard, etwa drey und einen halben Fuſs lang, langhaarig, die Grundfarbe weiſsgelblich, und unregelmäſsig gefleckt. An dem Rücken hat ſie einige runde Flecken, die denen des Panthers gleichen. Sie wohnt in der Barbarey, Perſien, China. Ihr Naturell iſt milder als das der vorigen Gattungen. Sie läſst ſich daher leicht zahm machen, und ſelbſt zur Jagd auf Gazellen und Haſen abrichten. Der Jäger führt ſie nämlich hinter ſich auf dem Pferde; hat er das Wild eingehohlt, ſo laſst er ſie auf ſelbiges los, welches ſie fängt, und ſich hernach willig wieder greifen und aufs Pferd nehmen läſst.

BETES FEROCES.

Fig. 1. Le Lion.
(Felis Leo.)

Les Poëtes font ordinairement le roi des animaux de cette magnifique, noble et terrible creature. On trouve le Lion dans les sables brûlans des déserts de l'interieur de l'Afrique. Il a 8 à 9 pieds de longueur; sa couleur est un jaune-brun sale, et sa force est si prodigieuse, qu'il n'y a que l'éléphant, le rhinocéros, l'hippopotame et le tigre, qui puissent lui resister. Il cherche sa nourriture pendant la nuit. C'est de la chair de toutes sortes de grands animaux qu'il se nourrit. Il n'attaque l'homme que quand il est pressé par la faim, ou quand on l'irrite. Il n'aime point à chasser mais il se met à l'affût dans quelque buisson, et se traine doucement sur le ventre jusqu'à ce qu'il puisse atteindre quelque animal, p. e. un boeuf, qu'il renverse d'un seul coup de patte, et qu'il prend ensuite sur son dos pour l'emporter. On peut le faire fuir avec du feu; mais c'est une fable que de dire qu'il soit assez craintif pour prendre la fuite au chant d'un coq. Son rugissement est la terreur de tous les animaux. Quand on le prend jeune, on peut l'apprivoiser comme un chien.

La Lionne (fig. 2.) est d'un quart plus petite que le Lion: elle est aussi moins forte et belle que lui; mais en revanche elle le surpasse souvent en férocité, sur-tout lorsqu'il s'agit de defendre ses petits. Elle n'a point de jube; le dessous du cou est seulement garni de quelques longs poils.

Fig. 3. Le Tigre.
(Felis Tigris.)

Le Tigre égale et surpasse même souvent le lion en grandeur ot en force; il est extrémement sanguinaire et absolument indomptable. Sa couleur est un brun-clair, parsemé de plusieurs bandes transversales noires, et tacheté de blanc au cou, aux moustaches, au ventre et à la queue. On a coutume, à la verité, de nommer tigres plusieurs espèces d'animaux feroces dont la peau est tachetée, tels que sont le léopard, la panthére, l'onze etc.; mais c'est à tort, car les taches du veritable tigre sont longues et point du tout rondes. Le tigre habite l'Asie, sur-tout le Bengale, la Perse, les Indes et la Chine, où il se tient dans les forêts et les buissons, dans lesquels il se met en embuscade pour épier sa proie, sur laquelle il s'élance en faisant un petit nombre de sauts d'une étendue et d'une vitèsse incroyable, et qui'l abandonne, s'il vient à la manquer. Il est si intrépide et si hardi dans sa rapine, qu'il a souvent saisi et emporté des hommes, qui se trouvaient sur un bâteau au milieu d'une rivière.

Fig. 4. La Panthére.
(Felis Pardus.)

Cet animal se trouve en Afrique; il a 5 ou 6 pieds de longueur, et n'est pars aussi cruel que le tigre, sur lequel il l'emporte par la beauté de sa peau. Sa couleur dominante est un jaune-brun: il a le dessous du cou, des pattes, et du ventre blanc, les deux cotés et le dos sont persemés d'anneaux ronds et irreguliers de couleur noire, dont l'intérieur est presque de couleur d'orange, et orné au centre d'un point noire; sa tête, son cou et ses pattes sont uniquement marquées de simples taches noires.

Fig. 5. Le Leopard.
(Felis Leopardus.)

Il ressemble beaucoup à la panthére, dont il differe uéanmoins essentielement en ce que le fond de sa peau est d'un plus beau bai, et que les taches qu'il a sur le dos et sur les cotés, ne sont point des anneaux ronds et fermés, comme celles de la panthére, mais quatre ou cinq petites taches noires isolées, placées les unes auprés des autres, qui environnent une autre tache d'un jaune foncé. Il se trouve pareillement en Afrique, sur-tout au Sénégal et au Cap de bonne espèrance.

Fig. 6. L'Once.
(Felis Uncia.)

L'Once est plus petite que la panthére et le Léopard, et peut avoir environ 5 pieds et demi de longueur: ses poils sont longs, et ses taches irregulières sont dispersées sur un fond d'un blanc jaunâtre Elle a sur le dos quelques taches rondes semblables à celles de la panthére. Elle vit en Barbarie, en Perse, dans les Indes orientales et en Chine. Son naturel est plus doux que celui des animaux précédens. De la vient, qu'elle se laisse aisément apprivoiser, et même dresser à la chasse des gazelles et des lievres. Le chasseur la prend derrière lui sur son cheval, et lorsqu'il est à portée du gibier, il lache sur lui l'Once qui le prend, et se laisse ensuite saisir et remettre sur le cheval sans la moindre resistance.

MAGYAR KÖNYV-TÁRA

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 1.

Fig. 4.

Fig. 5.

AMPHIBIA.

Amphibia dicuntur animalia, quae et in aquis et in terra vivunt, quorum tamen propria et consueta sedes in aquis est et ad littora marium. Eorum permultae species et genera numerantur. Nonnisi maximorum ex iis aliquot imagines hic exhibebo, quae singula ad phocarum genus pertinent.

Fig. 1. Leo marinus villosus.

(*Phoca jubata.*)

Ad occidentalia totius Americae littora, et ad orientalia Kamtschatkae habitat. Color illi est e fusco ruber; caput et ubam habet leonis, et corpus undique contectum pilis breviculis laevibusque, quales sunt canis marini, et pedes binos anteriores instructos ungulis et pelle ad natandum idonea. Longus est pedes 25, crassus saepe ambitu corporis pedes 18 aut 20: vescitur piscibus, marinis canibus avibusque, et ad instar bovis mugit. Homines fugit; adeps et caro dulci sunt sapore.

Fig. 2. Leo marinus laevis.

(*Phoca leonina.*)

Haec leonum marinorum species australi hemisphaerio orbis nostri propria est. Locis praesertim Americae vicinis, in arundinetis littorum habitant. Longi sunt pedes 15 aut 18, colore fusco lucidiore; pilos habent breviores instar canis marini. Mas cristae speciem in nare praefert, quae crista nihil aliud est, nisi narium inflata pellis. In terram egressi, cum primum oculis eorum quidpiam objectum est, sese erigunt, atque eo corporis statu, quem tabella exhibet, oris rictum ad pedis fere spatium diducentes cristamque inflantes mugiunt. Vox illorum est multiplex: modo rugiunt, ut leo, nunc bovis instar fremunt, jam porcorum more grunniunt; pulli vero vitulorum vocem imitantur. Vescuntur graminibus, piscibus aliisque marinis bestiis, atque stupenda turgent pinguedine, quapropter, ad excoquendum ex illis oleum, passim trucidantur. Pellis eorum, ut illa canis marini, variis ephippiariorum operibus, tum ocreis et vestimentis hominum silvestrium praeparandis inservit.

Fig. 3. (Trichechus Rosmarus.)

Hi maria et oras polo arctico vicinas, nempe Spitzbergae, Groenlandiae et Kamtschatkae inhabitant. Est iis longitudo pedum 16 aut 18, color rubidus, niger, canescens; pellis digiti crassitudine, pilis raris iisque breviculis rigidisque sparsa. Os armatum est dentibus binis longe prominentibus eboris nitidissimi, quibus escam, conchas scilicet et plantas marinas, ex limo effodiunt. Carne non vescuntur. Mugitus edunt ingentes, taurorum instar. Navigatores Groenlandici tum dentium, tum adipis et pellis obtinendae causa eos trucidant. Pellis, non raro 400 pondo pendens, a coriariis praeparata, ad loriariorum opera crassiora efficienda inservit.

Fig. 4. Ursus marinus.

(*Phoca ursina.*)

Caput habet urso simile. Color est fuscus atro temperatus; pili longiores et rigidi. In septemtrionali tantum parte Oceani pacifici vivit; longus est pedes 10 et natat celerrime. Jam vaccae instar mugit, jam fremit, ut ursus. Ut phoca vitulina, pellis et adipis gratia trucidatur. Certans cum aliis, audax est et imperterritus.

Fig. 6. Canis marinus vulgo dictus.

(*Phoca vitulina.*)

Hic in glaciali Oceano ad polum arcticum antarcticumque, ad Spitzbergam maxime, Grönlandiam, Islandiam, Norvegiam, Russiam, intra mare Balthicum, in glacie et scopulis vivit, longus pedes 5 aut 6: color illi partim ex albo flavescens, partim fuscus atro confusus; pili breves, densi, splendescentes. Victitat piscibus, praesertim halecibus. Vox raucum latratum refert. Eo ad victum primarium utuntur Grönlandi, Esquimosii, Kamtschadalii aliique populi maritimi zonarum frigidarum, quicumque piscatu victum quaerunt: nam carnem pro cibo habent, lardum liquefaciunt, et oleo inde excocto lucernas nutriunt; ex pelle ipsius conficiunt vestes, cymbas, tentoria, ex intestinis indusia atque fenestras, ex ossibus arma et instrumenta venatoria; praeterea intestinis ad suendum utuntur. Pellis et adipis gratia, quae res in mercatura magni sunt momenti, multae quotannis naves ad trucidandas, ut ajunt, phocas proficiscuntur.

ÚSZÓMÁSZÓK.

Úſzómáſzó állatoknak neveztetnek azok, mellyek mind a' vízben, mind a' ſzárazon élhetnek, vagy a' mellyek a' vízben úſzkálni, a' ſzárazon pedig többnyire máſzkálni ſzoktak, mindazáltal, tulajdonképpen való lakasok a' vízek, es a' tengerek partjai ſzoktak lenni. Ezen állatoknak igen sok nemei, és fajai vagynak. A' jelenvaló táblán tsak némelly tengeri Fókáknak legnagyobb fajai vagynak leábrázolva.

1. Kép. Az oroſzlán Fóka.
(*Phoca leonina jubata.*)

Egéſz Amérikának napnyúgoti tenger partjain és Kamtsatkának éjſzaki partja körûl találtatik. Szine barnarôt, feje, és serényje az oroſzlánéhoz hasonlit; ſzôre kurta és sima, mint a' borjú fókának, két elsô rövid lábai körmösek 's újjai úſzó hártyával öſzve ragadnak. Hoſzſza 25 lábnyi, vastagsága pedig gyakran 18 - 20 lábnyi körös körûl. Eledele halakból, borjú fókákból és tengeri madarakból áll; úgy bôg mint az ökör. Az emberektôl fél; a' húsa és zsírja édes izû.

2. Kép. A' kissebb oroſzlán Fóka.
(*Phoca leonina minor.*)

Ez a' neme a' Fókának a' mi földünknek déli részét lakja, fôképpen pedig Amérika ſzomſzédságában a' tenger part kákássaiban találtatik. Hoſzſza 15 - 18 lábnyi; ſzine világos-barna; ſzôre rövid; a' himnek orrán taréjja van, mellyet az orrának felfúvódott bôre formál. Mikor a' ſzárazon van és valamit lát, felegyenesedik, mint a' 2-dik kép mutatja, feltátja ſzáját tsak nem egy lábnyira, felfújja taréjját, és ordit. Bôgése sokfele, némelyik ordit mint az oroſzlán, némelyik bôg mint a' marha, némelyik röfög mint a' diſznó; a' fiai pedig beegnek mint a' borjúk. Eledelek fû, halak és más tengeri állatok; és felette igen meghíznak, úgy hogy tsak ezért vadáſzſzák és halâſzſzák ôket, mivel a' ſzalonnájokból halzsir olvaſztatik.

3. Kép. A' közönséges Rozmár.
(*Trichechus Rosmarus.*)

A' Rozmárok az éjſzaki földsark felé találtatnak Spitzberga, Grönland, és Kamtsatka körûl. Hoſzſzaságok 16 - 18 lábnyi, ſzinek verhenyeges, fekete és ſzürke, egy újjnyi vastagságú bôrökön, kevés, kurta, és éles a' ſzôrök. Két hoſzſzú 's igen ſzép elefánt tsont ſzinû agyarokkal ássák ki az élelmekre való tsigákat és tengeri növevényeket, a' tenger fenekének iſzapjából; egyébaránt hússal nem élnek. Bôgések erôs mint az ökörnek. A' Grönlándi hajókázók az agyaraikra, ſzalonnájokra és bôrökre nézve fogdossák. A' bôrök, melly gyakran négy mázsát is nyom, ki készíttetik 's durvább ſzíjjártó munkákra fordittatik.

4. Kép. A' Medve Fóka.
(*Phoca ursina.*)

Mellynek feje hasonló a' medve fejéhez. Ennek ſzine fekete-barna, a' ſzôre pedig hoſzſzú 's éles. Ez, a' tsendes tengernek tsak éjſzaki részében találtatik, 10 lábnyi hoſzſzaságú, és sebes úſzó, úgy bôg mint a' tehén, és mormol mint a' medve. A' bôréért és ſzalonnájáért vadáſzſzák, valamint a' borjú fókákat. Más állatokkal igen bátran viaskodik.

5. Kép. A' borjú Fóka.
(*Phoca vitulina.*)

Ez, az éjſzaki és déli földsark felé találtatik a' jeges tengerekben, nagy ſzámmal kivált Spitzberga körûl, Grönlandnál, Islandiánál, Norvégia körûl, Oroſz országpartjainál, a' napkeleti tengerben a' jégen, és kôſziklákon. Hoſzſza 5 - 6 lábnyi, ſzine ſejéres sárga és feketés barna, rövid, tömött, fényes ſzôre. Eledele: halak, fôképpen heringek. A' ſzava rikátsoló ugatás. Ez az állat a' Grönlandi lakosoknak, Eskimósoknak Kamtsadáloknak, és más hideg ég allyai 's tenger mellyékén lakó népeknek, kik a' halâſzásból élnek legközönségesebb eledelek; mellynek húsát megeſzik, ſzalonnájával ſzíroznak és világolnak; bôréből ruházatot tsónakokat és sátorokat készítnek, belébôl ingeket és ablak lantornákat, tsontjaiból fegyvert és vadáſz ſzerſzámokat, 's ugyan tsak a' belébôl készült hurokkal varnak is. És mint hogy a' bôrével és zsírjával nagy kereskedést úznek a' megnevezett Nemzetek: minden eſztendôben hajók mennek ki a' Fókák fogdosásokra.

AMPHIBIEN.

Amphibien nennt man Thiere, die ſowohl im Waſſer als auf dem Lande leben können, deren eigentlicher und gewöhnlicher Aufenthalt aber doch im Waſſer und an den Seeufern iſt. Es giebt deren ſehr viele Arten und Gattungen. Ich will hier nur die Abbildungen einiger der gröſseſten aus dem Welt-Meere liefern, die alle zum Robbengeſchlechte gehören.

Fig. 1. Der zottige Seelöwe.
(*Phoca jubata.*)

Er wohnt an den weſtlichen Küſten von ganz Amerika, und den öſtlichen von Kamſchatka; iſt braunroth von Farbe, hat einen dem Löwen ähnlichen Kopf und Mähne, kurz und glatte Seehundhaare über den ganzen Leib, und zwey kurze Vorderfüſse mit Klauen und einer Schwimmhaut. Er iſt 25 Fuſs lang, und oft 18 bis 20 Fuſs im Umfange dick, nährt ſich von Fiſchen, Seehunden und Seevögeln, und brüllt wie ein Ochs. Er iſt furchtſam vor Menſchen; ſein Fleiſch und Fett iſt ſüſs.

Fig. 2. Der glatte Seelöwe.
(*Phoca leonina.*)

Dieſe Art von Seelöwen gehört der ſüdlichen Hälfte unſrer Erdkugel zu. Sie wohnen ſonderlich in der Nachbarſchaft von America, am Ufer im Schilfe. Sie ſind 15 bis 18 Fuſs lang, lichtbraun, haben kurze Seehundhaare, und die Männchen davon einen Kamm auf der Naſe, welches die aufgeblaſene Haut der Naſe iſt. Wenn ſie am Lande ſind, und etwas ſehen, richten ſie ſich auf, nehmen dieſe Stellung an, öffnen den Rachen faſt 1 Schuh weit, blaſen den Kamm auf und brüllen. Ihre Stimme iſt mannigfaltig; ſie brüllen wie Löwen, brummen wie Ochſen, grunzen wie Schweine, und die Jungen blöken wie die Kälber. Sie freſſen Gras, Fiſche und andere Seethiere, und ſind erſtaunlich fett, deshalb man ſie auch erlegt, und Thran aus ihnen bratet. Ihre Haut wird, wie die von den Seehunden, zu allerhand Sattlerarbeiten, und zu Stiefeln und Kleidern der Wilden gebraucht.

Fig. 3. Das Wallroſs.
(*Trichechus Rosmarus.*)

Die Wallroſſe leben in den Meeren und an den Küſten um den Nordpol, bey Spitzbergen, Grönland und Kamſchatka. Sie ſind 16 bis 18 Fuſs lang, röthlich, ſchwarz und grau, haben eine fingersdicke Haut, die mit wenig kurzen und ſteifen Haaren beſetzt iſt. Sie haben zwey lange Stoſszähne vom ſchönſten Elfenbeine, womit ſie ihre Nahrung, Muſcheln und See-Gewächſe, aus dem Schlamme graben. Fleiſch freſſen ſie nicht. Sie brüllen gewaltig, wie Ochſen. Sie werden von den Grönlandsfahrern ihrer Zähne, ihres Specks und ihrer Haut wegen getödtet. Ihre Haut, die oft an 400 Pfund wiegt, wird gegöret, und zu grober Riemen-Arbeit gebraucht.

Fig. 4. Der Seebär.
(*Phoca ursina.*)

Sein Kopf gleicht einem Bärenkopfe. Er iſt ſchwarzbraun und hat lange ſteife Haare. Er lebt blos in dem nördlichen Theile des ſtillen Meeres, iſt 10 Fuſs lang, und kann ſehr ſchnell ſchwimmen. Er blökt wie eine Kuh, oder brummt wie ein Bär; man tödtet ihn ſeiner Haut und ſeines Fettes wegen, wie den Seehund. Er iſt im Kampfe mit andern ſehr kühn und herzhaft.

Fig. 5. Der gemeine Seehund.
(*Phoca vitulina.*)

Der Seehund lebt in den Eis-Meeren um dem Nord- und Süd-Pol, häufig um Spitzbergen, Grönland, Island, Norwegen, Rufsland, in der Oſt-See, auf dem Eiſe und Klippen, iſt 5 bis 6 Fuſs lang, weifsgelblich und ſchwarzbraun von Farbe, hat kurze dichte glänzende Haare, und nährt ſich von Fiſchen, hauptſächlich von Heringen. Sein Laut iſt ein heiſeres Bellen. Er iſt die Haupt-Nahrung der Grönländer, Eskimos, Kamſchatkadalen und anderer Strandvölker der kalten Zonen, die von Fiſcherey leben; denn ſein Fleiſch iſt ihre Speiſe, ſein Thran ihre Schmelzung, und die Nahrung ihrer Lampen; aus ſeiner Haut machen ſie ihre Kleider, Boote, Zelte; aus ſeinen Därmen ihre Hemden und Fenſter, aus ſeinen Knochen ihre Waffen und Jagdwerkzeuge, und mit ſeinen Därmen nähen ſie auch. Wegen ſeiner Haut und ſeines Thrams, welches beyde gröſse Handels-Artikel ſind, gehen jährlich viele Schiffe auf das ſo genannte Robbenſchlagen aus.

AMPHIBIES.

On appelle de ce nom les animaux, qui peuvent aussi bien vivre dans l'eau que sur la terre, mais qui, malgré cela, font le séjour le plus ordinaire dans l'eau ou sur les bords de la mer. Il en existe quantité d'espèces et de races. Je me bornerai à donner ici les images de quelques uns des plus grands qui se trouvent dans le grand Océan, et sont tous de genre des chiens marins.

Fig. 1. Le Lion marin velu.

(*Phoca jubata.*)

Cet animal se trouve sur les côtes occidentales de toute l'Amerique, et les côtes orientales du Kamtschatka. Il est rouge brun de couleur, a la téte et la jube d'un lion, tout le corps couvert de poils lisses et courts, semblables à ceux du chien marin, et deux pieds de devant, fort courts et garnis de griffes; les orteils en sont reunis par une membrane qui aide l'animal à nager. Il a 25 pieds de long, et souvent 18 à 20 pieds de circonférence, se nourrit de poissons, de chiens marins, et d'oiseaux de mer, et mugit comme un boeuf. Il craint l'honne; sa chair et sa graisse ont le goût doux.

Fig. 2. Le Lion marin lisse.

(*Phoca leonina.*)

Cette espèce de lions marins appartient à l'hémisphère méridionale de notre globe. On les trouve sur tuot dans le voisinage de l'Amérique, où ils se tiennent dans les roseaux sur le bord de la mer. Ils ont 15 à 18 pieds de longueur, sont d'un brun clair, et couverts de petits poils comme le chien marin; le mâle a sur le nez une espèce de crête qui n'est autre chose que la peau même du nez boursouflé. Lorsqu'ils sont à terre et apperçoivent quelque chose, ils se dressent, prennent l'attitude, qu'on voit ici fig. 2. ouvrent la gueule d'un pied de largueur environ, boursouflent leur crête et rugissent. Leur voix varie; tantôt ils rugissent comme les lions, tantôt ils mugissent comme les boeufs; tantôt enfin ils grognent comme les cochons; les petits meuglent comme les veaux. Ils se nourrissent d'herbes, de poissons et d'autres animaux marins, et sont extrêmement gras; aussi les tue t-on pour en avoir l'huile. On emploie leur peau à toutes sortes d'ouvrages de sellier, et l'on en fait des bottes et des habits pour les sauvages.

Fig. 2. L'Hippopotame.

(*Trichechus Rosmarus.*)

Les Hippopotames vivent dans les mers et sur les côtes aux environs du pole arctique, près du Spitzberg, du Groenland et du Kamtschatka. Ils ont 16 à 18 pieds de longueur, sont d'un gris noir rougeâtre, et leur peau, qui n'est garnie, que d'un très petit nombre de poils roides et courts, est de l'épaisseur d'un doigt. Ils se servent de deux longues defenses du plus bel yvoire, pour chercher dans la fange leur nourriture, qui consiste en moules et en plantes marines. Ils ne mangent point de chair. Ils mugissent avec force, comme le boeuf. Ceux qui fréquentent les côtes du Groenland, les tuent pour en avoir les dents, le lard et la peau. On tanne cette dernière, qui pése souvent jusqu' à 400 livres, et les aiguilletiers l'employent aux ouvrages les plus grossiers.

Fig. 4. L'Ours marin.

(*Phoca ursina.*)

Sa tête ressemble à celle d'un ours. Ils est d'un brun noir, et a de longs poils roides. Il ne se trouve que dans la partie septentrionale de la mer pacifique; il a 10 pieds de long, nage avec beaucoup d'agilité, meugle comme une vache, ou gronde comme un ours. On le tue, de même que le chien marin, à cause de sa peau. Il est très courageux et hardi, lorsqu'il se bat avec les autres.

Fig. 5. Le chien marin ordinaire.

(*Phoca vitulina.*)

Le Chien marin vit dans les mers glaciales aux environs des deux poles; on le trouve fréquemment sur la glace et les rochers, dans la mer Baltique, près du Spizberg, du Groenland, de l'Islande, de la Norvège et de la Russie. Il a 5 à 6 pieds de longueur, est en partie d'un blanc jaunâttre, et en partie d'un noir brun; son poil est court, luisant et épais. Cet animal se nourrit de poissons, et sur-tout de harengs. Son cri est un aboyement rauque. Il fait la principale nourriture des Groenlandais, des Esquimaux, des Kamtschadales et d'autres peuples maritimes des Zones glaciales, qui vivent de leur pèche; car sa chair leur sert d'aliment; son huile leur tient lieu d'autre graisse, et entretient leurs lampes; sa peau leur fournit des habits, des canots, et des tentes; ses intestins sont les matériaux de leurs chemises et de leurs fenètres; ses os leur procurent des armes et des instrumens pour la chasse; ses boyaux même leur servent encore à coudre. Plusieurs navires vont chaque année à la chasse des chiens marins, à cause de leur peau et de leur graisse, dont on fait un très grand commerce.

CORALLIA.

Corallia sunt partus maris nitidus ac memorabilis, de quorum generatione diu multumque disputatum fuit. Non plantae sunt marinae, ut olim falso credidere, sed, quemadmodum exactis naturae curiosorum observationibus nunc demonstratum est, domicilia quaedam et habitacula bestiolarum marinarum infinite parvarum, quae polypi appellantur. Formationem coralliorum hoc modo fieri suspicantur:

Super saxum, lapidem, cochleam aut aliud denique corpus polypus aliquis in mari considet, ibique alitur, atque, ut cuncta animalia testacea solent, e petrifico liquore suo cellam sibi fingit, quae, certo modo figurata, corpus ipsius includit. Liquor ille durescit et in lapidem convertitur, velut is, ex quo cochleae domos suas formant. Hac in cella ova sua ponit polypus, e quibus alii rursus polypi existunt, qui simili prorsus modo, e liquore suo sibi cellas super primam illam suspendunt: atque hoc pacto crescit paullatim testa exterior, in ramos aut folia latiora rugosaque se diffundens, prout nempe bestiolae propagatio expedite procedit. Quoniam igitur polypi vel multa vel pauca habent brachia, majora minorave, atque adeo in genere suo a se invicem infinitum differunt; hinc magnum illud existit coralliorum discrimen, habita scilicet ratione formae et figurae, coloris et materiae partium, e quibus consistunt.

Summatim corallia dividuntur in 2 genera principalia, nempe:

1) in corallia petrina, et

2) in corallia cornea.

E petrinorum genere corallia sunt e rubro candicantia, helvola, alba, flava, cana, caerulea; e corneorum vero nigra, fusca, rubea, glauca, cinerea. Illa compacta sunt et lapidi similia; haec quasi cornea flexiliaque. Utriusque generis hic dabo specimina.

Fig. 1. (Isis nobilis.)

Maxime in mari nascitur mediterraneo, ubi ei piscandae peculiarem impendunt operam. Nitet insigni rubore, ac durum instar marmoris tornari laevigarique se patitur, unde passim pro feminarum plebe in Italia aliisque regionibus colli ornamenta ex eo fabricantur.

Fig. 2. (Gorgonia Antipates.)

Praecipue in maribus orientalibus et ora Bengaliae occurrit. Speciem habet laccae nigrae signatoriae, in superficie colore chalybis lucens. Non raro in proceram baculi rectitudinem excrescit, adeo ut etiam ambulantes commode illo niti possint.

Fig. 3. Corallium petrinum album vulgare.

Frequentissime in maribus septemtrionalibus et Oceano australi reperitur, atque praecipuum in pharmacopoliis usum habet. Hujus corallii massae ingentes et mole informi rupibus in fundo maris adhaerent: quin immo in australi Oceano complures insulae quasi margine vel muro e coralliis albis formato et supra mare eminenti circumvallatae reperiuntur; nec non est vero simile, existere insulas minutiores ejusmodi coralliis conflatas et constructas.

Fig. 4. (Medrepora florida.)

Similiter coralliis petrinis accensetur, ac praeterea ob figuram fungo similem Brassica cauliflora marina appellatur.

KORALLOK.

A' Korallok ſzép és nevezetes termései a' tengernek, mellynek ſzármazása módja sokáig kétségben vólt. Nem tengeri növevények ezek, mint azt hibásan hitték vólt, hanem tsak házai rendkivül apró tengeri állatoknak a' Habarnitzáknak, mint ezt már a' Terméſzet visgálók ſzoros vizsgálódásaik által megmutatták. Származásoknak módját illyen formán gondoljàk: egy magános Habarnitza megül egy kőſziklán, kövön vagy tsigán, vagy oda ragad valamelly más testhez a' tengerben,'s ott élősködvén formál magának, mint minden más boritékos állatok, a' maga könemü nedvességéből ollyan selytet, melly testét bizonyos meghatározott formában körül véſzi. Ezen nedvesség megkeményedvén kővé válik valamint az a' miből a' tsigák házakat kéſzitik. Ebbe a' selytbe tojik a' Habarnitza, 's tojásaiból ismét más Habarnitzák kelnek ki, mellyek hasonló módon tulajdon nedvességjekből épitik házatskájokat az anyjokéra; és ekképpen nevekedik a' külső boritéktovább tovább, elágadzik elleveledzik ſzéles rántzos levelekre, a' mint az állatnak jó tenyéſzése hozza magával. Minthogy pedig a' Habarnitzák sok, vagy kevés, nagy, vagy apró ágúak, és e' ſzerént fajaik is végetlenül külömböznek egymástól: innen van, hogy a' Korallok is formájokra alkotásokra ſzinekre és tevőréſzeiknek mivóltokra nézve is egymástól felette külömböznek.

A' Korallokat átaljában két fő nemre oſztják, úgymint:

1) Kőkorallokra; és
2) Szarvkorallokra.

Kőkorallok vannak piros, halaványveres, fejér, sárga, ſzürke, és kékſzinüek; ſzarvkorallok pedig vannak feketék, barnák, veressesek, halványkékek és hamuſzinüek. Amazok merevények és kőnemüek; ezek pedig ſzarvnemüek és hajlósak. Itt vagynak mind a' két nemből némelly mustrák.

1. Kép. A' veres Tsemetekorall.

(*Isis Nobilis.*)

Ez kiváltképpen a' közép tengerben terem, a' hova annak különösen halálzására járnak. A' ſzine gyönyörü veres, kemény mint a' márvány, lehet eſztergályozni és fényesitni, a' honnan főképpen nyakba való ékességeket kéſzitnek belőle a' közrendü aſzſzonyok ſzámára Olaſz orſzágban és más Tartományokban.

2. Kép. A' fekete Kláris ſzarvkorall.

(*Gorgonia Antipates.*)

Ez főképpen a' napkeleti Indiai tengerekben találtatik Bengál partjai körül. Ollyan ez mint a' fekete Spanyol viaſz, 's a' külsője zamántzos kék ſzinnel jádſzadozik. Gyakran olly magosra és egyenesre nő mint egy bot, úgy hogy járni is lehet vele.

3. Kép. A' közönséges Korall.

Igen bőven találtatik ez az éſzaki tengerekben, és a' Déli tengerben, és főképpen a' patikába veſzik haſznát. Nagy rakásban találhatni ezt formátlan tsomókban a' tenger fenekén lévő kőſziklákon; sőt a' Déli tengerben sok ſzigeteket körös körül egéſz kőfal formára körül veſz az illyen tengerből kiálló korall sövény; sőt a' sem hihetetlen, hogy az illyen öſzve tsapzó korallokból egéſz kis ſzigetek támadtak.

4. Kép. A' spongyiás Tsillagkorall.

(*Madrepora florida.*)

Ez is hasonlóképpen a' kőkorallok közé tartozik, és különben spongyia formájára nézve tengeri Kartifiolának is neveztetik.

CORALLEN.

Die Corallen sind schöne und merkwürdige Producte des Meeres, über deren Enstehung man lange zweifelhaft gewesen ist. Sie sind keine Seepflanzen, wie man fälschlich sonst glaubte, sondern bloſse Gebäude und Wohnungen von unendlich kleinen Seethierchen, den Polypen, wie nunmehr durch genaue Beobachtungen der Naturforscher erwiesen ist. Man nimmt an, daſs ihre Entstehungs-Art folgende sey:

Ein einziger Polype setzt sich auf einer Klippe, einem Steine, oder einer Schnecke, oder einem andern Körper im Meere an, nährt und bildet sich, wie alle Schaalthiere, aus seinem Steinsafte eine Zelle, die seinen Körper in einer gewissen bestimmten Figur umschlieſst. Dieser Saft erhärtet, und wird zu Steine, wie der, woraus sich die Schnecken ihre Häuser machen. In dieser Zelle legt der Polype seine Eyer, und aus diesen entstehen wieder andere Polypen, die auf eben diese Art, auch aus ihrem Safte ihre Kammern oben auf dem ersten bauen; und so wächst dann die äuſsere Schaale immer fort, theilt sich in Aste, oder breite runzlichte Blätter, je nachdem die Fortpflanzung des Thiers gut von statten geht. Da nun die Polypen viele oder wenige Strahlen haben, groſse oder kleine, und mithin in ihrer Art unendlich von einander unterschieden sind; so entsteht daraus der groſse Unterschied der Corallen in ihrer Form und Gestalt, Farbe und Materie ihrer Bestandtheile.

Man theilt die Corallen überhaupt in 2 groſse Haupt-Geschlechter, nemlich:

1) in Stein-Corallen; und
2) in Horn-Corallen, ein.

Von den Stein-Corallen giebt es hochrothe, blaſsrothe, weiſse, gelbe, graue, blaue; von den Horn-Corallen aber schwarze, braune, röthliche, blaſsblaue und aschgraue. Jene sind fest und steinartig; letztere aber hornartig und biegsam. Ich will von beyden Geschlechtern hier Muster geben.

Fig. 1. Die rothe Stein-Coralle.

(*Isis nobilis.*)

Sie wächst vorzüglich im Mittelländischen Meere, wo eine eigene Fischerey darauf getrieben wird; ist prächtig roth von Farbe, und hart wie Marmor, läſst sich drehen und poliren, daher denn auch vorzüglich Halsschmuck für die gemeinen Weiber in Italien und mehreren Ländern daraus gemacht wird.

Fig. 2. Eine schwarze Horn-Coralle.

(*Gorgonia Antipates.*)

Man findet sie vorzüglich in den Ostindischen Meeren, an der Küste von Bengalen. Sie sieht aus wie schwarzes Siegellack, und spielt auf der Oberfläche stahlblau. Sie wächst oft so hoch und gerade als ein Stock, so daſs man sie auch, daran zu gehen, brauchen kann.

Fig. 3. Die gemeine weiſse Stein-Coralle.

Sie wird am häufigsten in den Nordischen Meeren und in der Süd-See angetroffen, und hauptsächlich in den Apotheken gebraucht. Es sitzen ganze groſse Maſsen davon in unförmlichen Klumpen auf den Felsen in der Tiefe des Meeres fest; ja in der Süd-See sind viele Inseln rund herum mit einem ordentlichen aus der See hervorragenden Rande oder Mauer von solchen weiſsen Corallen umgeben, welches man Corallen-Riefen nennt; ja es ist nicht unwahrscheinlich, daſs ganze kleine Inseln von solchen Corallen aufgebauet sind.

Fig. 4. Ein grauer Corallen-Schwamm.

(*Madrepora florida.*)

Er gehört gleichfalls zu den Stein-Corallen, und wird auch sonst, wegen seiner schwammähnlichen Bildung der See-Blumenkohl genannt.

CORAUX.

Les Coraux sont de belles et remarquables productions de la mer, dont la formation a longtems été douteuse. Ce ne sont point des plantes marines, comme on l'a cru faussement, mais uniquement des habitations, que se construisent des animaux marins infiniment petits, nommés Polypes, comme il est actuellement démontré par les observations exactes des naturalistes. On suppose, que leur formation a lieu de la manière suivante.

Un seul polype s'attache à un roc, à une pierre, à un colimaçon ou à quelque autre corps, dans la mer; se nourrit et forme, de même que tous les animaux à coquilles, de son suc pierreux, une cellule qui renferme son corps dans une certaine figure determinée. Ce suc se durcit et acquiert la consistance de la pierre, de même que celui dont les colimaçons construisent leurs coquilles. Le polype dépose dans cette cellule ses oeufs, d'où nsissent d'autres polypes, qui se construisent de la même manière leurs habitations au dessus des premières; c'est de cette sorte que la coquille extérieure croît et se divise en rameaux ou en feuilles larges et ridées, selon que la propagation de l'animal va bien. Comme d'ailleurs les polipes ont plus ou moins de bras, qu'ils sont grands ou infiniment petits, et qu'ils différent en consequence infiniment les uns des autres par leurs espèces, il en résulte dans les coraux cette grande différence qu'on remarque dans leur forme, et leur figure, de même que dans la couleur et la matière de leurs parties constituantes.

On divise en général les coraux en deux grandes classes principales, savoir:

1) en Coraux pierreux, et

2) en Coraux corneux, ou Cératophytes.

Les Coraux pierreux sont d'un rouge vif ou pâle, il y en a aussi de blancs, de jaunes, de gris, de bleus; les coraux corneux sont au contraire noirs, bruns, rougeâtres, bleus-pâle, ou gris de cendre. Les premiers sont durs et de nature pierreuse; les autres sont flexibles et de la nature de la corne. Nous donnons ici des échantillons des deux classes.

Fig. 1. Corail pierreux rouge.

(*Isis nobilis.*)

Ce corail croît principalement dans la Mer Méditerranée, où on en fait une pêche particulière; il est d'un rouge magnifique, et dur comme le marbre. On peut le tourner et le polir, de là vient qu'on en fait sur-tout des colliers pour les femmes du peuple de l'Italie et de plusieurs autres nations.

Fig. 2. Corail corneux noir.

(*Gorgonia Antipates.*)

On le trouve principalement dans les mers des Indes orientales, sur les côtes du Bengale. Il ressemble à l'extérieure à de la cire d'Espagne noir, et a un oeil bleu calybé à sa surface. Il est souvent aussi haut et aussi droit qu'un bâton, de sorte qu'on peut s'en servir pour s'appuyer en marchant.

Fig. 3. Corail pierreux blanc ordinaire.

Ce corail se pêche le plus fréquemment dans les mers du nord, et dans la mer pacifique; on s'en sert principalement dans les pharmacies. On le trouve attaché en grandes masses aux rocs du fond de la mer, d'où on le tire en blocs informes; il y a dans la Mer pacifique plusieurs îles environnées tout au tour d'un bord ou d'une espèce de mur saillant au dessus des eaux, et formé de semblables coraux blancs. Il est même vraisemblable, qu'il existe de petites îles entièrement composées de ces coraux.

Fig. 4. Fongite gris.

(*Madrepora florida.*)

Il est pareillement du genre des coraux pierreux, et s'appelle aussi mousse marine, à cause de sa nature spongieuse.

KÖNYVTÁR

Fig. 1.

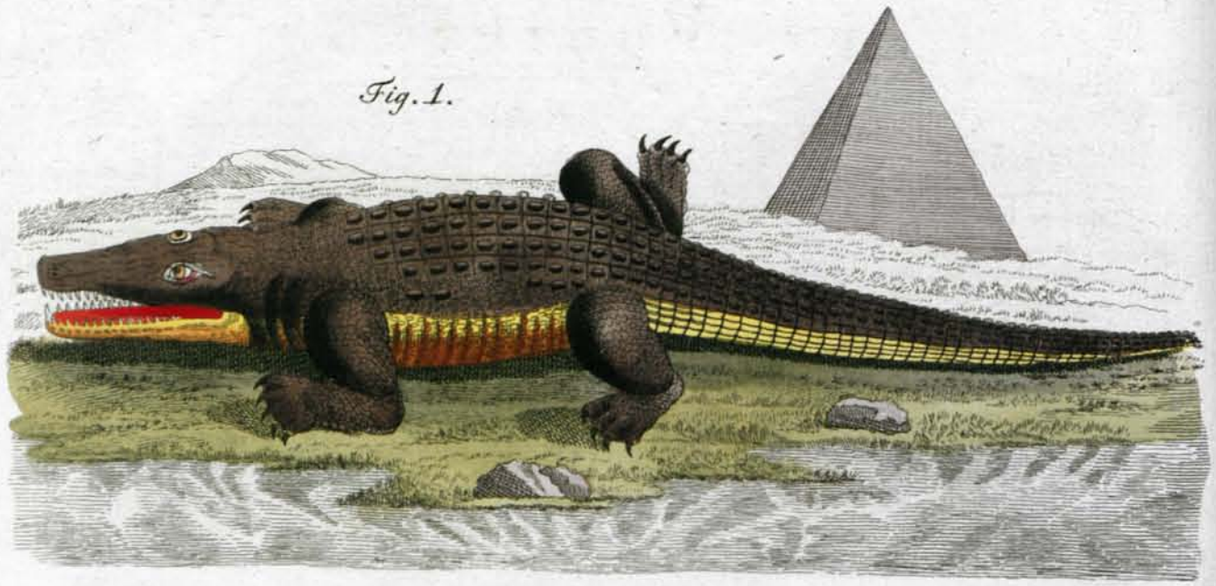

Fig. 2.

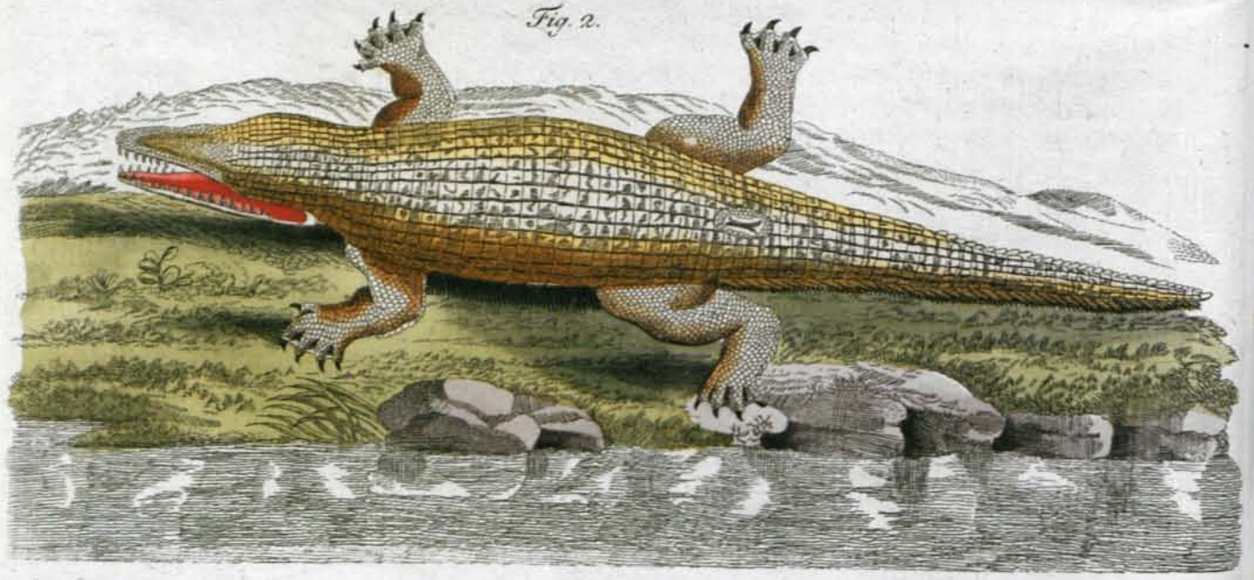

CROCODILUS.

Crocodilus, forma et structura corporis lacertarum generi adnumerandus, amphibiorum omnium maximum est ac terribilissimum. Longus a 10 ad 100 pedes, in zonis torridis totius fere orbis, praesertim in maximis amnibus, jam in aquis, jam in terra vivit. Crocodili Africani, Asiatici et Americani tam habitu corporis quam nomine differunt. In India orientali et occidentali *Gayman* appellatur. Maximus vero omniumque celebratissimus est:

Fig. 1. et 2. Crocodilus Nili
(*Lacerta Crocodilus.*)

in Aegypto, quem hic depictum offero. Pellem habet corneam, durissimam, e squamis seu scutis minoribus quadratis compactam, colore in dorso fusco obscuriore, in alvo luteo. Totum ejus dorsum usque ad extremum caudae series quaedam umbonum dentatorum percurrunt. Dorsi hujus scuta nec glandes plumbeae nec hastae perforare valent. In alvo tamen molliores sunt squamae; itaque hac in parte vulnerabilis est Crocodilus. Caput ejus planum latumque rostrum suillum praefert. Oris hiatus est ingens, ac multum ultra oculos retro diffissus, linguae expers, validis iisque albis acutisque dentibus munitus.

Crocodilus quatuor habet crura brevia ac informia, qualia sunt lacertarum; in pedibus anterioribus digitos 5, in posterioribus vero 4 pelle natatoria ligatos. Bellua haec rapax et carnivora, ex praeda magnorum animalium vivit, e. g. equorum, boum, tigridum, hominum etc. Quantumvis hominis adspectum timeat fugiatque, tamen ab eo lacessitus resistit. Hominibus non minus quam aliis animalibus dolose etiam insidiatur. Exanimatum scilicet se fingens, supinus jacet, et, trunci aut trabis instar, ripam praeter natat. Quodsi, hac specie decepti homines, boves, vaccae, aut bestiae rapaces propius accesserе, subito illas corripit, et sub aquis secum demersas devorat.

Femina ova sua in arena deponit, solis radiis excludenda. Tam ova haec, magnitudine ovis anserum majoribus aequalia, quam carnem crocodili manducant Aegyptii.

Crocodilus, spinae dorsi perquam rigidae et paene immobilis causa, nonnisi aegerrime corpus convertit.

Crocodilum, quoties homines ad se pellicere velit, ad instar pueri lacrymas fundere (hinc vulgatissimum illud *de lacrymis Crocodili* adagium) inter commenta pertinet.

Hostis ei perniciosissimus est *Ichneumon* (viverrae aut mustelae putorii Aegyptiaci species, minoris fere vulpeculae magnitudine) qui crocodili ova pullospue recens exclusos in deliciis habet. Hoc pacto magnum crocodilorum numerum de medio tollit, quapropter ab Aegyptiis inter animalia divina relatus fuit. Eum vero crocodilo, faucibus apertis in ripa dormienti, per os in alvum descendere et intestina ejus exedere, pariter fabulosum est.

A' KROKODILUS.

A' *Krokodílus*, melly formájára és belsö alkatására nézve a' gyíkok közé fzámláltatik legnagyobb 's legrettenetesebb minden úfzómáfzó állatok között. Ennek hofzfza 10 lábtól kezdve 100 lábig való, és a' világ réfzeinek minden meleg tartományiban találtatik, kiváltképpen a' nagy vízekben, majd a' vízben, majd a' fzárazon. Az Afrikai, Azsiai és Amérikai krokodílusok mind külsö formájokra mind nevekre nézve külömböznek egymástól. A' napkeleti és napnyúgoti India krokodílusait *Kajmánnak* nevezik. Legnagyobb és legnevezetesebb a' mi következik

1. és 2. Kép. A' Nilusi Krokodílus.

(*Lacerta Crocodilus.*)

Melly Egyiptomban lakik és illyen formájú mint a' le ábrázolt kép mutatja. Ennek böre fzarv nemü, igen kemény, és tsupa 4 fzegletü pikkelyekböl áll; ezen böre a' hátán setét barna a' hasán pedig sárga. Az egéfz hátán egéfzen a' farka végéig egynehány sor mente gomb forma púpok vagynak. A' hátán lévö páncélos börét, sem a' puska golyóbis meg nem járja, sem a' lándzsa fzúrása nem árt neki; de a' hasán lévö pikkelyei lágyabbak és itt tsudálatos is a' formája. A' feje lapos, és fzéles, orra a' difznóéhoz hasonlít, fzája nyilása nagy, és sokkal tovább bé megy a' fzeménél, nyelve nints, hanem a' fzája erös fejér és hegyes fogakkal meg van rakva.

A' Krokodílusnak négy rövid éktelen gyík lábai vannak, az elsö lábain öt a' hátúlsón pedig négy nagy körmös újjai úfzó hártyával egybe foglalva. Ez az állat hús evö és vér fzopó ragadozó lévén más nagy állatokkal marhával, lóval, tigrissel és ember hússal él. Igaz ugyan, hogy az emberektöl fél 's fzalad elölök; de még is fzembe fzál velek és utánnok is valamint más állatok után ólálkodva leselkedik, úgy tetteti t. i. magát minthá döglött vólna, hanyatt fordúlva úfzkál a' víz part mellett mint valami tuskó, és ha ekkor emberek, ökrök, tehenek vagy más állatok közelítnek hozzá azt gondolván hogy megdöglött, hirtelen megragadja azokat a' víz alá bukik velek 's ott felfalja.

A' nösténye a' Nilus partja körül fzokott tojni a' homokba 's tojásait a' nap melege költi ki. Ollyan nagyok ezek mint egy nagy lúd tojás, és ezeket, valamint a' Krokodílus húst is az Egyiptomiak megefzik. A' Krokodílus máfztában igen nehezen fordúl, minthogy a' hát gerintze igen merevény és tsak alig hajlik.

Hogy a' Krokodílus gyermek módra sírna hogy azzal az embereket magához tsalja (a' honnan példa beízédben *Krokodíltusi könyhúllatás* ezt fzokták mondani) az tsupa mese.

Legveízedelmesebb ellensége ezen állatnak az Egyiptomi Petymeg (ez ollyan forma nagyságú, mint a' róka) mellynek a' Krokodílus tojás és a' kikelt apró Krokodílus porondok igen kedves eledele lévén ez által sok Krokodílust elpufztít, a' honnan az Egyiptomiaknál tifztelettel illettetik. Egyéb aránt pedig, hogy ez az állat a' Krokodílusba belé bújna mikor ez a' parton tátott fzájjal alfzik és hogy a' bélit kirágná hasonlóképpen tsak mese.

DER CROCODIL.

Der *Crocodil*, den man seiner Gestalt und Organisation nach unter die *Eydechsen* rechnen mufs, ist das gröfste uud fürchterlichste aller Amphibien. Er ist von 10 bis 100 Fufs lang, und lebt in den heissen Zonen aller Welttheile, vorzüglich in den gröfsten Flüssen, bald im Wasser, bald auf dem Lande. Die Afrikanischen, Asiatischen und Amerikanischen Crocodile gehen sowohl in ihrer äusseren Gestalt als auch in ihren Namen von einander ab. In Ost- und West-Indien heifst er der *Gayman*. Der gröfste und berühmteste ist

Fig. 1. et 2. Der Nil-Crocodil

(*Lacerta Crocodilus.*)

in Egypten, den ich hier abgebildet liefere. Er hat eine hornartige sehr harte, aus lauter viereckigten Schuppen oder Schildern bestehende Haut, die auf dem Rücken dunkel-braun, auf dem Bauche aber gelb ist. Über den ganzen Rücken bis zur Spitze des Schwanzes laufen etliche Reihen knopfförmiger zackigter Buckeln. Durch diese Schilder auf dem Rücken kann weder ein Schufs noch Lanzenstich durchdringen. Am Bauche aber sind seine Schuppen weicher, und daher ist auch hier das Thier verwundbar. Sein Kopf ist platt und breit, und hat einen Schweinsrüssel. Der Rachen ist grofs und weit hinter die Augen gespalten, hat keine Zunge, und ist mit starken weissen und spitzigen Zähnen besetzt.

Der Crocodil hat 4 kurze unförmliche Eydechsen-Beine, an den Vorder-Füfsen 5, und an den hinteren 4 Zehen, mit einer Schwimmhaut verbunden. Er ist ein fleischfressendes Raubthier, und nährt sich vom Raube anderer grofser Thiere, Rinder, Pferde, Tiger, Menschen u. s. w. Obgleich er eigentlich die Menschen scheuet und flieht, so setzt er sich doch gegen sie zur Wehre, und stellet ihnen und anderen Thieren oft mit vieler List nach. Er stellt sich nämlich als todt, und schwimmt, auf dem Rücken liegend, wie ein Klotz am Ufer hin. Nähern sich ihm nun in dieser Meynung Menschen, Ochsen, Kühe oder andere Raubthiere, so ergreift er sie schnell, zieht sie mit sich unter das Wasser, und frifst sie.

Das *Weibchen* legt seine Eyer in den Sand am Ufer des Nils, und läfst sie von der Sonne ausbrüten. Sie sind so grofs wie ein grofses Gänse-Ey, und werden, so wie auch das Fleisch des Crocodils, von den Egyptern gegessen.

Der Crocodil kann sich nur sehr schwer wenden, weil sein Rückgrad fast steif und wenig beweglich ist.

Dafs der Crocodil wie ein Kind weine, wenn er Menschen an sich locken wolle, (woher auch das Sprichwort *Crocodil-Thränen* entstanden) ist eine Fabel.

Sein schädlichster Feind ist der *Ichneumon*, (eine egyptische Viverre oder Stinkthier, etwa in der Gröfse eines kleinen Fuchses) welchem die Eyer des Crocodils, so wie die jungen Crocodile, wenn sie kaum ausgekrochen, ein Leckerbissen sind. Er vernichtet auf diese Art eine grofse Menge Crocodile, und gehörte sonst unter die geheiligten Thiere. Allein dafs er dem Crocodil in den Leib krieche, wenn er am Ufer mit offenem Rachen schlafe, und ihm die Eingeweide fresse, ist gleichfalls eine Fabel.

LE CROCODILE.

Le *Crocodile* qui, à cause de sa conformation et de son organisation, doit être mis au nombre des Lézards, est le plus grand et le plus redoutable de tous les amphibies. Il a depuis 10 jusqu'à 100 pieds de longueur, et vit dans les contrées les plus chaudes de toutes les parties du monde, sur-tout dans les plus grands fleuves, se tenant tantôt dans l'eau, et tantôt sur terre. Les crocodiles de l'Afrique, de l'Asie et de l'Amérique sont différens les uns des autres par leur figure extérieure, et portent aussi différens noms. Celui des Indes orientales et occidentales se nomme *Gayman*; mais le plus grand et le plus fameux est:

Fig. 1. et 2. Le Crocodile du Nil

(*Lacerta Crocodilus.*)

en Egypte, représenté par la planche ci-jointe. Il a la peau très dure et semblable à de la corne; elle est composée d'écailles de figure quarrée, qui sont d'un brun sombre sur le dos et jaunes sous le ventre. Tout le dos de l'animal est couvert jusqu'à l'extrémité de la queue de plusieurs rangs de bosses dentelées, semblables à des boutons. Les écailles de son dos sont impénétrables aux coups de lance et même de fusil: celles de son ventre sont cependant un peu plus molles, ce qui fait que le crocodile peut être blessé par là. Sa tête est large et applatie, et son grouin ressemble à celui d'un cochon. Sa gueule est grande et fendue jusque bien au de là des yeux; on n'y trouve point de langue, mais en revanche elle est munie de longues dents blanches, fortes et trés aigues.

Le crocodile a quatre pattes informes fort courtes et semblables à celles du lézard; ses pattes de devant ont 5 orteils, et celles de derrière n'en ont que quatre, tous réunis par une membrane, qui aide l'animal à nager. Il est vorace et carnassier et se nourrit de la chair d'autres grands animaux, tels que des bêtes à cornes, des chevaux, des tigres, des hommes etc. Quoiqu'à proprement parler il craigne l'homme et le fuie, il se défend cependant contre lui, et lui tend souvent, de même qu'aux autres animaux, des embuches avec beaucoup de ruse. A cet effet il contrefait le mort, et nage sur le dos près du rivage, à-peu-près comme un tronçon de bois flotte sur les eaux. Si les hommes, les boeufs, les vaches ou les autres animaux voraces, trompés par ces apparences, ont l'imprudence de s'en approcher alors, il les saisit à l'instant même, les entraine au fond de l'eau et les y dévore.

La femelle dépose, sur le sable au bord du Nil, ses oeufs qu'elle laise éclorre au soleil. Ces oeufs sont gros comme les plus gros oeufs d'oye, et les Egyptiens les mangent de même que la chair du crocodile.

Le crocodile ne peut se tourner qu'avec peine, parcequ'il a l'épine du dos presque entièrement roide et peu flexible.

C'est une fable de dire que le crocodile pleure comme un enfant quand il veut attirer les hommes. C'est sans doute cette fable qui a donné lieu au proverbe, *Larmes de Crocodile*, pour exprimer des larmes traîtresses.

L'ennemi le plus dangereux du crocodile est l'*Ichneumon*, (espèce de putois d'Egypte, de la grandeur d'un petit renard), pour lequel les oeufs du crocodile, de même que les petits, à peine sortis de la coque, sont des morceaux friands. Il détruit de la sorte une très grande quantité de crocodiles, et était autrefois au nombre des animaux sacrés. Mais c'est pareillement un conte dépourvu de vérité, que d'assurer qu'il entre dans le ventre du crocodile, lorsqu'il le trouve endormi sur le rivage la gueule ouverte, et lui mange les entrailles.

Fig. 1.

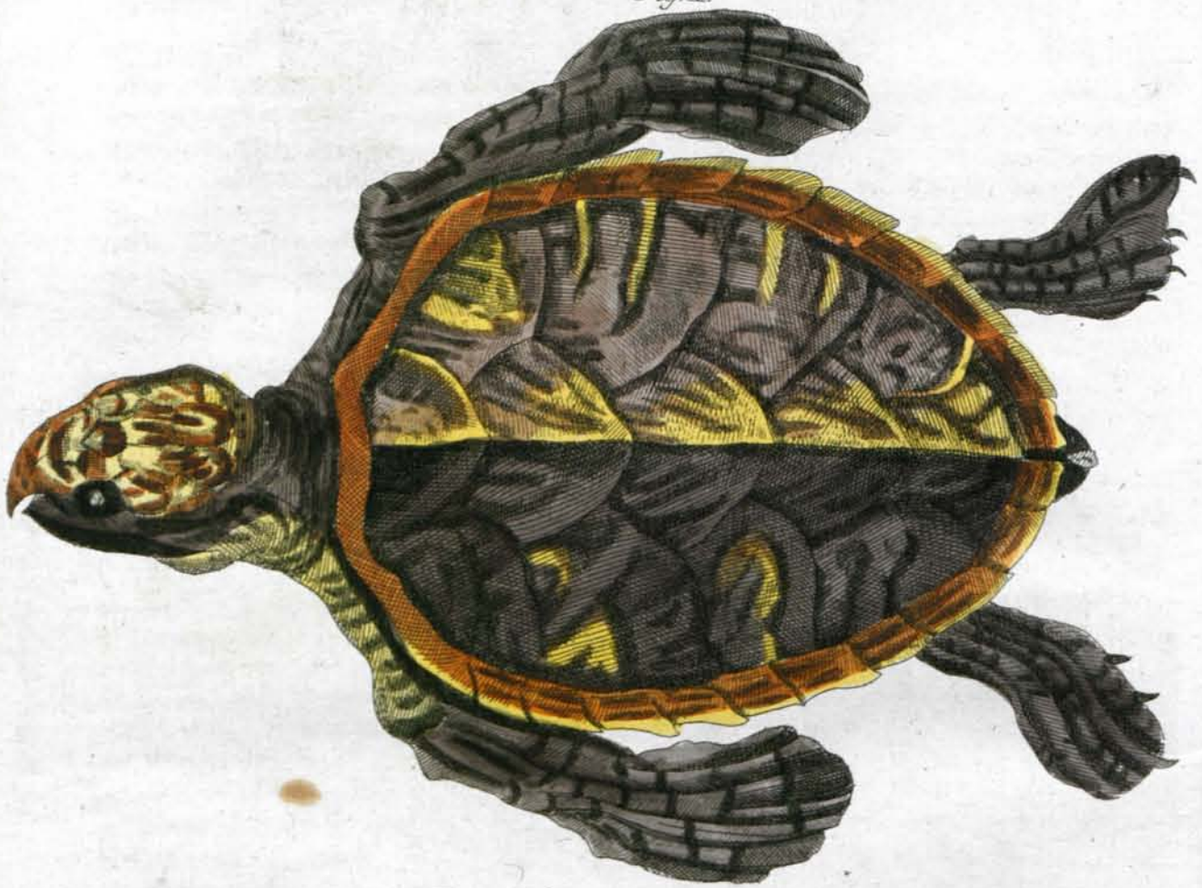

Fig. 2.

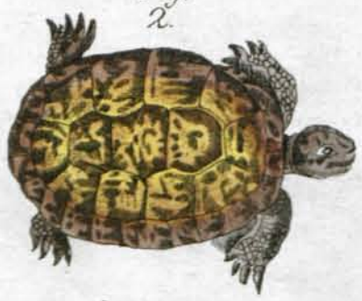

TESTUDINES.

Testudines, quae pariter ad amphibiorum censum pertinent, in *marinas* et *terrestres* vulgo dividuntur.

Testudines marinae, quae omnes in maribus Indiae orientalis et occidentalis, in zonis calidis tantum, vivunt, rursus in 4 genera abeunt principalia.

1) *Testudines maximae capite minuto.* Longae sunt ad pedes 8, crassae pedes 4. Caro illis est foetida et inutilis; testae vero tantae sunt amplitudinis, ut Indi alveorum loco iis utantur.

2) *Testudines magno capite.* Hae paullo minores sunt, et carnem habent multo gravius foetentem.

3) *Testudines majores colore viridi.* Haec testudinum species 300 librarum pondus excedens testam habet subviridem, et carnem albam boni saporis, qua Indi orientales et homines nautici passim vescuntur.

4) *Testudines rostro falconis seu imbricatae.* Hae maxime sunt obviae; caro iis pariter alba, pergrati saporis, vitulinae fere similis; testa vero, testudinis in artificium operibus materia, quam Germani *Schildkrot* appellant, flavis fuscisque maculis quasi flammis perfusa, magnum in mercatura momentum habet.

Fig. 1. (Testudo imbricata)

Haec est icon illius generis testudinum marinarum, quod Nro 4. descripsimus. Corpus iis est ovatum, perquam crassum, in dorso elatum convexumque. Dorsi scutum seu testa compacta est scutulis minoribus, quartae partis pollicis crassitudine, alterum alteri, imbricum instar, substratis. Haec scuta sunt materia notissimae illius testudinis, quae aquae fervore mollescit. Ex hac omnis generis opera perquam elegantia, ut pyxides, pectines, thecae, cultrorum capuli, horologiorum capsulae, dentiscalpia etc. conficiuntur. Ejus materia cornea est, pellucida, et maculis rubris fuscisque, quasi flammis quibusdam, perfusa.

Testudo marina pedes habet corio similes, ad natandum idoneos. Vescitur plantis marinis et musco. Ova parit alba, testa admodum tenera, oppido escnlenta, eaque in arena deponit, solis fervore excludenda.

Fig. 2. (Testudo terrestris)

Hae rursus in *palustres* et *agrestes* dispescuntur. Vivunt in omnibus terrae partibus. Perquam minutae sunt, quae in Europa, Germania praesertim, reperiuntur, disci mensalis fere magnitudine, vix sextam partem testudinis imbricatae explentes. In America tamen quaedam occurrunt 200 librarum pondere. Vescuntur gramine, musco etc. in hortis, in quibus asservantur, sed tam parce, ut eas vix vesci credas. Caput habent caninum, dentium expers. Hiemis tempore terrae se infodiunt. Tam lenta iis est vita, ut abscisso etiam capite post dies 14, adhuc membra moveant. Diversae sunt magnitudine et colore, videlicet albae, nigrae, variae, flammeae, punctis conspersae etc.

TEKENŐSBÉKÁK.

A' tekenősbékákat, mellyek hasonlóképpen az úſzómáſzók közé tartoznak, rendſzerént tengeri és ſzárazi tekenősbékákra oſztják fel.

A' tengeri tekenősbékáknak, mellyek csak napnyugoti és napkeleti India tengereit lakják a' meleg égally alatt, ismét négy fő nemei vagynak.

1) *Nagyok de kis fejűek.* Ezeknek hoſzſzaságok 8 lábnyi vastagságok pedig 4 lábnyi, húsok büdös és haſzna vehetetlen, tekenőjök pedig olly nagy, hogy valóságos teknő gyanánt veſzik haſznát.

2) *Nagy fejűek*; mellyek valamivel kissebbek és húsok még amazokénál is büdösebb.

3) *Nagyok zöldek.* Ezek háromſzáz fontnál is többet nyomnak, tekenőjök zöldes, húsok pedig fehér és jó ízű, mellyel napkeleti Indiában és a' hajókon ſzéltire élnek.

4) *Sólyom orrú tekenősbékák.* Ezek legközönségesebbek, hú ok hasonlóképpen fehér, igen jó 's csak nem borjú hús ízű, tekenőjök, mellyek az úgy nevezett *békateknő*; sárga és barna, habos, mellyel nagy kereskedést űznek.

1. Kép. A' tserepes Tekenősbéka.

(*Testudo imbricata.*)

Ez a' képe a' negyedik ſzám alatt most leſirt tengeri tekenősbéka nemnek. Ennek teste tojás forma gömbölyegségű, igen vastag és a' háta domború. Háta tekenőjének paizsotskáiból, mellyek mint a' tserép zsindely úgy feküſznek egymáson, és négyed réſz hűvelyknyi vastagságúak, és a' mit közönségesen békateknőnek neveznek, mindenféle ſzép munkák mint p. o. pikſzisek, fésük, apróság tokok, késnyelek, óra tokok, fogvájók, és több effélék kéſzíttetnek; minthogy ez ſzarvnemű általlátſzó, a' meleg vízben meglágyúl és barna röt habos. A' tengeri tekenősbékáknak börnemű úſzó lábaik vannak. Eledelek tengeri növevényekből és mohokból áll. Tojásait, mellyek fehérek vékony héjjúak és megenni is igen jók, a' ſzárazon tojja el a' homokba a' hol a' nap melege által költetnek ki.

2. Kép. A' ſzárazi tekenősbéka.

Ezek ismét vizi és ſzárazi tekenősbékákra oſztatnak él. Találtatnak e' világnak minden réſzeiben. Európában, főképpen Német orſzágban igen aprók vannak körül belől egy tanyérnyi nagyságúak és alig van egy hatod réſznyi nagyságok, mint a' tserepes tekenősbékáknak; hanem Amérikában 200 fontosok is találtatnak. Húsok igen kellemes ízű. Eledelek a' kertekben a' hol tartatnak fű, moh, és egyebek, 's alig lehet éſzre venni olly keveset eſznek. Fejek a' kutyáéhoz hasonló, fogok nints. Télen által a' földbe ássák bé magokat. Az életek olly tartós, vagy is inkább annyira hozzájok ragadt, hogy, ha a' fejeket levágják még azután két hétre is mozog, nagyságok külömbkülömbféle, úgy ſzinte ſzínek is, úgymint: fejér, fekete, tarka, habos, pettegetett 's a' t.

SCHILDKRÖTEN.

Man theilt die *Schildkröten*, welche gleichfalls unter die Amphibien gehören, gewöhnlich in *Meer*- und *Land*-*Schildkröten*.

Die *Meer*-*Schildkröten*, welche alle nur in den Meeren von Ost- und Westindien, in warmen Zonen wohnen, haben wieder 4 Haupt-Gattungen.

1) *Ganz groſse mit kleinem Kopfe.* Sie sind an 8 Fuſs lang, 4 Fuſs dick, ihr Fleisch ist stinkend und unbrauchbar, und ihre Schilder sind so groſs, daſs man sie zu Trögen braucht.

2) *Groſsköpfigte.* Diese sind etwas kleiner, ihr Fleisch stinkt aber noch ärger.

3) *Groſse grüne.* Sie wiegen über 300 Pfund, haben grünliche Schilder und weiſses sehr schmackhaftes Fleisch, welches in Ostindien und auf den Schiffen häufig gegessen wird.

4) *Falkenschnablichte* oder *Carret*-*Schildkröten.* Sie sind die gemeinsten, ihr Fleisch ist gleichfalls weiſs, sehr wohlschmeckend, fast wie Kalbfleisch; ihr Schild, welches das sogenannte *Schilkrot* ist, hat gelb und braune Flammen, und ist ein groſser Handels-Artikel.

Fig. 1. Die Caaret-Schildkröte.

(*Testudo imbricata.*)

Dieses ist die Abbildung der unter Fig. 4. beschriebenen Gattung Meer-Schildkröten. Ihr Körper ist Eyrund, sehr dick und der Rücken erhaben. Aus den kleinen Schildern des grossen Rücken-Schildes, die wie Dachziegeln untereinander geschoben liegen, bis zu 1/4 Zoll dick, und das bekannte *Schildkrot* sind, das sich in heiſsem Wasser weich machen läſst, werden allerhand schöne Sachen, als Dosen, Kämme, Etuis, Messer-Hefte, Uhrgehäuse, Zahnstocher und dergl. gemacht. Es ist hornartig, durchsichtig und hat braunrothe Flammen.

Die Meer-Schildkröte hat lederartige Schwimmfüſse. Sie nährt sich von See-Pflanzen und Moos. Ihre Eyer, welche weiſs, ganz zart von Schaale, und eine sehr gute Speise sind, legt sie auf dem Lande in den Sand, wo die Sonne sie ausbrütet.

Fig. 2. Die Land-Schildkröte.

Diese theilt man wieder in *Sumpf*- und *Erd*-*Schildkröten* ein. Sie leben in allen Welttheilen. In Europa, und sonderlich in Deutschland sind sie sehr klein, etwa so groſs wie ein Teller, und kaum 1/6 so groſs als die Carret-Schildkröte; in Amerika aber giebt es welche von 200 Pfund. Ihr Fleisch ist gleichfalls sehr delikat. Sie nähren sich von Gras, Moos u. s. w. in Gärten, wo man sie hält; und man merkt kaum daſs sie etwas fressen. Sie haben einen Hundskopf, und keine Zähne. Im Winter graben sie sich in die Erde. Sie haben ein so zähes Leben, daſs sie sich wohl noch 14 Tage darauf regen, nachdem man ihnen den Kopf abgeſchnitten hat. Man hat sie von verſchiedenen Gröſsen und Farben, als weiſs, schwarz, bunt, geflammt, gesprenkelt u. s. w.

TORTUES.

Les tortues, qui sont également du nombre des amphibies, se divisent communément en *tortues de mer* et de *terre.*

Les tortues de mer, qui ne se trouvent que dans les mers des Indes orientales et occidentales, sous la zone torride, sont de quatre espèces principales.

1) *La grande tortue à petite tête.* Elle a 8 pieds de long et 4 pieds d'èpaisseur, sa chair est puante et non mangeable, et son écaille est si grande, qu'on s'en sert au lieu d'auges.

2) *La tortue à grosse tête.* Elle est un peu plus petite que la précédente, mais sa chair est bien plus puante encore.

3) *La grande tortue verte.* Elle pése jusqu'à 300 livres, son écaille est verdâtre, et sa chair blanche est de très bon goût; on la mange fréquemment dans les Indes orientales et sur les vaisseaux.

4) *La tortue à bec de Faucon.* C'est la plus commune. Sa chair est pareillement blanche et de si bon goût, qu'on la prendrait pour du veau; son écaille, que nous connaissons aussi sous le nom *d'Ecaille*, est parsemée de flammes jaunes et brunes; on en fait un très grand commerce.

Fig. 1. La Tortue, à bec de Faucon.

(Testudo imbricata)

C'est l'image de la tortue de mer que nous venons de décrire Fig. 4. Son corps est de figure ovoïde, fort épais, et le dos convexe et élevé. On fait toutes sortes de jolis ouvrages, p. e. des tabatières, des peignes, des étuis, des manches de couteaux, des boites de montres, des curesdents etc. des petites écailles, qui forment la maison de l'animal. Ces écailles sont enchassées les unes sous les autres comme les tuiles d'un toit, ont à peu près l'épaisseur de trois lignes, et s'amollissent dans l'eau chaude. Elles sont transparentes et ondées de flammes d'un brun rougeâtre.

La tortue de mer a les pattes conformées de manière à pouvoir nager, et assez ressemblantes à du cuir. Cet animal se nourrit de plantes marines et de mousse. Elle pond à terre sur le sable, où le soleil les fait éclorre ses oeufs, qui sont blancs, ont la coquille très tendre, et sont un fort bon aliment.

Fig. 2. La Tortue de terre.

Les tortues de terre se divisent en tortues de *marais* et en tortues de *terre.* On les trouve dans toutes les parties du monde. En Europe et surtout en Allemagne; elles sont fort petites, à peu prés de la grandeur d'une assiette, et à peine le 1/6 de la tortue à bec de faucon; mais on en trouve en Amérique qui pèsent jusqu'à 200 livres. Leur chair est aussi fort delicate. Elles se nourrissent d'herbe, de mousse, etc. dans les jardins, où on les élevé; et l'on s'apperçoit à peine qu'elles mangent. Elles ont la tête d'un chien, mais sont depourvues de dents. En hyver elles s'enfouissent dans la terre. Elles ont la vie si dure qu'elles remuent encore 15 jours après qu'on leur a coupé la tête. Elles sont aussi de grandeur et de couleur différentes; on en voit de blanches, de noires, de diaprées, d'ondées, de tachetées etc.

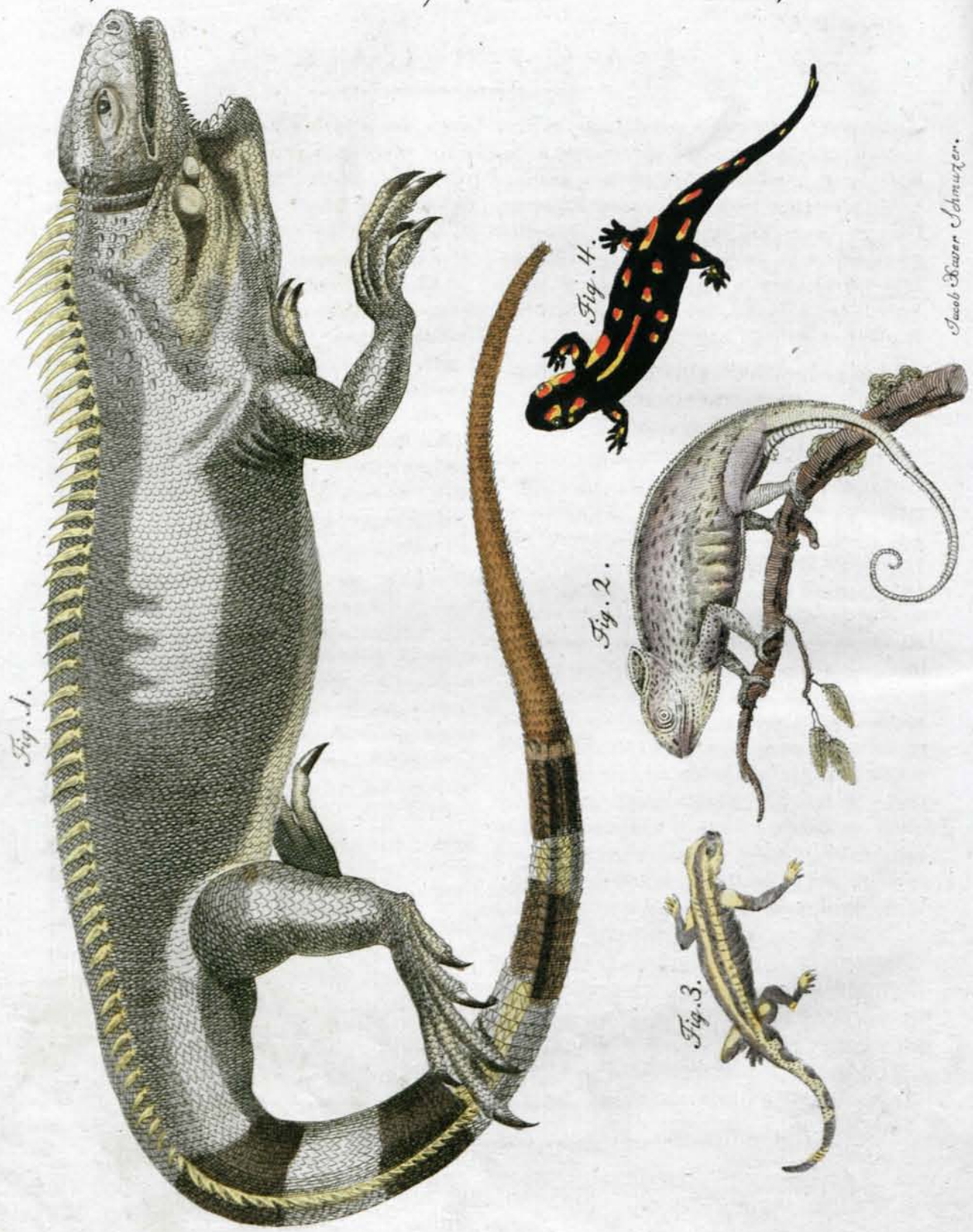

LACERTAE.

Lacertarum genus late patet, nam et ipse Crocodilus lacerta est: et quantumvis horribiles vulgo hominum videantur hae bestiae, tamen pleraeque sunt nitidissimae. Praeterea falsa est opinio, eas venenatas esse: hoc enim ad summum de duabus tantum speciebus earum valere constat, adeo quidem, ut etiam nonnullae, e. g. illa, cui *Leguan* nomen est, in ciborum deliciis habeantur.

Fig. 1. Leguan seu lacerta magna pectinata.

(*Lacerta Iguana.*)

Haec lacerta Indiam, inprimis insulam Curassao patriam habet, et *pectinata* appellatur, quoniam ab ejus capite ad caudam usque series continua durorum aculeorum procurrit, pectinis speciem referentium. Color est ei subcaeruleus, et cauda fuscis quasi annulis circumscripta. Pellis ejus meris constat squamulis splendescentibus. Degit in saxosis littoribus et insectis aquaticis vescitur. Ungues habet longiores, quorum ope rupibus scopulisque adhaerere possit. Caro illi est perquam tenera, alba et grati saporis, similis tenellis carnibus pullorum gallinaceorum, quapropter eam Indi plurimi aestimant. Sub mento habet pendulam ex carne laciniam, cristae gallinaceae similem; utrinque autem verrucas, margaritarum instar nitentes. Ova parit ad propagationem generis.

Fig. 2. Chamaeleon.

(*Lacerta Chamaeleon.*)

Lacertis adnumeratur, quamvis in quibusdam ab iis differat: namque ova non parit, sed vivos foetus procreat. In Bengalia aliisque regionibus torridis vivit, et notissimus est inprimis propterea, quod colorem suum, qui proprie e caeruleo viridis est, perpetuo atque celerrime, minuto quidem horae vel vicies, mutat, ita, ut saepe omnino varius ac multicolor videatur. Cucullum habet in capite, mitrae similem; oculos amplos in acumen protuberantes, cinctosque ambiente annulo; in dorso et ventre dentatum pectinem. Victitat muscis, quas ope linguae suae dexterrime capit, quippe hanc, quae admodum longa est, quasi telum ex ore in praedam ejaculatur, quia ipse nonnisi lentissimo motu corpus circumagit. Ceterum prorsus est innoxius. Eum vero a diversis corporibus, quibus admotus fuerit, colorem identidem trahere, ad fabulas pertinet. Mobilis illa colorum vicissitudo ex humorum ejus circulatione oritur.

Fig. 3. et 4. Salamandra.

(*Lacerta Salamandra.*)

Vetus et trita est fabula, *Salamandram* etiam in igne vivere. Vero simile est, eam fabulam ortam fuisse hoc modo. Pellem habet Salamandra laevem quidem, sed poris laxioribus praeditam, e quibus, quoties bestia haec compressa aut carbonibus candentibus imposita est, magnam copiam lactei liquoris emittit, quo liquore carbonum ardor fortasse extinguatur, ipsa vero aliquamdiu incolumis in igne perseverare possit. Ceterum nec venenata et alias minime noxia, loca amat humida, et in parietinis ac sub arborum radicibus degit. Salamandrarum diversae existunt species et quidem in omnibus orbis partibus. Nrus. 3. Salamandram Indiae orientalis exhibet, colore cano, luteis fasciis notatam. Nrus. 4. Germanicam, nigram, maculis fulvis distinctam. Hanc postremam etiam *Salamandram terrestrem* appellant.

GYÍKOK.

A' *Gyíkok* neme igen sok fajokra oſzlik, úgy hogy még a' Krokodilus is ez alá tartozik. Többnyire majd minden ember irtódzik a' gyíktól noha jobbára majd mind ſzép állatok; az pedig, hogy mérgesek vólnának tsak eleve vélekedés, mert ez legfellyebb két fajról mondathatik; némelly fajt pedig mint p. o. a' Légyiánt a' kedves eledelek közé ſzámlálnak.

1. Kép. A' Légyián Gyik.

(*Lacerta Iguana.*)

A' *Légyián* Indiában lakik főképpen, Kuraſzſzao ſzigetében, és fésüshátú, fésüsgerintzű gyíknak is neveztetik, mivel a' fejétől kezdve egész a' farkáig egy sor kemény hegyes fogak vagynak, mellyeknek együtt fésü formájok van. Ezen gyíknak a' ſzíne kékes, farka barnagyürüs. Az egész böre apró fényes pikkelyekből áll. Többnyire a' köſziklás partok körül tartózkodik 's vizi bogarakkal él. Körmei azért ollyan nagyok, hogy azoknál fogva a' köſziklákba kapaſzkodhassék. Húsa gyenge, fejér, és jó ízű, mint a' leggyengébb tsirke hús, és az Indiaiak igen nagyra vannak vele. A' nyaka alatt egy lepenyeg látſzik, melly a' tyúk tokájához hasonlít kétfelöl pedig bibirtsói vannak, mellyek mint a' gyöngy fénylenek. A' Légyián tojik és az által ſzaporodik.

2. Kép. A' Kamelon Gyík.

(*Lacerta Chamaeleon.*)

Ez is a' gyíkok közé tartozik, jóllehet némelly réſzben külömbözik azoktól, mivel nem tojik, hanem eleveneket fiadzik. Hazája; Bengál és más meleg tartományok, 's főképpen arról esmeretes, hogy ſzínét mindég és egymás után hírtelen változtatja annyira, hogy néha egy minúta alatt 20-ſzor is elvál-tozik, 's gyakran egéſzen tarkának és sok ſzínűnek látſzik. Tulajdonképpen való ſzíne kékes zöld, a' fején fejkötő forma sipkája van, ſzemei nagyok, hegyesen kiülők, nagy gyürüvel körül véve, hátán és hasán apró fogú fésü forma nyúlik végig. Legyekkel él, mellyeket hoſzſzú nyelvével igen rendesen békapkod midön azt nyilmódra ki öltögeti, minthogy maga igen lassan mozog. Egyéb aránt éppen nem ártalmas, a' mit felöle beſzélnek, hogy t. i. az előtte lévő tárgy ſzínét öltözné mindenkor magára az tsupa mese. Színének hírtelen való változásait nedvességének forgása okozza.

3. és 4. Kép. A' tüz Gyik.

(*Lacerta Salamandra.*)

Régi és esmeretes mese már az, hogy ez a' *gyík* a' tüzbe is élhet. Hihető innen ſzármazott ez; hogy a' tüzgyíknak síma börén igen tágos ízzadó lyukai lévén, azokon által a' magában lévő téjſzínü nedvességet, ha megnyomják vagy eleven ſzénre teſzik igen böven botsátja, melly a' ſzenet talám elöltja és így menekſzik meg a' tüz erejétől. Egyébaránt sem nem mérges sem nem ártalmas, és a' nedves helyeken ſzeret tartózkodni régi köfalakban és fagyökerek alatt. A' tüzkígyó sokféle, és a' földnek minden réſzeiben találtatik. A' 3 Kép napkeleti Indiai tüzgyíkot ábrázol, melly ſzürkés, sárga tsíkokkal; a' 4-dik Német orſzági tüzgyík képe, melly fekete, narants ſzín fóltokkal; illyeneket Magyar orſzágban is eleget láthatni.

EYDECHSEN.

Das Geschlecht der *Eydechsen* ist groſs, denn sogar der Crocodil gehört dazu, und so fürchterlich sie auch den meisten Menschen vorkommen, so sind es doch meistens sehr schöne Thiere, und es ist ein Vorurtheil, daſs sie giftig wären; denn dieſs ist doch höchstens nur von ein Paar Arten bekannt; und manche davon, z. E. der *Leguan*, werden so gar als ein Leckerbissen gegessen.

Fig. 1. Der Leguan, oder die groſse Kamm-Eydechse.

(*Lacerta Iguana.*)

Der *Leguan* ist in Indien, sonderlich in der Insel Curassao einheimisch, und heiſst die Kamm-Eydechse, weil von seinem Kopfe an bis zum Schwanze eine ganze Reihe harter Spitzen fortlaufen, die wie ein Kamm aussehen. Er ist blaulich von Farbe, und der Schwanz braun geringelt. Seine Haut besteht aus lauter kleinen glänzenden Schuppen. Er hält sich an klippigten Ufern auf, und nährt sich von Wasser-Insecten. Er hat deswegen so lange Krallen, daſs er sich an den Felsen und Klippen anhalten kann. Er hat ein sehr zartes, weisses und wohlschmeckendes Fleisch, welches wie das zärteste Hühnerfleisch zu essen ist, und woraus man in Indien vieles Wesen macht. Unter dem Halse hat er einen Lappen, wie einen Hühnerkamm, und an der Seite Warzen, die wie Perlen glänzen. Er legt Eyer, durch welche er sich fortpflanzt.

Fig. 2. Der Chameleon.

(*Lacerta Chamaeleon.*)

Er wird mit zu den Eydechsen gerechnet, ungeachtet er in manchen Stücken davon abweicht; denn er legt keine Eyer, sondern gebühret lebendige Jungen. Er wohnt in Bengalen, und andern heiſsen Ländern, und ist vornehmlich deshalb bekannt, weil er immer und sehr schnell, oft in einer Minute wohl zwanzigmal seine Farbe, welche eigentlich blaulich grün ist, ändert, so daſs er zuweilen ganz bunt und vielfarbig aussieht. Er hat auf dem Kopfe eine haubenförmige Kappe, groſse spitzig hervorragende Augen, mit einem grossen Ringe umgeben, auf dem Rücken und am Bauche einen gezähnelten Kamm. Er nährt sich von Fliegen, die er sehr geschickt mit seiner langen Zunge, die er wie einen Pfeil herausschieſst, fängt, weil er selbst sich sehr langsam bewegt. Er ist übrigens völlig unschädlich. Daſs er immer von dem Gegenstande, bey dem er stehe, die Farbe annehme, ist eine Fabel. Die schnelle Abwechslung seiner Farben kommt von dem Umlaufe seiner Säfte her.

Fig. 3. und 4. Der Salamander.

(*Lacerta Salamandra.*)

Es ist eine alte und bekannte Fabel, daſs der *Salamander* im Feuer leben könne. Wahrscheinlich ist sie daher entstanden: Der Salamander ist glatt von Haut, hat aber sehr groſse Schweifslöcher, aus welchen er, wenn er gedrückt oder auf Kohlen gelegt wird, sehr häufig einen milchartigen Saft von sich giebt, wodurch die Kohlen vielleicht ausgelöscht sind, und er sich einige Zeit im Feuer erhalten hat. Er ist übrigens weder giftig noch sonst schädlich, und lebt gern an feuchten Orten in altem Gemäuer und unter Baum-Wurzeln. Es giebt verſchiedene Arten der Salamander, und in allen Welttheilen. No. 3. ist ein Ostindischer, grau mit gelben Streifen; No. 4, ein Deutscher, schwarz mit Orange-Flecken. Letztere Art nennt man auch *Erd-Molche*.

LÉZARDS.

La race des *Lézards* est fort nombreuse, car le crocodile même en fait partie; et quelque terribles que ces animaux paraissent au plus grand nombre des hommes, il est cependant vrai de dire, qu'ils sont pour la plûpart fort jolis. C'est d'ailleurs un préjugé des les croire venimeux, car il n'y en a tout au plus qu'une couple d'espèces qui soient reconnues pour telles, tandis qu'il en est plusieurs, p. e. *le Léguan*, qu'on mange comme des morceaux délicats.

Fig. 1. Le Léguan, ou le grand Lézard à peigne.

(*Lacerta Iguana.*)

Cet animal est naturel aux Indes, et surtout à l'île de Curassao; on le nomme *lézard à peigne*, parcequ'il a depuis la tête jusqu'à la queue un rang de piquans fort durs, qui ressemblent à un peigne. Sa couleur est bleuâtre et sa queue est entrecoupée d'anneaux bruns. Sa peau est partout recouverte de petites écailles luisantes. Il se tient sur les rocs au bord de l'au, et se nourrit d'insectes aquatiques. C'est sans doute afin qu'il pût se cramponner aux pierres et aux rochers que la nature l'a pourvu de si longues griffes. Sa chair est fort tendre, blanche et de bon goût; elle pourrait passer pour la chair de poule la plus tendre, aussi en fait-on grand cas aux Indes. Il a sous le cou un lambeau de chair semblable à la crête d'une poule, et de chaque coté des verrues luisantes comme des perles. Il est ovipare et se propage par le moyen des oeufs qu'il pond.

Fig. 2. Le Chaméléon.

(*Lacerta Chamaeleon.*)

On le met au nombre des lézards, quoiqu'il en diffère à plusieurs égards; car il est vivipare et ne pond point d'oeufs. Il se trouve au Bengale et dans les autres pays chauds. Cet animal doit sur-tout sa célébrité à ce qu'il change continuellement et très vite la couleur de son corps, qui est proprement d'un gris bleuâtre, ce qui arrive souvent jusqu'à vingt fois dans une minute, de sorte qu'il parait quelquefois tout à fait bigarré, et de diverses couleurs. Il a sur la tête un chaperon de la forme d'une coëffe, de grands yeux saillans hors des orbites et environnés d'un grand anneau, un filet dentelé en forme de scie s'étend le long de son dos et sous son ventre, Sa nourriture ordinaire sont des mouches, qu'il prend avec beaucoup d'addresse, par le moyen de sa grande langue, qu'il lance comme un trait, ne pouvant lui même se mouvoir que fort lentement. Du reste il n'est aucunement nuisible. Il n'est pas vrai qu'il prenne toujours la couleur de l'objet près duquel il se trouve. Le changement subit de ses couleurs vient de la circulation des humeurs de son corps.

Fig. 3. et 4. La Salamandre.

(*Lacerta Salamandra.*)

Si l'on en croit une fable ancienne et fort répandue, *la Salamandre* peut vivre dans le feu. Voici ce qui vraisemblablement y a donné lieu. La Salamandre a la peau lisse, et ses pores étant fort ouverts, il en sort, quand l'animal est pressé ou placé sur des charbons, une liqueur laiteuse assez abondante, qui aura peut-être éteint les charbons, et fait que la Salamandre ait pu vivre quelque tems dans le feu. Au reste cet animal n'est aucunement venimeux ou nuisible; il aime les lieux humides, et se tient volontiers dans les vieilles masures, et sous les arbres. Il en existe plusieurs espèces différentes, et dans toutes les parties du monde. Le *No.* 3. nous en offre *un des Indes orientales*, elle est grise et rayée de jaune; celle que représente la *figure* 4. est *la Salamandre d'Allemagne*, qui est noire et parsemée de taches couleur d'orange.

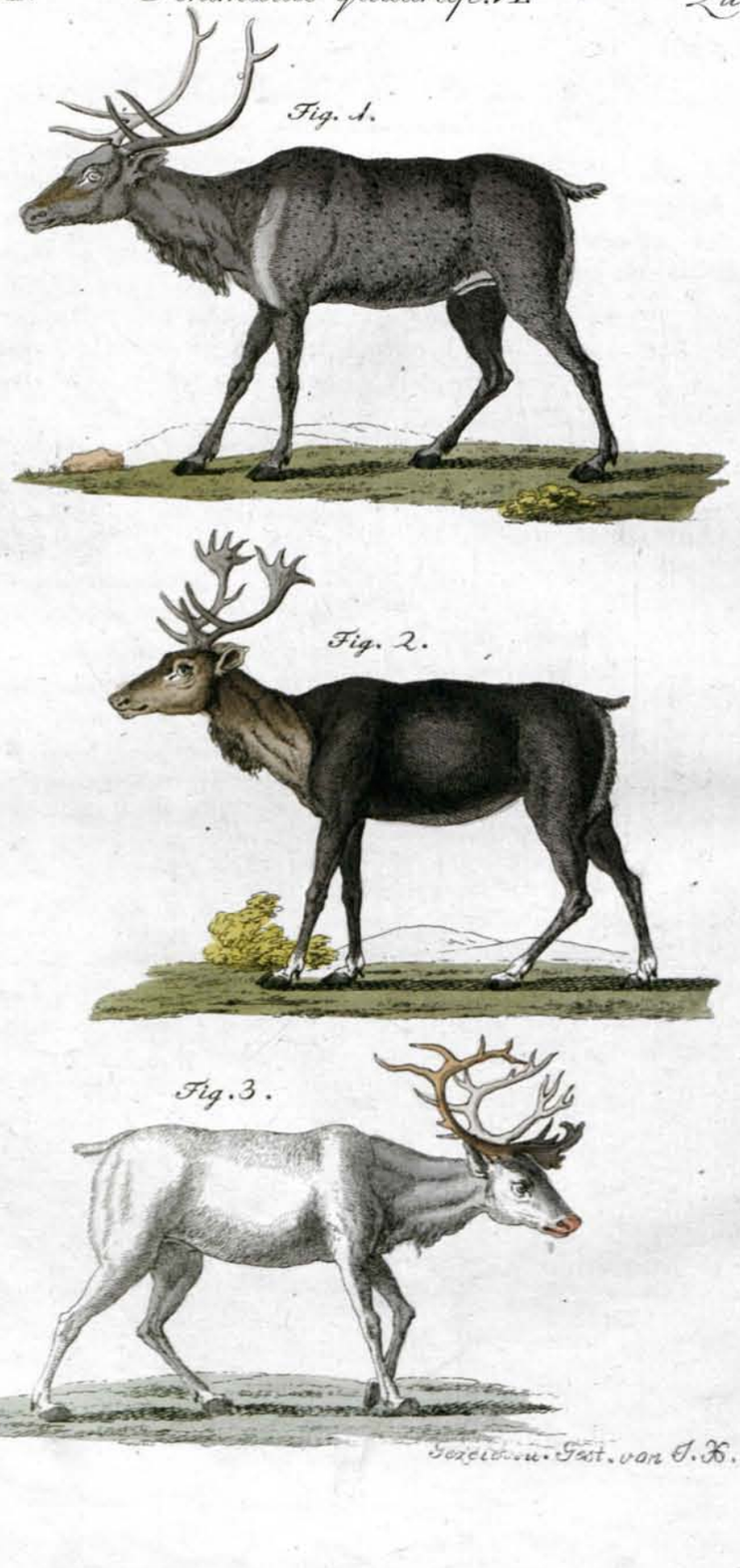

TARANDUS.

Tarandus Lapponicus.

(*Cervus Tarandus.*)

Fig. 1. *Mas. seu cervus.*
Fig. 2. *Femina seu cerva.*

Tarandus, terris omnibus hemisphaerii nostri septemtrionalibus ac frigidissimis cum Europae tum Asiae Americaeque (ubi *Caribu* nomen habet) maximum naturae providentis donum est. Absque tarando e. g. Lapponia omnino esset inhabitabilis: hoc namque incolarum unicae constant opes. Tarandi vel sunt feri, qui libere vagantur, vel cicures seu domestici. Tarandi sustentatio Lapponibus nullo fere sumtu et labore constat; nam vescitur herbis vilissimis, praesertim eo lichenis genere, quod a tarando cognominatur *rangiferinum*. Ex altera vero parte diversissimos usus habet, et omnibus fere necessitatibus Lapponum inservit. Utuntur iis equorum loco; praejungunt eos trahanum vehiculis, et hoc pacto celerrima itinera conficiunt. Femellam bis de die mulgentes bonum ac nutriendo valde idoneum lac obtinent. Nihil prorsus est in tarando, quod Lappones in usum suum non convertant. Caro et lac solitus iis sunt cibus; adeps butyri loco, quod et optimum ex ipso eorum lacte paratur, cibis ungendis servit; e sanguine farcimina praeparant; vesica lagenae vices obit ad potulenta spirituosa conservandum: e pelle vestes, ocreas, stragula, tentoria; e tendinibus siccatis diffissisque fila ad suendum idonea; ex intestinis restes et funiculos; ex ossibus denique cultros, cochlearia aliamque supellectilem conficiunt. Ut uno verbo dicam: Tarandus terrarum arcticarum incolis tam est necessarius, quam camelus torridis arenarum desertis Africae Arabiaeque.

Tarandus mas. Fig. 1. colorem habet e rubido canum, per collum et armos fascias majores albicantes. Cornua vero nonnisi teretibus ramis constant, quos, sicut cervus noster, hyberno tempore deponit.

Tarandus femina Fig. 2. magis fusco est colore, et cornua in palas superne dentales desinunt.

Tarandus paulo minor sed robustior est cervo nostro, et incredibili currit velocitate, ex quo apud Germanos (*Rennthier*) nomen accepit.

Fig. 3. Tarandus Sibiricus.

Tarandus Sibiricus in omnibus cum Lapponico convenit; in hoc uno ab eo differt, quod penitus albus est et multo ramosiora cornua habet.

AZ IRÁM SZARVAS, VAGY NYARGALÓTZ.

A' Lappóniai Nyargalótz.

(*Cervus Tarandus*)

1. *Kép. A' Hím.* 2. *Kép. A' Nöstény.*

Felette nagy ajándéka a' terméſzetnek ezen állat a' leghidegebb éjſzaki tartománybéli lakosaira nézve Európának Azsiának és Amérikának, a' hol ezt az állatot Karibu-nak nevezik. Ha Nyargalótz nem vólna, Lappóniát p. o. nem lakhatnák emberek, mivel az oda való lakosoknak minden vagyonjok és gazdagságok ezen állatból áll. A' Nyargalótzok ketfélék úgymint: vadon élők és ſzelídek vagy háziak. A' Lappóniai lakosoknak majd semmibe se kerül az Irám ſzarvasok tartása, minthogy azok alávaló dudvával élnek, főképpen pedig az úgy nevezett *Szarvasmohval*. Ellenben mindenféle haſzonra fordítják őket, és Lappónia lakos. inak minden életbéli ſzükségeket kipótolja: ugyan is ſzánba fogják őket mint a' lovakat, és sebes útakat teſznek velek; a' nöstényeket napjában kétſzer fejik meg, mellyek jó 's tápláló tejet adnak. Legkissebb réſze sints a' Nyargalótznak a' minek a' Lappóniai ember haſznát ne venné: annak húsa és teje az ő rendſzerént való eledele, kövérével és vajával zsirozza az ételt; vérével hurkát tölt; hójagját pályinka tartó edényre fordítja; a' böréből kéſzít magának ruházatot, lábbeliket, ágybelit, és sátort; a' megſzáraſztott és elhasogatott inaiból pedig varni való tzérnát, a' beléből köteleket és a' tsontjaiból késeket, kanalakat és más házi eſzközöket. Rövideden az Irámſzarvas éppen ollyan múlhatatlanúl ſzükséges ezen éjſzaki Nemzeteknek, a' millyen a' teve Afrika és Arabia meleg homok puſztáiban.

A' *Hímnyargalótz* (1. Kép.) rötös ſzürke ſzínü, a' nyakán és elsö tsipején lefelé hoſzſzas fejér fótok látſzanak, és a' ſzarva gömbölyü rúd forma, ágas bogas, mellyet mint nálunk a' ſzárvas télen elhány.

A' *Nöstény* (2. Kép.) barnább ſzínü és a' ſzarva felyül a' hegye felé ellapúlván több ágakon végződik.

A' nyargalótz a' nálunk közönséges ſzarvasnál valamivel kissebb de erössebb 's rendkivül sebessen nyargal, 's innen vette a' nevét is.

3. Kép. A' Szibériai Nyargalótz.

Ez a' Lappóniaival minden tulajdonságaira nézve megegyez és tsak abban külömbözik amattól, hogy ez egéſzen fejér, és a' ſzarva ágas bogasabb.

DAS RENNTHIER.

Das Lappländische Rennthier.

(*Cervus Tarandus.*)

Fig. 1. *Das Männchen, oder der Hirsch.*
Fig. 2. *Das Weibchen, oder die Rennthierkuh.*

Das *Rennthier* ist ein höchst wichtiges Geschenk der Natur für alle die kältesten Nordländer unserer Hemisphäre in Europa, Asien und Amerika, wo es *Caribu* heist. Ohne das Rennthier würde Lappland z. E. gar nicht bewohnt werden können, denn es macht den einzigen Reichthum der Einwohner aus. Es giebt sowohl wilde Rennthiere, die im Freyen leben, als auch zahme. Den Lappländer kostet sein Rennthier fast nichts zu erhalten, denn es nährt sich von den schlechtesten Kräutern, und hauptsächlich von dem sogenannten *Rennthier-Moose*. Dagegen braucht man sie zu Allem, und sie gewähren den Lappländern fast alle Bedürfnisse des Lebens. Man gebraucht sie statt der Pferde, spannt sie vor die Schlitten und macht sehr schnelle Reisen damit; man milkt die Rennthier-Kühe täglich zweymahl, und erhält eine gute und nahrhafte Milch von ihnen. Es ist nicht das Geringste an dem Rennthiere, was der Lappländer nicht gebrauchte. Das Fleisch und ihre Milch ist seine gewöhnliche Speise; das Fett ist seine Butter und Schmälzung der Speisen; aus dem Blute macht er Würste; die Blase ist seine Brandtewein-Flasche; aus der Haut macht er sich Kleider, Stiefeln, Betten, Zelter; aus den getrockneten und gespaltenen Sehnen Zwirn zum Nähen; aus den Därmen Stricke, und aus den Knochen endlich, Messer, Löffel und anderes Hausgeräthe. Kurz, das Rennthier ist den Nordländern so unentbehrlich, als den heifsen Sandwüsten von Afrika und Arabien das Kameel.

Der *Rennthier-Hirsch* Fig. 1. ist röthlich grau von Farbe, hat am Halse und Buge grofse weifse Streifen, und sein Gehörn besteht aus blofsen runden Stangen, die er, wie unser Hirsch, im Winter abwirft.

Die *Rennthier-Kuh* Fig. 2. ist bräuner von Farbe am Leibe, und ihr Geweih endigt sich oben in zackigte Schaufeln.

Das Rennthier ist etwas kleiner, aber stärker, als unser Hirsch, und läuft aufserordentlich schnell, davon es auch seinen Namen hat.

Fig. 2. Das Sibirische Rennthier.

Das Sibirische Rennthier, welches übrigens alle Eigenschaften des Lappländischen hat, geht blos darinn von jenem ab, dafs es ganz weifs ist, und ein reicheres ästigeres Gehörn hat.

LE RENNE.

Le Renne de Laponie.

(*Cervus Tarandus.*)

Fig. 1. *Le mâle, ou le Cerf.*

Fig. 2. *La femelle, ou la biche.*

Le *Renne* est pour tous les pays froids du Nord de notre hemisphere, soit en Europe, en Asie ou en Amérique (où on le nomme *Caribu*) un des dons les plus précieux de la nature. Sans lui la Laponie, p. e. ne pourrait être habitée, car il est l'unique richesse des habitans de ce pays. Il y a des rennes sauvages qui vivent en liberté et des rennes domestiques. Il n'en coute presque rien au Lapon pour entretenir son renne, qui se nourrit des plus mauvais herbages, et sur-tout d'une certaine espèce de mousse à la quelle il a donné son nom. On emploie au contraire les rennes à toutes sortes d'usages, et ces animaux fournissent à tous les besoins des Lapons. Ils tiennent lieu de chevaux, on les attelle aux traineaux, et fait avec eux des voyages très prompts; la femelle qu'on trait deux fois le jour, donne un lait fort nourrissant et fort bon. Il n'est aucune partie du renne que le Lapon ne fasse servir à quelque chose. Sa chair et son lait sont sa nourriture ordinaire; sa graisse tient lieu de beurre et sert à engraisser les alimens; on fait des boudins de son sang; sa vessie sert de flacon à l'eau de vie; sa peau fournit des habits, des bottes, des lits, et des tentes; ses nerfs desséchés et fendus donnent une espèce de fil à coudre; on prépare de ses boyaux des cordes, et de ses os des couteaux, des cuillères et d'autres utensiles de ménage. En un mot, le renne est aussi indispensable aux peuples du nord, que le chameau l'est dans les sables brûlans des dèserts de l'Afrique et de l'Arabie.

Le *Renne mâle* Fig. 1. est d'un gris rougeâtre, avec de longues bandes blanches au cou et au garrot, et son bois n'est composé que de branches rondes, qu'il met bas en hyver comme notre cerf.

Le *Renne femelle* Fig. 2. est plus brun par tout le corps, et son bois se termine en palettes decoupées à la partie supérieure. Le Renne est un peu plus petit mais plus fort que notre cerf; et court avec une vitesse extraordinaire, aussi est ce de la quil a reçu son nom par les Allemans.

Fig. 3. Le Renne de Sibérie.

Le *Renne de Sibérie*, qui possède d'ailleurs toutes les propriétés du renne de Laponie, n'en diffère qu'en ce qu'il et tout blanc, et que son bois est plus branchu.

Fig. 3.

Fig. 4.

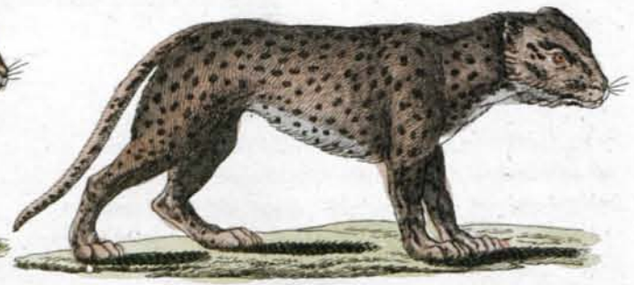

Fig. 2.

Fig. 5.

Fig. 1.

Fig. 6.

Fig. 7.

Gezeich. u. Gest. von Jacob Xaver Schmutzer.

ANIMALIA RAPACIA EX OMNIBUS ORBIS PARTIBUS.

Fig. 1. Jaguar.

(*Felis Onca.*)

Jaguar novi Orbis tigris est. In australi America, praecipue Guiana, Paraguaia, Brasilia et Patagonia habitat. In praedando tigridis ingenium prae se fert, nisi quod multo minor atque infirmior est, quoniam longitudo illius ad duos tantum pedes et dimidium fere excurrit. Nocturno tempore vicos et oppida ingreditur, rapturus gallinas, canes aliaque minora animalia: aliquando etiam pueros parvulos secum asportat. Quin et crocodilo, ut vicissim hic ipsi, non raro perniciem fert: nam dum bibendi caussa ad aquas accedit, crocodilus, captaturus eum, caput ex aquis exserit: quo facto Jaguar oculis crocodili ungues suos impingit; sed ab adversario comprehensus subter aquas pertrahitur, ubi plerumque ambo mutuis vulneribus exspirant.

Fig. 2. Ozlot.

(*Felis Pardalis.*)

Hic magnitudine priorem fere aequat, et pariter in calidioribus Americae partibus, praesertim Mexico, vivit. Infestus est juvencis praesertim et feris, quibus, in arborum ramis delitescens, insidiatur, unde desiliens eas prosternit, et sanguinem iis exsorbet. Homines tamen horret et canes fugit.

Fig. 3. Kuguar.

(*Felis Concolor.*)

Similiter in America, in omnibus fere ejusdem partibus vivit. Longitudo ei est pedum ferme trium et dimidii; color fuscus rubro temperatus, nullis conspersus maculis. Ad bestias rapaces spectat sed timidiores, et nunquam homines adgreditur. Praecipue in densioribus silvis habitat, ibique arboribus insidens praedae insidiatur.

Fig. 4. Gepard.

(*Felis Jubata.*)

Rapax Africae bestia, sed Indiam quoque inhabitat. Priori magnitudine par, pellem habet pulcerrime maculatam. Indi eum mansuefaciunt, eoque ad venandas gazellas utuntur.

Fig. 5. Felis fera.

(*Felis catus ferus.*)

Felis natura et genere rapax et fera bestia, nonnisi diuturno tandem usu cicur evasit atque domestica. Fera nunc reperitur in silvis, sed Europae tantum, ubi ferarum pullis hinnulisque, praesertim avibus silvestribus, multum nocet. Felis fera duos plerumque pedes longa est, et pilos longos habet.

Fig. 6. Serval.

(*Felis Serval.*)

Hic felem feram inter, quam etiam magnitudine superat, et lyncem medium tenet. In locis montanis orientalis Indiae et regni Tibetani vivit. Sedem suam vulgo in arboribus habet. Non lacessitus, fugit homines, ceterum adeo ferox, ut nullo modo unquam domari possit.

Fig. 7. Lynx.

(*Felis Lynx.*)

Lynx, dimidium supra duos pedes longa, magnitudine corporis vulpi est similis. Adhuc in septemtrionalibus, praesertim Europae partibus, Norvegia scilicet, Suecia, Russia, Polonia et Austria reperitur, ubi loca deserta et silvestria, rupium hiatus et cavernas inhabitat, quibus deficientibus vastos cuniculos sub terra sibi excavat. Rapacitate sua feris minoribus majoribusque perniciosissima est; visum habet acerrimum; arboribus insidens cervis, capreolis, tarandis, alcibus insidiatur, et in praetereuntium cervices desiliens, humi eos prosternit.

VÉRSZOPÓ VAD ÁLLATOK A' FÖLDNEK MINDEN RÉSZEIBÖL.

1. Kép. Az Onka Matska.
(*Felis Onca.*)

Az Onka a' föld új réfzének tigrise. Találtatik Amérikának déli réfzeiben különösen Gulyánában Paragnában, Brazileába és Patagoniában. Bír ez a' Tigrisnek minden ragadozásbéli tulajdonságaival, tsak hogy annál sokkal kissebb és erötlenebb, mivel a' hofzfza tsak mintegy harmadfél lábnyi. Be megy éjjel a' Falukba, és Városokba, tyúkokat, kutyákat, és más kis állatokat ragadozni, és illyenkor néha a' gyermekeket is elhurtzolja. Ez még a' Krokodilusnak is, valamint az is ennek vefzedelmes ellensége: mert mikor a' vízre inni megy a' Krokodilus a' vízböl felbukkanván hozzá kap, amaz pedig körmeit a' fzemébe vágja 's illyenkor megesik, hogy a' Krokodilus magával a' víz alá ragadja a' hol ofztán mind a' ketten elvefznek.

2. Kép. Az Ozlód Párdutz.
(*Felis Pardalis.*)

Nagyságára nézve az Onkához hasonló, és ez is Amérikának melegebb réfzeiben föképpen Mexikóba találtatik. Nagy kárt tefz kiváltképpen a' fiatal marhák és a' vadak között, mellyekre a' fákról leselkedvén, rájok fzökik azokat lerántja és véreket kifzívja; hanem az emberektöl fél és a' kutyáktól elfzalad.

3. Kép. Az egyfzínü Kúguár Matska.
(*Felis Concolor.*)

A' Kúguár hasonlóképpen Amérikában lakik tsak nem minden Tartományban, mellynek hofzfza mintegy negyedfél lábnyi, fzíne pedig rötbarna minden fölt nélkül. A' félénk ragadozó állatok közé tartozik 's az embereket soha sem támadja meg. Lakhelye föképpen a' sürü erdö a' hol a' fákról leselkedik a' prédára.

4. Kép. A' Gépard Matska.
(*Felis Jubata.*)

A' Gépard Afrikai vérfzopó állat ugyan, de Indában is találtatik nagysága akkora mint a' Kúguárnak 's böre igen fzép foltos. Indiában meg fzelídítik azt leginkább Gazella vadáfzatra fordítják.

5. Kép. A' vad Matska.
(*Felis catus ferus.*)

A' matska eredetiképpen ragadozó vad állat, és tsak hofzfzas fzokás által lett fzelíd házi állattá. Még máig is találhatni vadon az erdökben, de tsak Európában, a' hol az apró és fiatal vadakban föképpen a' madarakban nagy kárt tefznek. A' vad matska többnyire két lábnyi hofzfzaságú 's hofzfzú fzörü fzokott lenni.

6. Kép. A' Szervál Matska.
(*Felis Serval.*)

A' Szervál egy formán húz vagy hasonlít a' vad matskához és a' Hiúzhoz, a' mannál még is nagyobb. Hazája Napkeleti India és Tibet, a' hol a' hegyes helyeken lakik, 's többnyire a' fákon tartózkodik. Az embertöl fél és fzalad, hanem ha ingerlik, és annyira, hogy soha meg nem lehet fzelídítni.

7. Kép. A' Hiúz.
(*Felis Lynx.*)

A' Hiúznak hofzfza harmadfél lábnyi, 's ollyan forma nagyságú mint a' róka. Találtatik még föképpen Európának éjfzaki réfzeiben: Norvégiában, Svéd, Orofz és Lengyel orfzágban, a' sivatag erdökben és hegyeken köfzikla üregekben, vagy a' hol azokra nem talál föld alatt való ásott lyukakban. Ártalmas ragadozó állat ez mind az apró mind a' nagy vad állatokra nézve, rendkivül való éles látással bír, és a' fákról a' fzarvasokra, Jávorokra, és Nyargalótzokra leselkedvén, azoknak nyakokba ugrik 's földre rántja öket.

RAUBTHIERE AUS ALLEN WELTTHEILEN.

Fig. 1. Der Jaguar.
(*Felis Onca.*)

Der *Jaguar* ist der Tiger der neuen Welt. Er wohnt im südlichen Amerika, besonders in Guinea, Paraguay, Brasilien und Patagonien. Er hat alle Eigenschaften des Tigers bey seinem Raube; nur ist er weit kleiner und schwächer, denn seine Länge beträgt nur ohngefähr dritthalb Fufs. Des Nacht geht er in die Dörfer und Städte, um Hühner, Hunde und andere kleine Thiere zu holen, und bey dieser Gelegenheit nimmt er auch zuweilen Kinder mit. Er ist selbst dem Crocodil, so wie dieser ihm gefährlich; denn wenn er ans Wasser zu saufen kommt, so steckt der Crocodil den Kopf zum Wasser heraus um nach ihm zu schnappen, worauf er ihm die Klauen in die Augen schlägt, aber auch von dem Crocodile mit unter das Wasser gezogen wird, in welchem hernach gemeiniglich beyde umkommen.

Fig. 2. Der Ozlot.
(*Felis Pardalis.*)

Ist fast von gleicher Gröfse mit dem Jaguar, und wohnt gleichfalls im wärmeren Amerika, besonders in Mexico. Er thut vorzüglich dem jungen Rindvieh und dem Wilde vielen Schaden, dem er auf den Bäumen auflauert, es niederreifst, und ihm das Blut aussaugt; den Menschen aber scheuet er und flieht vor den Hunden.

Fig. 3. Der Kuguar.
(*Felis Concolor.*)

Der *Kuguar* wohnt gleichfalls in Amerika, fast in allen Reichen, ist ohngefähr viertehalb Fufs lang und rothbraun von Farbe, ohne alle Flecken. Er gehört unter die furchtsamen Raubthiere, und fällt den Menschen nie an. Er wohnt vorzüglich in dicken Wäldern, und lauert auf Bäumen seinem Raube auf.

Fig. 4. Der Gepard.
(*Felis Jubata.*)

Der *Gepard* ist ein afrikanisches Raubthier, aber auch in Indien einheimisch. Er ist so grofs als der Kuguar, und seine Haut sehr schön gefleckt. Die Indianer zähmen ihn auch, und brauchen ihn besonders zur Gazellenjagd.

Fig. 5. Die wilde Katze.
(*Felis catus ferus.*)

Die *Katze* ist ursprünglich ein wildes Raubthier, und nur durch lange Gewohnheit erst zum zahmen Hausthiere geworden. Man findet sie jetzt wild in den Wäldern, aber nur in Europa, wo sie dem jungen Wildpret und sonderlich dem Federwild grofsen Schaden thut. Eine wilde Katze ist meistens 2 Fufs lang, und hat langes Haar.

Fig. 6. Der Serval.
(*Felis Serval.*)

Der *Serval* hält das Mittel zwischen der wilden Katze, die er auch an Gröfse übertrifft, und dem Luchse. Er wohnt in Ostindien und Tibet, in gebirgigten Gegenden. Sein Aufenthalt ist meist auf Bäumen. Er flieht den Menschen, wenn er nicht gereizt wird, und ist so wild, dafs er sich nie zähmen läfst.

Fig. 7. Der Luchs.
(*Felis Lynx.*)

Der *Luchs* ist dritthalb Fufs lang, und kommt an Gröfse einem Fuchse bey. Er lebt vorzüglich noch im nördlichen Europa, in Norwegen, Schweden, Rufsland, Pohlen und Österreich, in öden gebirgigen und waldigen Gegenden, in Klüften und Felsenhöhlen, in deren Ermanglung er sich weite Baue in die Erde gräbt. Er ist ein dem kleinen sowohl als grofsen Wilde sehr schädliches Raubthier, hat ein aufserordentlich scharfes Gesicht, und lauert den Hirschen, Elend- und Rennthieren auf den Bäumen auf, springt, wenn sie darunter weggehen, ihnen auf das Genicke herab, und reifst sie nieder.

BÊTES FEROCES
DE TOUTES LES PARTIES DU MONDE.

Fig. 1. Le Jaguar.
(Felis Onca.)

Le *Jaguar* est le tigre du nouveau monde; on le trouve au Sud de l'Amérique, sur-tout dans la Guyane, au Paraguai, au Bresil et dans la Patagonie. Il possède, quand il va butíner, toutes les propriétés du tigre, mais il est beaucoup plus petit et plus faible, n'ayant qu'environ deux pieds et demi de longueur. Il s'avance la nuit jusque dans les villages et les villes, pour y prendre des poules, des chiens et d'autres petits animaux, et emporte quelquefois aussi des enfans en cette occasion. Il est dangereux au crocodile même, qui n'est pas moins redoutable pour lui; car quand il vient à l'eau pour y boire, le crocodile met la tête hors de l'eau pour le prendre, sur quoi celuici lui donne de ses griffes dans les yeux, et est antrainé par le crocodile au fond de l'eau, où ils périssent ordinairement tous deux.

Fig. 2. L'Ozlot.
(Felis Pardalis.)

Il est presque de la grandeur du Jaguar, et se trouve pareillement dans l'Amérique méridionale, et sur-tout au Mexique. Il est très dangereux au jeunes bêtes à cornes et aux bêtes fauves, qu'il épie de dessus les arbres, auxquelles il suce le sang, après les avoir terrassées; mais il craint l'homme, et fuit à l'aspect des chiens.

Fig. 3. Le Kuguar.
(Felis Concolor.)

Le *Kuguar* est également naturel à l'Amérique où il se trouve dans presque tous les royaumes. Il a environ trois pieds et demi de longueur; la couleur de son corps est un roux-brun, sans aucune tache. C'est un des animaux féroces timides; jamais il n'attaque l'homme. Il aime sur-tout les forêts épaisses où il épie sa proie de dessus les arbres.

Fig. 2. Le Gépard.
(Felis Jubata.)

Le *Gépard* est une bête féroce de l'Afrique, qui cependant est aussi naturelle aux Indes. Il est aussi grand que le Kuguar, et sa peau est très joliment tachetée. Les Indiens l'apprivoisent, et s'en servent sur-tout à la chasse des gazelles.

Fig. 5. Le Chat sauvage.
(Felis catus ferus.)

Le *Chat* est originairement une bête sauvage et féroce; ce n'est que par une longue habitude qu'on est parvenu à l'apprivoiser et à en faire un animal domestique. On le trouve sauvage dans les bois, mais uniquement en Europe, où il fait beancoup de dommage aux jeunes bêtes fauves et sur-tout à la volaille. Le chat sauvage a la plûpart du tems 2 pieds de longueur et de longs poils.

Fig. 6. Le Serval.
(Felis Serval.)

Le *Serval* tient le millieu entre le chat sauvage, qu'il surpasse en grandeur, et le Lynx. Il habite les contrées montagneuses des Indes orientales et du Tibet. Il se tient presque toujours perché sur les arbres. Il fuit l'homme quand on ne le harcéle pas, et et si sauvage qu'on ne peut l'apprivoiser.

Fig. 7. Le Lynx ou Loup Cervier.
(Felis Lynx.)

Le *Lynx* a deux pieds et demi de longueur, et approche de la grandeur du renard. Il se trouve sur-tout au nord de l'Europe, dans la Norvège, la Suède, la Russie, la Pologne et l'Autriche, dans les contrées dèsertés, montagneuses couvertes de forêts, où il se tient dans les tanières et les cavernes, au défaut desquelles il se construit de vastes terriers dans la terre. Il est extrêmement dangereux au petit et au grand gibier. Sa vue est extraordinairement perçante. Il se perche sur les arbres pour épier les cerfs, les élans et les rennes, sur le cou desquels il lesélance quand ils viennent à passer, et qu'il terrasse.

PLANTAE REGIONUM CALIDARUM.

Fig. 1. Olea.

(*Olea Europaea.*)

Utilissimae hujus arboris patria sunt regiones Europae calidiores, nempe Portugallia, Hispania, pars meridionalis Austriae, Galliae et Italiae. In eam fere magnitudinem exsurgit, qua prunus nostra: stipes ei est nodosus; folia salicum foliis similia: ceterum semper virens, florem profert album tenuemque. Fructus illius, olivae scilicet maturae, sunt colore fusco rubro temperato, et formam speciemque prunorum minorum referunt: expressi vero, notum illud olivarum oleum praebent, cujus in exprimendo variae prodeunt species. Preli pressus primus ac levior purissimum, candidissimum, optimique saporis suppeditat oleum, *virgineum* vulgo appellatum: pressus alter acriorque, jam nucleos olivarum conterens, oleum elicit deteriori sapore, nempe *ordinarium*: pressu denique tertio acerrimoque vilissimum exprimitur oleum, quod nutriendis lucernis inservit, nec inter merces quoquam dimittitur. Ex cunctis olei generibus *Ulyssipponense*, *Provinciale* et *Benacense*, quod ad lacum Benacum in Italia (*Lago di Garda*) nascitur, praestantissimum habetur purissimumque. Solent in supra dictis regionibus oleo ungere cibos singulos, ac praeter usum hunc domesticum liquor iste maxima illis terris commoda ex mercatura praestat.

Olivae semimaturae etiam aqua salsa condiuntur, atque ita praeparatae ac diversis cibis permixtae comeduntur.

Fig. 2. Arbor Cacao.

(*Theobroma Cacao.*)

Arbor haec nobis cognitu digna est propterea, quod ex fabis seu semine illius *Ciocolata* nostra praeparatur. Americae tractus torridos patriam habet, ubi, praesertim in Hispanorum coloniis, nascitur et magni in mercatura est ponderis. Crassa est octo fere pollices, alta vero pedes 12; folia citri foliis sunt similia. Paniculas habet florum minutorum, sed ex singulis harum panicularum nonnisi unus plerumque fructus enascitur, seu siliqua pulposa, melonis fere magnitudine, sed oblonga, acuminata, sulcata ac verrucosa, initio flava, sed postquam maturuit, purpurea. Pulpam habet mollem albamque, esculentam quidem, sed non exquisiti saporis. Praecipuum vero in hoc fructu sunt fabae, quarum saepe 20 aut 100 in eo latent. Hae glandem minorem magnitudine aequant, et singulae pellicula tenui, dura, ac oleosa vestitae sunt. Atque hae fabae primum torrentur, post super saxum fervidum in pultis speciem conteruntur, demum vanilla aliisque aromatibus miscentur, atque hoc pacto *Ciocolata* ex iis praeparatur. Fabae Cacaonis, si tostae, mola contritae, in aqua coctae, cum flore lactis et sacharo in modum Coffeae bibantur, potum valde salubrem, nutriendo idoneum et minus fervidum, quam est Coffea, jentaculo praebent.

MELEG TARTOMÁNYBÉLI NÖVEVÉNYEK.

1. Kép. Az Olajfa.
(*Olea Europea.*)

A' nagy haſznú olajfának hazája Európának melegebb tartományjai, ú. m. Portugallia, Spanyol orſzág, Frantzia és Olaſz orſzágnak deli reſzei. Nagysága ollyan forma, mint nálunk a' ſzilvafanak; fájának dereka tele bütykökkel, levelei a' füzfáéhoz sokat hasonlítnak; télen nyáron zöld, 's kitsín fejér virága van a). Kökény forma rötbarna gyümöltseiből sajtoljak az esmeretes faolajt, mellyből a' préselés közben többféle jóságú olaj válik. Az elsö sajtolás legtiſztább olajt ád, melly jó ízü, tiſzta fejér, és *ſzüz olajnak* neveztetik; a' második keményebb sajtolásból, melly már a' gyümöltsnek a' magvát is ízéllyelzúzza, valamivel alábbvaló nemü olaj leſz az ízére nézve, vagy az úgy nevezett közönséges faolaj; a' harmadik legkeményebb sajtolás után aláváló olaj tsorog, melly tsak métsbe való, és ezzel nem is ſzoktak kereskedni. Mindenféle olajok között legjobbnak és legtiſztábbnak tartják a' Lisbonai, Provántzi, és Gardatavi olajat, melly utólsó Olaſz orſzágban a' Garda tava körül terem. A' fenn nevezett orſzágokban minden ételt olajjal kéſzítnek zsír helyett, és még ezen házi haſznán kivül felette nagy kereskedést is üznek azzal a' lakosok.

Az olajfa gyümöltsét fele érttében bé is ſzokták tsinálni sós vízbe, 's azután külömbkülömbféle ételek kéſzítésére fordítják.

2. Kép. A' Kakaófa.
(*Theobroma Cacao.*)

A' Kakaófa elöttünk azért nevezetes, minthogy a' tsokoládét annak magvából tsinálják. Hazája Amérikának heves tartományjai, a' hol föképpen a' Spanyol birtokokban terem, kik ezzel nagy kereskedést üznek. Dereka vastagsága mintegy nyóltz hüvelyknyi, magassága 12 lábnyi, 's levele a' tzitromfáéhoz hasonlít. Virágai aprók, bokrosok, és egy illyen kis bokrotskából rendſzerént tsak egy gyümölts, vagy is húsos babhüvely leſz, mellynek nagysága akkora, mint egy kis dinnyének, hanem hoſzſzúkás, hegyes, barázdás és bibirtsós, éretlen korában sárga; ha pedig megérik tsigavér ſzínü. Ennek húsa lágy, fejér, és megehetö, de íze nem igen kellemetes; hanem a' benne lévö babok leghaſznosabbak, 's illyen bab, 20, gyakran 100 is van egyben. Akkorák, mint egy egy kis makk, és mindenikét még egy vékony kemény olajos bör veſzi körül. Ezek azok a' babok, mellyeket megpergelnek vagy pirít. nak, meleg kövön péppé törnek, vaniliával, vagy más füſzerſzámmal öſzvekevernek és azután belöle tsokoládét kéſzítnek. Megpergelve, megörölve ha megfözik mint a' kávét és téjſzínnel, vagy édes téjfellel öſzvekeverik igen egésséges, és tápláló ital kéſzül a' kakaóbabból, 's nem is ollyan hevítö, mint a' kávé früstüknek.

PFLANZEN AUS HEISSEN LÄNDERN.

Fig. 1. Der Ölbaum.
(*Olea europaea.*)

Das Vaterland des wohlthätigen *Ölbaums* sind die heilseren Länder von Europa, Portugal, Spanien, das südliche Östereich, Frankreich und Italien. Er wird ohngefähr so grofs als bey uns ein Pflaumenbaum; sein Stamm ist voller Knoten, seine Blätter gleichen den Weidenblättern sehr; er bleibt immer grün, und hat eine kleine weifse Blüthe a). Seine Früchte, die reifen *Oliven*, welche rothbraun wie kleine Pflaumen aussehen, werden gepreſst, und geben uns das bekannte *Baumöl*, davon in der Freſsung selbst verschiedene Sorten entstehen. Der erste und nur leichte Druck mit der Presse giebt das reinste, wohlschmeckendste, ganz weifse, oder sogenannte *Jungfern-Öl*; der zweyte schärfere Druck, der schon die Kerne der Olive zerquetscht, gibt eine schlechtere Sorte von Geschmack, oder das *ordinäre Baumöl*; der dritte schärfste Druck der Preſse aber giebt das schlechteste Öl, das man blos in den Lampen brennt, und nie im Handel versendet. Unter allen Baumöl-Sorten hält man das *Lissaboner*- das *Provencer*- und das *Gardseer-Öl*, welches in Italien um den *Lago di Garda* wächst, für das beste und reinste. In obgedachten Ländern werden alle Speisen gewöhnlich mit Baumöl geschmälzt, und es ist auſser diesem häuslichen Gebrauche auch noch ein höchst wichtiger Handels-Artikel für dieselben.

Die halbreifen Oliven werden auch mit Salzwasser eingemacht, und auf diese Art zu verschiedenen Speisen gebraucht.

Fig. 2. Der Cacaobaum.
(*Theobroma Cacao.*)

Der *Cacaobaum* ist uns deswegen merkwürdig, weil aus seinen Bohnen oder Saamen die *Chocolate* gemacht wird. Sein Vaterland ist der heifse Strich von Amerika, wo er hauptsächlich in den Spanischen Colonien wächst, und einen wichtigen Handels-Artikel derselben ausmacht. Er ist ohngefähr 8 Zoll dick und 12 Fufs hoch, und sein Blatt gleicht dem vom Citronenbaume. Er hat kleine büschelweifse stehende Blüthen, und aus jedem solchen Büschel entsteht gemeiniglich eine einzige Frucht, oder fleischige Schote, die etwa so grofs als eine Melone, aber länglich, spitzig, gefurcht und warzig ist, anfangs gelb, reif aber purpurroth aussieht. Sie hat ein weiches, weifses Fleisch, das zwar esbar ist, aber nicht sonderlich schmeckt; das Wichtigste aber sind die *Cacao-Bohnen*, deren oft 20 bis auf 100 darinn sitzen. Sie sind so grofs als eine kleine Eichel, b) und jede hat noch eine dünne, harte, ölichte Haut um sich. Diese Bohnen sind es, die man röstet, auf einem heifsen Steine zu einem Breye zerreibt, mit Vanille und andern Gewürzen mischt, und auf diese Art die *Chocolate* daraus bereitet. Geröstet, gemahlen, gekocht und wie Caffee mit Rahm und Zucker getrunken, geben die Cacao-Bohnen auch ein sehr gesundes, nahrhaftes und minder hitziges Getränk, als der Caffee, zum Frühstücke.

PLANTES DES PAYS CHAUDS.

Fig. 1. L'Olivier.

(*Olea europaea.*)

La patrie du bienfaisant *Olivier* sont les pays chauds de l'Europe, le Portugal, l'Espagne, le midi de la France, de l'Italie et de l'Autriche. Il parvient à peu près à la hauteur d'un de nos pruniers; son tronc est noueux, et ses feuilles ressemblent beaucoup à celles du saule; il est toujours vert et porte une petite fleur blanche a). On exprime le suc de ses fruits, des olives mûres, qui sont d'un brun rougeâtre comme de petites prunes, et l'on retire de cette expression une huile, connue sous le nom *d'huile d'olive*, et dont il existe différentes sortes au pressoir même. Celle que fournit la première pression, qui est ordinairement légère, est la plus pure, du meilleur goût et tout à fait blanche; on lui donne le nom *d'huile vierge*; la seconde pression, plus forte que la première, et qui écrase déja les noyaux des olives, donne une huile de moindre qualité, c'est *l'huile d'olive ordinaire*; elle n'est pas d'aussi bon goût que la précedente; enfin la troisième et la plus forte pression procure la plus mauvaise huile, qu'on consume dans les lampes et qui n'entre jamais dans le commerce. De toutes les différentes sortes d'huile d'olive celle de *Lisbonne*, de *Provence* et du *Lac de Garde*, qui croît en Italie sur les bords du lac de ce nom, passe pour la meilleure et la plus pure. Dans les pays ci-dessus mentionnés on se sert d'olive au lieu de beurre et de graisse, et outre cet usage domestique, on en fait encore un très grand commerce.

On confit dans de l'eau de sel les olives à demi-mûres, qui de la sorte se mangent avec différens mets.

Fig. 2. Le Cacaotier.

(*Theobroma Cacao.*)

Cet arbre mérite notre attention, parce que c'est de ses fèves ou de sa semence qu'on prépare le *Chocolat*. Sa patrie est l'Amérique méridionale, où il croît sur-tout dans les colonies espagnoles, qui en font un commerce fort considérable. Il a environ 8 pouces d'épaisseur et 12 pieds de haut, et sa feuille ressemble á celle du citronier. Il porte de petits bouquets de fleurs, et chacun de ces bouquets ne produit communément qu'un seul fruit ou gousse charnue, à peu près aussi grosse qu'un petit melon, mais oblongue, pointue, sillonnée, variqueuse, jaune d'abord, mais d'un rouge de pourpre à sa maturité. Sa pulpe, qui est molle et blanche, peut à la verité se manger, mais le goût n'en est pas trop agréable. La partie la plus essentielle de ce fruit sont les semences ou fèves, qui s'y trouvent souvent au nombre de 20 jusqu'à 100. Ces fèves sont aussi grosses que de petits glands b), et chacune d'elles est revêtue à l'extérieur d'une pellicule mince, dure et huileuse. On grille ces fèves; on en fait une espèce de bouille sur une pierre chaude; on y mêle de la vanille et d'autres épices, et il en résulte du *Chocolat*. Les fèves de cacao grilées, moulues, bouillies dans de l'eau et prises avec du sucre et de la créme comme le caffé, fournissent, pour le déjeuner, une boisson très saine, très nourrissante, et moins échauffante que le Caffé.

Vierf. Thiere. VIII. Anim: quadrup. VIII. Quadruped. VIII.

Fig. 2.

Fig. 1.

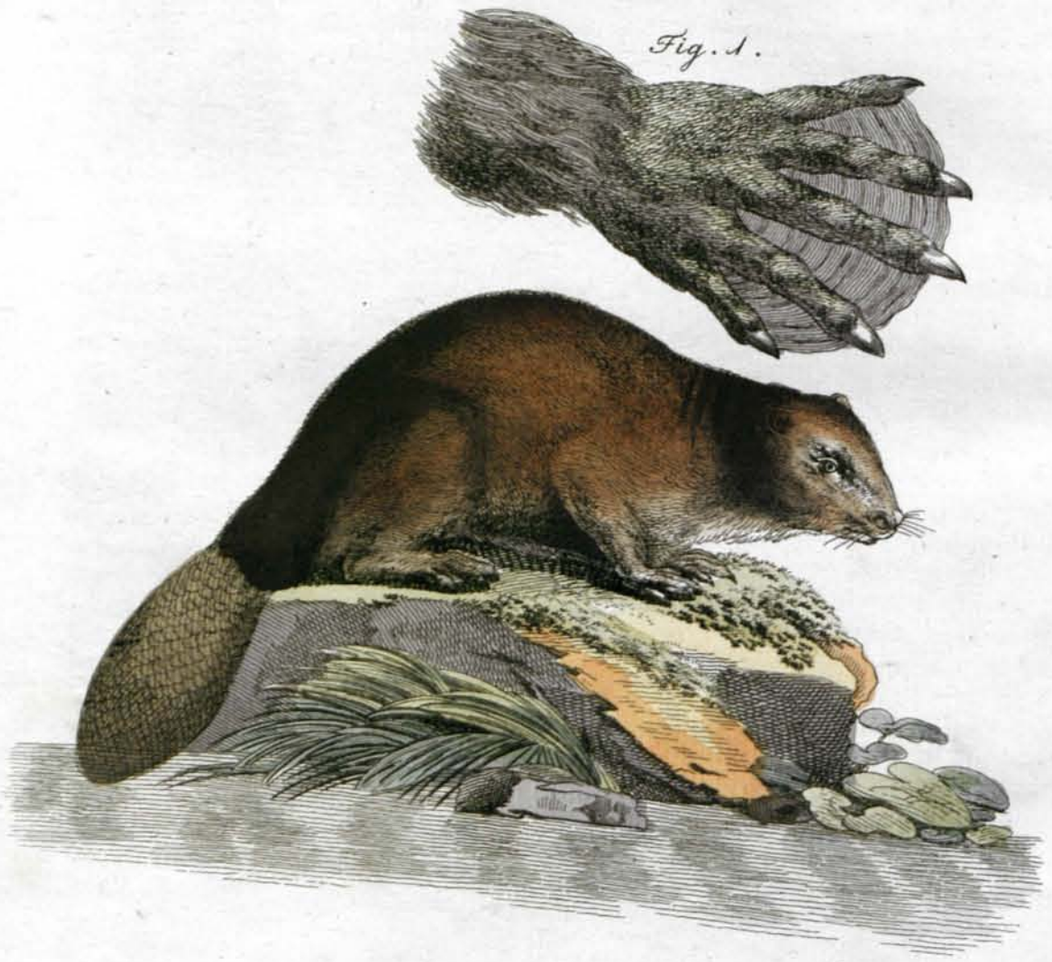

G. u. G. von. Jac. X. Schmuzer.

CASTOR.

Castor (*Castor Fiber*) ad animalia solertissima cognituque dignissima pertinet. Tam in frigidis quam temperatis Europae, Asiae Americaeque partibus vivit, in illa tamen rarior quam in his ultimis. Frequentissimi in locis desertis Americae borealis ad ripas magnorum amnium reperiuntur.

Longitudo Castoris ad pedes 2 et dimidium aut 3 extenditur, praeter caudam, quae fere dimidium hujus mensurae explet, et, lata, perquam carnosa et squamis obducta, solaque ex toto animali esculenta, carnis piscinae saporem refert. Crura habet breviora, anteriora quidem Fig. 2. valde parva, absque pelle ad natandum idonea; posteriora vero Fig. 1. multo majora, et pelle natatoria instructa, adeo ut eorum et caudae ope dexterrime natet, et aquas subeat. Color pellis est qualis castaneae: sed penitus nigri etiam et albi reperiuntur. Pellis hujus summum in mercatu momentum est, tum quia ad exornandas et subsuendas intus vestes inservit, tum propter pilos molles ac nitescentes, e quibus partim subtiles pilei, quos *castoreos* vocant, partim panni castorei molles tenuesque, chirothecae et tibialia praeparantur. In cruribus posterioribus sub cauda sacculis quibusdam folliculisque inclusum gerit *Castoreum*, pingvedinem quamdam cerae similem, medicamen salubre suppeditantem.

Amat Castor loca solitaria, tranquilla, silvis densis obsita, ubi in civitatibus, ut ajunt, rite constitutis ad 200 communiter vivunt. Ex omnibus, quae foetus suos lactant, animalibus nullum tam vehementi instinctu naturae ad operandum impellitur, majorive artificio, ut narrant, habitaculum sibi construit, quam Castor; namque non modo in cavis ripis, lutrae more, agit cuniculos, sed justam sibi domum aedificat, contignationibus atque conclavibus instructam, ad quam exstruendam maximas arbores dejicit ac praeparat. Locum arci huic suae aquas in profundis fluviorum sinibus deligit umbrosas lenteque fluentes. Ne vero vadosae ibi fieri possint aquae; ante omnia infra aedes exstruendas aggerem transversum per fluvium construit, quem stupendo prorsus artificio et labore molitur. Hujus aggeris fundamentum ex arborum truncis constat, ad quos pali, adversus fluvium inclinati, defiguntur: dein agger, ipse, 4 aut 5 pedum latitudine, e ramis contextis, terra argillaque permixtis, tanta soliditate exstruitur, ut in longum tempus perduret.

Haec habitacula, aliquando singulatim posita, aliquando vero 10, 12 immo plura collecta, reperiuntur, et amplitudine differunt. Ambitus eorum forma est ovata aut rotunda, ad spatium 30 pedum excurrens: altitudo autem ad 8 saepe et plures pedes exsurgit.

Ad istas etiam habitationes fundamentum ex arborum dejectarum fragminibus concinne ponitur, iisque parietes situ perpendiculari superstruuntur; super his tectum convexum forma rotunda suspenditur, omniaque ista terra dense obducta constipantur. Talis habitatio tres plerumque contignationes habet, unam subter aquam, in illius superficie alteram, tertiam vero super aquam elevatam. Ad singulas harum contignationum bini patent aditus, alter ex ripa, ex aquae fundo alter.

Victitat Castor viridi cortice populi, salicis, betulae, porro diversis plantis atque arundine; praeterea piscibus et cancris vescitur. Ceterum validis retibus, nassis, decipulis canibusque capitur.

A' KÁSZTOR HÓD.

Igen nevezetes állat a' Káſztor mesterséggel telyes tulajdonságairól, mellynek hazája Európának, Azsiának és Amérikának, mind hideg, mind mérséklett tartományjai. Legnagyobb ſzámmal találtatnak még éjſzaki Amérikában, a' nagy folyó vizek partjai körül lévő puſztákon.

Hoſzſzasága a' Káſztornak harmadfél 's néha három lábnyi farka nélkül, melly, tsak nem felényi hoſzſzaságú mint maga, ſzéles, igen húsos, és pikkelyes, belölle tsak ez enni való, és hal ízű. Lábai rövidek, kivált a' két elsö (2. Kép), mellyen úſzó hártya sints; hanem a' hátulsó lábai (1. Kép.) sokkal nagyobbak 's újjai úſzó hártyákkal egybe vannak foglalva, úgy hogy ezzel, és a' farkával igen jól úſzik 's a' víz alá le is bukhatik. Bőre geſztenye ſzínű, hanem vannak egéſzen feketék, fejérek is. A' börével igen nagy kereskedést üznek, mint prém börrel, főképpen pedig azért, minthogy annak ſzép, puha, és fényes ſzőréből, réſzſzerént az úgy nevezett selyem kalapok, réſzſzerént finom puha Hód ſzör poſztók, keſztyük és harisnyák kéſzíttetnek. A' Káſztornak hátulsó lábain a' farka alatt bizonyos tömlötskében találtatik az úgy nevezett hódzsír; melly kövérség, hasonló a' viaſzhoz, és haſznos orvosságra fordíttatik.

A' Káſztor magános, tsendes, sürü, erdös és vizenyös helyeket ſzeret, a' hol egéſz társaságban élnek néha 200-an is együtt. Semmiféle emlösállatban nints annyi terméſzeti öſztön a' munkásságra és egy sem kéſzít magának mesterségesebb lakhelyet ennél. Mert ez, nem tsak a' part üregét kéſzíti el magának lakóhelyül mint a' vidra, hanem tulajdonképpen való házakat is épít magának emeletekre és kamarákra feloſztva, melly végre a' legnagyobb élöfákat is leejti derekáról 's a' végre elkéſzíti. Lakhelyének épitésére árnyékos, és tsendesen folyó víznek méj öblét válaſztja: hogy pedig ott a' vize meg ne apadhasson, elöſzör is gátot rak a' folyó vízen kereſztül a' víz öblön alól, mellyet bámulásra méltó mesterséggel és fáradsággal kéſzítget. Ezen gátnak allya fa derék darabokból all, mellyek mellé tartóztató karókat ás bé, még pedig a' víz folyása ellen arányozva; ezután 4--5 réfnyi vastagságra bé fonnya a' gátot veſzſzőkkel, ennek közeit gyúrt sárral és agyaggal olly sürüen megtömi, hogy ez sokáig tart.

Hajlékaik néha magánosan vagynak ſzerte ſzéllyel, néha pedig 10--12 's több is van együtt, mellyeknek nagyságok külömbkülömbféle. Az illyen hajléknak kerülete, vagy hoſzſzúkás vagy kerek 's mint egy 30 lábnyi, valamint a' magassága is némellyiknek 8 láb 's több is ſzokott lenni.

Ennek feneke ismét faderék darabokból van igen jó rendel öſzve rakva, mellyre felfelé egyenesen álló falak rakatnak körös körül, ezeken bólt hajtás forma fedél kéſzül, 's mind ez gyúrt sárral sürüen bé van tapaſztva. Egy illyen hajléknak rendſzerént három rekeſzſze van, egy a' víz alatt, egy a' víz ſzínével arányosan, egy azon felyül, és mindeniknek két béjárása van, egyik a' part felöl, másik a' víz feneke felöl.

A' Hódnak eledele a' zöld nyárfának, füzfának, és nyirfának kérgéből és mindenféle növevényekbol 's kákákból áll, megeſzi a' halakat és rákokat is. A' Káſztort erös hálóval varsával tsaptával vagy törrel és kutyákkal ſzokták fogni.

DER BIBER.

Der *Biber* (*Castor Fiber*) ist eins der kunstreichsten und merkwürdigsten Thiere. Er ist ein Bewohner der kalten sowohl als gemäſsigten Länder von Europa, Asien und Amerika. Am zahlreichsten werden sie noch in Nordamerika in wüsten Gegenden an den Ufern groſser Flüsse gefunden.

Der Biber ist ohngefähr dritthalb bis 3 Fuſs lang, ohne seinen fast halb so langen, breiten sehr fleischigten und mit Schuppen besetzten Schwanz, der allein von dem Thiere eſsbar ist, und wie Fischfleisch schmeckt. Die Beine sind ganz kurz, die vorderen Fig. 2. sehr klein, und ohne Schwimmhaut, die hinteren aber Fig. 1. weit gröſser und mit einer Schwimmhaut versehen, so daſs er vermittelst derselben und seines Schwanzes vortrefflich schwimmen und untertauchen kann. Die Farbe seines Fells ist kastanienbraun; es gibt aber auch fast ganz schwarze und weiſse. Sein Fell ist ein sehr wichtiger Handelsartikel, sowohl als Pelzwerk, vornehmlich aber auch wegen seiner schönen weichen und glänzenden Haare, woraus theils die Hüther die sogenannten feinen *Castorhüthe* machen, theils feine weiche Castortücher, Handschuhe und Strümpfe verfertigt werden. In gewissen Bälglein oder Beuteln an den Hinterfüſsen unter dem Schwanze trägt er das sogenannte *Bibergeil*, ein dem Wachse ähnliches Fett, das als eine heilsame Arzney gebraucht wird.

Der Biber liebt einsame, stille, dickwaldige, wasserreiche Gegenden, und lebt da in ganzen Republiken von eins bis 200 zusammen. Kein Säugthier hat mehr Instinct zur Arbeit und bereitet seine Wohnung kunstreicher als der Biber. Er macht sich nicht nur einen Bau in das hohle Ufer, wie die Fischotter, sondern bauet sich ein ordentliches Haus mit Etagen und Kammern, und fällt und bearbeitet dazu die gröſsten Bäume. Zur Anlegung seiner Burg wählt er ein beschattetes, langsam flieſsendes Wasser in tiefen Buchten der Flüsse. Damit ihm aber das Wasser da nicht zu niedrig werden kann, führt er zuförderst unterhalb der zu bauenden Wohnung einen Damm quer durch den Fluſs, den er mit erstaunlicher Kunst und Mühe verfertigt. Der Grund davon besteht aus Stücken von Baumstämmen, an welche Pfähle, und zwar schräg gegen den Fluſs eingestossen sind; hierauf wird der Damm 4 bis 5 Ellen dick von geflochtenen Zweigen und dazwischen gekneteter Erde und Letten so dicht aufgeführt, daſs er eine lange Dauer hat.

Die Wohnungen liegen zuweilen einzeln, zuweilen 10, 12 und mehrere beysammen, und sind von verschiedener Gröſse. Der Umfang derselben ist oval oder rund, bis 30 Fuſs, so wie die Höhe oft 8 und mehr Fuſs hat.

Der Grund wird wiederum von Stücken gefällter Bäume sehr ordentlich gelegt, die Wände senkrecht darauf aufgeführt, ein rundes Dach darauf gewölbt, und alles mit Erde dicht überzogen und ausgeknetet. Solch eine Wohnung hat gewöhnlich 3 Geschosse, eins unter dem Wasser, eins dem Wasser gleich, und eins über dem Wasser, und jedes 2 Zugänge, einen vom Ufer, und den andern vom Grunde des Wassers.

Der Biber nährt sich von der Rinde grüner Espen, Weiden, Birken, von allerhand Kräutern und Schilf, frisst auch Fische und Krebse. Man fängt ihn in starken Netzen, Reusen, Fallen und mit Hunden.

LE CASTOR.

Le *Castor* est un des animaux les plus industrieux et les plus dignes de notre attention. Il habite les pays froids et tempérés de l'Europe, de l'Asie et de l'Amérique. Les lieux où on le trouve encore en plus grand nombre sont les contrées désertes de l'Amérique septentrionale, sur les bords des grands fleuves.

Cet animal a environ 2 1/2 ou 3 pieds de long, sans y comprende sa queue, qui est à peu près moitié aussi longue, large, très charnue et recouverte d'écailles. Cette queue est la seule partie mangeable du Castor. Elle a le goût du poisson. Le Castor a les pattes fort courtes; celles de devant Fig. 2. sont très petites et sans membrane; celles de derrière, Fig. 1. sont beaucoup plus grandes et les orteils en sont réunis par une membrane, par le moyen de laquelle et à l'aide de sa queue le Castor nage et plonge parfaitement bien. La couleur ordinaire de sa peau est un brun-châtain; il y en a cependant encore de presque entièrement noirs et de blancs. On fait un très grand commerce de cette peau, considérée comme pelleterie, mais sur-tout à cause de ses beaux poils doux et luisans, dont les chapeliers emploient une partie à fabriquer les chapeaux que nous appellons *Castors fins*, et dont on fait aussi de fins draps de castor, des gans et des bas. Le castor porte sous la queue près des pieds de dèrrière et dans de certaines poches ou bourses, une espèce de graisse assez semblable à de la cire, qu'on appelle *Castoreum*, et qu'on employe comme un médicament salutaire.

Les castors aiment les contrées solitaires, tranquilles, couvertes d'épaisses forêts, et ou il y a beaucoup d'eau; ils y forment de vraies républiques et vivent souvent jusqu'au nombre de 200 ensemble. Aucun animal quadrupède n'a plus d'instinct pour le travail et ne prépare son habitation avec plus d'art que le castor. Il se fait non seulement un terrier dans les creux qui se trouvent sur le rivage, comme la loutre, mais il se construit encore une maison à plusieurs étages et avec différens appartemens, et abat à cet effet les plus grands arbres, qu'il travaille aussi lui même. Il choisit, pour la construction de son édifice une eau ombragée, basse, qui coule lentement dans les baies profondes des fleuves. Mais afin que l'eau ne lui manque pas, il éléve d'abord au dessous de l'endroit, où il veut construire son habitation, une digue oblique à travers le fleuve, et y met un art et des soins étonnans. Le fondement de cette digue est composé de troncs d'arbres, près desquels des pieux sont enfoncés obliquement contre le courant de l'eau; sur ce fondement s'éléve une digue de 4 à 5 aunes d'épaisseur, et faite de branches entrelacées, de terre pêtrie et d'argille, et si solide qu'elle dure fort longtems.

Ces habitations sont quelquefois isolées quelquefois aussi on en trouve 10 à 12 et même plus, les unes auprés des autres et de différentes grandeurs. Leur contour, qui est rond ou oval, a jusqu'à 30 pieds de circonférence, et leur hauteur est souvent de 8 pieds et plus.

Le fondement de ces habitations est aussi très régulier, fait de morceaux d'arbres coupés par les castors. Sur ces morceaux s'élévent des parois perpendiculaires, recouverts d'un toit rond et vouté, et le tout est enduit d'une couche épaisse de terre pétrie. Une semblable habitation a d'ordinaire trois étages, l'un sous l'eau, le second eu niveau de l'au, et le troisième au dessus, et chaque étage a deux issues, l'une sur le rivage et l'autre au fond de l'eau.

Le castor se nourrit d'écorce de tremblet, de saules, de bouleaux verts, de toutes sortes d'herbes et de roseaux; il mange aussi du poisson et des écrevisses. On le prend dans des filets forts, des nasses, des piéges et avec des chiens.

Fig. 1.

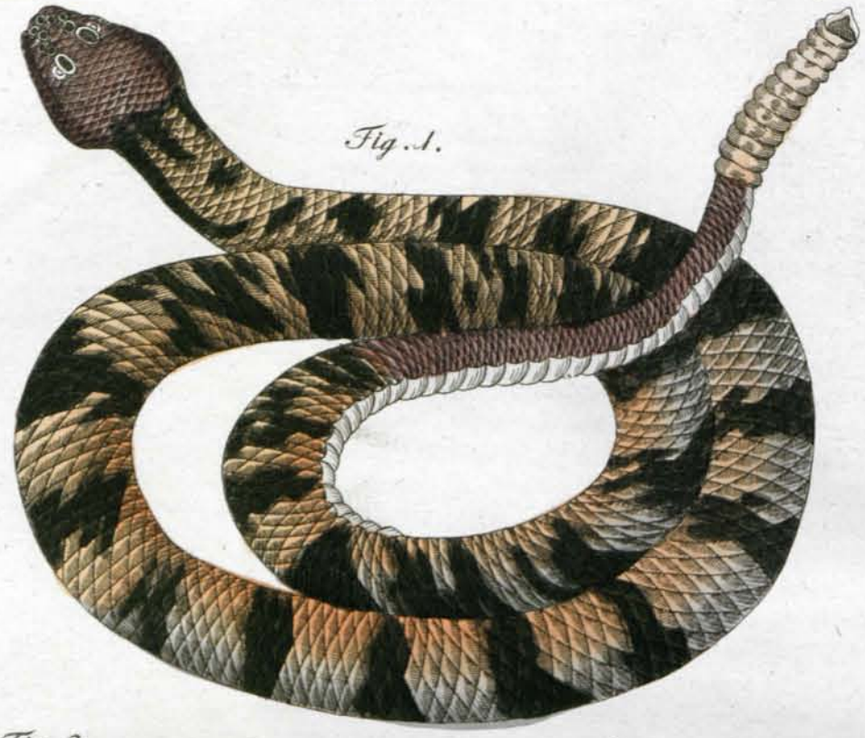

Fig. 3.

Fig. 2.

F. X. Sch.

SERPENTES.

Serpentes vulgo venenati reputantur: sed eorum vix decima pars vere venenata est. Horum vero venenum acri et corrodente quodam humore constat, qui vesicula parva sub duobus dentibus mobilibus continetur, ab iisque cum ipso morsu vulneri inspergitur. Serpentes vel sunt *terrestres*, vel *aquatici*. Ex posteriorum numero nullus est venenatus; quin immo plerique etiam comeduntur.

Serpentes ova pariunt, quasi filo conserta ordinataque: sed viperae vivos foetus ponunt. Veterem pellem quotannis exuunt, ex ea tanquam ex vagina prorepentes. Lingua illis duplex est, quam celeriter longeque vibrantes exserunt, eaque ad captanda insecta utuntur; his enim plerumque victitant. Omnes fere serpentes terrestres squamis ac veluti scutulis tecti sunt; aquatici vero laevem et lubricam habent pellem, deorsum in tergo ad speciem cristae se contrahentem.

Serpentum terrestrium nobis cognitorum venenatissimi sunt *Crotalus* et Coluber Najas.

Fig. 1. Crotalus.

(Crotalus horridus.)

Ad viperarum genus spectat, earumque maxima est et terribilissima; nam saepe ad longitudinem 8 pedum extenditur, et morsus ipsius, si nervum tetigerit, intra pauca minuta certissime necat. In omnibus regionibus et insulis torridis Asiae Americaeque vivit. Tarditate et somnolentia cunctos fere serpentes vincit, nec praeter praedam suam quidpiam invadit, nisi irritatus. In extremitate caudae vesicas gerit duodecim corneas sibi ipsis superinductas (Fig. 3.) quae, dum serpit aut movetur, crepitantem edunt sonitum, ac de ejus praesentia monent. In India non raro clam in domos illabitur, sed plerumque a domesticis animalibus detectus, anxio ab iis clamore proditur. Eum omnes bestiae, quadrupedes volatilesque, odio prosequuntur, et, simul ipsum detexere, statim, velut noctuam minores aves, cum ingenti vociferatione insectantur atque exagitant. Hinc Indorum fluxit superstitio, a Crotalo sciuros et aviculas in arboribus, sub quibus ipse cubet, ita oculis fascinari, ut ultro ad eum descendant, ejusque praeda fiant. Sed veritati consentaneum hoc est: sciuros aviculasque, quamprimum infensum sibi Crotalum animadvertere, coeco furore ac vociferantes, ut e. g. noctuam, eum insectari, imprudentesque tam prope ad ipsum accedere, ut illos serpens facile comprehendere possit.

Fig. 2. Mural seu Hydrus.

(Muraena pinnis adiposis.)

Pellem habet laevem, nitidissime quasi marmoratam. Crassitudine robusto viri brachio par est, ac praesertim in mari septemtrionali circa Norvegiam vivit, ubi complures ulnas longus reperitur. Ut supra monuimus, venenatus non est, et ad edendum idoneus.

KÍGYÓK.

Azt tartják közönségesen, hogy a' kígyók mérgesek; de ezt azoknak tized réſzéről is alig lehet állítani. Ezen mérgek a' kígyóknak valamelly erös maró nedvességből áll, melly két mozgó fogok alatt egy kis hójagotskában van, 's harapások közben a' sebbe egyſzersmind ezt is bélövellik. Vannak ſzárazi és vízikígyók is, 's ezen utólsók között egy sints mérges, és ezeket többnyire meg is eſzik.

A' Kigyók tojni ſzoktak, 's tojássaik egymásba ragadnak, éppen úgy mintha fel vólnának füzve; ellenben a' viperák eleveneket fiadzanak. A' kígyók, minden eſztendöben elvetik a' böröket, mellyekből mint valamelly tsöből kimáſznak. Nyelvek hoſzſzú és kettös, mellyet nagy hírtelenséggel ki ötögethetnek, 's mellyel rendes eledeleket a' bogarakat könnyen elkaphatják. Tsak nem minden ſzárazi kígyók pikkelyes börüek; a' vízi kígyóknak ellenben tsak síma síkos börök van, melly a' hátokon végig éles fésü formára öſzvevonúl.

Az esmeretes ſzárazi kígyók között legmérgesebb a' tsörgökígyó, és a' pápaſzemes kígyó.

1. Kép. A' rettenetes tsörgö kígyó.

(*Crotalus horridus.*)

Ez a' viperák közé tartozik azok között is legnagyobb és legrettenetesebb, mert hoſzſza gyakran nyóltz lábnyi, 's harapása haeret ér kevés minúták alatt halált okoz. Találtatik Amérikának és Azsiának minden meleg tartományaiban és ſzigeteiben. Ez minden kígyók között leglustább és aluſzékonyabb, meg sem támad semmit prédáján kivül, hanemha bántják. Farka hegyén van 12 egymásba tolódható ſzarunemü hójag (3. Kép.) mellyek midön máſz vagy mozog tsörögnek és jelenlétét elárúljak. Gyakran megesik Indiában, hogy a' házakba is bé máſz, de a' házi állatok félelmes ordításokra többnyire éſzre vevödik. Minden négy lábú állatok és madarak annyira gyülölik ezt a' kígyót, hogy mihelyt valahol éſzre veſzik ſzüntelen való kiabálásokkal üzik, éppen úgy mint az apró madarak a' baglyot. Innen eredhetett az Indusok között az a' mendemonda, hogy ezek a' kígyók a' felettek lévö fákon a' mókusokat és apró madarakat megígézik, úgy hogy azok önként lejönnek hozzá, és így neki prédájává leſznek. Annyi ebből igaz, hogy mihelyt a' madarak és mókusok a' tsörgö kígyót éſzre veſzik, mint ellenségeket kiabálásokkal és vak dühösséggel megtámadják, mint a' baglyot, 's illyenkor vígyázatlanságból annyira közelítnek hozzá, hogy a' kígyó könnyen elkapja öket.

2. Kép. A' Múrángolna vagy vízikígyó.

(*Muraena pinnis adiposis.*)

A' Múrángolnának böre síma és igen ſzép márványeres. Ollyan vastag ez mint egy izmos ember karja. Hazája Norvégia körül a' napkeleti tenger, a' hol sok réfnyi hoſzſzaságúakat találhatni. Ez, a' mint feljebb említénk nem mérges, és meg is lehet enni.

SCHLANGEN.

Man hält insgemein die Schlangen für giftig; allein kaum der zehnte Theil davon ist es wirklich; und dieses ihr Gift besteht in einem scharfen ätzenden Safte, der in einer kleinen Blase unter zwey beweglichen Zähnen liegt, und von ihnen mit dem Bisse zugleich in die Wunde gespritzt wird. Es giebt *Land- und Wasser-Schlangen.* Unter letzteren ist keine einzige Art giftig, und die meisten davon werden gegessen.

Die Schlangen legen Eyer, die wie an eine Schnur gereiht sind; die Vipern hingegen gebähren lebendige Jungen. Jährlich legen sie einmahl ihre alte Haut ab, aus der sie, wie aus einer Röhre, herauskriechen. Sie haben eine lange doppelte Zunge, die sie schnell und weit herausschlagen können, und die ihnen zum Fangen der Inseckten, davon sie sich gröſstentheils nähren, dient. Fast alle Landschlangen haben Schuppen oder Schilder, die Wasserschlangen hingegen blos eine glatte schlüpfrige Haut, die sich auf dem Rücken hinunter in eine Art von scharfen Kamm zusammenzieht.

Die giftigsten unter den Landschlangen, die man kennt, sind die *Klapper-* und die *Brillenschlange.*

Fig. 1. Die Klapperschlange.

(*Crotalus horridus.*)

Sie gehört unter die Vipern, und ist darunter die gröſste und fürchterlichste; denn sie ist oft 8 Fuſs lang, und ihr Biſs tödtet, wenn er eine Ader trift, immer in wenigen Minuten. Sie lebt in allen heiſsen Ländern und Inseln von Amerika und Asien. Sie ist gewöhnlich die trägste und schläfrigste unter allen Schlangen, und greift, auſser wenn sie beunruhigt wird, nichts als ihren Raub an. An der Spitze des Schwanzes hat sie 12 in einander geschobene, hornartige Blasen, (*Fig. 3.*) welche, wenn sie kriecht oder sich bewegt, ein klapperndes Geräusch machen, und vor ihrer Gegenwart warnen. Sie schleicht sich in Indien sehr oft in die Häuser, wo sie aber von den Hausthieren gemeiniglich durch ihr ängstliches Geschrey entdeckt wird. Alle vierfüſsige Thiere und Vögel haſsen und verfolgen sie mit Geschrey, so bald sie sie entdecken, so wie die kleinen Vögel eine Eule. Daher kommt auch der Aberglaube der Indianer, daſs sie durch ihren Blick die Eichhörnchen und kleinen Vögel auf den Bäumen, unter welchen sie läge, bezaubern könne, daſs sie selbst zu ihr herunter kommen, und ihre Beute werden müſsten. Das Wahre davon ist, so bald die Vögel und Eichhörnchen die Klapperschlange, als ihren Feind, gewahr werden, verfolgen sie sie mit Geschrey und blinder Wuth, wie z. E. eine Eule, und kommen ihr dadurch aus Unvorsichtigkeit so nahe, daſs die Schlange sie leicht fangen kann.

Fig. 2. Der Mural oder die Wasserschlange.

(*Muraena pinnis adiposis.*)

Die Haut des *Murals* ist glatt und sehr schön marmorirt. Er ist so dick wie ein starker Mannsarm, lebt vorzüglich in der Nord-See um Norwegen, wo man ihn von vielen Ellen lang findet. Er ist, wie schon oben gedacht, nicht giftig, und kann selbst gespeiset werden

SERPENS.

Les *Serpens* passent en général pour être venimeux ; mais il n'yen a que la dixième partie qui le soient effectivement; et ce poison n'est qu'une humeur âcre et mordante, qui se trouve dans une petite vessie au dessous de deux dents mobiles, et qu'ils lancent dans la plaie en mordant, Il existe des serpens *de terre* et des serpens *d'eau*. Parmi ces derniers il n'en est aucun de venimeux, et on les mange pour la plûpart.

Les *serpens* pondent des oeufs, qui semblent enfilés à un fil, tandis que la *vipère* met au monde des petits vivans. Ils se dépouillent chaque année de leur vieille peau, dont ils sortent comme d'un étui. Leur langue est longue et double; ils peuvent la lancer assez loin et avec beaucoup de vitesse; elle leur sert à prendre les insectes dont ils se nourrissent pour la plûpart. Les serpens de terre sont presque tous couverts d'écailles; les serpens d'eau n'ont au contraire qu'une peau unie et visqueuse, qui forme le long du dos une espèce de créte aigüe.

Les serpens de terre qui sont reconnus pour les plus venimeux, sont le *serpent à sonnette*, et le *serpent à lunettes*.

Fig. 1. Le Serpent à Sonnette.

(*Crotalus horridus.*)

Il est du genre des vipères, dont il est sans contredit la plus grande et la plus terrible; car il a souvent jusqu'à 8 pieds de long, et sa morsure tue dans peu de minutes quand elle touche une veine. Il se trouve dans tous les climats chauds et les îles de l'Amérique et de l'Asie. C'est pour l'ordinaire le plus pèsant et le plus endormi de tous les serpens et il n'attaque que sa proie, à moins qu'on ne l'irrite. Il porte à l'extremité de sa queue douze vessies de la nature de la corne, enchassées les unes dans les autres (fig. 3.), qui, quand l'animal rampe ou se meut, font un certain bruit, qui avertit de son approche. Aux Indes il n'est pas rare de le voir se glisser dans les maisons, où les animaux domestiques le découvrent ordinairement par leurs cris inquiets. Tous les quadrupèdes et les oiseaux le haissent et le poursuivent à grands cris quand ils l'apperçoivent, comme les petits oiseaux poursuivent le hibou. De la vient l'idée superstitieuse des Indiens, qui s'imaginent, que par son regard le serpent à sonnette peut tellement charmer les écureuils et les petits oiseaux, qui se trouvent sur les arbres, sous lesquels il est, qu'ils ne peuvent s'empécher de descendre vers lui, et de lui servir de proie. Ce qu'il y a de vrai, c'est qu'aussitôt que les oiseaux et les écureuils apperçoivent le serpent à sonnette, leur ennemi, ils le poursuivent à grands cris et avec une fureur aveugle, comme ils poursuivraient un hibou, p. e., et que par imprudence ils s'en approchent de si près, qu'il est alors facile au serpent de les prendre.

Fig. 2. Le Mural ou serpent d'eau.

(*Muraena pinnis adiposis.*)

La peau du *Mural* est lisse et très joliment marbrée. Cet animal, qui est de la grosseur du bras d'un homme, vit sur-tout dans la mer du Nord et en Norvége, où on le trouve souvent long de plusieurs aunes. Nous avons déja dit qu'il n'est pas venimeux; on peut même le manger.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

AROMATA.

Aromata sunt condimenta quaedam, quae, perexigua mole atque pondere cibis admixta, eos palato jucundiores et concoctu faciliores reddunt. Fervidiora illa fortioraque terris calidioribus, quam zonis magis temperatis natura dedit, et Africani, Asiatae Americanique plurimum iis utuntur. Vero simile est autem, aromatibus acribus fervidisque opus habere climata torrida, ut pigra et in sudores resoluta corpora roborentur, et vis stomachi excitetur, tanta secus futuri infirmitate, ut facile ciborum fastidium vel ipsa febris ingrueret. Ad media stomachum roborantia inprimis, ut omnibus notum est, pertinent *piper* et *zingiber*, eorumque usus in culinis nostris tam late dominatur, ut operae pretium sit, ea propius inspicere.

Fig. 1. Frutex Piperis.

(Piper nigrum.)

Piper semen est fruticis in orientali India, qui per surculos propagatur, et folia habet ovata colore viridi nigriore, septem nervis rubeis distincta. Flos ei est albus subviridis, qualis lilii convallium a), baccae b) e rubro candicantes, quibus inhaeret semen c), quod siccatum d) nigrescit, et *piper nigrum* est, aroma notissimum. *Piper album* idem omnino fructus est, sed, postquam plene maturuit, aqua marina maceratus, ut pellicula nigra e) inde deglubatur, et granum album interius f) prodeat. Magnum pipere quaestum faciunt mercatores Batavi.

Fig. 2. Planta Zingiberis.

(Amomum Zingiber.)

Frutex zingiberis planta est scitaminea, et in utraque India nascitur. Quo ex ea pro aromate utimur, nihil aliud est, quam tuberosa illius radix; quapropter etiam zingiberis digitos eam appellaverunt. Zingiber item ut piper fervidum est, et stomachum roborat. Ceterum non minoris in mercatura momenti est Batavis.

FÜSZERSZÁMOK.

A' Füszerszámokat kevés mértékben az ételekbe szokták tenni, hogy az által jobb ízüek és emészthetőbbek legyenek. A' meleg Tartományoknak hevítőbbeket is adott a' természet, mint a' mérséklett égally lakosinak, és az Afrikaiak, Azsiaiak, és Amérikaiak igen bőv mértékben élnek azokkal. Hihető, hogy a' meleg égally alá hevítőbb és erősebb füszerszámok is kellenek, a' lomha és izzadtságban elalélt testnek erősítésére, és a' gyomor munkásságának serkengetésére, melly különben annyira elerőtlenedne, hogy étel kívánását elveszt'vén abból könnyen hideglelés támadhatna. Tudva való dolog, hogy a' bors, és a' gyömbér két leghathatóssabb gyomor erősítő eszközök és a' konyhákon olly közönséges szokásban vannak, hogy a' közelebről való esmérést megérdemlik.

1. Kép. A' fekete Borstsemete.

(*Piper nigrum.*)

A' bors egy tsemetének magva napkeleti Indiában, a' melly letört ágainak földbe való leduggatása által szaporíttatik. Levele tojás forma, hegyes, setét zöld, mellyen hét vereses kotsbordája van. Virága zöldes fejér, mint a' gyöngyvirágnak a) és a' bogyói világos veresek b); ebben van a' magva c), melly megszáraztatván d), feketéssé lesz, és ez a' mi úgy nevezett fekete borsunk, mellyel füszerszám gyanánt élünk. A' fejér bors, éppen ez a' gyümölts, tsak hogy ezt mikor egészen megérik, tenger vízbe áztatják, hogy rólla a' fekete haja leváljék e), és a' belső magva kikerüljön. A' Hollandusok igen nagy kereskedést üznek a' borsal.

2. Kép. A' Gyömbér tsemete.

(*Amomum zingiber.*)

A' gyömbér tsemete káka forma növevény, melly mind a' két Indiában terem. A' minek mi füszerszám gyanánt veszszük haszát, az ennek a' tsomós gyökere, a' honnan a' Németek gyömbér lábújjaknak is nevezik. A' gyömbér mint szinte a' bors is hevítő, gyomor erősítő, és Hollandiára nézve hasonlóképpen igen fontos kereskedés tárgya.

GEWÜRZE.

Gewürze sind Zuthaten in ganz kleinen Quantitäten, wodurch man die Speisen wohlschmeckender und verdaulicher zu machen sucht. Die Natur hat heissen Ländern auch hitzigere und stärkere gegeben, als den gemäsigten, und die Afrikaner, Asiaten und Amerikaner machen auch einen sehr starken Gebrauch davon. Wahrscheinlich erfordert aber ein heisses Clima auch hitzige und scharfe Gewürze, um den trägen und in Schweifs zerfliessenden Körper zu stärken, und die Thätigkeit des Magens zu erwecken, der sonst so kraftlos wäre, dafs sich leicht Mangel des Appetits und Fieber einfinden würden. *Pfeffer* und *Ingwer* sind bekanntlich zwey der wirksamsten Magenstärkungs-Mittel, und in allen Küchen von so allgemeinem Gebrauche, dafs es wohl werth ist, sie näher kennen zu lernen.

Fig. 1. Der Pfefferstrauch.

(*Piper nigrum.*)

Der *Pfeffer* ist der Saame einer Staude in Ostindien, die durch Stecklinge fortgepflanzt wird, und ein eyförmiges dunkelgrünes Blatt, mit 7 röthlichen Ribben hat. Er blüht grünlich-weifs, fast wie eine Mayenblume a), und seine Beeren b) sind hochroth; darinn sitzt der Saame c), welcher getrocknet d), schwärzlich wird, und unser sogenannter *schwarzer Pfeffer* ist, der zum Gewürze dient. Der *weifse Pfeffer* ist dieselbe Frucht, die nur, wenn sie ganz reif worden ist, im Meerwasser gebeitzt wird, damit sich die schwarze Haut e) davon ablöst, und dafs innere *weifse Korn* f) zum Vorscheine kommt. Die Holländer treiben einen sehr grofsen Handel mit Pfeffer.

Fig. 2. Die Ingwerstaude.

(*Amomum Zingiber.*)

Die *Ingwerstaude* ist eine schilfartige Pflanze, die in beyden Indien wächst. Was wir davon als Gewürz brauchen, ist ihre knollichte Wurzel; daher man sie auch *Ingwer-Zehen* nennt. Der Ingwer ist, so wie der Pfeffer, hitzig und magenstärkend, und für Holland ein nicht minder wichtiger Handels-Artikel.

ÈPICES.

Les *Epices* sont de certaines drogues, qu'on ajoute en très petite quantité aux alimens, afin de les rendre de meilleur goût et de plus facile digestion. La nature en a donné de plus échauffantes et de plus fortes aux pays chauds, qu'aux pays tempérés, et les Africains, les Asiatiques et les Américains en font un très grand usage. Il est vraisemblable qu'un climat chaud exige des épices plus échauffantes et plus mordantes, pour fortifier le corps, qui est plus lourd dans des climats, où il est épuisé par la sueur, et pour réveiller l'activité de l'esiomac, qui sans elles serait si faible, qu'il pourrait facilement en résulter un défaut d'appétit, et même la fièvre. Le *Poivre* et le *Gingembre* sont, comme on sait, deux de plus puissans stomachiques, et d'un usage si universel dans nos cusines, qu'ils méritent d'être connus de plus près.

Fig. 1. Le Poivrier.

(*Piper nigrum.*)

Le *Poivre* est la semence d'un arbrisseau des Indes orientales, qui se multiplie par boutures, et dont la feuille ovale est d'un vert foncé, avec 7 côtes rougeâtres. Sa fleur est d'un blanc verdâtre, à peu près semblable à celle du muguet a), et ses baies sont d'un rouge éclatant b); c'est dans ces baies qu'est contenue la semence c) qui devient noirâtre d), quand elle est desséchée, et que nous connaissons sous le nom de *poivre noir*. Le *poivre blanc* est le même fruit, avec ceitte seule différence, que lorsqu'il a atteint sa parfaite maturité, on le trempe dans de l'eau de mer, pour le dégager de sa peau noire e), et faire paraitre la graine blanche f) qu'elle recouvre. Les Hollandais font un très grand commerce de poivre.

Fig. 2. Le Gingembrier.

(*Amomum Zingiber.*)

C'est une plante assez semblable aux roseaux, qui croit dans les deux Indes. La partie de cette plante que nous employons comme èpice, n'est autre chose que sa racine noueuse, à laquelle on a, pour cette raison, donné le nom de *noeud de Gingembre*. Il est, comme le poivre, stomachique et échauffant, et en même tems un article de commerce non moins important pour les Hollandais.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Gezeich. u. Gest. von Jacob Xaver Schmuzer.

PELLES NOBILIORES.

Pellium commercio Russos, Anglos, Americanos septemtrionales Gallosque magnum quaestum facere omnibus notum est. Pelles autem nobilissimas et pretiosissimas suppeditant septemtrionalis Asia, et ora occidentalis Americae borealis, ejusque pars interior. En notiora aliquot animalia nobiles pelles praebentia.

Fig. 1. Lutra Canadica.

(Lutra vulgaris.)

Lutra Canadica interiora Americae septemtrionalis ad ripas fluminum habitat et piscibus vescitur. Longa est pedes tres fere, et tam super quam subter aquam dexterrime natat, ac praeterea bestiis astutissimis adnumeratur. Pellem habet nitidam, colore badio aut fusco, ad opera pellicea usu insignem.

(Fig. 2. Lutra marina.)

Americae ora occidentalis, intra quinquagesimum et sexagesimum latitudinis gradum sita, sicut et Kamtschatkae littora patria sunt lutrae marinae, quae 3 fere pedes longa est, coloris fusci nigro confusi. In littore maris vivit, ubi diversis piscibus, gammaris, conchis cochleisque victitat, quas refluxus tempore investigat. Pellis ejus ad pretiosissima hujus generis ornamenta pertinet, ac praesertim apud Sinenses maximi aestimatur, ubi principes nobilioresque vestes gerunt ea pelle praetextas, adeo, ut pro singulis pellibus, pulcritudinis ratione habita, 100 aut 140 uncias Russici solvantur.

Fig. 3. (Mustela martes.)

Haec totam borealem Europam, Asiam Americamque inhabitat, sed in Germania etiam, Anglia et Gallia, quamquam minus frequens, reperitur. Praesertim in cavis arborum degit, unde nomen (der Baummarder) Germani ei indidere, atque sciuris, muribus, avibus, baccis et melle vescitur. Pellis illius in terris praesertim borealibus, pellem martis saxatilis, qui in domibus lapidum acervis habitat, longe superat, ac Zibellinae proxime accedit.

Fig. 4. (Mustela Zibellina.)

Mustela zibellina formam priori simillimam habet, nisi quod paulo minor est, et color fuscus pilorum obscurior. In Sibiria, Kamtschatka, in insulis inter Asiam Americamque sitis, atque in tota septemtrionali parte Americae, usque ad quinquagesimum latitudinis gradum, in cavis subterraneis et cavernis arborum habitat. Vescitur mustelis, sciuris, leporibus avibus, et baccis quoque. Ipsius pellis vellenibus nobilissimis adnumeratur, ac tanto carior pretiosiorque habetur, quo longiores, nigriores splendidioresque sunt pili, adeo ut pretium pellis zibellinae a quarta parte uncialis Russici ad unciales 50 et amplius in ipso loco exsurgat. Zibellinarum venationi in Siberia operam dant junctae ad hunc finem societates quaedam, quae, dispersae in greges singulos, in vasta regionum illarum deserta se conferunt, ad totum hiemis tempus ibi transigendum. Optimae zibellinarum pelles e Sibiria in Russiam, atque inde in Turciam; deteriores autem in Sinam mittuntur. Zibellinam vero Canadicam per Angliam Galliae Germaniaeque transmittit societas mercatorum, quae a sinu Hudsonico Americae nomen habet.

Fig. 5. (Mustela erminea.)

Haec majoris mustelae species est, longa fere pollices 10, exceptа cauda, quae ad 4 pollices extenditur. Haec bestia peculiare hoc habet, quod aestatis tempore, e fusco flavescens et in ventre tantum alba est, hieme vero tota albescit, praeter extremitatem caudae, quae nigra permanet. In partibus Europae, Asiae, Americaeque borealibus sed temperatis frequens reperitur; neque tamen calidioribus omnino deest. In rupium hiatibus et acervis lapidum degit, et avibus, ovis, rattis, muribus, lepusculis cuniculisque vescitur. Pellis ipsius ad pellium genera nobilissima numeratur, atque olim principale ornamentum in vestitu magnatum fuit, quam ob rem etiam palliis pileisque principum, in ipsorum adhuc insignibus, semper pellis erminea subsuta pingitur. Mos tamen, hac pelle vestes exornandi, nunc obsolevit.

Fig. 6. (Sciurus vulgaris.)

Hic nihil aliud est, quam sciurus vulgaris, qui praecipue in Sibiria ac Russia habitat, hieme pellem canam induit, et vellus illud nobis suppeditat, quod Germani Grauwerk (quasi opus pelliceum canum) appellant, et quod magno cum quaestu exportatur. Ceterum reliquorum sciurorum more in silvis habitat super arboribus, ac nucibus juglandibus avellanisque, glandibus, et fagorum, pinuum similiumque arborum fructibus seminibusque victitat. E pilis caudae penicilli minutiores in usum pictorum conficiuntur.

DRÁGA PRÉMBŐRŰ ALLATOK.

Tudvavaló dolog, hogy a' prémbőrrelvaló kereskedés Oroszországra, Angliára, Ejszaki Amerikára és Frantziaországra nézve igen fontos dolog. Legbetsesebb 's legdrágább prémbőrök kerülnek éjszaki Asiából és éjszaki Amerikának napnyúgoti partkörnyékeiről 's belső részeiből. Az itt következő állatok legesmeretesebbek azok között, mellyeknek drága prémbőrök van.

1. Kép. A' közönséges Vidra.

(*Lutra vulgaris.*)

A' közönséges vidra éjszaki Amerikának belső részeiben a' vizek partjai körül lakik, és halakkal él. Hoszszasága szinte három lábnyi, derék úszó mind a' vizen, mind a' víz alatt, és a' ravaszabb állatok közzé tartozik. A' bőre fényes, világos, vagy setétbarna, és prémnek igen derék.

2. Kép. A' tengeri Vidra.

(*Lutra marina.*)

Ennek hazája Kamtsatkának és Amerikának napnyúgoti partjai, az ötvenedik és hatvanodik gradus között, hoszsza mintegy 3 lábnyi, szine pedig egészen fekete barna. A' tenger partokon lakik, 's mindenféle halakkal, tengeri rakokkal, kagylókkal és tsigákkal él, mellyeket a' tenger járás idején a' tenger apadásakor felkeresgél. Bőre a' legdrágább prémbőrök közúl való, 's főképpen Khinában a' hol a' Tsászári Udvar, és a' főrendűek illyen prémü ruhában járnak, igen nagyon betsültetik, úgy hogy egy bőrnek az ára, a' szépségéhez képest 100 's 140 rublára is fel megy (egy rubla tallér mintegy 36 garast tesz.)

3. Kep. A' Nyuszt Menyet.

(*Mustela Martes.*)

A' nyuszt Európának, Asiának és Amerikának éjszaki részeiben mindenütt találtatik, de Német országban is, Angliában és Frantzia országban noha nem olly bőségben. Lakását főképpen az odvas fákban választja, a' honnan németúl fái nyusztnak is nevezik: eledele mókusok, egerek, madarak, mindenféle bogyók, es méz. Ganéja pé'sma szagú. A' bőre kivált az éjszaki Tartomanyokban a' nyestnél sokkal előbb való, és a' tzoboj bőrhöz legkozelebb járúl.

4. Kép. A' Tzoboj Menyét.

(*Mustela Zibellina.*)

A' tzobojnak a' nyusztal igen nagy hasonlatossága van, tsak hogy amaz valamivel kissebb és szőre setétbarnább. Lakása Szibéria, Kamtsatka, az Azsia és Amerika között való szigetek és egész éjszaki Amérika az ötvenedik grádusig, föld alatt való üregekben és faodukban. Eledele közönséges menyétek, mókusok, nyúlak 's madarak és bogyók is. Bőre a' legdrágább prémbőrök közzé tartozik és mennél feketébb, hoszszabb szőrü és fényesebb annál betsesebb és drágabb, úgy hogy a' tzoboj bőrért első kézből is mindjárt megadnak 10 garastól kezdve egyért néha 50 rubla tallért is. A' tzoboj fogásra nézve egész társaságok szoktak öszve állani Sibériában, a' kik apró tsapatokban egész télen által a' nagy puszták járják A' tzoboj bőrök javát Sibériából Orosz országba küldik, innen pedig Török országba, és az ajjassát Khinába szállítják. A' Kanadai tzoboj bőrrel Hudzon nevü társaság kereskedik, melly Anglian keresztul Frantzia és Német országba küldetik.

5. Kép. A' Hölgy Menyét.

(*Mustella erminea.*)

A' Hölgy igen nagy menyét, mint egy 10 újjnyi, és farka 4 újjnyi hoszszaságú, és az a' különös benne, hogy nyáron által sárga barna szinü 's tsak a' hasa fejér, télen pedig egészen megfejéredik, de a' farka hegye akkor is feketén marad. Európának, Asiának és Amérikának éjszaki mérséklett Tartományjaiban bőven találtatik és a' melegebbekben is imitt amott. Lakhelye a' kőszikláik üregeiben es kőrakások között van. Eledele madarakból, tojásokból, patkányokból, egerekből, fiók mezei és tengeri nyúlakból áll, Bőre a' legdragább prém bőrök kozzé számláltatik és ez előtt a' nagy Urak is tsak pompa ruhájokon viselték, a' honnan a' fejedelmi köpönyegeket, és kalapokat máig is hölgy bőrrel bellelve festik le a' tzimereken: de már ma nagyon elhagyták.

6. Kép. A' Fék Mókus.

(*Sciurus vulgaris.*)

A' Fék tsak az éjszaki Tartományok szürke mókusa, 's főképpen Szibéria és Orolz országa a' hazája, a' honnan nagy kereskedést üznek a' bőrével szürke prém név alatt. Egyébaránt, mint a' több mókusok, ezek is az erdőben élnek a' fákon; 's dió mogyoró, bikmakk, más makk és fenyőfa mag eledelek. Farka szőréből készitik az apró festő penzliket vagy etseteket.

EDLES PELZWERK.

Der Pelzwaaren-Handel ist bekanntlich für Rufsland, England, Nord-Amerika und Frankreich von grofser Wichtigkeit. Das kostbarste und edelste Pelzwerk liefert das nördliche Asien, und die West-Küste und das Innere von Nord-Amerika. Folgende sind einige der bekanntesten Thiere, die edles Pelzwerk liefern.

Fig. 1. Der Canadische Fischotter.

(*Lutra vulgaris.*)

Der Canadische Fischotter lebt im innern Nord-Amerika an den Ufern der Flüsse, wo er sich von Fischen nährt. Er ist fast 3 Fufs lang, schwimmt vortrefflich auf und unter dem Wasser, und gehört unter die vorzüglich schlauen Thiere. Sein Balg ist glänzend, licht- oder dunkelbraun, und giebt ein vortreffliches Pelzwerk.

Fig. 2. Der Meerotter.

(*Lutra marina.*)

Die West-Küste von Amerika zwischen dem 50. und 60. Grade, so wie die Küsten von Kamtschatka sind das Vaterland des Meer-Otters, der ohngefähr 3 Fufs lang und ganz schwarzbraun von Farbe ist. Er lebt am Meeres-Ufer, und nährt sich von allerley Fischen, Seekrebsen, Muscheln und Schnecken, die er zur Zeit der Ebbe, wenn das Meer zurücktritt, aufsucht. Sein Balg ist eins der kostbarsten Pelzwerke, und wird sonderlich in China, wo der Hof zu Peking und die Vornehmen Verbrämungen an Kleidern davon tragen, sehr hoch geschätzt, und ein Balg, nachdem er schön ist, mit 100 bis 140 Rubel bezahlt.

Fig. 3. Der Baum-Marder.

(*Mustela Martes.*)

Der Baum-Marder bewohnt das ganze nördliche Europa, Asien und Amerika, findet sich aber auch in Deutschland, England und Frankreich, obgleich sparsamer. Er wohnt vorzüglich in hohlen Bäumen, wovon er auch den Namen hat, und nährt sich von Eichhörnern, Mäusen, Vögeln, Beeren und Honig. Sein Koth riecht bisamartig. Sein Pelzwerk ist, sonderlich in den Nordländern, dem vom Stein-Marder weit vorzuziehen, und kommt dem Zobel am nächsten.

Fig. 4. Der Zobel.

(*Mustela Zibelina.*)

Der Zobel hat mit dem Baum-Marder die gröfste Ähnlichkeit, nur ist er etwas kleiner, und sein Haar mehr dunkelbraun. Er wohnt in Sibirien, Kamtschatka, auf den Inseln zwischen Asien und Amerika, und in ganz Nord-Amerika, bis zum 50. Grade der Breite, in Höhlen unter der Erde und in hohlen Bäumen. Er nährt sich von Wieseln, Eichhörnern, Haasen, Vögeln; auch von Beeren. Sein Balg wird unter das edelste Pelzwerk gerechnet, und ist, je schwärzer, langhaariger und glänzender, desto kostbarer und theurer, so dafs man Zobel-Bälge hat, die von 1/4 Rubel an bis zu 50 und mehr Rubel auf der Stelle kosten. Der Zobelfang wird in Sibirien von geschlossenen Gesellschaften getrieben, die sich in einzelnen Banden, auf den ganzen Winter hindurch, in die grofsen Wüsteneyen begeben. Die besten Zobel-Bälge gehen aus Sibirien nach Rufsland und von da in die Türkey, die schlechtern nach China. Der Canadische Zobel kommt durch die Hudsons-Compagnie über England nach Frankreich und Deutschland.

Fig. 5. Der Hermelin.

(*Mustela erminea.*)

Der Hermelin ist eine grofse Wiesel, ohngefähr 10 Zoll und sein Schwanz 4 Zoll lang, und hat das Besondere, dafs er im Sommer gelbbraun und nur am Bauche weifs ist, im Winter aber ganz weifs wird, und nur die schwarze Spitze des Schwanzes behält. Er wohnt häufig in den nördlichen gemäfsigten Ländern von Europa, Asien und Amerika, fehlt aber auch in wärmeren nicht ganz. Er lebt in Felsenklüften und Steinhaufen und nährt sich von Vögeln, Eyern, Hatten, Mäusen, jungen Haasen und Kaninchen. Sein Balg wird unter das edelste Pelzwerk gerechnet, und war sonst eine vorzügliche Tracht grofser Herren, daher auch Fürsten-Mäntel und Hüte in ihren Wappen immer mit Hermelin gefüttert gemahlt werden; anjetzt ist es aber aus der Mode gekommen.

Fig. 6. Das Veeh.

(*Sciurus vulgaris.*)

Das Veeh ist nichts anders als das graue Eichhorn der Nordländer, und lebt sonderlich in Sibirien und Rufsland, von daher auch mit seinem Pelzwerke, welches Grauwerk heifst, ein grofser Handel getrieben wird. Es lebt übrigens wie die andern Eichhörner in Wäldern auf Bäumen, und nährt sich von Wall- und Haselnüssen, Buchekern, Eicheln und Saamen von Nadelholz. Aus seinen Schwanzhaaren werden die kleinen Mahler-Pinsel gemacht.

PELLETERIES FINES.

Le commerce de pelleteries est, comme personne ne l'ignore, de la dernière importance pour la Russie, l'Angleterre, l'Amérique septentrionale et la France. Les pelleteries les plus précieuses et les plus fines viennent du Nord de l'Asie, de la Côte occidentale, et de l'interieur de l'Amérique septentrionale. Voici quelques uns des animaux les plus connus qui les fournissent.

Fig. 1. La Loutre de Canada.

(Lutra vulgaris.)

La Loutre de Canada vit dans l'intérieur de l'Amérique septentrionale, sur le bord des fleuves, où elle se nourrit de poissons. Elle a à peu près trois pieds de longueur, nage parfaitement sur l'eau et sous l'eau, et est des animaux les plus rusés. Sa peau est d'un brun clair ou foncé, et une pelleterie très precieuse.

Fig. 2. La Loutre de mer.

(Lutra marina.)

Les côtes occidentales de l'Amérique entre le 50 et 60me degré de latitude, de même que celles du Kamtschatka, sont la patrie de cet animal, qui a environ trois pieds de longueur, et dont le poil est partout d'un brun noir. Cette loutre vit sur les bords de la mer, où elle se nourrit de toutes sortes de poissons, de crabes, de môules et de limaçons, qu'elle cherche pendant le reflux, lorsque les eaux de la mer se retirent. Sa peau est une des pelleteries les plus précieuses ; on en fait le plus grand cas dans la Chine, où la cour de Péking et les personnes les plus distinguées en portent des bordures sur leurs habits, et où une seule peau se vend jusqu'à 100 et 140 roubles, selon qu'elle est plus ou moins belle.

Fig. 3. La Fouine ou martre sauvage.

(Mustela Martes.)

Cet animal se trouve dans tout le nord de l'Europe, en Asie et Amérique ; on le rencontre aussi, mais plus rarement, en Allemagne, en Angleterre et en France. Il habite de préférence les creux des arbres, ce qui lui a fait donner par les Allemands le nom de Martre des arbres; et il se nourrit d'écureuils, de sourris, d'oiseaux, de graines et de miel. Sa fiente a une odeur de musc. Sa peau, sur-tout dans les pays du nord, est bien préférable à celle du Putois, et approche le plus celle de la martre Zibeline.

Fig. 4. La Martre Zibeline.

(Mustela Zibelina.)

Cet animal ressemble fort à celui que nous venons de décrire, si ce n'est qu'il est un peu plus petit, et que son poil est d'un brun foncé. Il habite la Sibérie, le Kamtschatka, les îles qui se trouvent entre l'Asie et l'Amérique, et toute l'Amérique septentrionale jusqu'au 50 degré de latitude, où il se tient dans les terriers sous la terre, ou dans les creux des arbres Il se nourrit de belettes, d'écureuils, de lièvres, d'oiseaux et de graines. On met sa peau au nombre des plus fines pelleteries, et plus elle est noire, plus le poil en est long et luisant, et plus elle est chère et précieuse, de sorte que les peaux de Zibelines se vendent d'un quart de rouble jusqu'à 50 roubles et plus, prises sur la place. Ce sont des compagnies particulières qui vont chasser ces animaux dans la Sibérie; elles se partagent pour cet effet en différentes bandes séparées, qui se rendent dans les grands déserts, où elles restent pendant tout l'hyver. Les meilleures peaux de Zibelines passent de la Sibérie en Russie et de là en Turquie, et les plus mauvaises à la Chine. La compagnie de la baye de Hudson envoye les Zibelines de Canada par l'Angleterre en France et en Allemagne.

Fig. 5. L'Hermine.

(Mustela erminea.)

L'Hermine est une grande belette longue d'environ 10 pouces, sans y comprendre la queue qui a 4 pouces de longueur; cet animal a cela de particulier, qu'en été il est d'un bai clair, excépté au ventre où il est blanc, tandis qu'en hyver il est entièrement blanc, est n'a que le bout de la queue noir. On trouve quantité d'Hermines dans les pays tempérés du nord de l'Europe, de l'Asie et de l'Amérique; les pays chauds n'en sont pas non plus tout-à-fait dépourvus. Elle vit dans les cavernes des rochers et les tas de pierres, et se nourrit d'oiseaux, d'oeufs, de rats, de sourris, de jeunes lièvres et de petits lapins. Sa peau, qu'on met au nombre des fines pelleteries, fesait autrefois une des principales parties de vêtemens des grands Seigneurs,ce qui fait que dans les armoiries on représente toujours les manteaux et les couronnes des princes doublés d'Hermine. Elle n'est plus aujourd'hui à la mode.

Fig. 6. Le Petit-gris ou l'Ecureuil du Nord.

(Sciurus vulgaris.)

Cet animal n'est autre chose que l'écureuil gris des pays du nord, et se trouve sur-tout en Sibérie et dans la Russie, d'où l'on fait un très grand commerce de sa peau, à laquelle on a donné le nom de petit-gris. Ses moeurs ressemblent d'ailleurs à celles des autres écureuils; car il vit dans les forêts sur les arbres, et se nourrit de noix, de noisettes, de faines, de glands et de semences de Pins etc. On fait des poils de sa queue de petits pinceaux, à l'usage des peintres.

MAGYAR MUZEUM KÖNYV-TÁRA

Fig. 3.

Fig. 2.

Fig. 1.

Fig. 5.

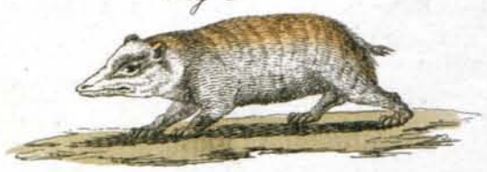

Fig. 4.

Fig. 6.

Gezeich. u. Gest. von Jacob Xaver Schmutzer.

URSORUM DIVERSAE SPECIES.

Ursus terrestris.

(*Ursus arctos.*)

Fig. 1. *Fuscus. Fig.* 2. *Niger.*

Ursus terrestris ad bestias rapaces pertinet. Niger, qui ad pedes 5 et dimidium longus est, nonnisi in borealibus frigidisque regionibus Europae Asiaeque reperitur, quarum silvas ingentes ac solitarias inhabitat; fuscus vero, qui minor et ad summum 4 pedes longus est, ubique terrarum, tam in calidis quam frigidis regionibus, praesertim vero in Russia, Polonia, Hungaria, tum in Alpibus noricis et Pyrenaeis occurrit, excepta Germania mediterranea, in qua nulli amplius reperiuntur. Ursus niger diversis radicum generibus, baccis, pomis silvestribus, melle, frugibus maturis, sed raro carne vescitur; fuscus vero inprimis carne diversarum bestiarum majorum victitat, quam ob rem equis, bobus, ovibus, cervis etc. valde infestus est. Etiam cadavera pro cibo habet. Praedam humi prosternit ictu pedum anteriorum, quibus praecipue armorum instar utitur, et quorum ope, in posteriores pedes erectus, se defendit; postea vero sanguinem ex ea exsorbere incipit. Ad currendum, nisi ubi montes ascendit vel descendit, ineptior est, sed in scandendis arboribus miram dexteritatem ostendit. Tempore hiemis speluncas inhabitat, aut sub radicibus arborum cubile sibi construit, in quo per 5 aut 6 menses, ut ajunt, quietus et cibi expers jacet. Capitur et trucidatur pellis causa, quae multis operibus pelliceis crassioribus conficiendis inservit et inter merces non contemnendas numeratur.

Fig. 3. Ursus glacialis.

(*Ursus maritimus.*)

Ursus hic tantummodo ad circulum polarem arcticum, nempe in Grönlandia, Spitzberga, Novaja Semlja et in insulis Oceani glacialis degit. Totus albus est, longus pedes 8 aut 12, ceterum bellua rapacitate juxta ac voracitate terribilis. Victitat piscibus, phocis, rosmaris, balaenis, juvenculis nempe aut mortuis; cadavera effodit, homines adgreditur, numerum adversariorum prorsus non curans. Avulsis glaciei fragminibus insistens ingentia percurrit maria et natandi peritissimus est. Hyberno tempore nivibus se se defodit. Pellis gratia trucidatur.

Fig. 4. (Ursus lotor.)

Hic in America boreali, in Jamaica atque in insulis, quae Antillae vocantur, plerumque in cavis arboribus habitat. Duos fere pedes longus, zea, arundine sacharina, nucibus victitat, nec rapax est. Facile cicuratur atque in domibus alitur. Quia cibos et res quascunque laeves ac lubricas aquis immergere atque colluere solet, lotoris nomen accepit. Mediocri valore sunt pelles, quarum magna copia in Europam transmissa, plerumque manicis, quas Germani Muff vocant, conficiendis inservit.

Fig. 5. (Ursus meles.)

Hic pariter ad ursorum species refertur. Duos fere pedes longus est, et in tota Europa atque Asia, usque ad 60 latitudinis gradum, habitat. Solitarius vivit in speluncis subterraneis, quas in silvis sibi excavat: inde nonnisi noctu egreditur, ac tum radicibus, glandibus, pomis, ranis, scarabaeis, ovis et pullis avium vescitur. Autumno valde pingvescit; hinc in speluncam se suam abdit, ubi per totam hiemem cubat, et vere adveniente satis macer prodit. Illius caro esculenta non est; adeps pharmacopoeis, pellis vero peris venaticis etc. conficiendis est idonea.

Fig. 6. (Ursus gulo.)

Gulo 2 fere pedes longus, in Norvegia, Suecia, Lapponia et Sibiria habitat, et pariter ursorum generi accensetur. Recenti carne et cadavere alcium, tarandorum, leporum, murium, et baccis etiam victitat. Voracissimus est, unde et nomen habet. Pellis ob magnam pilorum pulcritudinem pretiosa.

MEDVÉK ÉS BORZOK EAJAI.

Az Erdei Medve.
(*Ursus arctos.*)

1. *Kép. A' barna.* 2. *Kép. A' feketé.*

Az erdei medve a' vérszopó vadállatok közé tartozik. A' fekete, mellynek hoszsza hatodfél lábnyi, tsak Azsia és Európa éjszaki hideg tartományjaiban találtatik, a' hol a' nagy sivatag erdőket lakja: a' barna ellenben, melly kissebb, 's legfeljebb négy lábnyi hoszszaságú mindenütt találtatik, mind hideg, mind meleg tartományokban, főképpen Orosz, Lengyel, Magyar országban, az Alpes és a' Piréni hegyeken; hanem Német országban már éppen nints. A' fekete medve mindenféle gyökérrel, bogyóval, vad gyümöltsel, mézzel, érett gabonával él, és húst ritkán eszik; a' barna ellenben leginkább mindenféle nagy állatok húsával él, a' honnan a' lovakra, a' szarvas marhára, juhokra és piros húsú vadakra nézve igen veszedelmes allat. A' dögöt is szinte úgy megeszi. Prédáját első lába talpával veri le, melly neki főbb fegyvere, 's ugyan ezzel védelmezi magát hátulsó lábaira állván, 's előszször is a' vérét szivja ki prédájának. Roszsz futó, de igen jó famászó. Télen barlangba vagy fák gyökerei alá vévén magát, ott almot tsinál, 's öt hat hónapig élelem nélkül beverész, és időtöltésből a' talpát szopogatja. A' medvét bőriért vadásszák és fogják, mellynek mint durvább prém és béllésbőrnek sokféle hasznát veszik, és a' kereskedésre nézve nem utólsó portéka.

Kép. 3. A' fejér Medve.
(*Ursus maritimus.*)

A' fejér medve tsak az éjszaki földsark kerülete körül lakik Grönlandban, Spitzbergben, Új Zemblában és a' jeges tenger szigeteiben. Egészen fejér 8--12 lábnyi hoszszaságú, igen torkos 's irtóztató vérszopó vadállat. Halakkal, fókákkal, rozmárokkal, döglött és fiatal tzethalakkal él, kiássa a' hólt testeket, és megtamadja az embereket is sokaságokra semmit sem ügyelvén. Elszakadozott jégdarabokon béjárja az egész tengert, igen jó úszó. Télen a' hóba ássa bé magát. A' bőriért vadásszák.

4. Kép. A' mosó Borz.
(*Meles lotor.*)

Ez a' borz faj éjszaki Amérikában, Jamajkában és az Antilli szigetekben többnyire az odvos fákban lakik. Hoszsza mintegy két lábnyi; kukoritzával vagy tengerivel, nádméz plántával, 's gesztenyével él, és nem vérszopó állat. Könnyen megszelidül, és házaknál tartatik. Minthogy eledelét 's a' sima dolgokat is meg szokta mosni, mosó borznak nevezték. Bőrének a' prémbőrök között középszerű betse van, Európába bőven hordják, 's többnyire karmantyúk vagy tuszlik készülnek belőlök.

5. Kép. A' közönséges Borz.
(*Meles Taxus.*)

A' Borz medve fajtának látszik, melly mintegy két lábnyi hoszszaságú és egész Európában 's Azsiában találtatik felfelé a' 60-dik grádusig. Föld alá ásott lyukakban él többnyire az erdőkben magánosan, ezekből tsak éjtszakának idején jár ki élelmét keresgélni, melly gyökerekből, makkokból, gyümöltsökből, békákból, bogarakból, madár tojásokból, és madár fiakból áll. Ofzire igen meg szokott hízni, 's ekkor bé menvén lyukába egész télen által ott marad, és tulajdon kövérségét szívja ki; úgy hogy tavaszra egészszen megsoványodik. A' húsa nem enni való; hanem zsirjának a' patikában, bőrének pedig vadásztarisznyákra, és turbákra haszsnát veszik.

6. Kép. A' torkos Borz v. Rozomák.
(*Meles gulo.*)

A' Rozomák hoszsza mintegy két lábnyi; hazája Norvégia, Svéd ország, Lappónia, és Szibéria, és ez is medve formájú. Elelmére javor szarvasokat, nyargalótzokat, nyúlakat, és egereket ragadoz, 's dögöt és bogyókat is eszik. Igen torkos állat, a' honnan a' neve is torkos. Bőrének igen szép szőre van, 's betses prémbőr.

VERSCHIEDENE ARTEN BÄREN.

Der Land-Bär.
(*Ursus arctos.*)

Fig. 1. Der braune. Fig. 2. Der schwarze.

Der Land-Bär gehört unter die Raubthiere. Der schwarze, welcher an 5 1s2 Fuss lang ist, findet sich nur in den nördlichen kalten Ländern von Europa und Asien, deren grosse waldige Einöden er bewohnt; der braune hingegen, welcher kleiner und höchstens 4 Fuss lang ist, findet sich allenthalben, sowohl in kalten als warmen Ländern, sonderlich in Russland, Pohlen, Ungarn, in den Alpen und Pyreneen; in Deutschland aber giebt es jetzt keine mehr. Der schwarze Bär nährt sich von allerley Wurzelwerk, Beeren, wildem Obste, Honig, reifem Getraide, und selten von Fleischwerke; der braune hingegen vornehmlich vom Fleische allerley grosser Thiere, und ist daher den Pferden, dem Rind- und Schaaf-Viehe und Roth-Wildpret sehr gefährlich. Aas ist gleichfalls Nahrung für ihn. Er schlägt seinen Raub mit den Tatzen nieder, die vorzüglich seine Waffen sind, und mit welchen er sich, auf den Hinterbeinen stehend, wehret, und saugt alsdann zuerst das Blut aus. Er kann schlecht laufen, aber sehr gut auf die Bäume klettern. Im Winter macht er sich in Höhlen oder unter Baumwurzeln ein Lager, in welchem er 5 bis 6 Monate ruhig und ohne Nahrung liegt, und zum Zeitvertreibe an den Tatzen saugt. Man fängt und erlegt den Bären seiner Haut wegen, die als ein grobes Pelzwerk zu vielerley gebraucht wird, und eine gute Handelswaare ist.

Fig. 3. Der Eis-Bär.
(*Ursus maritimus.*)

Der Eisbär wohnt nur um den nördlichen Polarzirkel in Grönland, Spitzbergen, Novaja-Semlja, und auf den Inseln des Eismeeres. Er ist ganz weiss, 8 bis 12 Fuss lang und ein sehr gefräsiges, fürchterliches Raubthier. Er nährt sich von Fischen, Robben, Wallrossen, Wallfischen, wenn sie noch jung oder todt sind, gräbt Leichen aus, fällt Menschen an, und kehrt sich an ihre überlegene Anzahl nicht. Auf abgerissenen Eisschollen macht er Reisen über ganze Meere, und kann sehr gut schwimmen. Im Winter vergräbt er sich in den Schnee. Man schiesst ihn seines Fells wegen.

Fig. 4. Der Schupp, oder Wasch-Bär.
(*Meles lotor.*)

Der Schupp wohnt in Nordamerika, in Jamaika und in den Antillen, meist in hohlen Bäumen. Er ist beynahe 2 Fuss lang, nährt sich von Mais, Zuckerrohr, Kastanien, und ist kein Raubthier. Er wird leicht zahm, und in den Häusern gehalten. Weil er seine Speisen und glatte Sachen gern im Wasser wäscht, so heisst er davon der Wasch-Bär. Sein Fell ist ein mittelmässiges Pelzwerk, das häufig nach Europa kommt, und woraus meistens Müffe gemacht werden.

Fig. 5. Der Dachs.
(*Meles Taxus.*)

Der Dachs gehört gleichfalls zu den Bären-Arten. Er ist etwa 2 Fuss lang und in ganz Europa und Asien bis hinauf zum 60sten Grade zu Hause. Er lebt einsam in unterirdischen Höhlen, die er sich in Wäldern gräbt; aus diesen geht er nur des Nachts heraus, und nährt sich dann von Wurzeln, Eicheln, Obste, Fröschen, Käfern, Vögel-Eyern und jungen Vögeln. Im Herbste wird er sehr fett, legt sich dann in seine Höhle, wo er den Winter über liegen bleibt, und sich sein eignes Fett aussauget, so dass er im Frühjahre ganz mager ist. Sein Fleisch ist nicht essbar; sein Fett wird in den Apotheken, und sein Fell zu Jagd-Taschen und Ranzen gebraucht.

Fig. 6. Der Vielfrass.
(*Meles gulo.*)

Der Vielfrass ist ohngefähr 2 Fuss lang, wohnt in Norwegen, Schweden, Lappland und Sibirien, und gehört auch zu den Bären. Er nährt sich von dem frischen Fleische und Aase der Elende, Renn-Thiere, Hasen, Mäuse; auch von Beeren. Er ist sehr gefrässig, und hat davon den Namen. Sein Balg ist sehr schön von Haaren und ein kostbares Pelzwerk.

DIFFÉRENTES ESPÈCES D'OURS.

L'Ours d'Europe.

(*Ursus arctos.*)

Fig. 1. Le brun. Fig. 2. Le noir.

L'Ours de l'Europe est du nombre des animaux qui vivent de rapine. Le noir, qui a jusqu'a 5 pieds et 1/2 de longueur, ne se trouve que dans les pays froids du nord de l'Europe et de l'Asie, dont il habite les grandes forêts solitaires; le brun, qui est plus petit et n'a tout au plus que 4 pieds de long, se trouve au contraire partout, dans les pays chauds comme dans les froids, et sur-tout en Pologne, en Hongrie, dans les Alpes et les Pyrénées; mais il n'y en a plus actuellement en Allemagne. L'ours noir se nourrit de toutes sortes de racines, de graines, de fruits sauvages, de miel, de grain mûr, et rarement de chair; le brun fait au contraire sa principale nourriture de la chair des grands animaux de toutes espèces, ce qui le rend très dangereux aux chevaux, aux bêtes à cornes et à laine, de même qu'aux bêtes fauves. Il mange même de la charogne. Il renverse sa proie à coup de pattes, qui sont ses armes principales, et par le moyen desquelles il se défend en se tenant debout sur celles de derrière; puis il commence par en sucer le sang. En hyver il se construit, dans des antres ou sous les racines des arbres un repaire dans lequel il passe 5 ou 6 mois à ce qu'on dit, en repos et sans prendre de nourriture. On chasse et tue l'ours à cause de sa peau, qu'on employe à différens usages, comme une pelleterie grossière, et dont on fait un assez grand commerce.

Fig. 3. L'Ours blanc.

(*Ursus maritimus.*)

L'Ours blanc ne se trouve qu'aux environs du pôle arctique, dans le Groenland, au Spitzberg, dans la nouvelle Zembla et les îles de la mer glaciale. Il est tout à fait blanc, a de 8 à 12 pieds de long, et est extrêmement vorace et terrible. Il se nourrit de poissons, de chiens marins, d'hippopotames, de baleines, lorsqu'elles sont encore jeunes ou mortes, déterre les cadavres, et attaque les hommes, sans avoir aucun égard de la supériorité de leur nombre. Il traverse des mers entières sur des glaçons detachés, et s'enfouit dans la neige pendant l'hyver. On le tue pour en avoir la peau.

Fig. 4. Le Coati, ou le Raton.

(*Mellus lotor.*)

Le Coati ou Raton, est naturel à l'Amérique septentrionale, à la Jamaïque et aux Antilles, où il habite la plûpart du tems les creux des arbres. Il a près de deux pieds de long, se nourrit de maïs, de cannes à sucre, de châtaignes, mais non de rapine. On l'apprivoise aisément et le garde dans les maisons. On lui a donné le nom d'ours laveur, parcequ'il à coutume de laver dans l'eau ses alimens et tout ce qui est uni. Sa peau est une pelleterie fort médiocre, qu'on transporte fréquemment en Europe, et dont on fait la plûpart du tems des manchons.

Fig. 5. Le Blaireau.

(*Meles Taxus.*)

Le Blaireau est pareillement une espèce d'ours. Il a environ 2 pieds de longueur, et est naturel à l'Europe et à l'Asie, jusqu'au 60me degré. Il aime la solitude et vit dans des terriers souterrains, qu'il se creuse dans les forêts, et dont il ne sort que la nuit, pour chercher sa nourriture, qui consiste en racines, en glands, en fruits, en grenouilles, en scarabées, en oeufs d'oiseaux et même en jeunes oiseaux. Il devient très gras en automne, et se retire alors dans son terrier, où il reste pendant tout l'hyver, en suçant sa propre graisse, de sorte qu'il est extrêmement maigre au printems. Sa chair n'est pas mangeable; on se sert de sa graisse dans les pharmacies, et fait de sa peau des gibésières et des besaces.

Fig. 6. Le Glouton.

(*Meles gulo.*)

Cet animal a environ 2 pieds de longueur; il habite la Norvège, la Suède, la Laponie et la Sibérie, et est également du genre des ours. Il se nourrit de la chair fraiche de même que de la charogne des Elans, des Rennes, des lièvres, des sourris, et quelque fois de graines. C'est sa gloutonerie qui lui a valu son nom. Sa peau est très précieuse pour la grande beauté de son poil.

J. M. MUZEUM KONYVTÁRA

Fig. 1.

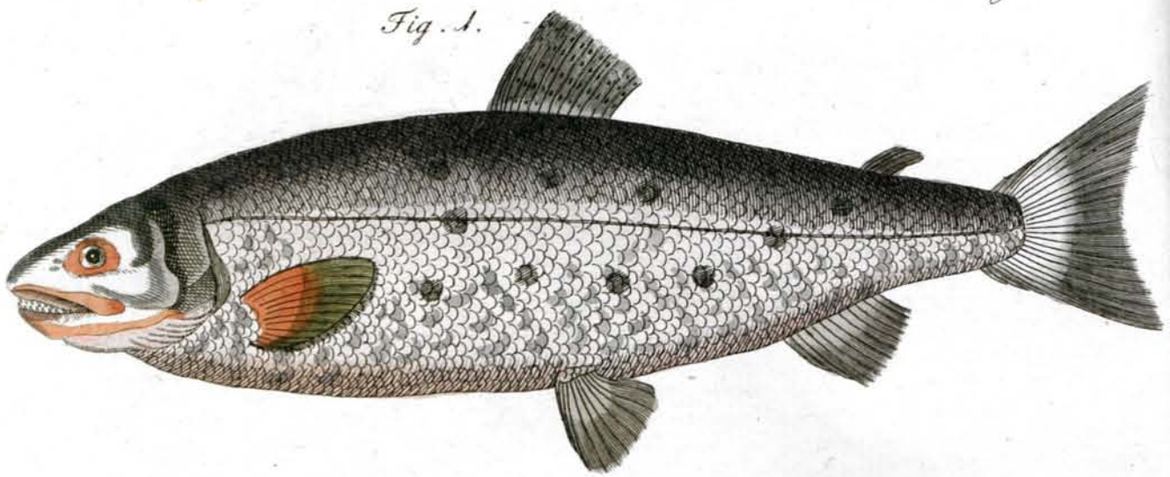

Fig. 2.

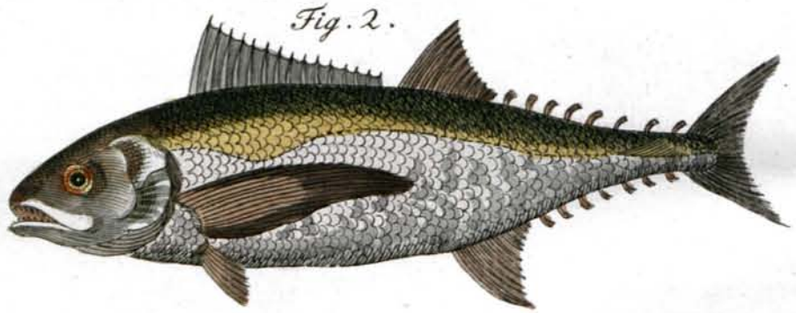

Fig. 3.

Fig. 4.

T. X. 3.

PISCES MERCATURA MEMORABILES.

Fig. 1. Thynnus.
(Scomber Thynnus.)

Inter omnes pisces esculentos Thynnus sine dubio e maximis est, namque a longitudine 2 pedum, quae solita illius mensura est, usque ad decem pedes extenditur, atque a 7 librarum pondere ad 700 libras excurrit. In universis maribus praesertim in mediterraneo habitat, ubi ad oras Italiae, Galliae Hispaniaequae magnae eorum piscationes existunt, unde frequens Thynnorum muria conditorum mercatus, praecipue cum Turcia, exercetur. Praeterea Thynnus recens et conditus, ut salmo, comeditur. Piscis hic insignis est praedo, halecibus maxime et scombris victitat, et tanta grassatur voracitate, ut nec proprio foetui parcat. Mense Majo, in magnos collectus greges, quorum singuli multa millia continent, figura oblongi quadranguli, magno cum strepitu ex mari alto versus oras commigrat, ubi in piscationibus, quas a Thynnis Tonnaros Itali vocant, capiturae piscationes speciem castelli aquatici, inter scopulos et insulas e validis retibus constructi et in multa conclavia divisi referunt.

Fig. 2. Salmo.
(Salmo Salar.)

Salmo a piscibus marinis transitum praebet ad fluviatiles, namque hiemem, in boreali praesertim Oceano, in mari transigit, et verno tempore perquam pinguefactus in fluvios redit, ubi frequens capitur. Pisciculis et insectis aquaticis vescitur, celerrime crescit, et ad amplitudinem non exiguam, quippe ad longitudinem 6 pedum, et 80 librarum pondus non raro pervenit. Capitur in omnibus fere fluviis majoribus Germaniae: nobilissimi autem sunt, quos Rhenus, Visurgis et Albis suppeditant. Tam recens coctus, quam muria conditus et fumo siccatus hic piscis perquam est delicatus, quapropter in multis regionibus non exiguam mercaturae partem constituit, praesertim in Anglia, ubi salmonum piscatio studiosissime exercetur.

Fig. 3. Halec.
(Clupea Harengus.)

Halec, tam cibi quam mercaturae gratia piscis est momenti in universam Europam maximi, adeo quidem, ut regiones totae e. g. Hollandia, Anglia, Scotia, Norvegia, Suecia, Dania, Borussia etc. eum pro principali opum suarum materia habeant. Halec in mari septemtrionali et Baltico, tum etiam in Atlantico habitat, ubi in profundis degit, vere et aestate autem in loca minus profunda emergit, et in immensa agmina constipatus ad oras accedit, ubi capitur. Halecem majores nostri jam noverunt quidem, sed quia modum rite eum saliendi non tenebant, halecum illis mercatura exigui momenti erat, donec sub finem saeculi XIII. Brabantius quidam, Guilielmus Beukel, ut narrant, veram sale eum condiendi conservandique methodum casu invenit, atque ita halecum piscaturam multis nationibus auri fodinam et principalem mercaturae partem reddidit. Nullum genus piscium tam stupendo modo quotannis multiplicatur atque majori copia in mari reperitur, quam halec: nam, vel modico calculo instituto, affirmare licet, eorum ultra mille milliones quotannis ab hominibus capi, et plus altero tanto ab aliis piscibus rapacibus devorari. Ratio haleces ad conservationem praeparandi duplex est, nempe 1) salsura alba, ut vocant, cum nempe in doliis saliuntur aut muria condiuntur, atque, ut constat, per universam Europam dimittuntur. 2) salsura rubra, cum haleces, per 24 horas in salsura positi, inde extrahuntur, et verubus ligneis per ordinem capite affixi, in furnis ad id comparatis, quorum singuli ad 12000 haleces capiunt, per 24 horas fumo siccantur, quo statu eos Germani Bücklinge appellant. Halec, qui capitur in mari Baltico, Strömling vocatur ac paulo minor est.

Fig. 4. Scomber.
(Scomber Scomber.)

Scombrum in mari septemtrionali et Baltico et in pluribus Oceani locis reperimus. In ingentia agmina divisus migrat et valde rapax est, praesertim halecibus infestus, quos saepe a littoribus fugat. Ad longitudinem unius pedis, ad summum duorum, excrescit, et piscis est pinguis ac perquam deliciosus. Partim recens comeditur, partim conditur muria; in Norvegia et Scotia halecis instar praeparatur. Scombrorum captura apud complures populos magnam mercaturae partem constituit.

KERESKEDÉSBÉLI NEVEZETES HALAK.

1. Kép. A' Tinhal skomber.
(Scomber Thynnus.)

Legnagyobb a' Tinhal minden enni való halak között; mert közönséges két lábnyi nagyságától kezdve találtatik 10 lábnyi hoſzſzaságú is, és 7 fontostól kezdve 700 fontos is. Minden tengerben lakik, de főképpen a' közép tengerben, a' hol, az Olaſz, Frantzia és Spanyol orſzági partok körül nagyon halászſzák, és besenyveſztve, vagy sós vízbe áztatva, főképpen Török orſzágra kereskednek vele. Frissen is ſzokták enni, mint a' lazatz halat béetzetolajozva 's borsolva. A' Tinhal igen ragadozó, főképpen heringekkel, és közönséges skomberekkel él; sőt annyira torkos, hogy tulajdon fajzatjait is felfalja. Majusban több ezerekből álló nagy négy ſzegletű hoſzſzúkás seregben költözik, lármás zörgéssel a' tenger középtájjáról a' partok felé; a' hol ezek a' halak az úgy nevezett Tinhallesben — a' melly a' ſzigetek és kőſziklák között erős hálókból kéſzült, és több rekeſzekre oſztatott vízi erősség neme; hálókkal bőven fogattatnak.

2. Kép. A' Lazatz Szemling.
(Salmo Salar.)

A' Lazatz a' tengeri és folyóvízi halak között közbenjáró, minthogy a' telet a' tengerben tölti, főképpen az éjſzaki nagy tengerben, tavaſzra kelve pedig jól meghízva tér viſzſza a' folyóvizekbe, a' mellyekből böséggel halászſzák. Apró halakkal és vízibogarakkal él, igen hirtelen nő jókora nagyságnyira, a' hoſzſza hat lábnyi lévén, nehézsége pedig 20 font. Német orſzágnak tsak nem minden nagy folyóvizeiben fogják, azok között a' Rajnai Vézeri, és Albisi lazatz leghíresebb. Ez a' hal mind frissen főve, mind béetzetolajozva 's megborsolva, mind megfüstölve igen kellemetes ízű eledel, a' honnan több orſzágokra nézve egy nagy ága ez a' kereskedésnek, főképpen pedig Angliára nézve a' hol a' lazatz fogást nagyon üzik.

3. Kép. A' Közönséges Hering.
(Clupea Harengus.)

A' Hering felette nevezetes hal, mint eledel, és mint kereskedés tárgya egéſz Európára nézve; annyira, hogy egéſz orſzágok úgy nézik ezt, mint kintseiknek főbb kútfejét, illyenek, p. o. Hollandia, Anglia, Skótzia, Norvégia, Svédorſzág, Dánia, Prussia, 's a' t. A' heringnek hazája az éjſzaki és napkeleti tenger, úgy ſzinte az Antlantikum tenger is, mellyeknek mélységeiben lakik, hanem tavaſzſzal és nyáron a' hol tsekélyebb a' tenger a' víz ſzínére feljövén ſzáma nélkül való seregekben a' part felé tolakodik, és ott ezerenként kihaláſztatik. Már a' mi Eleink is esmérték ugyan a' Heringet; de minthogy a' bésózásának módját nem tudták, a' velevaló kereskedés sem vólt reájok nézve valami fontos dolog, míg nem a' XIII-dik ſzázad vége felé egy Böckel Vilhelm nevű Brabantus történetből a' hering bésózásának és eltarthatásának jó módját kitalálta, 's ez által a' hering halászást sok Nemzetekre nézve azonnal aranybányává és a' kereskedésnek egyik fő ágává tette. Semmiféle hal nem ſzaporít eſztendőnként olly rendkivül sokat, 's nem is találtatik olly nagy ſzámmal a' tengerben mint a' hering; úgy hogy tsak közép ſzerű ſzámlálás ſzerént is bátran többre lehet ezer milliónál tenni, a' ragadozó halak pedig még két ennyinél is többet elpuſztítnak. Két módja van a' hering bésózásának, a' végre, hogy sokáig elálljon, tudniillik: 1.) a' tsupa bésózás, midőn hordókba bésózzák és, a' mint tudva van, egéſz Európába ſzéllyelküldözik; 2.) a' bésenyveſztés, midőn 24 óráig sós vízben tartatnak, azután kiſzedetvén a' fejeken kereſztül fanyársra füzetnek, és a' végre kéſzült kementzékben, mellyek közül mindenikbe 12000 darab fér meg, 24 óráig füstöltetnek és aſzaltatnak, ezeket azután felfűzött vagy aſzalt heringeknek nevezik. A' napkeleti tengerből került, valamivel apróbb heringeket Svédheringeknek nevezik.

4. Kép. A' közönséges Skomber.
(Scomber Scomber.)

Efféle Skombereket az éjſzaki és napkeleti tengerekben 's a' nagy tengerben is sok helyen találhatni. Fókával jár, ragadozásaival erősen puſztít 's kivált a' heringekre nézve veſzedelmes hal, mivel ezeket a' tenger part mellól sokſzor elkergeti. Hoſzſza egy legfeljebb két lábnyi, e' mellett igen kövér 's kellemetes ízű hal. Réſzſzerént béetzetolajozva 's megborsolva ſzokták enni, Norvégiában és Skótziában pedig úgy bánnak vele mint a' heringel. Némelly Nemzeteknél a' halászatnak nagyobh réſze Skomber fogásból áll.

MERKWÜRDIGE HANDELSFISCHE.

Fig. 1. Der Thunfisch.
(Scomber Thynnus.)

Unter allen eſsbaren Fischen ist der Thun-Fisch wohl der gröſste; denn man findet ihn von 2 Fuſs, seiner gewöhnlichen Gröſse, bis zu 10 Fuſs lang, und von 7 bis zu 700 Pfund schwer. Er wohnet in allen Meeren, vorzüglich aber in dem mittelländischen, wo an den Italienischen, Französischen und Spanischen Küsten groſse Thun-Fischereyen sind, und ein starker Handel mit dem eingepöckelten Thun-Fisch, sonderlich in die Türkey, getrieben wird. Er wird auch frisch und marinirt, wie der Lachs, verspeiset. Der Thun ist ein starker Räuber, nährt sich vorzüglich von Häringen und Makrelen, und seine Gefrässigkeit geht so weit, daſs er auch seiner eignen Brut nicht schont. Er zieht im May in groſsen Schaaren von mehreren Tausenden in Form eines langen Vierecks mit groſsem Geräusche aus dem hohen Meere gegen die Küsten, und da ist's, wo er in den sogenannten Tonnaros, oder Thun-Fischereyen — die eine Art von Wasser-Festung, zwischen den Felsen und Inseln, aus starken Netzen gebaut und mit vielen Kammern versehen, sind — häufig gefangen wird.

Fig. 2. Der Lachs oder Salm.
(Salmo Salar.)

Der Lachs oder Salm macht den Übergang von den See-zu den Fluſs-Fischen, denn er überwintert in der See, sonderlich im nördlichen Ocean, und geht im Frühjahre sehr fett in die Flüsse zurück, wo er häufig gefangen wird. Er nährt sich von kleinen Fischen und Wasserinsecten, wächst sehr schnell, und erlangt eine beträchtliche Gröſse bis zu 6 Fuſs Länge und 80 Pfund an Gewicht. In Deutschland wird er fast in allen groſsen Flüssen gefangen; der Rhein- Weser- und Elbe-Lachs ist der berühmteste davon. Er ist sowohl frisch gesotten als auch marinirt und geräuchert, ein sehr delikater Fisch, und macht daher einen beträchtlichen Handelszweig für mehrere Länder, besonders für England, wo der Lachsfang sehr stark getrieben wird.

Fig. 3. Der Häring.
(Clupea Harengus.)

Der Häring ist ein so höchst wichtiger Fisch, sowohl als Speise als auch als Handels-Artikel, für ganz Europa, daſs ganze Länder, z. E. Holland, England, Schottland, Norwegen, Schweden, Dännemark, Preussen u. s. w., ihn als eine Haupt-Quelle ihres Reichthums betrachten. Der Häring ist ein Bewohner der Nord- und Ost-See, so wie des Atlandischen Meeres, wo er sich in den Tiefen aufhält, im Frühjahre und Sommer aber an die flachen Stellen empor kommt, und sich in ungeheuern Schaaren an die Küsten drängt, wo er dann auch gefangen wird. Unsere Vorfahren kannten zwar schon den Häring; allein da sie ihn nicht recht einzusalzen verstunden, war ihnen dieser Handel von keiner groſsen Wichtigkeit, bis ein Brabanter, Wilhelm Beuckel, wie man erzählt, gegen das Ende des XIII. Jahrhunderts, durch einen Zufall, die rechte Methode ihn einzusalzen und haltbar zu machen, erfand, und dadurch auf einmahl die Härings-Fischerey zu einer Goldgrube und zum wichtigsten Handelszweige für viele Nationen machte. Keine einzige Gattung Fische vermehrt sich jährlich so ungeheuer, und ist in gröſserer Menge im Meere vorhanden, als der Häring; denn man kann nur mässig berechnet annehmen, daſs jährlich gewiſs über 1000 Millionen von den Menschen gefangen und mehr als noch einmahl so viel von andern Raub-Fischen aufgefressen werden. Man hat eine doppelte Art den Häring zur Dauer zu bereiten, nemlich 1) das weisse Einsalzen, wo er in Tonnen eingesalzt oder eingepöckelt, und wie bekannt, durch ganz Europa versendet wird; 2) das rothe Einsalzen, wo die Häringe 24 Stunden lang in Salz-Laake liegen, hernach herausgenommen, mit den Köpfen an hölzerne Spiese angereihet, und in dazu angelegten Öfen, deren jeder 12000 Stück fasset, 24 Stunden lang geräuchert und gedört werden, und sodann Bücklinge heissen. Der Häring der Ost-See heiſst Strömling, und ist etwas kleiner.

Fig. 4. Die Makrelen.
(Scomber Scomber.)

Wir treffen die Makrele in der Nord- und Ost-See und an mehreren Orten im Ocean an. Sie zieht in ganzen Heeren, und ist ein starker Raubfisch, der sonderlich den Häringen gefährlich wird, und sie oft von den Küsten verscheucht. Sie wird 1, höchstens 2 Fuſs lang, und ist ein fetter sehr delikater Fisch. Sie wird theils frisch verspeiset, theils marinirt, in Norwegen und Schottland aber wie der Häring behandelt. Der Makrelenfang macht bey verschiedenen Völkern einen beträchtlichen Theil der Fischerey aus.

POISSONS REMARQUABLES,
PAR LE COMMERCE QU'ON EN FAIT.

Fig. 1. Le Thon.
(Scomber Thynnus.)

De tous les poissons mangeables le Thon est vraisemblablement le plus grand; car on le trouve de la longueur de 2 pieds, de sa grandeur ordinaire, jusqu'à celle de 10 et pesant depuis 7 jusqu'à 700 livres. Il habite toutes les mers et sur-tout la Méditerranée où il y a de grandes pêcheries de Thons sur les côtes de l'Italie, de la France et de l'Espagne, et d'où l'on fait, principalement avec la Turquie, un grand commerce de ce poisson salé. On le mange aussi, comme le Saumon, frais ou mariné. Le Thon est extrêmement vorace; il se nourrit sur-tout de harengs et de maqueraux, et il est vorace jusqu'à ne pas épargner son propre frai. Au mois de mai de grandes troupes de plusieurs milliers de Thons, formant un quarré allongé, descendent avec grand bruit de la haute mer vers les côtes, où l'on en prend un très grand nombre dans les Tonnaros, ou pêcheries de Thons, qui ne sont autre chose qu'une espèce de fort, construit dans l'eau, (entre les rocs et les îles) avec de bons filets, et partagé en plusieurs chambres.

Fig. 2. Le Saumon.
(Salmo Salar.)

Le Saumon fait la nuance entre les poissons de mer et les poissons d'eau douce ou de rivières, car il passe l'hyver dans la mer, et principalement dans l'océan septentrional, et remonte au printems dans les rivières, où on le prend en grande quantité; il est alors fort gras. Il fait sa nourriture de petits poissons et d'insectes aquatiques, croît très promptement, et parvient à une grandeur considérable; car il a souvent jusqu'à 6 pieds, et pèse jusqu'à 80 livres. On le prend dans presque tous les grands fleuves de l'Allemagne; celui du Rhin, de la Weser et de l'Elbe est le plus renommé. C'est un poisson fort delicat, soit étant frais et bouilli, soit etant mariné et enfumé; aussi fait-il une branche importante de commerce pour plusieurs pays et surtout pour l'Angleterre où l'on en fait une très grande pêche.

Fig. 3. Le Hareng.
(Clupea Harengus.)

Le Hareng, considéré comme aliment ou comme branche de commerce, est si important pour toute l'Europe, que des pays entiers, p. e. la Hollande, l'Angleterre, l'Ecosse, la Norvège, la Suède, le Danemarc, la Prusse etc. le regardent comme une des principales sources de leurs richesses. Le Hareng habite les mers du nord, la mer Baltique et l'Ocean atlantique, où il se tient dans les bas fonds, d'où il remonte vers la surface au printems et en été, et s'approche en troupes prodigieuses des côtes où on le prend. Nos ayeux connaissaient déja le hareng; mais comme la vrai manière de le saler leur était inconnue, le commerce de ce poisson ne fut point fort important pour eux, jusqu'à ce qu'un Brabançon nommé Guillaume Beuckel, à ce qu'on raconte eût par hazard découvert, vers la fin du XIII. siècle, la vraie manière de le saler et de le conserver; ce qui fit tout à coup de la pêche des harengs une vraie mine d'or et la branche la plus importante de commerce pour plusieurs nations. Il n'est aucune espèce de poissons qui se multiplie chaque année aussi prodigieusement et qui se trouve dans la mer en plus grande quantité que le hareng; car on peut supposer sans exagération, que les hommes en prennent plus de 1000 millions par an, et que les poissons qui vivent de rapine en dévorent en outre plus d'une fois autant. Il est deux manières de préparer le hareng pour le conserver; la première consiste à le saler et à le paquer dans des tonnes, dans lesquelles on l'envoye par toute l'Europe, et la seconde, à le laisser dans la saumure pendant 24 heures, après quel tems on l'en retire, le suspend par la tête à une broche de bois, et le fume et dessèche pendant 24 heures dans des fourneaux faits exprès, et dont chacun peut contenir 12000 harengs à la fois. Le hareng ainsi préparé se nomme hareng soret. Celui qui se trouve dans la mer baltique est un peu plus petit et porte le nom de Strömling ou Anchois de Suède.

Fig. 4. Le Maquereau.
(Scomber Scomber.)

Ce poisson se trouve dans la mer du Nord, la mer baltique, et à plusieurs autres endroits de l'océan. Les Maquereaux vont toujours en grandes troupes, sont extrêmement voraces et sur-tout dangereux aux harengs, qu'ils chassent souvent des côtes. Ils ne parviennent tout au plus qu'à la longueur d'un ou de deux pieds, et sont gros et très délicats. On les mange frais ou marinés, mais en Ecosse et en Norwége on les traite comme les harengs. La pêche des maquereaux fait une partie considérable de la pêche de différens peuples.

Vögel. V. Aves. V. Oiseaux V.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Gezeich. u. Gest. von Jacob Xaver Schmutzer.

AVES RAPACES.

Avium rapacium plurimae existunt species. Earum princeps ac celebratissima aquila est. Haec, quippe nobilissima, regina habetur avium, quemadmodum inter quadrupedes leo rex est. Earum species innumerae nec hucusque bene notae et distinctae existunt, quarum maxime vulgares hae sunt: 1) Aquila regina seu aurea 2) Aquila ordinaria, 3) Aquila capite albo 4) Aquila maculosa, 5) Aquila cauda alba 6) Aquila alba 7) Aquila nigra 8) Aquila minor cauda alba, 9) Aquila major maritima 10) Aquila maritima ordinaria. Nonnisi tres earum species principales hic exhibeo.

Fig. 1. Aquila regina seu aurea.

(*Falco chrysetos.*)

Haec nobilissima et superbissima sui generis est, alis expansis pedum 8 et dimidii spatium explet, atque inter omnes aves altissime volat, nam sublimis ultra nubes se extollit, quapropter eam veteres Jovi addiderunt, eamque Deorum avem et ministram appellarunt. Rostrum habet validum subcaeruleum et pedes flavos acutis unguibus armatos. Color ipsius aureus est et fuscus; oculi vero flavi et fulgurantes. Tam in temperatioribus Europae regionibus quam in zonis torridis super arduis ac solitariis rupibus habitat. Praedatur grues, anseres, lepores, agnos et capellas juvenculas, ac nonnisi difficillime cicuratur.

Fig. 2. Aquila ordinaria.

(*Falco melanaetos.*)

Priore paulo minor est, cauda alba et nigra, atque frequentior occurrit quam illa, praesertim in terris frigidis. Praecipua ipsius praeda sunt lepores, quapropter olim in Gallia a falconariis ad venandos lepores instituebatur.

Fig. 3. Aquila ossifraga.

(*Falco albicilla.*)

Magnitudine aquilae ordinariae par, colore fusco, capite et cauda albis, in frigidis item terris tantum habitat, atque inprimis pullos caprearum cervorumque praedatur. Nidificat in altis arboribus, et nonnisi aliquot horis circa meridiem praedatum evolat.

Aquilas pullos suos dorso impositos adversus solem tollere, eosque, ut solem intueantur, cogere, atque illos necare, qui apertis oculis splendorem solis non ferant, veterum est fabula.

Fig. 4. (Vultur barbatus.)

Inter omnes aves rapaces maxima est et terribilissima. Praesertim in Africa et in Helvetia, Styria, Carinthia, Tyroli, super Alpes habitat: alae ipsius expansae 16 pedum spatium occupant. Colore est fusco; collum habet paene nudum, plumis tantum rarioribus consitum, in anteriore parte duabus virgis maculatum; caput superne planum; rostrum validum, in extrema tantum parte curvatum. A Peruvianis Condor appellatur.

Fig. 5. Accipiter.

(*Falco palumbarius.*)

Accipiter avis est rapax, in Europa vulgaris, columbariis et cortibus gallinariis infestissima. Maculis canis fuscisque conspersa est et crura longa longosque ungues habet. Ad venationem item falconariam instituitur.

Fig. 6. Falco.

(*Falco gentilis.*)

Falco inter aves rapaces post aquilam nobilissima, velocissima et audacissima est, praeterea hominibus utilissima, namque ad venationem institui potest, quod genus oblectationis magnos sumtus postulat atque viris principibus tantum convenit. Utuntur eo ad capiendos lepores, ardeas, grues, ciconias, perdices. Falco nonnisi frigidissimas regionum borealium inhabitat, Islandiam nempe, Norvegiam, Russiam, unde in Galliam, Italiam Germaniamque transmittitur. Falcones albi Islandici praestantissimi existimantur. Acer falconum visus sermone omnium celebratus, in proverbium abiit.

RAGADOZÓ MADARAK.

Sokféle nemû ragadozó madarak vannak, mellyek között elsô és legnevezetesebb a' Sas. A' sas, mint legnemesebb madár, madarak királyjának neveztetik, valamint az orofzlán emlôs állatok királyjának. A' sasnak sok egymástól külömbözô fajai vagynak, mellyek között legnevezetesebbek ezek: 1) a' sárga v. a' havasi sas. 2.) a' parlagi sas. 3.) a' tsonttörô sas. 4.) az iromba sas. 5.) a' fejérfarkú sas. 6.) a' fejér sas. 7.) a' fekete sas. 8.) a' nádi sas. 9.) a' tengeri nagy sas. 10.) a' tengeri közönséges sas. Itt három nevezetesebb fajait írom le.

1. Kép. A' sárga havasi Sas.

(*Falco chrysaetos.*)

Legnemesebb és dölyfösebb a' sas fajak között; kiterjefztett fzárnyaival megmérve kilentzedfél lábnyi fzélességû, 's minden madaraknál feljebb repûl, úgy hogy még a' fellegeken is feljül emelkedik; a' honnan a' régiek is Jupiter mellé rendelték és tsak istenek madarának hívták. Erôs orra kékes, arany fzínû, lábain pedig éles körmei vannak. Szine arany fzínû és barna; fzemei villámlók, és sárgák. Lakását magános magos kôfziklákon válafztja, mind az Európai mérseklett tájjékokon, mind melegebb tartományokban. Ragadozza a' varjakat, lúdakat, nyúlakat, bárányokat, és ketskefiakat: megfzelidítni igen nehéz.

2. Kép. A' közönséges v. fekete Sas.

(*Falco melanaetos.*)

Ez valamivel kissebb a' havasi sasnál fzíne leginkább barna, farka pedig fejér vagy fekete, amannál sokkal bövebb, fôképpen a' hideg tartományokban. Fôképpen a' nyúlakat ragadozza, a' honnan régenten nyúlak és más állatok vadáfzására tanították Frantzia orfzágban, mint a' Sólyom madarat.

3. Kép. A' fejér Sas.

(*Falco albicilla.*)

Akkora mint a' közönséges sas, a' fzíne fekete barna, de a' feje és farka fejér. Ez is tsak a' hideg tartományokat lakja, 's fôképpen a' fiatal ôzeket és fzarvasokat ragadozza. Magos fákra rakott féfzkén üldögélvén, tsak déltájjon fzokott egy két óráig kóválygni hogy élelmére valamit ragadhasson.

Az, hogy a' sasoknak általjában fzokások volna, fiaikat a' hátokon hordani a' nap felé, vagy hogy a' napba nézni kénfzerítenék ôket, és azokat közülök mellyek a' napfényt kinyilt fzemmel elnem fzenvedhetnék, megfojtogatnák, tsak a' régiek meséi közé való.

4. Kép. A' fzakállas Keselyû.

(*Vultur barbatus.*)

Legnagyobb és irtóztatóbb minden ragadozó madarak között. Hazája fôképpen Afrika és a' Helvetziai Alpesek; úgy fzinte Stájerorfzág is, Karinthia és Tirolis; kiterjefztett fzárnyaival együtt 16 lábnyi a' fzélessége. A' fzíne setétbarna, nyaka fzinte kopafz, a' mellyen tsak apró pejhek, elôl pedig két fejér vonások látfzanak; a' feje felyûl lapos, és erôs orrának tsak a' hegye horgas. Perubán Kondor a' neve.

5. Kép. A' Héjja, vagy Kerra.

(*Falco palumbarius.*)

A' héjja közönséges ragadozó madár Európában, melly a' galambokban és tsirkékben nagy kárt tefz. Ennek fzíne fzürkebarna pettegetett, és hofzfzú lábai 's körmei vannak. Néha vadáfzni is megtanítják mint a' solymot.

6. Kép. A' nemes Sólyom.

(*Falco gentilis.*)

A' sas után legnemesebb, legsebesebb repûlô és legméréfzebb ragadozó madár a' Sólyom, és leghafznosabb az emberekre nézve is; minthogy vadáfzni igen derekason megtanúl, a' melly ugyan tsak nagy Urnak való drága múlattság; ûzetnek vagy vadáfztatnak vele nyúlakat, gémeket, darvakat, gólyákat és foglyokat. A' sólyom tsak a' leghidegebb éjfzaki tartományokat lakja, ú. m. Izlandiát, Norvégiát, Orofzorfzágot, a' honnan ofztán Frantzia, Olafz és Németorfzágba hordják. A' sólyomnak éles látása nevezetes dolog, és köz példabefzéddé lett.

RAUB-VÖGEL.

Es gibt sehr viele Arten Raub-Vögel. Der erste und berühmteste unter ihnen ist der Adler. Der Adler ist, als der edelste Vogel, der König der Vögel, so wie der Löwe der König der vierfüssigen Thiere. Davon gibt es sehr viele, und zum Theil noch wenig bekannte Arten. Unter die bekanntesten rechnet man: 1) den Königs- oder Gold-Adler; 2) den gemeinen Adler; 3) den Adler mit weissem Kopfe; 4) den gefleckten Adler; 5) der Adler mit weissem Schwanze; 6) der weisse Adler; 7) den schwarzen Adler; 8) den kleinen Adler mit weissem Schwanze; 9) den grofsen Meer-Adler; 10) den gemeinen Meer-Adler. Ich will nur die 3 Haupt-Arten davon hier liefern.

Fig. 1. Der Königs- oder Gold-Adler.

(*Falco chrysaetos.*)

Er ist der edelste und stolzeste seines Geschlechts, mifst 8 1/2 Fufs mit ausgestreckten Flügeln, und fliegt unter allen Vögeln am höchsten, denn er steigt hoch über die Wolken; daher ihn auch die Alten dem Jupiter zugesellten, und ihn nur den Götter-Vogel nannten. Er hat einen starken blaulichen Schnabel und goldgelbe Füsse mit scharfen Krallen. Seine Farbe ist goldgelb und braun, und er hat ein blitzendes gelbes Auge. Er wohnt auf hohen einsamen Felsen, sowohl in den gemäfsigtern Gegenden von Europa, als in heisseren Ländern. Er raubt Kraniche, Gänse, Hasen, Lämmer und junge Ziegen, und ist sehr schwer zahm zu machen.

Fig. 2. Der gemeine Adler.

(*Falco melanaetos.*)

Er ist etwas kleiner als der Königs-Adler, braun von Farbe, mit weifs und schwarzem Schwanze, und findet sich zahlreicher als jener, besonders in kalten Ländern. Sein Raub sind vorzüglich Hasen, daher man ihn auch sonst in Frankreich zur Falknerey und zur Hasen-Beize abrichtete.

Fig. 3. Der Pygargue oder Fisch-Adler.

(*Falco albicilla.*)

Er ist so grofs wie der gemeine Adler, schwarzbraun von Farbe, mit weissem Kopfe und Schwanze, lebt auch nur in kalten Ländern, und raubt vorzüglich junge Rehe und Hirschkälber. Er horstet auf hohen Bäumen, und fliegt nur ein Paar Stunden um Mittag auf Raub aus.

Dafs die Adler überhaupt ihre Jungen auf ihrem Rücken der Sonne entgegen trügen, oder sie nöthigten in die Sonne zu sehen, und diejenigen tödteten, die den Sonnenglanz nicht mit offenen Augen ertragen könnten, ist eine Fabel der Alten.

Fig. 4. Der Lämmer-Geyer.

(*Vultur barbatus.*)

Ist der gröfste und fürchterlichste unter allen Raubvögeln. Er wohnt vornehmlich in Afrika und auf Alpen in der Schweitz, so wie in Steyermark, Kärnthen und Tyrol, seine ausgebreiteten Flügel sind an 16 Fufs lang. Er ist dunkelbraun von Farbe, hat einen fast nackten Hals, der nur mit dünnen Flaum-Federn besetzt und vorn herein mit zwey weissen Strichen gezeichnet ist, einen oben platten Kopf, und starken erst an der Spitze gekrümmten Schnabel. In Peru heifst er der Condor.

Fig. 5. Der Habicht.

(*Falco palumbarius*)

Der Habicht ist ein gemeiner Europäischer Raub-Vogel, der den Tauben- und Hühner-Höfen vielen Schaden thut. Er ist graubraun gesprenkelt und hat lange Beine und Fänge. Man richtet ihn auch zur Falknerey mit ab.

Fig. 6. Der Falke.

(*Falco gentilis,*)

Nach dem Adler ist der Falke der edelste, schnellste und kühnste Raubvogel, und der nützlichste für den Menschen; denn er läfst sich vortrefflich zur Falken-Jagd oder Beize abrichten, welche nur ein theueres Vergnügen grofser Herrn ist. Man beizet mit ihm Hasen, Reiger, Kraniche, Störche und Feldhühner. Der Falke bewohnt nur die kältesten Nord-Länder, Island, Norwegen, Rufsland, von daher man sie nach Frankreich, Italien und Deutschland transportirt. Man hält die Isländischen, weissen Falken für die kostbarsten. Das scharfe Gesicht des Falken ist berühmt und zum Sprüchworte geworden.

OISEAUX DE PROIE.

Il existe quantité d'espèces d'oiseaux de proie, dont l'Aigle est le premier et le plus renommé. L'aigle est le plus noble et le roi des oiseaux, comme le lion est celui des quadrupèdes. Il y a plusieurs espèces; dont les plus connus et les plus rénommées sont: 1) l'aigle royal ou doré; 2) l'aigle commun; 3) l'aigle à tête blanche; 4) l'aigle tacheté; 5) l'aigle à queue blanche; 6) l'aigle blanc; 7) l'aigle noir; 8) le petit aigle à queue blanche; 9) le grand aigle de mer; 10) l'aigle de mer commun. Nous nous contenterons de donner ici les 3 espèces principales.

Fig. 1. L'Aigle royal, ou doré.

(*Falco chrysaetos.*)

C'est le plus noble et le plus fier de tous les aigles; il passe, les ailes étendues, 8 pieds et demi. C'est aussi de tous les oiseaux celui qui s'élève le plus haut; car il monte souvent au dessus des nues; et c'est par cette raison que les anciens l'ont appellé l'oiseau céleste, et qu'ils l'ont associé à Jupiter. Il a le bec fort et bleuâtre, les pattes d'un jaune d'or et les serres fort aignes. La couleur de son plumage est jaune d'or mêlée de brun, et son oeil, qui est d'un beau jaune, brille d'un feu très vif. L'aigle royal habite les rochers solitaires et escarpés des pays tempérés de l'Europe et des contrées plus chaudes. Il emporte les grues, les oies, les lièvres, les agneaux, et est très difficile à apprivoiser.

Fig. 2. L'Aigle commun.

(*Falco melanaetos.*)

Il est un peu plus petit que l'aigle royal, de couleur brune, et à la queue blanche et noire; cette espèce est plus nombreuse que la précédente, sur-tout dans les pays froids. Il prend principalement les lièvres; c'est pourquoi on le dressait autrefois à la chasse de ces animaux dans les fauconneries de France.

Fig. 3. Le Pygargue, ou l'Aigle à tête blanche.

(*Falco albicilla.*)

Cet aigle est aussi grand que l'aigle commun; sa couleur est d'un brun noir, sa tête et sa queue sont blanches. Il ne vit pareillement que dans les pays froids, et prend sur-tout les petits chevreuils et les jeunes faons. Il niche sur les grands arbres et ne va chercher sa proie que pendant quelques heures sur le midi.

C'est une fable des anciens, que les Aigles en général portent sur le dos leurs petits vers le soleil, ou les obligent de regarder cet astre, et en tuent ceux qui ne peuvent supporter l'éclat de ses rayons, les yeux ouverts.

Fig. 4. Le Grand Vautour.

(*Vultur barbatus.*)

C'est le plus grand et le plus terrible de tous les oiseux de proie. On le trouve sur-tout en Afrique et en Suisse comme aussi en Styrie, en Carinthie, et en Tyrole dans les alpes; il a 16 pieds de vol. Sa couleur est d'un brun foncé, son cou est presque nu, simplement couvert d'un duvet léger et garni par devant de deux rayes blanches; il a le dessus de la tête applati, le bec fort et crochu à l'extrémité. Les Péruviens l'appellent Condor.

Fig. 5. L'Autour.

(*Falco palumbarius.*)

L'Autour est un oiseau de proie commun en Europe, où il fait de grands dégats dans les colombiers et les poulaliers. Il est d'un gris brun tacheté, et a les jambes et les serres fort longues. On le dresse aussi à la fauconnerie.

Fig. 6. Le Faucon.

(*Falco gentilis.*)

Le faucon est, après l'aigle, le plus noble, le plus prompt et le plus courageux des oiseaux de proie, c'est aussi le plus utile à l'homme; car il se laisse facilement dresser à la fauconnerie, plaisir cher que les grands seigneurs seuls se peuvent faire. On s'en sert pour prendre des lièvres, des hérons, des grues, des cicognes et des perdrix. Le faucon n'habite que les pays les plus froids du Nord, comme l'Islande, la Norvège et la Russie, d'où on les transporte en France, en Italie, et en Allemagne. Les faucons blancs de l'Islande passent pour les plus précieux. La vue perçante du faucon est renommée et a passé en proverbe.

M. T. MOZEUM KONYV-TÁRA

TABACUM SEU HERBA NICOTIANA.

Genuina Tabaci patria America australis est. *Tabaci* nomen haec planta habet a parva insula, *Tabago* dicta, in qua eam Hispani anno 1520 primum repererunt, indeque in Europam attulerunt. Nomen vero alterum a legato quodam Gallico in aula Lusitanica, *Joanne Nicot*, accepit, qui, quum eam ibi vidisset, Catharinae Mediceae reginae suae primus in Galliam transmisit. Ex eo tempore usus illius per totum terrarum orbem propagatus fuit, atque haec planta inter maximos terrae proventus ac merces cum Indiae occidentalis tum Europae numeratur, Quamvis autem calidiores Asiae Americaeque tractus propriam sibi patriam habeat, tamen temperatiora etiam climata optime fert, atque hodie in Europa, praesertim in Gallia, Germania et Hungaria copiose seritur.

Sunt quidem plantae hujus species aliquot omnino diversae: notissimae vero et praestantissimae duae sunt sequentes.

Fig. 1. Tabacum Virginiense.

(*Nicotiana Tabacum.*)

In solo sibi commodo crescit ad viri stantis propemodum altitudinem, foliis magnis, latis et acuminatis instructum, superne gerens paniculam florum colore helvolo, forma buccinarum. Patriam habet occidentalem Indiam, praesertim Virginiam, unde etiam nomen accepit.

Fig. 2. Tabacum Asiaticum sive rusticum.

(*Nicotiana rustica.*)

Haec planta vix ad dimidiam altitudinem prioris assurgit, sed foliis pluribus, iisque majoribus latioribusque praedita flores habet e viridi flavescentes, et semina copiosa oleosaque. Patria ipsius est Asia, sed nunc etiam in Europa, et praecipue in Turcia et Hungara seritur, quapropter etiam *Tabacum Turcicum* appellatur.

Proventus utriusque plantae idem est, nempe *herba Nicotiana fumaria* et *sternutatoria*, quae ex viridibus plantae foliis siccatis praeparantur. Quo calidior est regio, in qua haec planta nascitur, eo praestantius est tabacum. En praecipuam tractationis methodum, quae tum in tabaci cultura, tum in illius fabricatione observari solet.

Postquam viridia plantae folia ad certam magnitudinem maturitatemque pervenerunt, ac fuscari coeperunt, decerpuntur, atque alia aliis superimposita congeruntur, donec incalescant et sudent, postea vero filis crassioribus juxta se inseruntur, atque in umbra ad aridatem usque siccantur. Hoc statu per centenaria fabricatoribus tabaci venduntur, qui ea rite digesta et macerata aut in volumina nendo deducunt aut minutissime secant, qua specie *Nicotiana fumaria* appellatur; aut vero molendo in subtilissimum pulverem redigunt, qui pulvis *Nicotianam sternutatoriam* praebet. Multiplices illi ac diversissimi tabaci folia diversarum regionum miscendi, digerendi, macerandi, fermentandi, nendi, secandi, molendi praeparandique modi occasionem praebent innumeris ac diversissimis speciebus Nicotianae tam fumariae quam sternutatoriae, quarum singulae fere regiones propriam indolem ac virtutem habent, et quae tum in mercatura tum in publicis vectigalibus maximi sunt momenti.

A' DOHÁNY.

Tulajdonképpen való hazája a' Dohányplántának Déli Amérika. A' nevét egy kis Tabagó nevű ſzigettől vette, mellyben a' Spanyolok 1520-dik eſztendőben találták legelőſzör, 's ugyan onnan hozták Európába is. A' Deák neve: *Herba Nicotiana*, egy Nicót János nevű Frantzia követről ragadt reá, a' ki a' Portugalliai Udvarnál lévén ott látta előſzör a' dohányt, és onnan Frantzia országban küldötte *De Medicis Katalin* Királynénak. Azóltától fogva az egéſz világon elterjedett a' dohánynak haſznа vétele, és egy a' legnevezetesebb termesei, és kereskedésbeli tárgyai közül mind napnyúgoti Indiának mind Európának. Hazája ugyan tulajdonképpen tsak Amérika és Azsia melegebb Tartományjai; mindazáltal a' mérséklettebb égally alatt is könnyen megterem, 's nagy böséggel termeſztetik most Európában, főképpen Frantzia, Német, és Magyar orſzágban.

Vannak ugyan némely egymástól vóltaképen külömböző fajai a' dohánynak; hanem azok között legesmeretesebbek és legjobbak a' következő két fajok.

1. Kép. A' Virginiai Dohány.

(*Nicotiana Tabacum.*)

Ennek ha jó földje van, tsak nem egy ember magosságnyira felnő a' ſzára, mellynek nagy ſzéles kihegyzett levelei és felyül egy bokréta halaványy piros töltsér forma virágai vannak. Hazája Napnyugoti India, főképen Virginia, 's innen van a' neve is.

2. Kép. A' nagy levelü Dohány.

(*Nicotiana rustica.*)

Nints ez olly magos felényire is, hanem nagyobb és ſzélesebb levelü mint amaz; virágja zöldsárga, és sok olajos magva van. Hazája Azsia, és főképpen Török és Magyar orſzágokban termeſztetik, a' honnan basa dohánynak is neveztetik.

Mind a' két plántának terméséből, dohányt és tobákot kéſzítenek, úgy mint a' zölden leſzedett és megſzáraſztott leveleiből. Minél melegebb a' Tartomány mellyben terem, annál jobbféle leſz a' dohány. A' vele való bánásnak, körül belől ez a' módja.

Minekutánna a' dohány levelei bizonyos nagyságot elértek 's kezdenek fóltosodni 's barnúlni, leſzedetnek, egymásra rakatnak, hogy valamennyire megálljanak, azután felfüzetnek erős madzagokra 's árnyékos helyen megſzáraztatnak, és azután megsimittatnak, tsomókba köttetnek, 's bálokba rakatnak. Azután vagy bálonként, vagy mázsánként adatnak el a' kereskedőknek, tobákosoknak, Német orſzágban pedig a' dohány és tobák fábrikákba; a' hol azután annak rendi ſzerént öſzveválogattatnak, bépátzoltatnak, és vagy dohány kéſzíttetik belőlök tekertsekben, vagy pedig apróra vágva; vagy tobáknak megőrletnek. Onnan van az, hogy az elkéſzült dohány és tobák olly igen sokféle nemü és jóságú, mivelhogy több orſzágbéli dohány leveleket ſzoktak a' fábrikákban öſzve válogatni, mellyeknek öſzve elegyítése, páttza, pállaſztása, őrlése, megvágása, külömbkülömbféle módon megy végbe; és ez majd minden orſzágban másképpen van. Sok orſzágban, mind a' Státus jövedelmeire mind a' kereskedésre nézve igen fontos portéka a' dohány.

DER TABACK.

Das eigentliche Vaterland der *Tabackspflanze* ist das südliche Amerika. Der Taback hat seinen Namen von der kleinen Insel *Tabago*, wo die Spanier ihn im Jahr 1520 zuerst fanden und von da nach Europa brachten. Seinen lateinischen Namen *Herba Nicotiana* hat er von einem französischen Gesandten am Portugisischen Hofe, *Jean Nicot*, der ihn dort kennen lernte, und zuerst an die Königin *Catharine de Medicis* nach Frankreich schickte. Sein Gebrauch hat sich seitdem sehr vermehrt und ist einer der wichtigsten Producte und Handels-Artikel sowohl von Westindien als Europa geworden. Obgleich sein Vaterland eigentlich die wärmeren Länder von Amerika und Asien sind, so verträgt er doch auch sehr gut das gemäſsigtere Clima, und wird dermalen häufig in Europa, sonderlich in Frankreich, Deutschland und Ungarn gebauet.

Es giebt zwar einige wesentlich verschiedene Gattungen der Tabackspflanze; die bekanntesten und vorzüglichsten sind aber folgende zwey.

Fig. 1. Der Virginische Taback.

(*Nicotiana Tabacum.*)

Er macht in gutem Boden eine Staude von ohngefähr Mannshöhe, die grofse, breite und zugespizte Blätter, und oben ein Büschel blafsrothe trompetenförmige Blumen hat. Sein Vaterland ist Westindien und vorzüglich Virginien, woher er auch den Namen hat.

Fig. 2. Der Asiatische, oder Bauern-Taback.

(*Nicotiana rustica.*)

Dieser ist kaum halb so hoch, hat aber mehr gröfsere und breitere Blätter als jener, blüht grüngelb und trägt vielen ölichten Saamen. Sein Vaterland ist Asien, wird aber jezt vorzüglich auch in der Türkey und in Ungarn gebaut, daher er auch der *türkische Taback* heifst.

Beyde Pflanzen geben einerley Product, nemlich *Rauch-* und *Schnupf-Taback*, welche aus den getrockneten grünen Blättern der Pflanze fabrizirt werden. Je heifser das Land ist, in dem die Pflanze wächst, desto besser von Qualität wird der Taback. — Folgendes sind ohngefähr die Haupt-Arbeiten der Tabacks-Cultur und Fabrication.

Wenn die grünen Blätter der Tabackspflanze eine gewisse Gröfse und Reife erlangt haben und anfangen braun zu werden, so werden sie abgeblattet, auf einander gepackt, dafs sie sich erhitzen und schwitzen, dann an starke Fäden gereihet, und im Schatten recht dürr getrocknet. So werden sie nun Centnerweise an die Tabacks-Fabriken verkauft, wo sie dann gehörig sortirt, in Brühen gebeitzt, und entweder zu *Rauch-Tabak* in Rollen gesponnen oder fein geschnitten, oder zu *Schnupf-Taback* klar gemahlen werden. Die vielerley und verschiedenen Arten, die Tabacks-Blätter aus verschiedenen Ländern zu mischen, zu sortiren, zu beitzen, ihn gähren zu lassen, zu spinnen, zu schneiden, zu mahlen und zu appretiren, geben hernach die erstaunlich vielen Sorten von Rauch- und Schnupf-Taback, davon fast jedes Land seine Eigenschaften hat und die für den Handel sowohl als für die Staats-Einkünfte vieler Reiche ein so wichtiger Gegenstand sind.

LE TABAC.

La véritable patrie du *Tabac* est l'Amérique méridionale. Cette plante a reçu son nom de la petite île de *Tabago*, où les Espagnols la trouverent en 1520, et d'où ils l'apporterent en Europe. Son nom latin, *Herba Nicotiana*, lui vient de *Jean Nicot*, Ambassadeur de France à la cour de Portugal, qui dans ce royaume fit connaissance avec le tabac, et en envoya le premier en France à la Reine *Catharine de Médicis*. Depuis ce tems l'usage du tabac se répandit dans tout le monde, et cette plante devint une des productions et des branches de commerce les plus importantes des Indes occidentales aussi bien que de l'Europe. Quoique, à proprement parler, les climats chauds de l'Amérique et de l'Asie soient sa patrie, elle supporte cependant des climats plus tempérés, et on la cultive actuellement beaucoup en Europe, sur-tout en France, en Allemagne et en Hongrie.

Il y a, à la vérité, plusieurs espèces de tabac essentiellement différentes; mais les deux suivantes sont les principales et les plus connues.

Fig. 1. Le Tabac de Virginie.

(*Nicotiana Tabacum.*)

Dans les bons terreins, cette plante forme un arbuisseau à peu près de la hauteur d'un homme. Ses feuilles sont longues, larges et terminées en pointe; elle porte en haut un bouquet de fleurs d'un rouge pâle et la forme d'une trompête. Les Indes occidentales, et sur-tout la Virginie, sont sa patrie proprement dite; aussi est-ce de ce dernier pays qu'elle a reçu son nom.

Fig. 2. Le Tabac d'Asie.

(*Nicotiana rustica.*)

Cette plante est à peine moitié aussi haute que la précédente, mais ses feuilles sont en plus grand nombre, plus grosses et plus larges; ses fleurs sont d'un jaune verdâtre et remplacées par des semences huileuses. L'Asie est sa patrie; mais aujourdhui aussi on la cultive en Hongrie et en Turquie, ce qui l'a fait appeller *tabac de Turquie.*

Ces deux plantes donnent les mêmes produits, savoir du *tabac à fumer* et du *tabac en poudre*, qu'on prépare des feuilles vertes après les avoir dessèchées. Plus le climat où croît la plante est chaud, plus le tabac est bon. — Voici à peu près les principales manipulations qu'exigent la culture et la fabrication du tabac.

Lorsque les feuilles vertes de la plante sont parvenues à un certain degré de grandeur et de maturité et commencent à jaunir, on les détache de la tige, et les entasse les unes sur les autres afin qu'elles s'échauffent et suent; puis on les enfile à un fil un peu fort, et les fait bien sècher à l'ombre. C'est ainsi qu'on les vend par quintaux aux fabricants de tabac, qui les assortissent convenablement, les trempent dans certaines sauces, et les filent en rouleaux ou les découpent en petits morceaux, s'ils veulent en faire *du tabac à fumer*, ou le réduisent en poudre fine, qu'on appelle *tabac en poudre.* Le grand nombre de manières différentes qu'il y a de mêler les feuilles de tabac de divers pays, de les assortir, de les macérer, de les faire fermenter, de les filer, de les couper, de les moudre et de les apprêter, donne lieu au nombre prodigieux de différentes sortes de tabac en *poudre* et à *fumer*, dont chaque pays a, pour ainsi dire, ses sortes particulières, et qui forment un objet si important pour le commerce aussi bien que pour les revenus de plusieurs royaumes.

Fig. 3.

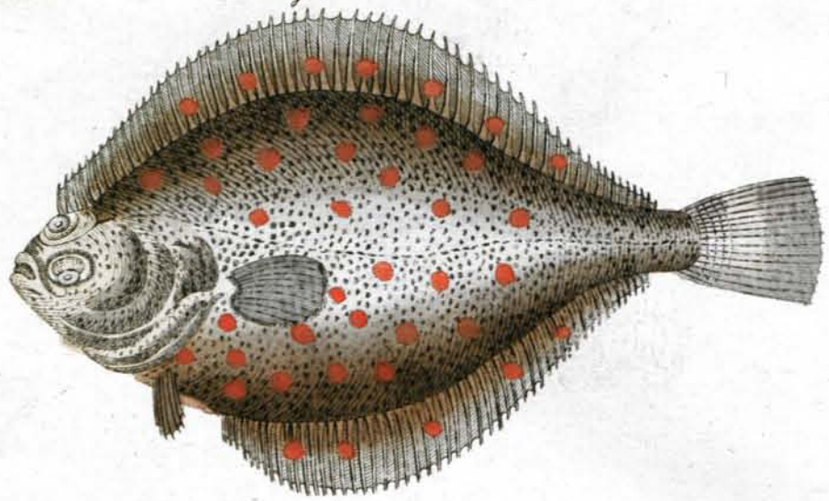

Fig. 1.

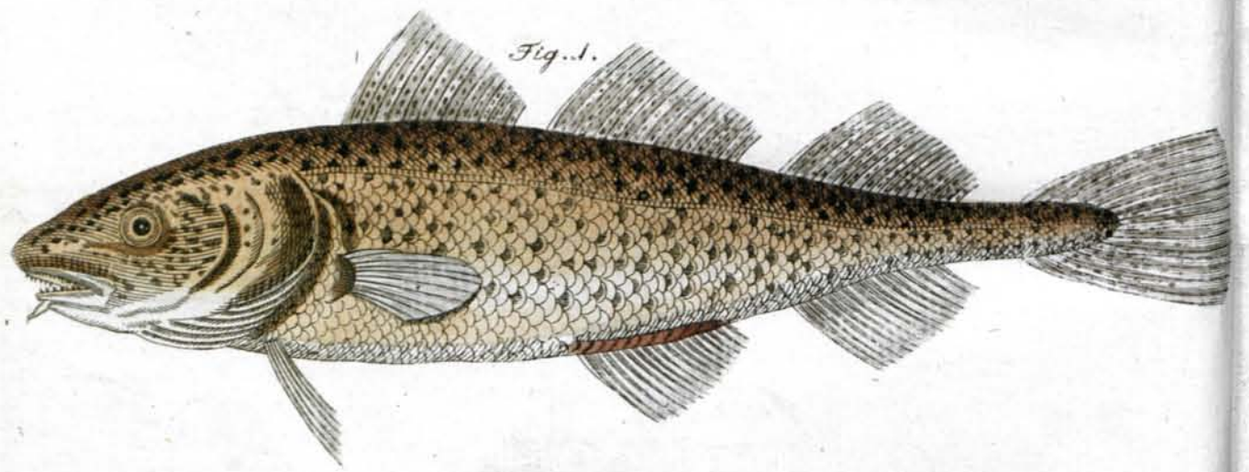

Fig. 2.

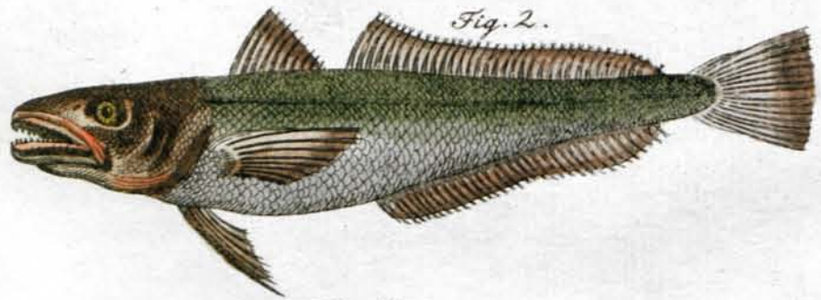

Fig. 4.

J. E. S.

GADI.

Hoc nomine plures Aeglefinorum arefactorum species vulgo comprehendimus, quae multis nationibus in commercio summi momenti sunt et innumeris mortalibus victum praebent. Eorum species notissimae sunt Gadus Morrhua, Gadus Merlucius, Pleuronectes Platessa et Gadus Aeglefinus, quos tabella praesens exhibet.

Fig. 1. (Gadus Morrhua.)

Hic inter omnes gadorum species maximus est, plerumque longitudine trium pedum, et 14 aut 20 librarum pondere. Oceanum inhabitat, neque unquam fluvios ingreditur; frequentissimus autem in borealibus hemisphaerii nostri partibus, ad Norvegiae et Islandiae littora, ad insulas Orcades, atque in septemtrionali America ad syrtes Terrae novae, ad promontorium Bretonicum et Novam Scotiam reperitur. Multis ille nationibus maxima mercaturae commoda et cibum praebet. Totam alit Islandiam, aliquot centena florenorum millia quotannis Norvegiae suppeditat, ac praesertim Gallis et Anglis fons jugis divitiarum est, namque in eo capiendo ad vicies mille homines nautici utriusque populi in sola boreali America exercentur.

Gadus Morrhua capitur hamis, quibus pro esca recentes haleces, aeglefini, scombri, cancri et crangones affiguntur. Quamprimum captus est, caput ei rescinditur, exta tolluntur, spina dorsi eximitur, quo facto aut in perticis stipitibusque suspensus in aere siccatur, aut sale conditus in doliis reponitur, aut sale conditur et simul in aere siccatur. A tribus hisce Morrhuam ad conservationem praeparandi modis diversa nomina hic piscis tulit; nam sale non conditus sed siccatus in aere Germanico vocabulo Stockfisch dicitur; sale conditus Labberdan vocatur; salsus arefactusque Klippfisch appellatur. Hac triplici nomenclatione mercatores nostri eum vendunt, quamvis unus semper idemque sit piscis. Ex ejus jecore oleum quoddam excoquitur, ova vero doliolis condita Batavis et Gallis venduntur, qui iis escae loco ad capiendas alosas clupeas utuntur.

Fig. 2. (Gadus Merlucius.)

Hic priore minor, longus dimidium aut duos pedes, sed aeque rapax est, praesertim haleces et scombros insectatur, tam in mari mediterraneo quam septemtrionali vivit, et frequentissime ad Angliae et Hiberniae littora, item tribus aut quatuor milliaribus ab ora Bretonum retibus aut hamis capitur. Quoniam permagna illorum copia capi solet, maxima pars in perticis aut stipitibus siccatur (unde huic pisci nomen Germanicum Stockfisch adhaesit) atque in Hispaniam aut Germaniam mittitur.

Fig. 3. (Pleuronectes Platessa.)

Pleuronectes itidem Gadorum numero accensetur, quia plerumque, saltem in Germania, non recentes, sed in aere arefacti et in fasciculos colligati dimittuntur, eodemque, quo Gadus, modo coquuntur et comeduntur. In mari Baltico et septemtrionali habitant, in imo semper fundo maris degunt et minutis pisciculis, conchis cochlearumque fetibus victitant. Nota eorum characteristica est, quod utramque oculum semper in eadem parte capitis gerant, et corpus eorum a dorso ventrem versus compressum et applanatum sit, quapropter etiam Pleuronectes, Platessae et Semipisces appellantur. Capiuntur hamis usque ad fundum demissis aut longis perticis configuntur, et mercaturae in ora maris Baltici perquam utiles sunt.

Fig. 4. (Gadus Aeglefinus.)

Aeglefinus proprie sic dictus inter omnes Gados minimus est, nam ultra pedis longitudinem non extenditur. In mari septemtrionali habitat et prope Helgolandiam autumni tempore ingenti copia capitur et Hamburgum transvehitur. Vescitur cancris et insectis aquaticis, et carnem habet albam, solidam et boni saporis. Tam recens quam sale conditus arefactusque ab incolis terrarum borealium comeditur.

TŐKEHALAK.

A' tőkehal név alatt a' közönséges életben rendszerént több száraztott Gadótz fajok értetnek, mellyek sok Nemzetekre nézve a' kereskedésnek igen fontos tárgyai, valamint számtalan emberek élelmének is kútfejei. Legesmeretesebb fajok ezek között a' tőkehal, a' tulajdonképpenvaló stokfis, a' selhal, ide számláljuk a' Platájszfélszegűszót is. A' jelenvaló táblán mind ezek le vagynak ábrázolva.

1. Kép. A' Tőkehal Gadótz.

(Gadus Morrhua.)

Legnagyobb ez a' Gadótzok fajai között, mellynek hoszsza rendszerént három lábnyi, és tizennégy 's néha húsz fontot is nyom. Lakása a' nagy tenger, a' folyó vizekbe soha sem megy; legnagyobb számmal találtatnak pedig az északi tengerekben a' partok körül Norvégiánál, Izlandnál az Orkadi Szigetek körül, és éjszaki Amérikában az új földi fövenytorlásoknál Bretonfokánál, és új Skotziánál sok Nemzetekre nézve felette fontos tárgya ez a' kereskedésnek és az élelemnek, és az ezzelvaló kereskedés tartja egész Izlandot, ebből van Norvégiának esztendőnként egynehány száz ezer jövedelme, főképen pedig Angliára és Frantzia országra nézve kiapadhatatlan kútfeje a' gazdagságnak, mivel mind a' két Nemzetek közzül csak északi Amérikában és esztendőnként mintegy 2000 tengeri tanúlt hajósoknak ád foglalatosságot.

A' Gadótzot horoggal fogják, mellyre friss heringet, Selhalat, Skombert, Rákot szoktak métejnek húzni. Mihelyt megfogják, a' fejét azonnal levágják, a' belit kivetik, 's háta gerintzét felhasítják 's így szárasztják meg rúdra akasztva a' szabad levegőn, vagy pedig besózzák, 's hordókra rakják, vagy pedig besózzák 's egyszersmind a' levegőn meg is szárasztják. Ezen háromfele elkészítése módjától a' Gadótznak három neve támadt, úgy mint: a' levegőn száraztottat bé nem sózva, Stokfisnek vagy Tőkehalnak nevezik; besózva Labberdonnak; besózva és megszárasztva Klipfisnek. Ezen három különböző név alatt árulják a' Kereskedők; noha ez mindenkor ugyan azon egy Tőkehal. Ezen halnak a' májjából halsirt olvasztanak, az ikráját pedig hordókra rakva eladják a' Hollandusoknak és Frantziáknak a' kik annak a' szardellák fogásában masszlag gyanánt veszik hasznokat.

2. Kép. A' tulajdonképpenvaló Stokfis Gadótz.

(Gadus Merlucius.)

Ez a' hal kissebb, mint a' Tőkehal, tsak másfél, 's néha két lábnyi, de azért szinte olly ragadozó hal mint amaz; és üldözi főképpen a' heringeket és Skombereket. Lakja a' közép tengert, úgy szinte az Ejszaki tengert is. Igen nagy számmal fogják az Angliai és Hiberniai partoknál, és 3—4 mértföldnyire Bretagne partjaitól, mind hálóval, mind horgokkal. Minthogy pedig nagyobb számmal fogatnak, nagyobb részét rúdakon vagy sustélyokon száraztják meg (innen vette a' Stockfisch német nevét is, mitha magyarúl Fustélyhalnak neveznénk) és úgy küldözik el Spanyol és Német országba.

3. Kép. A' Platájsz Félszegűszó.

(Pleuronectes Platessa.)

Ezt a' halat (noha hibásan) a' Gadótzok közzé számlálják minthogy többnyire, legalább Német országba nem frissen hanem levegőn szárasztva és tsomókba kötetve szállíttatik és éppen úgy főzik meg mint a' tőkehalat. Lakása ezen halnak a' napkeleti és éjszaki tenger, mellynek szüntelen fenekén tartózkodik, 's apró halakkal, kagylókkal és tsiga porondokkal él. Különös ezen halban az, hogy mind a' két szeme egyik oldalán van a' testének, és hogy teste hátától kezdve a' hasa felé ellapúl, a' honnan németül Plattfisch, Platteisen, és Halbfisch a' neve. Fenekig érő sinórral szokták fogni, vagy hosszú rúdakon levő szigonyokkal szúrni, és ez a' napkeleti tenger partok lakosaira nézve nem utólsó kereskedés.

4. Kép. A' Selhal Gadótz.

(Gadus Aeglefinus.)

A' tulajdonképen való Selhal, a' Gadótzok közt legkissebb, mert a' hossza tsak egy lábnyi. Hazája az éjszaki tenger, és őszszel Heiligelandtól nem messze nagy számmal fogattatván Hamburgba szállíttatik. Rákokkal és vizibogarakkal él; húsa fejér, kemény parázs, és jó ízü, mellyel az éjszaki tartományokban mind frissen sőve, mind besózva és megszáraztva élnek.

STOCKFISCHE.

Unter dem Namen Stockfische begreift man im gemeinen Leben gewöhnlich mehrere Arten getrockneter Schellfische, die ein höchst wichtiger Handels-Artikel vieler Nationen, so wie die Kost unzähliger Menschen sind. Die bekanntesten Fischarten darunter sind der Kabeljau, der eigentliche Stockfisch, die Scholle, und der Schellfisch, welche gegenwärtige Tafel auch zeiget.

Fig. 1. Der Kabeljau.

(Gadus Morrhua.)

Der Kabeljau ist der gröfste unter den Stockfisch-Arten, gewöhnlich 3 Fufs lang und 14 bis 20 Pfund schwer. Er ist ein Bewohner des Weltmeeres, und kommt nie in die Flüsse; am häufigsten findet man ihn in den nördlichen Meeren unserer Hemisphäre, an den Küsten von Norwegen, Island, an den Orkadischen Inseln, und in Nordamerika bey der Bank von Terre Neuve, Cap-breton und Neuschottland. Er ist für viele Nationen ein überaus wichtiger Handels- und Nahrungsartikel. Er ernähret ganz Island, bringt Norwegen jährlich einige Tonnen Goldes ein, und ist sonderlich für England und Frankreich eine ergiebige Quelle des Reichthums, indem er beyden Nationen nur in Nordamerika jährlich an 20000 tüchtige Seeleute beschäftigt.

Man fängt den Kabeljau mit Angeln, an welche man frische Heringe, Schellfische, Makrelen, Krebse und Krabben als Köder steckt. Sobald er gefangen ist, wird ihm der Kopf abgeschnitten, das Eingeweide herausgenommen, und das Rückgrad aufgelöset, und sodann wird er entweder auf Stöcke oder Stangen gehängt, und an der Luft getrocknet, oder wird eingesalzen und in Fässer gepackt, oder er wird eingesalzen und zugleich an der Luft gedörrt. Von diesen drey verschiedenen Arten der Zubereitung zur Dauer, bekömmt der Kabeljau hernach auch verschiedene Namen; denn ungesalzen an der Luft getrocknet, heifst er Stockfisch, eingesalzen; Labberdon, gesalzen und getrocknet aber Klippfisch. Unter diesen 3 verschiedenen Namen führen ihn unsere Kaufleute; es ist aber immer ein und derselbe Fisch, der Kabeljau. Aus den Lebern wird Thran gesotten, und der Rogen wird in Fäfschen an die Holländer und Franzosen verkauft, die ihn als Köder zum Sardellenfange brauchen.

Fig. 2. Der eigentliche Stockfisch.

(Gadus merlucius.)

Der eigentliche Stockfisch ist kleiner als der Kabeljau, nur 1/2 bis 2 Fufs lang, aber ein Raubfisch wie jener; er verfolgt sonderlich die Heringe und Makrelen. Er hält sich sowohl im Mittelländischen als Nordmeere auf, und wird am häufigsten an den englischen und irländischen Küsten und 3 bis 4 Meilen von der Küste von Bretagne mit Netzen oder Angeln gefangen. Da er in gröfserer Menge gefangen wird, so wird der gröfste Theil davon an Stangen oder Stöcken getrocknet (wovon er auch den Namen Stockfisch bekommt) und nach Spanien oder Deutschland versendet.

Fig. 3. Die Scholle.

(Pleuronectes Platessa.)

Man rechnet die Scholle gleichfalls unter die Stockfisch-Arten, weil man sie gröfstentheils, in Deutschland wenigstens, nicht frisch, sondern an der Luft gedörrt und in Bündel gebunden versendet, und eben so wie den Stockfisch kocht und verspeiset. Sie wohnen in der Ost- und Nord-See, halten sich beständig tief im Grunde der See auf, und nähren sich von kleinen Fischen, Muscheln und Schneckenbrut. Das Charakteristische an ihnen ist, dafs immer beyde Augen auf einer Seite des Körpers stehen, und dafs ihr Körper vom Rücken nach dem Bauche zu ganz platt gedrückt und flach ist, daher sie auch Plattfische, Platteisen, und Halbfische heifsen. Sie werden mit Grundschnuren gefangen oder mit langen Stangen gestochen, und machen für die Küsten der Ostsee einen guten Handels-Artikel.

Fig. 4. Der Schellfisch.

(Gadus Aeglefinus.)

Der eigentliche Schellfisch ist unter allen Stockfischen der kleinste, denn er ist nur 1 Fufs lang. Er bewohnt die Nordsee, und wird unweit Heiligeland im Herbst in grofser Menge gefangen, und nach Hamburg versendet. Er nährt sich von Krebsen und Wasserinsecten, und hat ein weifses, derbes und wohlschmeckendes Fleisch. Er wird sowohl frisch, als auch gesalzen und getrocknet, in den Nordländern verspeiset.

STOCKFISCHES OU MERLUCHES.

On comprend ordinairement sous ce nom, plusieurs espèces d'égresins secs, qui sont pour plusieurs nations un article fort important de commerce, et nourrisseat quantité de personnes. Les espèces de Stockfische les plus connues sont le Cabeliau, le Stockfische proprement dit, la Sole et la Merluche, représentées sur la planche ci-jointe.

Fig. 1. Le Cabeliau.

(Gadus Morrhua.)

Le Cabeliau est le plus grand de tous les Stockfisches; il a ordinairemeut 3 pieds de longueur et pèse 14 à 20 livres. Il ne se trouve que dans l'Océan, et ne remonte jamais dans les riviéres. On le trouve surtout dans les mers du nord de notre hémisphère, sur les côtes de la Norvège, de l'Islande, près des Iles Orcades, et dans l'Amérique septentrionale sur les bancs de Terre neuve. Il fait une branche considérable du commerce et la nourriture de plusieurs nations. Il nourrit toute l'Islande, rapporte annuellement à la Norvège quelques tonnes d'or, est une source abondante de richesses pour l'Angleterre et la France sur-tout, puisqu'il occupe annuèllement dans l'Amérique septentrionale seule, environ 20000 marins de ces deux nations.

On prend le Cabeliau à l'hameçon, auquel on attache des harengs frais, des merlus, des maquereaux, des écrevisses et des crabes pour amorce. Des qu'il est pris, on lui coupe la tête, le vuide, lui enlève l'épine du dos, puis on le pend à des bâtons ou des perches, pour le sècher à l'air, ou bien on le sale et le met en tonnes, ou bien enfin on le sèche à l'air après l'avoir salé. Ces trois différentes manières de préparer le Cabeliau pour le conserver, lui a fait donner différens noms; car lorsqu'il est séché à l'air sans avoir été salé, on le nomme Stockfische; lorsqu'il est salé, on l'appelle morue, et salé et sèché il prend le nom de morue sèche. Nos marchands le vendent sous ces 3 différens noms, mais c'est toujours le même poisson. On tire une huile de poisson de son foie, et son fraise vend en petits tonneaux aux Hollandais et aux Français, qui l'employent comme amorce pour prendre les anchois.

Fig. 2. Le Stockfische proprement dit.

(Gadus Merlucius.)

Celle poisson qui est plus petit que le cabeliau, n'a qu'un pied et demi ou 2 pieds de longueur: mais il est aussi vorace que le cabeliau, et donne la chasse sur-tout aux maquereaux et aux harengs. On le trouve dans la méditerranée, de même que dans la mer du nord. Les endroits, où l'on en fait la pêche la plus abondante, sont les côtes de l'Angleterre et l'Irlande, et à 3 ou 4 milles de la côte de Bretagne; on le prend à l'hameçon ou dans des filets. Comme on en prend une grande quantité, on en sèche le plus grand nombre à des perches ou bâtons (ce qui lui a valu le nom de Stockfische) et l'envoie de la sorte en Espagne ou en Allemagne.

Fig. 3. La Sole ou Plie.

(Pleuronectes Platessa.)

On met pareillement les Soles au nombre des Stockfisches, parcequ'on les envoie pour la plupart, du moins en Allemagne, dessèchées à l'air et liées par bottes, et parcequ'on les accommode et les mange comme le Stockfische. On les trouve dans la mer baltique et dans la mer du nord, où elles se tiennent continuellement au fond de la mer et se nourrissent de petis poissons, de moules et de jeunes limaçons. La marque distinctive de ce poisson est qu'il a toujours les deux yeux d'un seul coté de la tête, et que son corps est tout à fait applati du dos vers le ventre, et même entièrement plat, ce qui lui a fait donner le nom de poisson plat, de demi poisson etc. On prend les soles avec des lignes qui vont jusques au fond de l'eau, ou on les pique avec de longues perches; elles font une branche de commerce très avantageuse, pour les côtes de la mer Baltique.

Fig. 4. La Merluche.

(Gadus Aeglefinus.)

La vraie merluche est la plus petite espèce de Stockfisches, car elle n'a qu'un pied de long. Elle se trouve dans les mers du Nord, et on la prend en abondance en automne aux environs de Helgeland, d'où on la transporte à Hambourg. Elle se nourrit d'écrevisses et d'insectes aquatiques; sa chair est blanche, ferme et de bon goût. Dans les pays du nord on la mange fraiche, ou salée et sèche.

MUSEUM KONYV-TARA

PLANTAE REGIONUM TORRIDARUM.

Fig. 1. Arbor Cinnamomi.
(Laurus Cinnamomum.)

Genuini *Cinnamomi*, quod pretiosissimum gratissimumque aroma, *corticem* nempe *cinnamomeum*, nobis suppeditat, et quo Batavi diu monopolium exercebant, patria insula Ceylonia est. Quamvis cinnamomum silvestre in ora etiam Malabarica, in Borneo et Sumatra insulis crescat, tamen virtute genuino illi Ceylonensi longe cedit, quapropter etiam quinta tantum parte pretii illius venale prostat. *Arbor cinnamomi* fere ad altitudinem pruni nostrae adsurgit; folia habet lata colore viridi obscuriore, quae, quamdiu tenera sunt, purpurae ruborem praeferunt, et odorem fortem aromaticum spargunt. Radicis etiam odor acer est et camphorae similis. Flores habet minutos, albos, odoris expertes, quibus succedit fructus minutus, olivae similis, niger subcaeruleo temperatus (Fig. a.) et caryophylli odorem referens. Cortex arboris duplex aut potius triplex est. Primus sive exterior canus, odoris et saporis expers, et prorsus inutilis. Secundus et tertius firmiter sibi cohaerentes aroma illud efficiunt, quod *Cinnamomum* audit. Ut vero cortex probus et idonea virtute praeditus obtineatur, cavendum est, ne arbor ante quintum aetatis annum decorticetur: sed annum decimum vel duodecim transgressa decorticationi minus est idonea, quia tunc cortex deterior esse incipit. Cinnamomi species principales sunt tres: 1) *subtile*, quod ex arboribus teneris et mediocri forma decerpitur, 2) *crassum*, ex arboribus crassis majoribusque, 3) *silvestre*, quod in aliis insulis extra Ceyloniam colligitur. Ex hac insula Batavi 3 aut 400,000 pondo hujus aromatis in Europam quotannis miserant: sed Angli, qui felici successu cinnamomum in Indiae occidentalis insulas transplantarunt, hodie illorum commercio magnum damnum inferunt.

Fig. 2. Arbor Camphorae.
(Laurus Camphora.)

Camphora, medicamentum vulgo notum, forti odore et specie salem fossilem referente, est resina arboris camphoriferae, quae in Sina, praesertim vero in orientalis Indiae insulis Borneo et Sumatra nascitur. Arbor haec ex lauri genere, et ad altitudinem non exiguam exsurgens, late diffundit ramos, et folia habet nervis fortioribus instructa, colore viridi lucidiore ac attrita camphorae odorem referentia. Flores sunt minuti, ex albo flavescentes et baccas caeruleas (Fig. b.) semen continentes proferunt. Arbore incisa, resina alba volatilis, lignum inter et corticem diffusa, prorumpit, atque haec est illa, quam *naturalem et Borneensem* camphoram vocant, pretiosissima, carissima atque rarissima. In Europa *artificialis* tantummodo camphora in usu versatur, quam ex radicibus, ramis foliisque arboris camphoriferae Sinenses et Japonenses eliquando praeparant. Sed quia haec in Europam adlata, cruda et impura, colore rubeo et cinereo est, propterea prius a Venetis, Anglis et Batavis purgatur. Praeter usum, quem camphora medicis praestat, ignibus etiam artificiosis praeparandis inservit, namque subito inflammatur et inextinguibilis ardet.

NÖVEVÉNYEK
MELEG TARTOMANYOKBÓL VALÓK.

1. Kép. A' Fahéjjfa.
(*Laurus Cinnamomum*)

Az igazi fahéjjfának hazája Zejlán ſzigete. Ezen fának héjja a' *fahéjj* egy a' legdrágább és legkellemetesebb fűſzerſzámok közűl, mellyel a' Hollandusok sok ideig tsak magok kereskedtek. Terem ugyan a' vad fahéjj Malabár partjai körűl is, Szumátrában, és Borneóban, de a' mel'y koránt sem ollyan jó, mint az igazi Zejlánból került fahéjj, a' honnan az oltsóbb is ennél, tsak ötödréſznyi árú. A' fahéjjfának nagysága körűl belől akkora, mint nálunk a' ſzilvafának, levelei haragos zöldek, míg aprók tsigavér ſzínük, erős fűſzerſzám ſzagúak: a' gyökere is hathatós kámfor ſzagú. Virágai aprók, fejérek, ſzagok nints; mellyeknek ollyan forma apró, kékes fekete fűſzerſzám-ſzegfű ſzagú gyümöltsök leſz, mint az olajfának (a.) Ennek a' fának két vagy is inkább három héjja van. A' külsö héjja vagy kérge ſzürke, mellynek sem ſzaga sem íze nints 's haſznavehetetlen. A' második és harmadik héjja öſzveragad, és ez a' fűſzerſzám a' fahéjj. Ha az ember azt akarja, hogy a' héjjából jóféle fűſzerſzám váljék, úgy egy fát sem kell ötödik eſztendeje előtt meghántani, mivel a' héjja semmire való leſz. Fahéjj főképpen háromféle ſzokott lenni, ú. m. 1.) *finom*, mellyet a' fiatal és középſzerü fákról hántanak. 2.) kérges, a' melly vastagabb és idösebb fákról való. 3.) *vad*, melly nem Zejlán, hanem más ſzigetekről kerül. Ez előtt a' Hollandusok három-négyſzáz ezer font fahéjjat ſzoktak onnan Európába ſzállítani; hanem az Anglusok ſzerentsésen általplántálván a' fahéjjfát napnyugoti Indiai ſzigetjeikbe, nagy kárt teſznek a' Hollandusok kereskedésének.

2. Kép. A' Kámforfa Babér.
(*Laurus Camphora.*)

A' kámfor, az az esmeretes erős ſzagú 's tsak nem fejér kösó ſzínü orvosság, a' kámforfa mézgája vagy is tsipája, melly fa Khínában, föképpen pedig napkeleti Indiában Borneó és Szumátra ſzigeteiben terem. Ez a' fa igen magasra nö, kiterepélyedik; levelei világos zöldek erős kotsbordákkal, mellyek megdörzsölve kámfor ſzagúak; virágai aprók fejérsárgák, a' mellyekből mag helyett bogyók leſznek. Ez a' fa a' Babér Nem faja. Ha a' fa héjját bémetſzik, tehát a' kéreg és bélfa közül ſzivárog ki az a' fejér elſzálló mézga, a' kámfor; és ez az úgy nevezett *terméſzeti* vagy *Borneói kámfor*, melly legbetsesebb, legdrágább és legritkább. Európában tsak *mesterséggel kéſzült kámfort* árúlnak, melly Khínában és Japánban a' kámforfának gyökereiből, ágaiból és leveleiből lombikon zsívatik le; és minthogy ez még kéſzítetlen, tiſztátalan, vereses és hamuſzínü midön Európába kerül; Velentzében Hollandiában, és Angliában tiſztíttatik és tiſztáltatik meg. A' kámfort orvosi haſznán kivül föképpen tüzi játékok kéſzítésére is fordítják, minthogy hírtelen égö tüze van, és elólthatatlan.

PFLANZEN AUS HEISSEN LÄNDERN.

Fig. 1. Der Zimmetbaum.
(*Laurus Cinnamomum.*)

Das Vaterland des ächten *Zimmetbaums*, welcher uns eins der kostbarsten und angenehmsten Gewürze, die *Zimmetrinde* oder den *Caneel*, liefert, und womit die Holländer lange Zeit den Alleinhandel trieben, ist die Insel Zeylan. Der wilde Zimmet wächset zwar auch auf der Küste Malabar, in Summatra und Borneo, ist aber bey weiten nicht so gut als der ächte von Zeylan, und kostet auch nur den fünften Theil so viel als jener. Der Zimmetbaum wird ohngefähr so groſs als bey uns ein Pflaumenbaum, hat breite dunkelgrüne Blätter, die jung purpurroth aussehen, und einen starken würzreichen Geruch haben. Auch seine Wurzel hat einen scharfen campferartigen Geruch. Er hat kleine weiſse geruchlose Blüthen, die hernach eine kleine olivenartige bläulicht-schwarze Frucht (*Fig. a.*) geben, welche den Geruch von Gewürznelken hat. Der Baum hat eine doppelte oder vielmehr dreyfache Schale. Die äuſsere ist grau, ohne Geruch und Geschmack, und taugt nichts. Die zweyte und dritte hängen fest zusammen, und machen das Gewürz, die *Zimmetrinde*, aus. Um die Rinde von gehöriger Güte zu erhalten, darf kein Baum vor dem fünften Jahre geschälet werden; länger als bis 10 oder 12 Jahre aber taugt er nicht zum Schälen, weil die Rinde zu schlecht wird. Es giebt vorzüglich 3 Arten von Zimmet; 1.) den *feinen* von jungen und mittelmäſsigen Bäumen; 2.) den *groben*, von dicken älteren Bäumen: und 3.) den *wilden*, von den andern Inseln auſser Zeylan. Die Holländer schickten vorher jährlich immer 3 bis 400,000 Pfund von daher nach Europa; aber die Engländer, welche den Zimmet bereits mit Glück in die westindischen Inseln, verpflanzt haben, thun ihrem Handel groſsen Schaden.

Fig. 2. Der Campferbaum.
(*Laurus Camphora.*)

Der *Campfer*, das bekannte starkriechende und fast wie weiſses Steinsalz aussehende Arzneymittel, ist das Harz des *Campferbaums*, der in China, und vorzüglich in Ostindien auf der Insel Borneo und Sumatra, wächst. Der Baum wird hoch, breitet sich sehr aus, hat hellgrüne stark geribbte Blätter, die beym Reiben wie Campfer riechen, kleine weiſsgelbe Blüthen, die dunkelblaue Beeren (*Fig. b.*) als Saamen tragen; und gehört unter die Lorber-Arten. Wenn der Baum gerizt wird, so dringt zwischen Kern und Schale das weiſse flüchtige Harz, der Campfer, heraus, und dieſs ist der sogenannte *natürliche* oder *Borneische Campfer*, der kostbarste, theuerste und seltenste. In Europa braucht man nur den durch *Kunst gemachten Campfer*, welcher in China und Japan aus Wurzeln, Aesten und Blättern des Campferbaums durch destilliren bereitet wird. Dieser aber, weil er noch roh und unrein, röthlich und aschgrau aussehend, nach Europa kommt, wird erst in Venedig, Holland und England gereinigt und raffinirt. Auſser seinem medicinischen Gebrauche wird er auch vorzüglich zu Feuerwerkerey gebraucht, weil er schnell und unauslöschlich brennt.

PLANTES DES PAYS CHAUDS.

Fig. 1. Le Canellier.
(*Laurus Cinnamomum.*)

L'île de Ceylan est la patrie du vrai *Canellier*, qui nous fournit une des épices les plus précieuses et les plus agréables, nommée *Canelle*, dont les Hollandais faisaient longtems le monopole. Il croît, il est vrai, une espèce de canelle sauvage sur les côtes du Malabar, dans les îles de Sumatra et de Bornéo, mais elle n'égale point à beaucoup près celle de Ceylan en bonté; aussi ne coute-t-elle que la cinquième partie de ce que coute celle ci. Le Canellier parvient à peu près à la hauteur d'un de nos prunier; ses feuilles, qui sont larges et d'un vert foncé, paraissent d'un rouge pourpré quand elles sont jeunes et repandent une odeur forte aromatique de camphre. Cet arbre porte de petites fleurs blanches sans odeur, auxquelles succéde un fruit de la figure d'une petite olive, dont la couleur est d'un noir bleuâtre et qui exhale une odeur de clou de girofle (*fig. a.*) Son écorce est double ou plûtot triple; la première, c. à. d. l'extérieure, est grise sans goût et sans odeur, et n'est d'aucun usage. La seconde et la troisième adhérent fortement l'une à l'autre, et sont l'épice que nous appellons *canelle*. Pour obtenir une écorce de la qualité requise on ne doit peler aucun arbre, qu'il n'ait atteint sa cinquième année, mais passé sa 10ème ou 12ème année, il n'est plus propre à être pelé, parceque l'écorce en est alors trop mauvaise. Il y a trois espèces principales de canelle, savoir 1) *la fine*, qu'on retire de jeunes arbres de moyenne grandeur; 2) *la grossiere*, qui provient d'arbres plus gros et plus vieux; et 3) *la sauvage*, qui vient d'autres îles que Ceylan. Les Hollandais en envoyaient annuellement 3 ou 400,000 livres de cette dernière île en Europe; mais les Anglais, qui ont transplanté avec succès le Canellier dans les îles des Indes occidentales, portent un grand préjudice à leur commerce.

Fig. 2. Le Camphrier.
(*Laurus Camphora.*)

Le *Camphre*, ce médicament si connu, d'une odeur si pénétrante, et qui ressemble presque au sel gemme blanc, est la résine du *Camphrier*, arbre qui croît à la Chine et surtout aux Indes orientales dans les îles de Bornéo et de Sumatra. Le camphrier parvient à une hauteur considérable, s'étend beaucoup, et porte des feuilles d'un vert clair pourvues de côtes assez épaisses, qui répandent une odeur de camphre quand on les frotte. Ses fleurs sont d'un blanc jaunâtre; elles sont remplacées par des baies d'un bleu foncé, (*fig. b.*) qui renferment la semence. Cet arbre est du genre des lauriers. Quand on y fait une incision, le camphre, cette résine volante qui circule entre l'écorce et le bois, en decoule et fournit ce que nous appellons *camphre naturel*, ou *camphre de Bornéo*, qui est le plus précieux, le plus cher et le plus rare. On n'emploie en Europe que le *camphre artificiel* que les Chinois et les Japonois obtiennent par distillation des racines, des branches et des feuilles du camphrier. Les Vénitiens, les Hollandais les Anglais purifient et rafinent ce camphre, parce qu'il eſt encore brut et impur, et a l'oeil rougeâtre ou gris cendré lorsqu'il arrive en Europe. Outre l'emploi qu'on en fait en médecine, il sert sur-tout aux artificiers, parce qu'il brûle promptement et ne peut s'éteindre.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

Vögel. VI. Aves. VI. Oiseaux. VI.

Fig. 1.

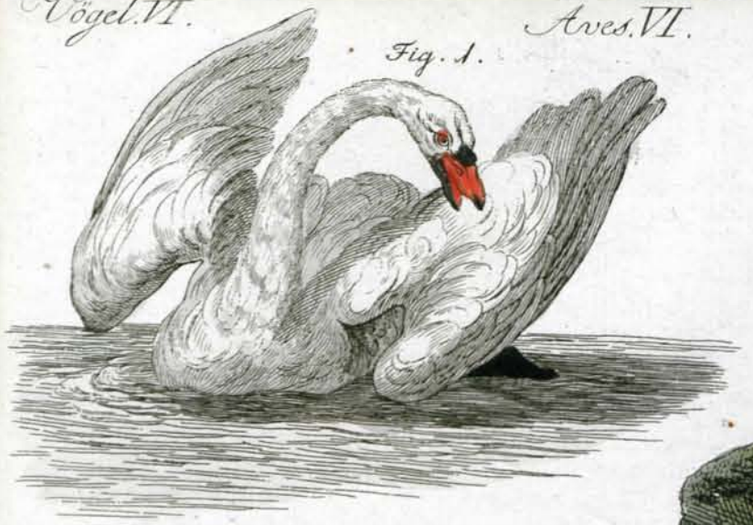

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

Gezeich. u. Gest. von Jacob Xaver Schmuzer.

AVES AQUATICAE MEMORABILES.

Fig. 1. Cygnus.

(*Anas Olor.*)

Cygnus avis est aquatica, quae ad littora maris septemtrionalis et Baltici, aliquando etiam in lacubus majoribus frequens occurrit, ubi fera vitam degit: sed mansueta etiam in fluviis stagnisque alitur. Plumae illius, lectis idoneae, nec minus pennarum caules adscribendum utiles in mercatura magni sunt momenti. Cutis detracta cum plumis subtilissimis vellus tenerum suppeditat fovendo calori aptissimum pretiosissimumque. Cygnum, voce alioquin rauca ingrataque praeditum, morte appropinquante suaviter canere, falsum est et ad Veterum commenta pertinens.

Fig. 2. Albatros seu Avis procellaria.

(*Diomedea exulans.*)

Inter maximas avium maritimarum, quae nuper detectae atque cognitae sunt, numeratur; nam tantummodo in Australia vivit, ubi in frigidioribus Australis Oceani partibus, in mari alto ejusque scopulis habitat. Multas Orbis circumnavigator Cookius in illis tractibus reperit. Longa est tres pedes, crassitudine corporis vervecem aequans. Nonnisi ingruente procella in mari volat, quam ob rem procellaria dicta est. Piscibus, quorum mollior caro est, et piscium majorum ovis victitat.

Fig. 3. Pelęcanus.

(*Pelecanus Onocrotalus.*)

Fig. 4. Platalea.

(*Platalea Leucorodia.*)

Pelecanus et Platalea saepe confunduntur, quia utraque avis est aquatica, et ad littora maris atque in magnis amnibus vivit: sed eas omnino differre vel forma utriusque docet. Pelecanus pedes majores, habet natando idoneos; Platalea non item, sed quales sunt pedes avium palustrium. Platalea rostro instructa est duro, in anteriore parte lato, instar cochlearis formato ad cochleas aquaticas, conchas, cancros et insecta aquatica in fundo converrenda conterendaque; Pelecanus rostrum habet magnum, molle, membranae simile, ex quo pellis flava plicatilis infra dependet, qua instar sacci laxioris se extendente Pelecanus piscationis suae praedam colligit, et saepe 6 aut 8 librarum pisces repositos servat. Magnitudine ac pennis sibi fere sunt similes. Pelecanus in omnibus Orbis partibus ac zonis vivit; Platalea vero non nisi in zona torrida et utraque temperata habitat. Pelecanum ipsum sibi pectus discindere, et urgente necessitate pullos cruore suo pascere, ad fabulas pertinet.

Fig. 6. (Ardea Stellaris.)

Avis haec ex palustrium genere est, atque in omnibus Orbis partibus timida et solitaria vivit, ubi in spatiosis paludibus inter scirpos et arundineta habitat, ranis, serpentibus muribusque aquaticis victitans. Magnitudine anserem mediocrem aequat, et memorabilis est ob singularem clamorem, quem nonnunquam edit, qui clamor, mugitui boum non absimilis, procul auditur, et noctu viatoribus paulo timidioribus non raro terrorem incutit.

Fig. 6. Cormoran.

(*Pelecanus Carbo.*)

Avis est maritima, in zonis omnibus ad littora maris vivens. Magnitudine anseris juvenculi, ingens est praedator piscium; nam praedam petitam nunquam non assequitur, ac non minore facilitate sub aqua quam super aquam natat. Sinenses, Angli et Galli cicuratos alunt, iisque ad piscandum utuntur, collis eorum annulo circumdatis, ne captos pisces devorent.

NEVEZETES VÍZI MADARAK.

1. Kép. A' Hattyú.
(*Anas olor.*)

A' Hattyú vízi madár, melly a' napkeleti és éjszaki tenger partok körül vadon él, néha pedig a' nagy tavakban is találtatik. Vannak szelid hattyúk is a' folyókban és tavakban. Dunyhába való pejhével és pennának való tollaival nagyon kereskednek. Lehúzott bőre a' rajta maradott finom pejhekkel együtt igen drága, takaros és felette meleg prémbőrnek tartatik. Hogy a' hattyú, mellynek külömben is durva és éktelen szava van, halála előtt kellemetes énekeket kezdene vagy sírna az nem igaz 's a' régiek meséi közé tartozik.

2. Kép. A' repülő Dioméd.
(*Diomedea exulans.*)

A' legnagyobb tengeri madarak közül való, melly tsak mostanában találtatott és lett esméretessé; minthogy tsak Ausztráliában él a' déli tenger hidegebb környékein, ott is a' sik tengeren és a' kőszirtokon; Cook (Kuk) Kapitány, ki a' Világot körül hajókázta, sok illyen madárra talált azon a' tájjon. Hosszsza a' Diomének három lábnyi, 's testének vastagsága akkora, mint egy örünek. Tsak a' szélvész közelgetésekor repdes a' tengeren, a' honnan szélvészmadárnak is neveztetik. Eledele lágy halak és a' nagy halak ivadékjai.

3. Kép. A' Gödény Pelikán.
(*Pelecanus onocrotalus.*)

4. Kép. A' Fejér kalánosgém.
(*Platalea Leucorodia.*)

A' Gödényt és a' Kalános Gémet gyakran eltserélik egymással, (t, i. a' Németek, mert Magyar országon nem), minthogy mind a' kettő vízimadár, és a' tavak 's nagyobb folyó vizek partjain élnek; de, mint a' Képek is mutatja vóltaképpen külömböznek egymástól. A' Gödénynek nagy úszó lábai vagynak, a' millyenek a' Kalánosgémnek nintsenek, hanem tsak, mint a' többi motsári madaraknak. A' Kalánosgémnek kemény elől kilapúlt kalán forma orra van, hogy azzal a' vízi tsigákat, kagylókat, rákokat és vízibogarakat, a' víz fenekén ősszekaparhassa és széllyel zúzhassa; a' Gödénynek ellenben nagy, puha pergament nemű orra van, mellynek alsó részén valamelly sárga rántzos és kifeszúlhető bőr forma zatskó függ, és ebbe prédáit mellyeket halász összve szedi, 's néha hat sőt nyóltz fontnyi halakat is tartogat benne. Nagyságokra és tollaikra nézve igen egyformák, hanem a' Gödény a' világnak minden részeiben, és minden égally alatt találtatik, a' Kalánosgém pedig tsak a' melegebb és a' két mérséklett égally alatt. Hogy a' Pelikán a' mejjét maga magának kivágná és abból szomjúságot szenvedő fiainak vért botsátana, az tsak mese.

5. Kép. A' Dobos Gém.
(*Ardea Stellaris.*)

Ez motsári madár, melly a' világnak minden részeiben találtatik, magánosságban él és igen félénk, lakását nagy motsáros helyeken választja a' nád és kákák között, a' hol békákkal kígyókkal és vízi egerekkel éldegél. Nagysága akkora, mint egy középszerű lúdnak, 's különös kiáltására nézve, mellyet néha tesz, nevezetes; hasonló ez a' marha bőgéshez, igen messze hallik, és a' félénk útazókat éjjel megrettenti.

6. Kép. A' Kormorán Pelikán.
(*Pelecanus Carbo.*)

A' Kormorán tengeri madár, melly minden égally alatt él a' tenger partokon. Egy jókora liba nagyságú 's erőszakos halragadó madár, minthogy prédáját ritkán hibázza el, és vízen víz alatt egyformán úszik. A' Khinaiak, Anglusok és Frantziák megszelídítik, megtanítják, és halakat fogdostatnak vele, mellyeket hogy le ne nyelhessen, gyűrűt tesznek a' nyakára.

MERKWÜRDIGE WASSERVÖGEL.

Fig. 1. Der Schwan.
(*Anas Olor.*)

Der Schwan ist ein Wasservogel, der wild an den Küsten der Nord- und Ostsee häufig, zuweilen auch auf grofsen Landseen wohnt. Man hat ihn auch zahm auf Flüssen und Teichen. Seine Federn zu Betten sind ein wichtiger Handels-Artikel, so wie auch seine Federkiele zum Schreiben. Die ganze abgezogene Haut mit den feinen Pflaumen-Federn gar gemacht, giebt ein zartes sehr warmes und kostbares Pelzwerk. Dafs der Schwan, der sonst eine rauhe widrige Stimme hat, lieblich zu singen anfange, wenn er sterben soll, ist unwahr, und ein Märchen der Alten.

Fig. 2. Der Albatros, oder Sturmvogel.
(*Diomedea exulans.*)

Ist einer der gröfsten Seevögel, die erst neuerlich entdeckt und bekannt worden sind; denn er lebt blofs in Australien in den kältern Gegenden der Südsee, auf dem hohen Meere und den Klippen in demselben, und der Capitain Cook, der Weltumsegler, fand deren viele in jenen Gegenden. Er ist 3 Fufs lang, und sein Leib so dick wie ein Hammel. Er fliegt nur bey kommendem Sturme auf dem Meere, und heifst daher der Sturmvogel. Er nährt sich von weichen Fischen, und dem Laich der grofsen Fische.

Fig. 3. Der Pelican.
(*Pelecanus Onocrotalus.*)

Fig. 4. Die Löffelgans.
(*Platalea Leucorodia.*)

Der Pelican und die Löffelgans werden oft mit einander verwechselt, weil beyde Wasservögel sind, die an den Seeufern und auf grossen Ströhmen leben; aber sie sind, wie schon ihre Figur zeigt, sehr wesentlich verschieden. Der Pelican hat grofse Schwimmfüsse; die Löffelgans nicht, sondern Füsse wie ein Sumpfvogel. Die Löffelgans hat einen harten und vorn breiten löffelförmigen Schnabel, um damit die Wasserschnecken, Muscheln, Krebse und Wasserinsecten auf dem Grunde zusammenscharren und zerreiben zu können; der Pelican hingegen hat einen grofsen, weichen pergamentartigen Schnabel, an welchem unten eine gelbe faltige Haut hängt, die sich zu einem grofsen Sacke ausdehnt, in welchem der Pelican die Beute seiner Fischerey sammelt, und oft 6 bis 8 pfündige Fische aufhebt. An Gröfse und Gefieder sind beyde einander fast gleich; der Pelican lebt in allen Welttheilen und Zonen; die Löffelgans aber nur in der heissen und in beyden gemässigten Zonen. Dafs der Pelican sich selbst die Brust aufbecke und seine Jungen mit seinem Blute nähre, wenn sie Noth litten, ist eine Fabel.

Fig. 5. Der Rohrdommel.
(*Ardea Stellaris.*)

Der Rohrdommel ist ein Sumpfvogel, der in allen Welttheilen sehr einsam und scheu, in grofsen und weiten Morästen, mitten im Rohr und Schilfe lebt, und sich von Fröschen, Schlangen und Wassermäusen nährt. Er ist so grofs wie eine mässige Gans, und merkwürdig wegen eines sonderbaren Geschreys, das er zuweilen hören läfst, welches wie das Brüllen des gröfsten Ochsen klingt, sehr weit gehört wird, und furchtsame Reisende bey Nacht oft ängstlich macht

Fig. 6. Der Wasserrabe oder Cormoran.
(*Pelecanus Carbo.*)

Der Cormoran ist ein Seevogel, der in allen Zonen an den Meeresufern lebt, die Gröfse einer jungen Gans hat, und ein gewaltiger Fischräuber ist, denn er verfehlt nie seine Beute, und schwimmt so frey unter als über dem Wasser. Die Chineser, Engländer und Franzosen haben abgerichtete zahme, denen sie einen Ring über dem Hals legen, damit sie nicht die gefangenen Fische hinunterschlingen können und sie so zur Fischerey brauchen.

OISEAUX AQUATIQUES REMARQUABLES.

Fig. 1. Le Cigne.

(Anas Olor.)

Le Cigne est un grand oiseau aquatique, qui se trouve fréquemment sur les côtes de la mer du nord et de la mer baltique, et quelquefois aussi sur les grands lacs, où il vit en liberté. On en a cependant aussi de privés sur les rivières et les étangs. Son duvet, dont on fait des lits, et ses plumes avec lesquelles on écrit, sont un article important de commerce. Sa peau entière passée avec le duvet le plus fin, fournit une fourrure très chaude et très précieuse. Il n'est point vrai que le cigne, dont la voix est rauque et désagréable, chante mélodieusement quand il est à la veille de mourir: ce sont les anciens qui débiterent cette fable.

Fig. 2. L'Albatros, ou l'oiseau de tempête.

(Diomedea exulans.)

C'est un des plus grands oiseaux, qui ont été découverts depuis peu; car il ne se trouve que dans l'Australie, dans les contrées les plus froides de la mer du Sud, où il vit sur la pleine mer et sur les rochers qui s'y trouvent. Le Capitaine Cook, ce célèbre navigateur, en decouvrit beaucoup dans ces contrées. L'albatros a 3 pieds de long, et le corps aussi épais qu'un mouton. Il ne vole que lorsqu'une tempête est prête à s'élever sur la mer, et c'est delà qu'il a reçu le nom d'oiseau de tempête. Il se nourrit de poissons à chair molle, et du frai des grands poissons.

Fig. 3. Le Pélican.

(Pelecanus onocrotalus.)

Fig. 4. La Pale, ou Spatule.

(Platalea leucorodia.)

On confond souvent ces deux oiseaux, parce qu'ils sont tous deux des oiseaux aquatiques, qui vivent sur les bords de la mer, et sur les grands fleuves. Ils différent cependant essentiellement, comme le font voir leurs figures. Le pélican a aux pattes des membranes qui lui aident à nager, et que n'a pas la Pale ou Spatule dont les pattes sont semblables à celles d'un oiseau de marais. La pale a le bec très dur, fort large et en forme de cuillére par devant, pour pouvoir ramasser au fond de l'eau et broyer les limaçons, les moules, les écrevisses et les insectes aquatiques; le pélican, au contraire, a le bec grand, mol et semblable au parchemin, au dessous duquel est attachée une peau jaune et plissée, qui s'élargit en forme d'un grand sac, dans lequel le pélican fourre les poissons qu'il prend, et qui sont souvent de 6 à 8 livres pesans. Le pélican et la pale se ressemblent presque par leur plumage et par leur grandeur; le premier se trouve dans toutes les parties du monde et sous toutes les zones, tandis que la seconde ne vit que sous la zone torride et les deux tempérées. Il est faux que le pélican se dechire lui même la poitrine, et nourrisse ses petits de son sang, quand ils sont dans le besoin.

Fig. 5. Le Butor.

(Ardea Stellaris.)

Le Butor est un oiseaux de marais, qui se trouve dans toutes les parties du monde, et vit solitaire et très sauvage dans les grands marécages, où il se tiént dans les roseaux et les joncs, et se nourrit de rats d'eau, de grenouilles et de serpens. Il est aussi grand qu'une oie médiocre, et remarquable par le cri singulier qu'il fait quelque fois entendre et qui ressemble au mugissement du plus grand boeuf. Ce cri s'entend de fort loin, et effraie souvent les personnes timides, qui voyagent la nuit.

Fig. 6. Le Cormoran.

(Pelecanus Corbo.)

Cet oiseau de mer, qui vit dans tous les climats sur les bords de la mer, est de la grandeur d'une jeune oie, et grand preneur de poissons; car il ne manque jamais sa proie, et nage avec autant de facilité sous l'eau que sur l'eau. Les Chinois, les Anglais et les Français ont des cormorans apprivoisés et dressés, auxquels ils mettent un anneau au cou, au dessus du jabot, afin qu'ils ne puissent pas avaler le poisson qu'ils prennent, et dont ils se servent alors à la pêche

ÁMK MÚZEUM KÖNYVTÁRA

Fig. 1.

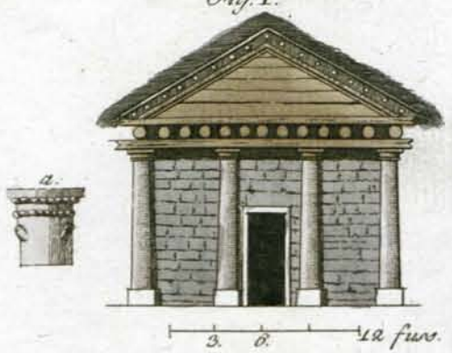

Fig. 2.

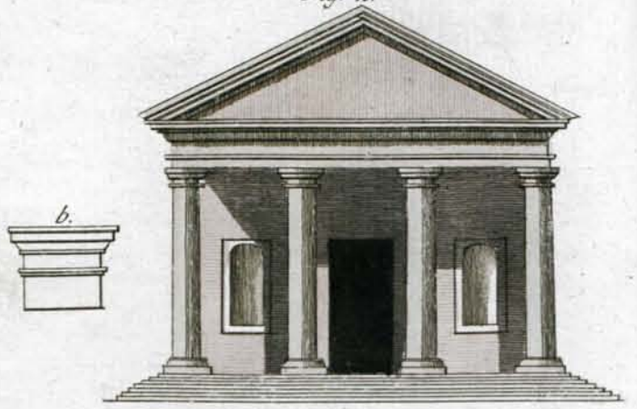

Fig. 3.

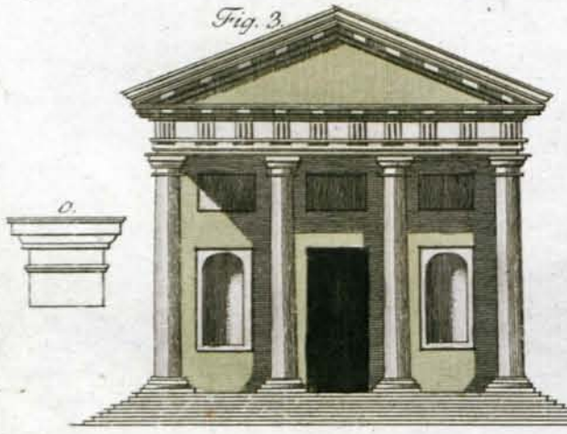

Fig. 4.

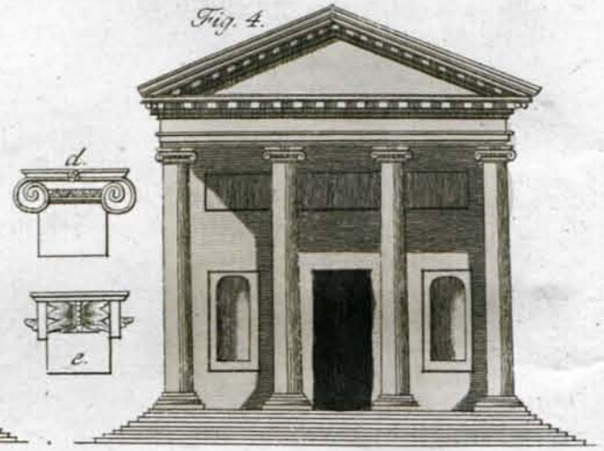

Fig. 5.

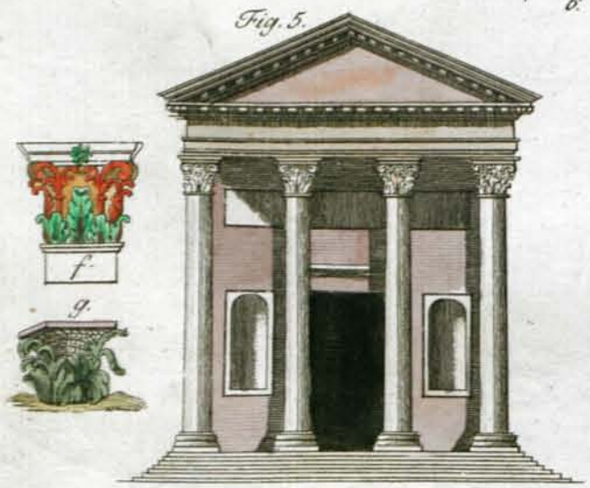

Fig. 6.

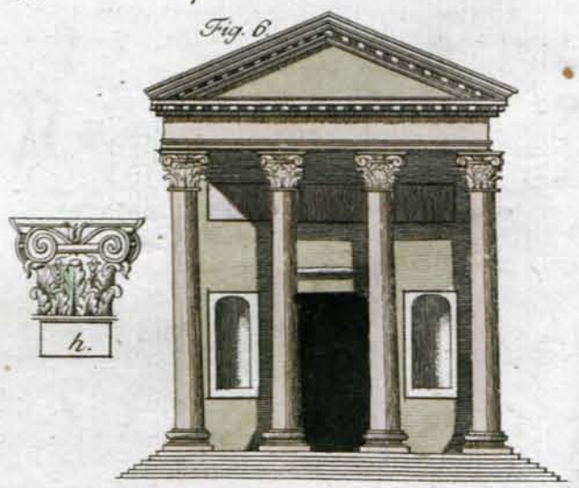

ARCHITECTURAE ORIGO ET PERFECTIO.

Vero simile est, primos homines, ut ab aestu solis et tempestatum injuria corpus suum defenderent, habitasse aut in antris et specubus, si quas terra ipsis offerret, aut, coelo calidiori, sub densis arboribus fruticibusque. Verum quamprimum in societates congregati, ea, quae ad vitam sustentandam sunt necessaria, arte industriaque sibi parare, arctiorique familiarum vinculo uniti esse coeperunt; tum vero, praesertim in frigidioribus Orbis terrarum tractibus, ad domos adificandas animum adjecerunt.

Fig. 1. Origo Architecturae.

Prima et rudis aedium forma, unde postea nobilis illa Graecorum Romanorumque architectura nata est, originem habuisse videtur inde, quod scilicet primo rudes arborum truncos aequali longitudine secarent, sectos columnarum instar, aequali intervallo, super lapides in quadrati figuram dispositos statuerent, ac superne, ne incumbente ipsis onere dirumperentur, tortis e libro funibus vincirent, tenuemque laminam lapideam imponerent, (Fig. a) postea columnas ita mutulis unirent, dein ad formandum tegumentum trabes mutulis imponerent, super trabes autem canterios mutuo ad se inclinatos erigerent, asserculisque conjungerent, ac tectum istud cannis, arundinibus corticibusque arborum integerent, columnarumque intervalla planis lapidibus munirent, ut casa illa parietibus solidis concluderetur. Atque hoc modo primae domus forma, et primus rudisque columnarum ordo (Fig. a.) ex rudi scapo arborum natus esse videtur. Ex hac autem rudi et simplici forma solertes postea Graeci Romanique elegantissimas architecturae formas finxerunt, quae ab architectis in principales quinque aedium species divisae fuerunt. Species hae columnarum ordines appellantur, et praesertim ex capitulis et proportionibus columnarum cymatiorumque dignoscuntur. Horum ordinum tres Graecis, duo Romanis ortum suum debent. Qui ordines quum in eorum templis praecipue locum habuerint, facile erit in quinque templorum frontibus, quas praesens tabula exhibet, eos cognoscere.

Fig. 2. Ordo Tuscus.

Ordo hic, a Romanis inventus, omnium humillimus, simplicissimus et firmissimus est; quapropter ab architectis ad inferiora aedium magnificarum tabulata adhibetur. Fig. b. capitulum columnarum exhibet.

Fig. 3. Ordo Doricus.

Graecorum trium ordinum antiquissimus, quo Dorus, rex Peloponnesi, in Junonis templo primum usus fuit, quique ab eo nomen duxit. Ordinem Tuscum tum altitudine tum proportionum subtilitate aliquantum superat. Fig. c. capitulum repraesentat.

Fig. 4. Ordo Jonicus.

Secundus hic Graecorum ordo nomen habet a celebri Dianae templo in Jonia, in quo primum comparuit. Altitudine et proportionum omnium elegantia priores duas antecellit. Fig. d. et e. capitulum illius a parte anteriore et a latere, duplici voluta insigne, exhibet.

Fig. Ordo Corinthius.

Proportionum ratione habita pulcerrimus, facillimus et elegantissimus omnium graecorum ordinum. Fig. f. acanthi foliis et cochleis quatuor ornatum capitulum, et Fig. g. originem ipsius exhibet, quam vetus architectus Romanus, Vitruvius, refert. Nutrix nempe puellae cujusdam in Graecia mortuae calathum ipsius crepundiis repletum et tegula contectum ad monumentum ejus pertulit, atque casu in summo super acanthi radicem collocavit. Acanthus dein quum secundum calathi latera succresceret, ejus folia margine tegulae impedita flexuras facere sunt coacta. Hoc animadverso sculptor egregius Callimachus Corinthius, formae pulcritudine delectatus, eam in lapide exsculpsit et novo ordini columnarum, nempe Corinthio, capituli loco addidit.

Fig. 6. Ordo Romanus sive compositus.

Hic alter est Romanorum ordinum. Primum in arcu triumphali Titi imperatoris comparuit ac compositus propterea dictus, quia ex membris proportionibusque ordinis Corinthii et Jonici consistit, id quod capitulum ejus (Fig. h.) demonstrat. E multis compositionum modis, quae serius tentatae fuere, hic ordo solus remansit, atque etiam hodie in aedificiis sumtuosis ab architectis usurpatur.

AZ ÉPÍTÉSMESTERSÉG KEZDETE ÉS ELŐMENETELE.

Hihető, hogy az első emberek kőfziklák üregeiben lakták, a' hol azok találtattak; a' melegebb égally alatt pedig sürülevelü fák és tsemetek alatt, hogy a' nap melege és az idő vifzontagságai ellen őrizhessék magokat. De mihelyt társaságba öfzveállottak, mesterség által kezdették pótolgatni fzükségeiket, famíliák fzármaztak; kezdettek, kiváltképpen a' föld hidegebb réfzeiben magoknak hajlékokat építeni.

1. Kép. Az Építésmesterség kezdete.

A' házaknak első bárdolatlan formájok, melly idővel a' Görögök és Rómaiak kezei között nemes építésmesterséggé lett, hihetőképpen úgy fzármozott, hogy a' faragatlan faderekat egyforma hofzfzaságra elvagdalták, és ezeket egyarányú távolyságra 's négy fzegeletre kövekre állongatták mint az ofzlopokat, felyül hárskötéllel mindeniket körültekerték, hogy el ne hasadjon, és felyül rea lapos követ tettek (Kép. a.) ezen faofzlopokat azután négy gerendával egybe foglalták, kereſztül ezekre ismét gerendákat raktak, mellyből padlás lett, a' gerendákra pedig két felől vékonyabb fedélfákat állongattak fel tsapinosan, mellyeket létzekkel hasonlóképpen egybefoglaltak, és ezt a' házfedelet azután kákával, náddal, vagy kéreggel befedték; a' faofzlopok közeit pedig lapos kövekkel bérakták, hogy a' hajléknak vastag fala legyen. Meglehet hogy az első háznak formája és az első bárdolatlan ofzloprend (Kép. a.) faragatlan faderekakból, így fzármazott. Ezen együgyü és éktelen formából azután a' mesterséghez értő Görögök és Rómaiak fzebb fzebb építés mesterséget gondoltak ki, mellyeknek nemes formáit az építőmesterek öt fő formákra, vagy épületekre ofztották 's Ofzloprendnek nevezték; mivel ezen ötféle épületeket főképpen az ofzlopfejekről, ofzlopaik és azok párkányozatinak külömbözőségekről lehet megesmerni. Ezek közül hármat a' Göregök és kettőt a' Rómaiak találmányjának tulajdonítanak; és minthogy leginkább ezen Nemzetek templomaikon találtattak illyenek; legkönyebb azokat a' táblán látható öt templom arczulatján vagy is elején megesmerni.

2. Kép. A' Toskánai ofzloprend.

Ez az ofzloprend, melly a' Rómaiaktól vette eredetét, legalatsonyabb, legegyügyübb és legerősebb a' többi között, és ezt az Építőmesterek a' pompás épületeknek vagy palotáknak tsak alsó réfzeikre alkalmaztatják. A' b. rajzolat ennek az ofzlopnak a' fejét mutatja.

3. Kép. A' Dórus ofzloprendje.

Legrégibb ez a' három Görög-ofzloprend közül, mellyet Dórus, Poloponézus Királyja legelőfzör alkalmaztatott Júnó templomához, a' honnan a' nevét is ő tőle vette. Ez valamivel magosabb és súgárabb alkotású, mint a' Toskánai; mellynek fejét a' c. rajzolat mutatja.

4. Kép. A' Jóniai ofzloprend.

A' második Görög ofzloprend Diánának Jóniában (melly Görög Tartomány volt), egy híres templomától vette nevét, mivel legelőfzör ebben fzemléltetett. Ez mind a' két feljebb nevezett ofzlopoknál magosabb és tzifrább egéfz alkotására nézve. A' d. és e. rajzolat mutatja a' fejét előlről és oldalaslag, megkülömböztéti pedig magát a' fzegeletein lévő tsigatzirádája által.

5. Kép. A' Kórinthusi ofzloprend.

Ez a' harmadik Görög ofzloprend, 's egyfzersmind a' legfzebb, legkönnyebb és legtzifrább alkotású is mind az öt között. Az f. rajzolat mutatja ennek medvetalpfü levelekkel és négy tsigákkal jelesen ékesített fejét; úgy fzinte a' g. rajzolat is ennek eredeti alkotását, mellyről Vitrúvius, egy régi Római Építőmester a' következendőt beſzélli. Egy kis meghólt Görög leánykának a' dajkája, egy kosaratskába rakván annak játékjait, béborította azt egy téglával, és a' sírjához kivivén azt ott történetből egy medvetalpfü bokorra helyheztette. Ez idővel a' kosár körül felnőven a' levelei, minthogy a' kosáron lévő téglába megakadtak vifzfzahajlottak. Ezen kosarat illyen állásában egy Callimachus nevü képfaragó meglátván, olly fzépnek találta, hogy azt kőből kifaragván, egy új, 's Kórinthusi ofzloprendnek neveztetett ofzlop fejet készített belőle.

6. Kép. A' Római vagy egybe rakott ofzloprend.

Ez második Római ofzloprend; melly legelőfzör Titus Csáfzár győzödelmi kapuján fzemléltetett. Egyberakottnak azért neveztetik, mivel a' Kórinthusi és Jóniai ofzloprendek tagjaiból és alkotásából rakatott öfzve, a' mint a' feje is, a' h. rajzolatban, mutatja. A' sok öfzverakosgatott ofzloprendek közül, mellyeket azután az Epitőmesterségbe felvenni sokan próbálgattak, tsak ez az egy tartotta meg abban a' helyét, 's még máig is alkalmaztatik az Epitőmesterektől a' pompás épületeknek 's palotáknak ékesítésekre.

URSPRUNG UND AUSBILDUNG DER BAUKUNST.

Die ersten Menschen wohnten vermuthlich in Felsenhöhlen, wo das Land welche hatte, oder in wärmeren Himmelsstrichen unter dickbelaubten Bäumen und Sträuchen, um sich vor Sonnenhitze und Ungewittern zu sichern. So bald sie aber in Gesellschaften zusammentraten, sich durch Kunst ihre Bedürfnisse zu schaffen suchten, und in Familien verbanden, fingen sie auch an, sonderlich in kälteren Gegenden der Welttheile, sich Häuser zu bauen.

Fig. 1. Ursprung der Baukunst.

Die erste rohe Form der Häuser, woraus hernach die edle Baukunst der Griechen und Römer wurde, entstand vermuthlich so, dafs man rohe Baumstämme gleich lang schnitt, sie gleich weit von einander in einem Viereck auf Steine als Säulen stellte, sie oben mit Baststricken umwand, dafs sie nicht sprängen, und eine dünne Steinplatte darauf deckte (Fig. a.), alsdann mit vier Trägern diese Säulen verband, auf die Träger wieder Balken legte, und damit die Decke machte, auf den Balken aber schrägliegende Sparren aufrichtete, sie wieder mit Latten verband, diefs Dach dann mit Schilf, Rohr und Baumrinden deckte, und die Zwischenräume der Säulen mit glatten Steinen ausmauerte, um der Hütte dichte Wände zu geben. So entstand wahrscheinlich die Form des ersten Hauses, und die erste rohe Säulen-Ordnung (Fig. a.) aus dem rohen Baumschafte. Aus dieser einfachen und wilden Form aber bildeten hernach die kunstreichen Griechen und Römer ihre schöne Baukunst, deren edle Formen die Baukünstler in fünf Haupt-Formen der Gebäude eingetheilt haben, die man Säulen-Ordnungen nennt, weil sie hauptsächlich an den Capitälern und Verhältnissen ihrer Säulen und Gesimse erkannt werden, und von welchen drey den Griechen, und zwey den Römern gehören. Da man sie vornemlich an ihren Tempeln fand, so kann man sie auch an folgenden fünf Fronten von Tempeln am besten kennen lernen.

Fig. 2. Toscanische Ordnung.

Diese Ordnung, welche bey den Römern entstand, ist die niedrigste, einfachste und stärkste unter allen, und wird von den Architecten blos zu Untergeschossen an Prachtgebäuden gebraucht. Fig. b. zeigt das Capitäl ihrer Säulen.

Fig. 3. Dorische Ordnung.

Die älteste der drey griechischen Säulen-Ordnungen, welche Dorus, König von Peloponesus, zuerst an einem Tempel der Juno brauchte, und von ihm daher ihren Nahmen hat. Sie ist etwas höher und feiner in ihren Verhältnissen als die Toscanische; Fig. c. ist ihr Capitäl.

Fig. 4. Jonische Ordnung.

Die zweyte griechische empfing ihren Nahmen von dem berühmten Dianen-Tempel in Jonien, (einer griechischen Provinz) an welchem sie zuerst erschien. Sie ist höher und zierlicher in allen ihren Verhältnissen als die beyden vorigen. Fig. d. und e. zeigt ihr Capitäl von vorne und von der Seite, das durch seine doppelte Schnecke sich auszeichnet.

Fig. 5. Corinthische Ordnung.

Die dritte griechische und zugleich die schönste, leichteste und zierlichste in ihren Verhältnissen unter allen. Fig. f. zeigt ihr mit Acanthusblättern und vier Schnecken schön dekorirtes Capitäl, so wie Fig. g. den Ursprung desselben, welchen Vitruv, ein alter römischer Architect, folgendermassen erzählt. Die Amme eines verstorbenen kleinen griechischen Mädchens habe ein Körbchen mit ihren Spielsachen gefüllt, es mit einem Ziegel bedeckt, auf ihr Grab gebracht, und von ungefähr auf eine Acanthusstaude gesetzt. Die Acanthusstaude sey um das Körbchen in die Höhe gewachsen, und ihre Blätter hätten sich, da sie oben an die Ziegel angestossen, in sich zurückkrümmen müssen. Ein geschickter Bildhauer von Corinth, Nahmens Callimachus' habe die Figur gesehen, und so schön gefunden, dafs er sie in Stein gehauen und zum Capitäl einer neuen, der Corinthischen Säulen-Ordnung, gemacht habe.

Fig. 6. Römische oder zusammengesetzte Ordnung.

Ist die zweyte Römische Säulenordnung. Sie erschien zuerst an dem Triumphbogen des Kaisers Titus, und heifst Composita, die zusammengesetzte, weil sie aus den Gliedern und Verhältnissen der Corinthischen und Jonischen zusammengesetzt ist, wie auch ihr Capitäl (Fig. h.) zeigt. Sie ist die einzige, welche sich von einer Menge Zusammensetzungen, die man nachher in der Baukunst versuchte, allein erhalten hat, und noch jetzt von Architecten bey Prachtgebäuden gebraucht wird.

ORIGINE ET PROGRES DE L'ARCHITECTURE.

Les premiers hommes habiterent vraisemblablement les antres des rochers, dans les endroits où la terre leur en offrait, et dans les pays plus chauds ils se retirerent sous les arbres et les buissons touffus, pour s'y mettre à l'abri de la chaleur du soleil, et des injures du tems. Mais des qu'ils commencerent à former des sociétés, qu'ils chercherent à satisfaire à leurs besoins par le moyen des arts, et se réunirent en familles, ils commencerent aussi à se construire des maisons, sur-tout dans les contrées les plus froides des différentes parties de la terre.

Fig. 1. Origine de l'Architecture.

La forme originaire et imparfaite des maisons, qui par la suite donna lieu à la noble architecture des Grecs et des Romains, naquit vraisemblablement de l'arrangement, que nous allons décrire. On coupa de la même longueur des troncs d'arbres bruts, on les plaça à la même distance les uns des autres, pour tenir lieu de colonnes, sur des pierres disposées en quarré, on environna la partie supérieure de cordes d'écorce d'arbre, pour les empêcher de se fendre, et les recouvrit d'une pierre platte mince (fig. a.); on réunit alors ces colonnes par 4 architraves, sur lesquelles on plaça des poutres pour former le lambris, puis on dressa obliquement sur ces poutres des solives, qu'on réunit par des lattes, et couvrit ce toit de roseaux, de joncs ou d'écorce d'arbre; on mura ensuite, avec des pierres plattes et unies, les intervalles vuides des colonnes, pour donner à la cabanne des parois solides. Ce fut probablement de la sorte que naquit la forme de la premiere maison, et le premier ordre de Colonnes (fig. a.) composées de simples troncs d'arbres. Mais les Grecs et les Romains industrieux, formerent leur belle architecture de cette forme simple et brute, et les architectes en ont divisé les formes élégantes en cinq formes principales d'edifices, qu'on appelle Ordres d'architecture et qu'on reconnait sur-tout aux chapiteaux, aux proportions et aux moulures de leurs colonnes; trois de ces ordres doivent leur origine aux Grecs, et les deux autres aux Romains. Comme ils étaient sur-tout d'usage dans les temples, il sera plus facile de les reconnaître aux 5 frontispices de temples, ci-dessus représentés.

Fig. 2. Ordre Toscan.

Cet ordre, qui prit naissance chez les Romains, est le plus bas, le plus simple et le plus lourd de tous; les architectes ne l'emploient qu'aux étages inférieurs des édifices magnifiques. La fig. b. représente le chapiteau de ses colonnes.

Fig. 3. Ordre Dorique.

C'est le plus ancien des trois ordres d'architecture grecque; il a reçu son nom de Dorus, Roi du Péloponése, qui le premier en fit usage à un temple de Junon. Il est un peu plus élevé, et moins grossier dans ses proportions que l'ordre toscan. Son chapiteau est représenté fig. c.

Fig. 4. Ordre Jonique.

Le second ordre d'architecture grecque reçut son nom du célébre temple de Diane en Jonie, (province de la Grèce), où il parut pour la première fois. Il est plus élevé et plus élégant dans ses proportions, que les deux précédens. Les fignres d. et e. représentent, de front et de profil, son chapiteau, remarquable par sa double volute.

Fig. 5. Ordre Corinthien.

C'est le troisième et en même tems le plus beau, le plus léger et le plus élégant de tous les ordres d'architecture grecque. La fig. f. fait voir son joli chapiteau décoré de feuilles d'Acanthe et de quatre volutes, de même que la fig. g. en montre l'origine, que Vitruve, ancien architecte romain, raconte de la manière suivante. La nourrice d'une petite fille grecque, qui venait de mourir, remplit une corbeille des joujous de son nourrisson, les recouvrit d'une tuile, les porta sur son tombeau, et les posa par hasard sur un pied d'acanthe. La plante s'élevent autour de la corbeille, et ses feuilles ayant rencontré la tuile, furent contraintes de se replier. Un habile sculpteur de Corinthe, nommé Callimaque, ayant vu cette figure, la trouva si belle, qu'il la sculpa en pierre, et en fit le chapiteau des colonnes d'un nouvel ordre d'architecture, qu'on nomme Corinthien.

Fig. 6. Ordre Romain ou Composite.

C'est le second ordre d'architecture romaine. Il parut pour la première fois à l'arc de triomphe de l'Empereur Titus, et se nomme composite, parce qu'il est effectivement composé des pièces et des proportions des ordres corinthien et jonique, comme le fait voir son chapiteau. (fig. b.). Du grand nombre de compositions, qu'on tenta par la suite dans l'architecture, celle-ci est la seule qui se soit conservée, et que les architectes employent encore de nos jours dans les edifices somptueux.

INSECTA MEMORABILIA.

Fig. 1. (Fulgora lucernaria.)

Lucernaria insectum est alatum satis magnum, nonnisi in torridis terrae tractibus praesertim Surinamia Americae regione vivit et pictura corporis coloribusque excellit. Rostrum habet amplum, cavum, tubae simile, luminis instar noctu lucens, tanto splendore, ut hisce insectis Americani in domibus pro lumine, noctu vero iter facientes lucernae loco utantur, iis ad pedes aut ad baculum religatis. Floribus victitant et prorsus sunt innoxia.

Fig. 2. Locusta migrans.

(Gryllus migratorius.)

Plures existunt locustarum species majores minoresque, quarum eae, quas Europa gignit, innoxiae sunt; Africanae vero et Asiaticae, longe majores, saepe digiti longitudine et crassitudine, nonnunquam totas regiones devastant, vento subsolano impulsae, catervis ingentibus, atrarum nubium instar, solis lumen obscurantibus advolant, tum simulatque in loco aliquo consederunt, spatio multorum milliarium frondes, frumenta, gramina, omnia denique vireta late depascuntur. Hoc terribili modo grassatur inprimis locusta migratoria, quae in desertis Tartariae degens avium migrantium more peregrinatur, neque unquam ad ulteriora progreditur, nisi prius regionem aliquam penitus devastaverit. Saeculo superiore nonnisi ter, scilicet annis 1730, 1747 et 1748. vento subsolano vectae, usque in Germaniam penetrarunt.

Fig. 3. Folium deambulans.

(Mantis religiosa.)

Haec locustarum species in calidioribus Europae regionibus vivens innoxia est, ac nonnisi aliis insectis victitat, quae saltando capit, quapropter germanico vocabulo Fangheuschrecke quasi locusta captatrix appellatur.

Fig. 4. Cicada.

(Cicada plebeja.)

Cicada in universis fere Orbis partibus vivit. Earum multae diversaeque existunt species, a lentis magnitudine ad eam usque, quam pictam praesens tabula exhibet. Caput habet latum, rostrum deorsum inflexum et alas quatnor vitro similes pellucidas, nervis versicoloribus instructas. Praesens Fig. 4. cicada major Italica est, quae arboribus insidet, et cujus mas stridore suo cantus speciem refert. Apud Sinenses inter bestiolarum delicias habentur a matronis, quae illas cantus gratia caveis e junco nitide plexis conclusas in conclavibus habent. Plantarum succo victitant atque innoxiae sunt.

Fig. 5. (Scarabaeus Hercules.)

E cunctis scarabaeorum generibus, quorum corporis amplitudo in nonnullis ad acari parvitatem contrahitur, scarabaeus hicce maximus est. Longus pollices quinque cum dimidio, in Brasilia aliisque partibus zonae torridae habitat, et succo nucis Indicae (Cocos) arborisque, quam Toddy appellant, victitat, quarum corticem acuto cornu suo veluti serra dissecat, quo facto effluentem inde succum bibit. Ceterum hominibus non nocet. Praeterea Monoceros volans vocatur.

Fig. 6. Scarabaeus majalis.

(Scarabaeus Melolontha.)

Scarabaeus majalis, qui medium Europae tractum patriam habet, insectum est hortis agrisque nocentissimum, quia saepe ingentes eorum catervae in lucem prodeunt, atque cunctas in silvis hortisque frondes depascuntur; praesertim vero propterea, quod larvae ipsorum (Fig. 6.) quas Engerling Germani vocant, sub terra delitescentes, radices arbuscularum, graminis ac frumenti depascuntur, adeo ut spatiosi saepe tractus penitus exarescant. Ejus propagatio fit hoc modo. Foramen in terra sibi excavat femina; ova coloris flavi in eo deponit; hinc rursus egressa post aliquot dies moritur. Ex ovis hisce primum erucae parvae excluduntur, e quibus postea majores (Engerling supra appellatae) evadunt, per quatuor annos crescunt, ac denique autumno anni quinti satis profunde in terram se defodiunt, atque in nymphas scarabaeorum majalium transformantur, e quibus demum anni quinti mense Majo scarabaei majales prodeunt. Ex quibus intelligitur, quam utile foret omnes scarabaeos majales arboribus decutere, decussos colligere, collectosque necare.

NEVEZETES BOGARAK.

1. Kép. A' Lámpáshordó Villámbogár.

(Fulgora Lucernaria.)

A' Villámbogárnak ez a' faja meglehetős nagyságú fzárnyas bogár, melly tsak meleg tartományokban él, főképpen Amérikának déli réfzében Szurinámban, 's fzép fzínekkel és tarkasággal ékeskedik. Ennek fzipókája nagy, belöl üres, trombita formájú, és éjtzaka fzinte úgy világít mint az égő gyertya, úgy hogy az Amérikaiak fzobáikban estve gyertya helyett ezzel világolnak, éjjel pedig az úton lámpás gyanánt veſzik haſznát, vagy lábokra vagy valami botra kötvén azokat. Elédeleket a' virágokból fzívják; kárt éppen nem teſznek.

2. Kép. A' Vándor Sáska.

(Gryllus migratorius.)

A' Sáskáknak több fajai vagynak, nagyok és aprók, mellyek közül az Európaiak az úgy nevezett fzütskök, semmi kárt sem teſznek; de a' sokkal nagyobb Afrikai és Azsiai sáskák, mellyek gyakran egy újjnyi hoſzfzaságúak és vastagságúak néha egéſz tartományokat is elpuſztítnak. Ezek a' napkeleti fzelek segítségek által rettentő fzámú seregekben költöznek kifelé, úgy hogy a' napot is mint a' fekete fellegek meghomályosítják, és valamint leſzállanak sok mértföldnyire minden haraſztot, életet, fűvet és zöldséget eleméſztenek. Illyen puſztítást teſz főképpen az Azsiai vándor sáska, melly rendſzerént Tatárorſzágban a' puſztákon tartózkodik, és mint a' vándorló madarak egy helyből más helyre költözik, és mind addig egy helyben marad, míg ott mindent el nem puſztított. A' múlt ſzázadban tsak három izben jöttek a' sáskák a' napkeleti ſzelekkel egéſz Német-orſzágig, úgymint 1730-dik, 1747-dik és 1748-dik eſztendőben. Magyar és Erdélyorſzágba többſzör bétsapnak a' sáskák. Az utolsó sáskajárás 1784-ben vólt

3. Kép. A' Buzgó Manó.

(Mantis religiosa.)

A' manónak ez a' neme Európának melegebb tartományjaiban lakik, nem kártékony, és tsupán tsak más bogarakkal él, mellyeket ſzöktében kap el; a' honnan németül fogó ſzöktsérnek is nevezik.

4. Kép. A' közönséges Kabótza.

(Cicada plebeja.)

Kabótzák a' földnek tsak nem minden réſzeiben találtatnak, mellyeknek külömbkülömbféle fajai nagy ſzámmal vagynak, egy lentse nagyságától kezdve az itt lerajzolt faj nagyságnyiig. Ennek feje ſzéles, ſzipókája aláhajlott és négy üvegnemű általlátſzó ſzárnyai tarka bordákkal. A' jelenvaló negyedik képben lerajzoltatott az a' nagy Olaſz faj, melly a' fákon tartózkodik 's hímjei danólnak. Ezek a' bogarak Khinában a' dámák előtt igen kedvesek, úgy hogy azokat kákákból tsinosan font kalitzkákba tartják ſzobáikba a' danolásokért. Eledelek a' plánták nedvességei 's nem ártalmasok.

5. Kép. A' Herkules Tserebüly.

(Scarabaeus Hercules.)

A' sokféle nagyságú tserebülyök között, mellyek közt ollyan aprók is vannak, mint a' sajt kukatz ez legnagyobb. Hoſzſza hatodfél hüvelyknyi. Hazája Brazília és a' meleg égallynak más tartományi, eledele a' kókuſza és tódiſa nedvessége, mellyeknek külső héjját éles ſzarvával bévágja és a' kifzivárgó nedvességet úgy iſzſza. Egyebaránt az embereknek semmit sem árt. A' Németek repülő egyſzarvúnak is nevezik.

6. Kép. A' Tserebogár.

(Scarabaeus Melolontha.)

Az esmeretes tserebogár, mellynek hazája Európának közepe tájja, legártalmasabb bogár a' kertekre és ſzántó földekre nézve, minthogy gyakran ſzámtalan sokasággal jelenik meg és a' kerteknek 's erdőknek minden levelesseit, vagy lombjait elpuſztítja; főképpen pedig minthogy a' hernyói (6. Kép. b.) a' földben élősködnek, és a' fiatal fák fűvek és az élet gyökereit annyira eleméſatik, hogy azok gyakorta egéſz környékeken kiſzáradnak. Szaporodások módja ez: a' nőstény béássa magát a' földbe 's oda tojja sárga tojássait, onnan ismét kijövén egynehány nap mulva elvéſz. Ezen tojásokból kukatzok kelnek ki, mellyekből azután földi hernyók leſznek (6. Kép. b.) és négy eſztendeig nevekedvén a' negyedik eſztendőnek őſzſzén a' földbe mélyre leássák magokat 's ott tserebogár pupává változván (6. Kép. a.) végtére ötödik eſztendőn Májusban tserebogár formában máſz ki a' földből. Minden tserebogarakat lekellene a' fákról rázni 's azután ſzorgalmatosan felſzedni és megöldösni.

MERKWÜRDIGE INSECTEN.

Fig. 1. Der Laternenträger.

(Fulgora lucernaria.)

Der Laternenträger ist ein geflügeltes ziemlich groſses Insect, das nur in heissen Ländern, vorzüglich aber in Surinam in Südamerika lebt, und schön gezeichnet und colorirt ist. Sein groſser hohler trompetenartiger Rüssel glänzt bey Nacht so hell wie ein Licht, und so stark, daſs die Amerikaner sich dieser Insecten im Zimmer statt eines Lichts, und des Nachts auf dem Wege statt einer Laterne bedienen, indem sie sie an die Füsse oder an einen Stock anbinden. Sie leben von Blumen, und sind ganz unschädlich.

Fig. 2. Die wandernde Heuschrecke.

(Gryllus migratorius.)

Es giebt mehrere Arten Heuschrecken, groſse und kleine, davon die Europäischen unschädlich sind; die weit gröſsern Afrikanischen und Asiatischen aber, die oft einen Finger lang und dick sind, verwüsten zuweilen ganze Länder, kommen mit Ostwinden in ungeheuern Schaaren, die wie schwarze Wolken die Sonne verfinstern, gezogen, und fressen, wie sie niederfallen, viele Meilen weit Laub, Getraide und Gras und alles Grüne weg. Diese Verheerungen richtet vorzüglich die Asiatische wandernde Heuschrecke an, die sich gewöhnlich in den Steppen der Tartarey aufhält, wie die Zugvögel wandert, und nicht eher weiter zieht, als bis sie in einer Gegend alles verheeret hat. Sie sind im vorigen Jahrhunderte nur dreymal, nemlich im Jahre 1730. 1747 und 1748. bis nach Deutschland mit Ostwinden gekommen.

Fig. 3. Das wandelnde Blatt.

(Mantis religiosa.)

Diese Art lebt in den wärmern Ländern von Europa, ist unschädlich, und nährt sich blos von andern Insecten, die sie mit Springen fängt; davon sie die Fangheuschrecke heiſst.

Fig. 4. Die Cicade.

(Cicada plebeja.)

Die Cicade lebt fast in allen Welttheilen, und es giebt eine groſse Menge verschiedener Arten, von der Gröſse einer Linse an bis zu der hier gezeichneten. Sie hat einen breiten Kopf, unterwärts gebogenen Rüssel, und vier glasartige durchsichtige Flügel mit bunten Rippen. Gegenwärtige Fig. 4. ist die groſse Italienische, die sich auf Bäumen aufhält, und wovon die Männchen eine Art von Gesang haben. In China gehören sie unter die Lieblings-Thierchen der Damen, die sie in kleinen von Binsen zierlich geflochtenen Käfigen des Gesangs wegen in ihren Zimmern haben. Sie nähren sich vom Safte der Pflanzen, und sind unschädlich.

Eig. 5. Der Herkules-Käfer.

(Scarabaeus Hercules.)

Unter allen Käferarten, die bis zur Kleinheit einer Käsemilbe herabgehen, ist dieser Käfer der gröſste. Er ist 5 1/2 Zoll lang, wohnt in Brasilien und andern Ländern der heiſsen Zone, und nährt sich vom Safte der Cocos-Palme und des Toddy-Baums, deren Rinde er mit seinem scharfen Horne durchſäget und den ausflieſsenden Saft trinkt. Er ist übrigens den Menschen unschädlich. Man nennt ihn auch das fliegende Einhorn.

Fig. 6. Der Maykäfer.

(Scarabaeus Melolontha.)

Der Maykäfer, dessen Vaterland der mittlere Strich von Europa ist, ist für Gärten- und Ackerbau eines der schädlichſten Insecten, weil er oft in ungeheuern Schaaren erscheint, und alles Laub in Gärten und Wäldern abfrisst; hauptsächlich aber, weil seine Raupen (Fig. 6.), die man Engerlinge nennt, sich in der Erde aufhalten, und die Wurzeln von jungen Bäumen, Gras und Getreide abfreſſen, so daſs diese oft in ganzen Strecken verdorren. Seine Fortpflanzung geschieht folgendermaſsen. Das Weibchen bohrt sich ein Loch in die Erde, legt seine gelben Eyerchen hinein, kommt wieder heraus, und stirbt in etlichen Tagen. Aus diesen Eyern kommen erst kleine Maden, die hernach zu Engerlingen (Fig. 6. b) werden, 4 Jahre lang fortwachsen, und sich endlich im Herbſte des vierten Jahres ganz tief in die Erde graben, und sich in Maykäfer-Puppen (Fig. 6. a) verwandeln, woraus endlich im May des fünften Jahres der Maykäfer hervorkömmt. Man sollte alle Maykäfer von den Bäumen abschütteln, sorgfältig auflesen und tödten.

INSECTES REMARQUABLES.

Fig. 1. Le Porte-lanterne de Surinam.

(Fulgora Lucernaria.)

Le Porte-lanterne est un insecte ailé assez grand, qui ne vit que dans les pays chauds, et sur-tout à Surinam dans l'Amerique méridionale, et dont les couleurs et les nuances sont extrêmement belles. Sa grande trompe creuse et semblable à une trompette, brille pendant la nuit comme une lumière, et avec tant d'éclat que les Américains se servent de ces insectes dans leurs chambres au lieu de lumières, et les portent pendant la nuit en place de lanternes, les attachant à cet effet à leurs pieds ou à un bâton. Ils vivent de fleurs, et ne font aucun mal.

Fig. 2. La sauterelle de passage.

(Gryllus migratorius.)

Il existe plusieurs espèces de sauterelles, des grandes et des petites; celles de l'Europe ne font aucun dommage; mais celles de l'Afrique et de l'Asie, qui sont beaucoup plus grosses et ont souvent la longueur et la grosseur du doigt, viennent avec les vents d'Est, en troupes prodigieuses, semblables à des nuages noirs qui eclipsent le soleil, et dévorent, à plusieurs milles à la ronde, les feuilles, les grains, l'herbe et toute la verdure des endroits où elles se jettent. Ce sont sur-tout les sauterelles de passage de l'Asie, qui causent ces ravages; ces insectes se trouvent communément dans les landes de la Tartarie, voyagent comme des oiseaux de passage, et ne quittent un endroit, qu'après avoir dévasté toute la contrée. Elles ne sont venues en Allemagne que trois fois dans ce siécle, savoir en 1730. 1747 et 1748, et y furent apportées par des vents d'Est.

Fig. 3. La Feuille ambulante ou la Mante.

(Mantis religiosa.)

Cette espèce de sauterelle, qui vit dans les pays chauds de l'Europe, ne fait aucun mal, et se nourrit uniquement d'autres insectes qu'elle prend en sautant, ce qui lui a fait donner par les Allemands le nom de Fangheuschrecke.

Fig. 4. La Cigale.

(Cicada plebeja.)

La Cigale vit dans presque toutes les parties du monde, et il en existe quantité d'espèces différentes, depuis la grosseur d'une lentille jusqu'à celle de la cigale représentée fig. 4. Elle a la tête large, la trompe recourbé en dessous, et quatre ailes transparentes comme du verre avec des côtes colorées. Celle, dont on donne ici la figure, est la grande cigale d'Italie, qui se tient sur les arbres, et dont le mâle a une espèce de chant. Cet insecte est un des animaux favoris des Dames de la Chine, qui le gardent dans leurs chambres, à cause de son chant, et le tiennent dans de jolies petites cages faites de jonc. Les cigales se nourrissent du suc des plantes, et ne font point de mal.

Fig. 5. Le Scarabée Hercule.

(Scarabaeus Hercules.)

L'Hercule est le plus grand de tous les Scarabées, dont certaines espèces ne sont pas plus grosses qu'un ciron. Il a 5 pouces et demi de longueur, se trouve au Brésil et dans les contrées qui sont sous la zone torride, et se nourrit de la seve du Cocotier et du Toddy, dont il scie l'écorce avec sa corne tranchante, pour sucer ensuite le suc qui découle de cette incision. Il n'est au reste aucunement nuisible à l'homme. On l'appelle aussi Licorne volante.

Fig. 6. Le Hanneton.

(Scarabaeus Melolontha.)

Cet insecte, dont la patrie est le milieu de l'Europe, est un des plus nuisibles aux jardins et à l'agriculture, parcequ'il parait souvent en troupes prodigieuses, et dévore toutes les feuilles des jardins et des forêts; cependant son ver, nommé ver bouvier, (Fig. 6. b) est plus dangereux encore. Ce ver se tient dans la terre, et ronge les racines des jeunes arbres, de l'herbe et des grains, de sorte qu'il n'est pas rare de voir des campagnes entières desséchées à cause des ravages qu'il y cause. Voici comment le hanneton se propage. La femelle fait dans la terre un trou, dans lequel elle dépose des oeufs jaunâtres; elle en sort ensuite, et meurt quelques jours après. De ces oeufs naissent d'abord de petits insectes qui deviennent vers bouviers, grossissent pendant 4 ans, s'enfoncent fort avant dans la terre, pendant l'automne de la quatrième année, et se changent en féves ou chrysalides, d'où le hanneton sort enfin au mois de Mai de la cinquième année. On devrait secouer tous les arbres pour en faire tomber les hannetons, et tuer ces insectes, après les avoir soigneusement ramassés.

A MAGYAR KIRÁLYI TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRA

Fische. VI. Pisces VI. Poissons. VI.

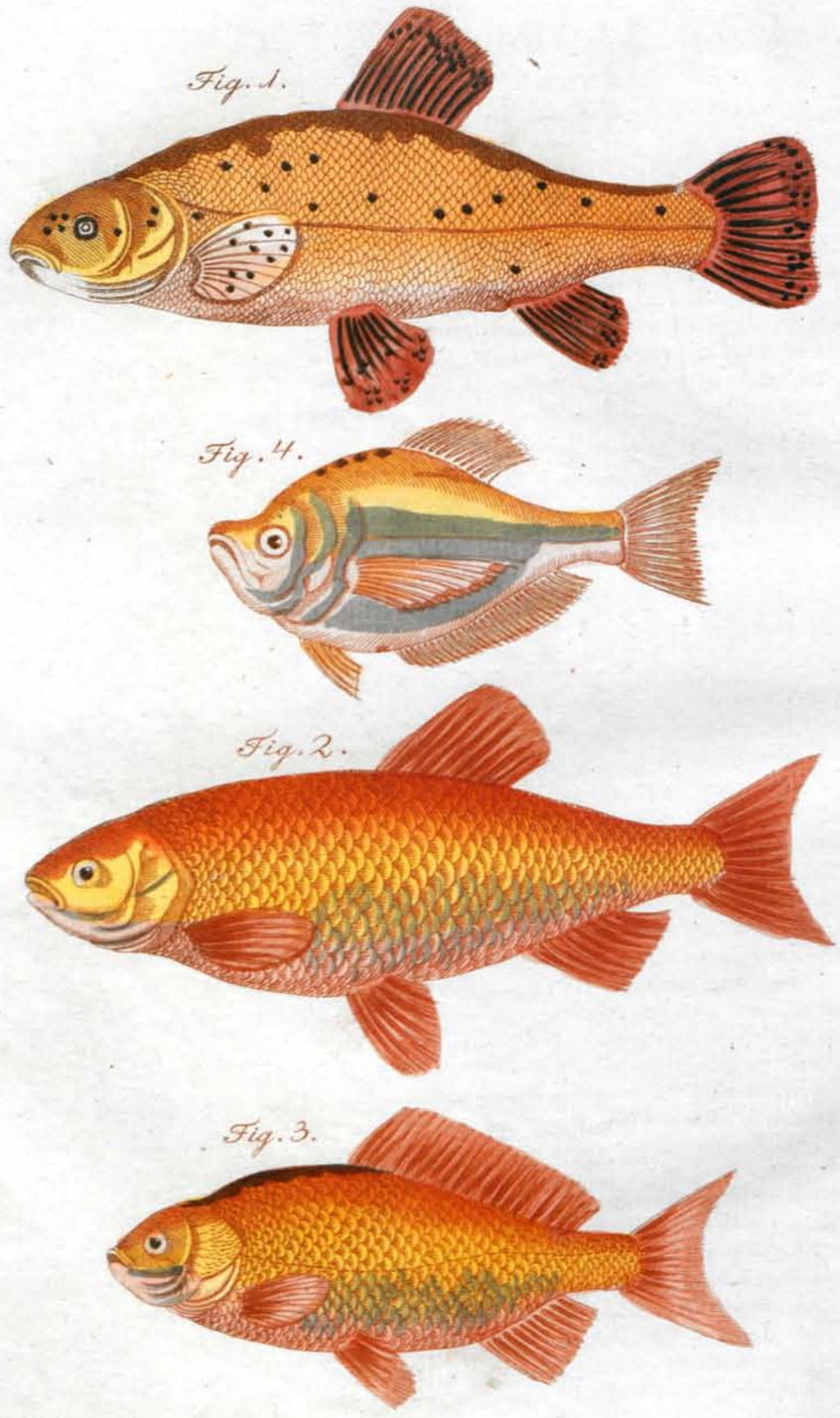

PISCES AURATI.

Ad pulcherrimos aquarum incolas sine dubio *pisces aurati* pertinent, quorum generatim quatuor existunt species.

Fig. 1. Tinca aurata.
(Cyprinus tinca auratus.)

Tinca aurata, cyprinorum species in aquis stagnantibus vivens, propter splendorem coloris aurei passim in hortis praediisque rusticis oblectationis gratia alitur. Victitat herbis in aquarum fundo nascentibus vermibusque; ceterum inter pulcerrimos Europae pisces referendus est. Magnitudine corporis carpionem assequitur.

Fig. 2. Orphus.
(Cyprinus orfus.)

Orphus cyprinorum pariter species, sed quae meridionalem tantum Germaniam, Galliam Hungariamque patriam agnoscit. In fluviis, stagnis lacubusque vivit, et vermibus aliorumque piscium ovis victitat. Ob nitorem coloris aurantii voluptatis magis quam utilitatis gratia in piscinis alitur; nam caro ejus mollis est atque insipida.

Fig. 3. Cyprinus auratus Sinicus.
(Cyprinus auratus.)

Ad aquarum incolas pulcerrimos splendidissimosque sine omni dubio pertinet. Patriam Sinam habet. Tres ab ortu annos niger est, postea maculis quasi punctis argenteis paulatim grandescentibus spargi incipit, donec totum corpus argenteo colore perfundi-tur, quo tempore *argentei* nomen accipit. Post haec rubescit, ac demum colore tam vivido ardenteque offunditur, ut carbonem candentem in tenebris cernere te credas. Sinenses Japonensesque nobiles auratos hujusmodi pisces luxus gratia in vasis vitreis capacibus intra conclavium parietes alunt, aut in stagnis hortorum ridentium, ubi matronae animi causa cibum iis praebent. Quamquam Sina ipsis patria sit, tamen jam in Angliam quoque, Hollandiam, Daniam Germaniamque translati fuere, ubi amatores eorum in hortis suis, parvis vivariis conclusos, eos habent diuque conservant. Quodsi animi causa eos in vasis vitreis capacibus intra parietes alere cupis, bis de hebdomada, aestate vero quotidie, aquam recentem eis affundas, ac frustulorum, quae oblatam vocant, vel panis similaginei micis tenuissimis, eos pascas oportet. Minutos silices quibus se atterere amant, in aquam iis injiciunt. Vasis inclusi vix ultra 8 pollicum, in piscinis vero etiam 12 aut 14 pollicum longitudinem attingunt. A Sinensibus piscis iste *Kingo* nominatur.

Fig. 4. (Curtus Indicus Blochii.)

Rarus hic piscis, in aquis Indiae orientalis vivit, conchis vescitur, 10 pollicum longitudinem non excedit, et propter splendorem coloris aurei argenteique, in pinnis autem caerulei, pulcerrimis aquarum incolis adnumeratur.

ARANYOS HALAK.

A' víznek legſzebb lakói közé tartoznak valójában az *aranyos halak*, mellyeknek föképpen 4 fajai vagynak.

1. Kép. Az Arany-tzompó.
(Cyprinus tinca auratus.)

Ez a' hal a' *Ponty* faja, melly lassú vízekben él, 's a' mellyet gyönyörü ſzép arany ſzínére nézve rendſzerént a' kerti és mezei jóſzágokban lévö tókban, benne való gyönyörködés végett tartanak. Eledele a' vizfenekén találtató növevények, férgek, 's kétség kívül egy a' legſzebb Európai halak közül. Megnö akkorára is mint egy potyka.

2. Kép. A' Jáſzkeſzeg.
(Cyprinus orfus.)

A' *Jáſzkeſzeg* is a' ponty faja, de a' melly tsak Német orſzágnak déli réſzében, Frantzia és Magyar orſzágban találtatik. Folyóvízekben, és tavakban lakik 's férgekkel és más halaknak ivadékjával él. Szép narants ſzínére nézve tartják a' halastókban inkább gyönyörködésre mint haſznáért; mivel a' húsa lágy és ízetlen.

3. Kép. A' Khínai Aranytzompó.
(Cyprinus auratus.)

Kétség kivül egy ez a' legſzebb és legpompásabb vízben lakó teremtések közül. Hazája Khína. Ez három eſztendös koráig fekete, akkor ezüst pontok támadnak rajta, mellyek lassan lassan nevekednek, míg nem egészen ezüst ſzínüvé leſz, és ekkor oſztán ezüst hal a' neve. Azután veresedni kezd, és végre olly eleven és égö aranyſzín lepi el, hogy az ember ha setétben látja, azt gondolná eleven ſzén. A' Khínai és Japáni Uraságok ſzobáikban tartják öket nagy üveg edényekben, vagy pedig ſzép kertjeiknek tavaiban, a' hol a' dámák magok múlatságokra enni valót hánynak nekik. Jóllehet Khína a' hazájok, még is már Angliában, Hollandiában, Dániában, és Német orſzágban is találtatnak, a' hol némelly kedvellöji az illyeneknek a' kertjeikben is tartják öket különös tartókban mellyekben könnyen meg maradnak. Ha az ember maga múlatságára ſzobákban akarja tartani nagy üveg edényekben; ſzükség hogy minden héten kétſzer nyáron pedig naponként friss vízbe tegye öket, és elaprózott ostyával, vagy pedig elmorzsolt zsemlyebéllel tartogaſsa. Jó ha az ember holmi apró követseket, vagy békasót hány a' vízbe, hogy azok mellé meg vonhassák magokat. Az edényekben nem igen nönek 8 hüvelyknyinél nagyobbra; a' tavakban pedig 12 's 14 íznyire is megnönek. Khínában *Kingó* a' neve.

4. Kép. A' púposhátú Törpehal.
(Curtus indicus Blochii)

A' *Törpehal* igen ritka, melly napkeleti India vízeiben lakik, kagylókkal él, 10 hüvelyknyinél nagyobbra nem nö, 's fénylö arany és ezüst ſzínére 's kékellö úſzóſzárnyaira nézve a' legſzebb vízi állatok közé tartozik.

GOLD-FISCHE.

Unter die schönsten Bewohner des Wassers gehören gewifs die *Goldfische*, davon es hauptsächlich 4 Arten giebt.

Fig. 1. Der Gold-Schley.
(Cyprinus tinca auratus.)

Der *Goldschley* ist eine Karpfenart, die in stillstehenden Wässern lebt, und man hält ihn, wegen seiner prächtigen Goldfarbe, gemeiniglich in Gärten und auf Landgütern zum Vergnügen in Teichen. Er nährt sich von Grundkräutern und Würmern, und ist unstreitig einer der schönsten Europäischen Fische. Er bekommt die Gröfse eines Karpfen.

Fig. 2. Die Orfe.
(Cyprinus orfus.)

Die *Orfe* ist gleichfalls eine Karpfenart, die aber nur im südlichen Deutschland, Frankreich und Ungarn zu Hause ist. Sie lebt in Flüssen, Teichen und Seen, nährt sich von Würmern und dem Laich anderer Fische. Man hält sie ihrer schönen Orangen-Farbe wegen, mehr zum Vergnügen als zum Nutzen in den Fischteichen; denn ihr Fleisch ist weich und unschmackhaft.

Fig. 3. Der chinesische Gold-Karpfen
(Cyprinus auratus.)

ist unstreitig eines der schönsten und prächtigsten Geschöpfe unter allen Wasserbewohnern. China ist sein Vaterland. In den ersten drey Jahren ist er schwarz, dann bekommt er Silberpuncte, die sich nach und nach vergröfsern, bis er über und über eine Silberfarbe bekommt, und da heifst er der *Silberfisch*. Darauf wird er roth und bekommt endlich eine solche hohe und brennende Goldfarbe, dafs man glaubt, eine glühende Kohle im Finstern zu sehen. Die vornehmen Chineser und Japaner halten dergleichen Goldfische zur Pracht in grofsen gläsernen Vasen in ihren Zimmern, oder in den Teichen ihrer schönen Gärten, wo die Damen zum Zeitvertreibe sie füttern. Ohngeachtet China ihr Vaterland ist, so hat man sie doch schon auch nach England, Holland, Dännemark und Deutschland verpflanzt, wo Liebhaber welche in ihren Gärten, in kleinen Hältern halten, wo sie recht gut dauern. Will man sie zum Vergnügen in grofsen Gläsern im Zimmer halten, so mufs man ihnen die Woche zweymal und im Sommer täglich frisches Wasser geben, und sie mit kleingepflückten Oblaten oder feinen Semmelkrummen füttern. Man wirft ihnen auch kleine Kiesel hinein, woran sie sich gern anschmiegen. In Gefafsen eingesperrt werden sie nicht leicht über 8 Zoll, in Teichen aber wohl 12 bis 14 Zoll lang. In China heifst dieser Fisch *Kingo*.

Fig. 4. Der Hochrücken.
(Curtus indicus Blochii.)

Der *Hochrücken* ist ein seltener Fisch, der in den Ostindischen Gewässern lebt, sich von Muscheln nährt, nicht über 10 Zoll grofs wird, und wegen seiner glänzenden Gold und Silber-Farbe und Blau an den Floſsfedern, unter die schönsten Wassergeschöpfe gehört.

DORADES.

Les *Dorades* sont sans contredit du nombre des plus beaux habitans des eaux. On en compte quatre espèces principales.

Fig. 1. La Tanche dorée.

(Cyprinus tinca auratus.)

La *Tanche dorée* est une espèce de carpe, et se trouve sur-tout en Silésie dans des eaux dormantes, où on la tient ordinairement par plaisir dans les bassins des jardins et des campagnes. Elle se nourrit des plantes qui croissent au fond de l'eau, et de vers. Elle est incontestablement un des plus beaux poissons de l'Europe. Elle atteint la grosseur d'une carpe.

Fig. 2. L'Orphe.

(Cyprinus orfus.)

L'Orphe est pareillement une espèce de carpe, qui ne se trouve cependant qu'au Sud de l'Allemagne, en France et en Hongrie. Elle vit dans les rivières, les étangs et les lacs, et se nourrit de vers et du frai des autres poissons. On la nourrit dans les étangs à cause de sa belle couleur d'orange, et plutôt pour le plaisir des yeux, que pour l'utilité qu'on en retire; car sa chair est fade et molle.

Fig. 3. La Dorade chinoise.

(Cyprinus auratus.)

C'est sans contredit une des plus belles et les plus magnifiques créatures, qui habite les eaux. La Chine est sa patrie. Elle est noire dans les trois premièrs années de sa vie; elle reçoit ensuite de petites taches argentées qui grandissent peu à peu jusqu'à ce que le poisson ait partout une couleur d'argent; on l'appelle alors *argentine*. La dorade devient rouge après cela, et reçoit une couleur d'or si éclatante et si vive, que dans l'obscurité on croirait voir un charbon ardent. Les Chinois et les Japonais nourrissent par somptuosité de ces poissons, dans de grands vases de verre dans leurs appartemens, ou bien dans les étangs de leurs beaux jardins, où les Dames s'amusent à les nourrir. Quoique la Chine soit leur patrie, on les a déja transporté en Angleterre, en Hollande, en Danemarc et en Allemagne, où les amateurs en ont dans de petits viviers de leurs jardins, où ils se conservent longtems. Quand on veut se procurer le plaisir d'en élever dans sa chambre dans de grands vases de verre, il faut avoir soin de leur donner de l'eau fraiche deux fois par semaine, et même tous les jours en été, et de les nourrir de petits morceaux d'oublies, ou de croute de pain blanc émiettée. On leur donne des petits caillous sur les quel'ils aiment à rèposer. Lorsqu'on les tient dans des vases ils atteignent rarement plus de 8 pouces de longueur, mais dans les étangs on en voit de 12 à 14 pouces. Les Chinois appellent ce poisson *King*.

Fig. 4. Le Bossu.

(Curtus indicus Blochii.)

Le *Bossu* est un poisson rare, qui vit dans les eaux des Indes orientales, se nourrit de moûles, n'a pas plus de 10 pouces de longueur, et est une des plus jolies créatures aquatiques, à cause de ses couleurs éclatantes d'or et d'argent, et du bleu qu'il a aux nageoires.

M. N. MÚZEUM KÖNYV-TÁRA

Vögel. VII. Aves VII. Oiseaux. VII.

J. X. S.

AVES MIRABILES.

Fig. 1. Paradisea.

(*Paradisea Apoda.*)

De pulcra hac ave mira olim fabulati sunt, scilicet venire eam ex paradiso, alis pedibusque destitutam librari perpetuo in aere, vesci aere genus suum propagare in aere, in dorso masculi ova deponente femina, et solis radiis ibi foetum inclusum maturantibus. Hunc vulgi errorem confirmavit figura corporis, quam praese ferens avis haec, quippe jam exstincta arefactaque, museis rerum naturalium ab orientali India in Europam mittitur, alis nempe pedibusque abscissis, qualem Fig. 1. *a.* exhibet. Veram ejus formam Fig. 1. *b.* ostendit. Patria sunt ei Moluccae insulae. Est sturni fere magnitudine, plumas crinales in capite et cervice gerit colore aureo, in gutture vero viridi splendescenti. Dorsum, alae, pectus ac venter fusca sunt rubro temperata. In primis autem notatu digna est copia pennarum longarum subtilissimarumque albi, flavi fuscique coloris, quae utrinque ex ejus lateribus, a cavo alarum oppido usque ad caudam brevem ab iisque diversam prominent, magnificumque huic avi adspectum praebent. Harum pennarum ope in aere diu se suspensam tenet, id quod fabulae ortum dedit, tantummodo in aere hanc avem vivere. Ne vero pennae istae, dum in sarcinas colliguntur, laedantur conterantur, Indi arefactis avibus Paradiseis alas unguesque abscindunt. Saepe pedem unum ac dimidium longae sunt. In medio caudae praeterea pennae duae prominent aut potius pennarum caules nudi nigrique duorum pedum ac novem pollicum longitudine. Horum caulium extremitas barba obsita est longa pollices quatuor, e viridi in fuscum versicolore, sammeto simili. Victitat insectis, praesertim papilionibus majoribus orientalis Indiae, quos in aere pendens capit.

Fig. 2. Apiaster.

(*Upupa magna.*)

Avis haec Indiae orientalis insulas, praecipue Novam Guineam patriam habet, ac propter pulcritudinem et formam singularem memoratu digna est. Magnitudine turdum paullulum superans, quaternis alis instructa esse videtur, namque in alis stratum quoddam pennarum sursum vergentium prominet, quae, sursum inflexae crispataeque, flabelli solaris speciem praeferunt, atque extrema sui parte eodem, quo caput et pectus, colore, nempe e caeruleo in viridem vergente splendidoque tinctae sunt. Cauda caeruleo colore chalybis splendescens instructa est pennis diversorum graduum, in longitudinem duorum pedum et dimidii excurrentibus. In altis montibus vivit, atque apibus aliisque insectis vescitur.

Fig. 3. Calao.

(*Buceros malabaricus.*)

Calao et *Tucan* ob ingentem rostrorum amplitudinem eorumque mirabilem formam memoratu digni sunt. *Calao* in Africa et Moluccis insulis vivit, et alterum tantum cornice major est, fructibus arborum praesertim nucibus muscatis victitans. Rostrum habet tenue, membranae simile, in summa autem rostri parte gibbum ingentem, cornu Rhinocerotis imitantem. Carne ejus vescuntur terrarum illarum incolae.

Fig. 4. Tucan.

(*Ramphastos Tucanus*)

In australi America vivit, ac tum rostri magnitudine tum linguae forma avium quot-quot existunt, maxime singularibus accensendus est. Avis ipsa columbae fere magnitudine, crassum et inconcinnum corpus habet, sed rostrum ejus ingens saepe 6 pollices longum est, adeoque plus quam dimidium totius avis occupat, sed membranae tenuitate levitateque, ut perinde virium ac roboris omnino sit expers. Linguae loco veram in rostro pennam caule et barba instructam gerit. Victitat teneris palmarum fructibus et pipere, quapropter etiam *Piperivori* nomen accepit.

TSUDÁLATOS MADARAK.

1. Kép. A' Paraditsom madár.

(Paradisea Apoda.)

Erről a' ſzép madárról régenten tsuda dolgokat meséltek: úgymint, hogy a' Paraditsomból kerülne, sem ſzárnyai sem lábai nem vólnának, ſzüntelen a' levegőbe lebegne, levegővel élne 's ott is ſzaporítana, minthogy a' nőstény a' hímnek hátára tojna, a' hol a' tojásokat a' nap melege költené ki. Ezen mesének hiteles vóltában még inkább megerősítette az együgyüeket a' paraditsom madár formája, minthogy rendſzerént kitömve és megſzárafztva, ſzárnyaikat és lábaikat el vagdalva hozattak napkeleti Indiából Európába, a' terméſzeti testek Gyüjteményei ſzámára; a' midőn ollyan formája ſzokott lenni mint az 1 Kép *a.* mutatja. Elevenkori formáját láthatni 1 Kép *b.* rajzolatban. Hazája a' Molukki ſzigetek. Nem nagyobb egy seregélynél, fején és tarkóján aranyſzínü sárga, torkán pedig fényló zöld pelyhek vagynak. A' hátai, ſzárnyai, mejje és hasa röthbarna. Megjegyzésre méltók kiváltképpen azon sok hoſzſzú 's igen finom, fejér sárga és barna tollak, mellyek két felől a' tsipején a' ſzárnya töve aljától kezdve egéſz a' farkáig vagynak, ezen utólsó igen rövid, és a' most nevezett tollaktól, mellyek a' madárnak olly pompás tekintetet adnak egéſzen külömbözik. Arra valók ezek a' finom hoſzſzú tollak, hogy a' madár reptében sokáig lebeghessen a' levegőben, a' honnan ſzármazott az a' mese is, hogy mindég a' levegöben él. Ugyan ezen ſzép tollaira nézve vágják el az Indiaiak a' megſzáraſztott paraditsom madár lábait és ſzárnyait is, hogy midön elküldés véget bé tsinálják, azok ezen tollakat öſzve ne rontsolják, mellyek gyakran másfél lábnyi hoſzſzaságúak. A' farka közepén van különösen két hoſzſzú kopaſz fekete toll, melly mindenik 2 lábnyi és 9 hüvelyknyi hoſzſzaságú, és a' végein 4 hüvelyknyi hoſzſzú zöld és barna tsillámló bárson nemü záſzlója van. Ez a' madár bogarakkal él, kiváltképpen pedig napkeleti Indiai nagy pillangókkal, mellyeket a' levegőben lebegve kapkod el.

2. Kép. A' méhéſz Banka.

(Upupa magna.)

Ennek hazája a' napkeleti Indiai ſzigetek, főképpen új Guínea, és mind ſzépségére, mind különös formájára nézve nevezetes. A' húros madárnál valamivel nagyobb 's úgy látſzik mintha 4 ſzárnya vólna, minthogy a' ſzárnyának felső ſzélén egy tsomó toll ollyan formán áll fel mint a' legyező 's mintha a' tollak meg volnának fordítva felfelé görbülnek; ezeknek hegyei, valamint ſzinte a' feje és nyaka is fénylö kék zöld ſzínü. A' farka fényes zamántzos kék, és a' tollai gráditsonként kurtulnak meg, mellyek másfél lábnyiak. Lakását magas hegyeken válaſztja, 's méhekkel és más bogarakkal élösködik.

3. Kép. A' Malabári ſzarvasmadár.

(Buceros malabaricus.)

Ez a' madár és a' *Tukán* rendkívül nagy 's felette különös orrára nézve nevezetesek. A' Malabári ſzarvasmadárnak hazája Afrika és Molukki ſzigetek, két akkora mint a' varjú, fák gyümöltseivel él, leginkább ſzeretsen dióval, orra vékony pergamentnemü, és ezen felette nagy púpjá, melly a' ſzarvasorrú emlösállat orrához hasonlít. Húsát a' hazájába megeſzik.

4. Kép. A' Tukán Borsevö.

(Ramphastos Tucanus.)

Hazája déli Amérika, és mind orrára mind nyelvére nézve a' legkülönösebb alkotású madarak közül való. Teste nem nagyobb, mint a' galambé, az is pedig zömök és bárdolatlan; de az irtóztató nagy orra 6 hüvelyknyi hoſzſzaságú is van, 's tsaknem akkora mint az egéſz madár farka nélkül, e' mellett ollyan vékony és tsekély mint a' pergament, úgy hogy azt legkissebb eröſzaktételre sem fordíthatja. Nyelve helyett valóságos ſzáras és záſzlós toll van az orrában. Eledele fiatal Pálmafák gyümöltse és bors, a' honnan németül *Borsevönek* nevezik.

WUNDERBARE VÖGEL.

Fig. 1. Paradiesvogel.

(Paradisea Apoda.)

Von diesem schönen Vogel fabulirte man vorzeiten Wunderdinge; nämlich er komme aus dem Paradise her, habe weder Flügel noch Füſse, schwebe immer in der Luft, lebe von der Luft, vermehre sich auch in der Luft, indem das Weibchen dem Männchen ihre Eyer auf den Rücken lege, und von der Sonne darauf ausbrüten lasse. In diesem Mährchen bestärkte die Einfältigen noch die Figur, in welcher gewöhnlich dieser Vogel todt und aufgetrocknet, für die Naturalien-Kabinette, aus Ostindien nach Europa kommt, wo ihm die Indianer schon Flügel und Krallen abgeschnitten haben, und wo er wie Fig. 1. *a.* aussieht. Seine wahre Gestalt zeigt Fig. 1. *b.* Sein Vaterland sind die Molukkischen Inseln. Er hat ohngefähr die Gröſse eines Staars, und hat auf dem Kopfe und Nacken goldgelbe, an der Kehle aber grünglänzende Haarfedern. Rücken, Flügel, Brust und Bauch sind rothbraun. Besonders merkwürdig sind aber die vielen langen und höchst feinen, weiſsen, gelben und braunen Federn, welche ihm an beyden Seiten oder Weichen, von der Höhle des Flügels an, bis hinunter zum Schwanze, der ganz kurz, und davon unterschieden ist, stehen, und dem Vogel ein prächtiges Ansehen geben. Sie dienen ihm, um sich im Fluge lange in der Luft schwebend zu erhalten, woher dann das Mährchen entstanden ist, daſs er immer nur in der Luft lebe. Eben dieser schönen Federn wegen, schneiden die Indianer den ausgetrockneten Paradiesvögeln die Flügel und Krallen ab, um sie beym Einpacken nicht zu beschädigen. Sie sind oft 1 1/2 Fuſs lang. Mitten im Schwanze stehen ihm besonders zwey Federn oder vielmehr nackte schwarze Kiele, die 2 Fuſs 9 Zoll lang sind, und an den Spitzen 4 Zoll lange, grün und braun schillernde, sammtartige Bärte haben. Der Vogel nährt sich von Insecten, besonders von den groſsen Ostindischen Schmetterlingen, die er in der Luft schwebend fängt.

Fig. 2. Der Promerops,

oder Bienenfresser.

(Upupa magna.)

Dieser Vogel ist in den Ostindischen Inseln und vorzüglich in Neu-Guinea zu Hause, und wegen seiner Schönheit und sonderbaren Form merkwürdig. Er ist etwas gröſser als eine Drossel, und scheint 4 Flügel zu haben, nämlich seine Flügel haben obenauf eine Lage Federn, die sich in Form eines Sonnenfächers alle frisirt in die Höhe krümmen, und deren Spitzen, so wie der Kopf und die Brust glänzend blaugrün sind. Der Schwanz ist glänzend stahlblau, und hat Etagen-Federn, die bis an 2 1/2 Fuſs lang sind. Er lebt auf hohen Bergen, und nährt sich von Bienen, und andern Insecten.

Fig. 3. Der Calao,

oder Rhinoceros-Vogel.

(Buceros malabaricus.)

Der *Calao* und der *Tucan* sind wegen ihrer ungeheuer groſsen und höchst sonderbaren Schnäbel merkwürdig. Der *Calao* lebt in Afrika und in den Molukkischen Inseln, ist noch einmahl so groſs als eine Krähe, nährt sich von Baumfrüchten, sonderlich Muskatennüssen, hat einen dünnen pergamentartigen Schnabel, und oben darauf den ungeheuern Auswuchs, der wie ein Rhinoceros Horn aussieht. Man speiſst ihn in jenen Gegenden.

Fig. 4. Der Tukan,

oder Pfefferfresser.

(Ramphastos Tucanus.)

Er lebt in Südamerika und ist sowohl seines Schnabels als seiner Zunge wegen einer der sonderbaresten Vögel, die es giebt. Der Vogel selbst ist etwa so groſs als eine Taube, dick und plump von Körperbau, aber sein ungeheurer Schnabel ist oft 6 Zoll lang und mehr als halb so groſs als der ganze Vogel, dabey aber so dünn und leicht wie Pergament, so daſs er gar keine Gewalt damit brauchen kann. Statt der Zunge hat er eine ordentliche Feder mit Kiele und Barte in dem Schnabel. Er nährt sich von jungen Palmenfrüchten und Pfeffer, daher er auch den Namen *Pfefferfresser* erhalten hat.

OISEAUX SINGULIERS.

Fig. 1. L'Oiseau de Paradis.

(*Paradisea Apoda.*)

On faisait autrefois mille contes burlesques sur ce bel oiseau; on disait p. e. qu'il venait du paradis, qu'il n'avait ni pattes ni ailes, qu'il flottait toujours dans l'air et vivait de cet élément, qu'il s'y multipliait, la fémelle pondant sur le dos du mâle, des oeufs que les rayons du soleil faisaient éclorre. Ce qui confirmait encore les simples dans ces idées extravagantes, c'est la figure sous la quelle cet oiseau vient ordinairement des Indes dans les cabinets d'histoire naturelle de l'Europe; car il est mort et desséché et les Indiens lui ont deja coupé les pattes et les ailes, comme le fait voir la fig. 1. *a.* Sa véritable figure est représentée fig. 1. *b.* Les Moluques sont sa patrie. Il est à peu près de la grosseur d'un étourneau, a sur la tête et le dessus du cou des plumes d'un j'aune d'or, et sous le cou un duvet d'un vert luisant. Son dos, ses ailes, sa poitrine et son ventre sont d'un brun roux. Mais le grand nombre de fines plumes, de couleurs blanche jaune, et brune qu'il a aux cotés ou flancs depuis l'échaucrure des ailes jusque bien au dessous de la queue qui en est distinguée, sont sur-tout remarquables, et donnent à l'oiseau un air magnifique. Ces plumes lui servent à planer longtems dans les airs, lorsqu'il vole, et c'est là ce qui a donné lieu à la fable qu'il ne vivait qu'en l'air. C'est aussi pour ne pas endommager ces belles plumes en les empaquetant, que les Indiens coupent les ailes et les pattes aux oiseaux de paradis desséches. Elles ont souvent un pied et demi de long. Au milieu de ces plumes il s'en trouve deux particulieres, qui sont plutôt deux tuyaux de plumes nus et de couleur noire, longs d'environ 2 pieds 9 pouces, dont l'extremité est revêtue jusqu'à la hauteur de 4 pouces de barbes brillantes et changeantes du vert au brun. L'oiseau se nourrit d'insectes, et sur-tout des grands papillons des Indes orientales, qu'il prend en planant dans l'air.

Fig. 2. Le Promérops.

(*Upupa magna.*)

Cet oiseau est naturel aux Indes orientales et sur-tout à la nouvelle Guinée, et remarquable par sa beauté et sa forme singulière. Il est un peu plus gros qu'une grive et parait avoir quatre ailes; parceque ses ailes ont une couche de plumes recourbées en dessus et frisées, formant à peu près une éventail, et dont les extrêmités de même que la tête et la poitrine sont d'un bleu-vert et luisantes. Sa queue est d'un bleu calybé brillant, et composée de différens étages de plumes qui ont jusqu'à 2 pieds et demi de longueur. Cet oiseau vit sur les hautes montagnes, et se nourrit d'abeilles et d'autres insectes.

Fig. 3. Le Calao.

(*Buceros malabaricus.*)

Le *Calao* et le *Toucan* sont remarquables par leurs becs prodigieux et singulièrs. Cet oiseau, qui est encore une fois aussi gros qu'une corneille, vit en Afrique et dans les Moluques, se nourrit des fruits des arbres, principalement de noix muscades, a le bec fort mince et semblable à du parchemin et par dessus une excroissance prodigieuse, qui ressemble à la corne d'un Rhinoceros. On le mange dans ces contrées.

Fig. 4. Le Toucan
ou mange poivre.

(*Ramphastos Tucanus.*)

Il vit au Sud de l'Amérique, et est un des plus singulièrs oiseaux qui existent, tant à cause de son bec, que par rapport à la langue. L'oiseau même est à peu prés aussi gros qu'une columbe, il a le corps épais et pesant, mais son bec monstrueux a souvent 6 pouces de long c. à. d. plus de la demie longueur de tout l'oiseau, et est en même tems aussi mince et aussi léger que du parchemin; de sort qu'il manque entièrement de force. Le Toucan a dans le bec une veritable plume avec son tuyau et sa barbe, au lieu de langue. Il se nourrit principalement des jeunes fruits du palmier et de poivre, aussi lui à-t-on donné le nom de *Mangepoivre* par cette raison.

K.K. HOF-MUZEUM
XXXVII
T4RA

Fig. 1.

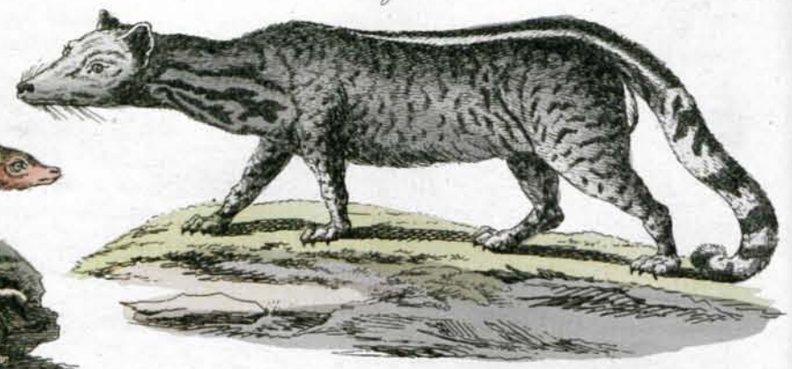

Fig. 4.

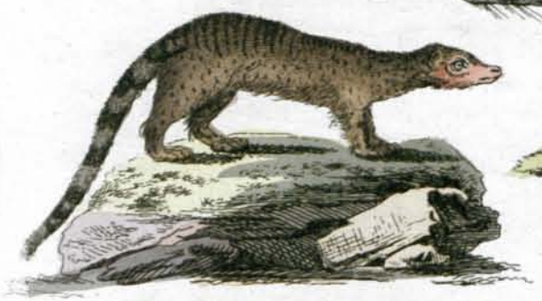

Fig. 2.

Fig. 3.

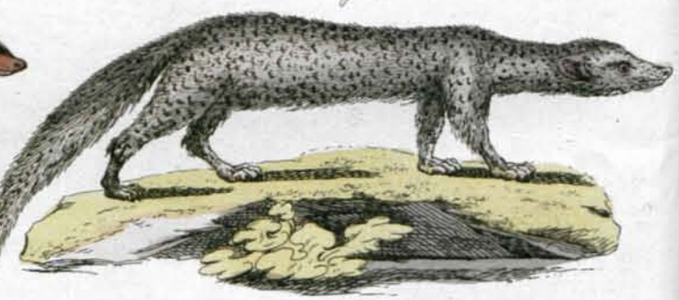

Fig. 6.

Fig. 5.

Gezeich. u. Gest. von Jacob Xaver Schmuzer.

VIVERRAE SEU ZIBETHAE ET MUSTELAE PUTORII.

Viverra (germ. das Stinkthier) in torridis tantum regionibus habitat, et jam ob fortem suavemque odorem, jam ob foetoris intolerabilem foeditatem, quem nonnullae illius species spargunt, notatu dignissima est. En aliquot hujus generis animalia.

Fig. 1. Zibetha.

(*Viverra Zibetha.*)

Alio nomine etiam feles zibethica dicebatur, quanquam nulla in re feli sit similis. In Arabia, Malabaria, Siamia insulisque Philippinis vivit, longa pedes duos et dimidium, colore cano nigroque, et bestiis minoribus, avibus, piscibus, radicibus fructibusque victitans. Hoc animal pharmacopoliis nostris Zibethum suppeditat, massam nempe mollem, butyro similem, forti odore, unguentis odoribusque praeparandis idoneam. Habent enim Viverrae omnes sub cauda infra anum folliculum quemdam, in quo materia illa unguinosa, jam suaviter olens, jam immane foetens, colligitur atque a bestia illa pro libitu ejicitur. In fele zibethica materia haec suavem odorem spargit ac zibethum appellatur, et colore est primum albo, postea in flavum vergente, denique fusco nigroque. Odor initio perquam fortis est atque ingratus, adeo ut vertiginem et capitis dolores adferat, sed processu temporis mitior fit ac suavior. Zibethum purissimum optimumque nobis venit ex Hollandia, praesertim Amstelodamo, quod multas Zibethas ad hoc alit, ut tertio quoque die zibethum ipsis exprimatur. Cave vero, ne zibethum cum moscho confundas; hic namque prorsus ab illo differt, atque animalis cujusdam, quod a moscho nomen habet, proventus est.

Fig. 2. Genetta.

(*Viverra Genetta.*)

In orientali parte Asiae atque Hispania vivit. Dimidio minor quam Zibetha, muribus victitat, ad quos capiendos circ saepe in domibus alitur. Ejus folliculus materiam continet odore non insuavi quidem, sed tam tenui, ut in usum converti non possit. Pellis ad opera pellicea vulgaria viliotis pretii a pellionibus nostris praeparanda inservit.

Fig. 3. Ichneumon.
Fig. 4. Mangusta.

(*Viverra Ichneumon.*)

Ichneumon, ob materiae foetidae folliculum pariter ad Viverrarum genus spectans, in Aegypto vivit, et jam olim ab Aegyptiis ut animal in eam regionem beneficentissimum divino cultu honoratus fuit. Namque crocodilorum ovis, muribus, serpentibus, ranis lacertisque victitans, Aegyptum pestibus illis liberat, quas annua Nili exundatio in immensum multiplicat. Olim capitalis crocodili inimicus esse fingebatur, qui in ripa Nili sub arena delitescens, crocodilo hiante ore dormienti in alvum descendat, ejusque jecur atque intestina exedat. Fabulosa haec sunt, quoniam nimium crocodilorum numerum hoc solo minuit, quod ejus ova in arenis deposita scrutatur ac devorat. Corpus setis magis quam pilis tectum habet; ceterum valde mansuetus est, adeo ut ab Aegyptiis ad mures capiendos passim in domibus alatur.

Mangusta, itidem Ichneumonis species, in Bengalia Persiaque vivit, ac serpentibus praesertim eorumque ovis vescitur, quin serpentum omnium venenatissimo (germ. Brillenschlange) insidiatur. Cum hoc pugnat, et, si forte ab eo morsa est, radices quasdam herbasque mandit, ut adeo venenum instillatum ipsi haud noceat.

Fig. 5. Coasa.

(*Viverra vulpecula.*)

Fig. 6. Skunkius.

(*Viverra putorius.*)

Putorii proprie sic dicti sive Muffetae, quarum Coasa (Mexicani Usquiepatl vocant) et Skunkius in America boreali duas species principales constituunt, nonnisi in America habitant, et memoratu digni sunt ob singularem adversus hostes se defendendi modum, a reliquorum animalium ratione diversissimum. Nam a cane aut homine exagitati, cum fuga se salvare aut nolunt aut nequeunt, continuo hoc pacto se defendunt, ut insequenti se adversario liquorem e folliculo suo ad 6 aut 10 ulnarum spatium effundant tam execrabili foetore, ut aurae circum ad 100 pedes inficiantur, ac hominibus canibusque spiritus ita intercludatur, ut ab eo insequendo desistere, et, ne suffocentur, nares humi abscondere cogantur.

Coasa longa est pollices 16 colore fusco; rupium hiatus in regno Mexicano inhabitat, et avibus et scarabaeis vescitur. Skunkius in cavis arborum Americae borealis aut scrobibus subterraneis vivit et volatilibus victitat. Populorum silvestrium homines carne ejus vescuntur, et ex pelle crumenas sibi conficiunt.

PETYMEGEK FAJAI.

A' Petymegek tsak meleg tartományoknak lakosi, és részszerént erös illatjokra, részszerént büdös szagokra nézve mellyel némelly fajok bírnak igen nevezetesek. A' következendö fajok ide tartoznak.

1. Kép. A' Tzibét Petymeg.
(*Viverra Zibetha*)

Ezt németül Tzibétmatskának is nevezték, ámbár azzal semmi hasonlatossága sints. Hazája Arábia, Malabár, Siám, és a' Filippi szigetek; hoszsza másfél lábnyi; szürke és fekete szinü; eledele apró állatok, madarak, halak, gyökerek és gyümöltsök. Ezen állattól szedik el a' patikába való Tzibétzsirt, a' melly valami vajnemü erös szagú mézgás nedvesség, és szagositásra vagy is jó illat gerjesztésre veszik hasznát. Minden Petymegnek van ugyan is farkok és hátuljok alatt valami szájas börzsatskó mellyben ez a' kenöts forma majd jó illatú majd felette igen büdös matéria összvegyült, és a' mellyet ez az állat tetszése szerént abból kinyomhat. A' Tzibétnél ez a' matéria jó illatú 's Tzibétzsirnak neveztetik, és ez eleinten fejér, azután sárgás, és végre barnává és feketévé lesz. A' szaga eleinte igen erös 's nem is kellemetes, úgy hogy szédülést és fájást okoz, hanem idövel gyengébb és kellemetesebb szaga lesz. A' legtisztább és legjobb Tzibétzsir Hollandiából, föképpen Amsterdámból hozatik, a' hol a' tzibétek tsak a' végre tartatnak, hogy a' tzibétzsirt minden harmadnap elszedjék tőllök. A' tzibétzsirt a' pézsma nedvel el nem kell tserelni, a' melly egészen más és a' pézsma állattól kerül.

2. Kép. A' Janót Petymeg.
(*Viverra Genetta.*)

Ennek hazája Azsiának napnyúgoti része és Spanyol ország. Tsak felényi mint a' tzibét, egerekkel él és erre nézve megszelidítve házaknál szokták tartani. Zsirtartó zsatskójában nem éppen büdös matéria van ugyan, de olly gyenge, hogy hasznavehetetlen. A' bőre közönséges és óltsóbb prémbör, mellynek a' Szütsök hasznát veszik.

3. Kép. Az Egyiptomi Petymeg.
4. Kép. A' Persiai Petymeg.
(*Viverra Ichneumon.*)

Az Egyiptomi Petymeg melly zsirtartó zsatskójára nézve hasonlóképpen a' Petymegek közé számláltatik, Egyiptomban lakik és már a' régi Egyiptombéliek mint Tartományjoknak jóltévőjét nagy tiszteletteí illették. Megtisztítja ugyan is Egyiptomot a' Krokodilus tojásoktól, egerektől, kígyóktól, gyíkoktól, és békáktól, minthogy rendszerént való eledele ezekből áll; mellyek ezen Tartománynak nagy tsapására vagynak és a' mellyek a' Nilusnak esztendönként való kiáradása által rendkivül megszaporodnak. Azt is beszélték rólla, hogy a' Krokodilusnak halálos ellensége vólna, hogy a' part mellett lévő fövenyben megvonván magát, midőn a' Krokodilus tátott szájjal alúdnék abba belé bújna és májját 's belső részeit megenné. Mind ez tsupa mese, hanem az igaz, hogy a' Krokodilusok megszaporodását azoknak a' fövénybe tojt tojássaiknak felkeresgélése, és elemésztése által megakadályoztatja. A' testén több sertéje van mint sem szőre, igen szelid, és az Egyiptombéliek az egerek pusztítására nézve házaiknál is eleget tartanak,

A' Persiai Petymeg tsak ennek a' hason faja, melly Bengálban és Persiában lakik 's föképpen kígyókkal és kígyó tojásokkal él; 's a' mi több még a' legmérgesebb kígyót a' Pápa szemes kígyót is megtámadja, viaskodik vele, és ha az megtalálja harapni bizonyos füveket és gyökereket rág, úgy annak a' mérge nem árt neki.

5. Kép. A' Koáza Petymeg.
(*Viverra vulpecula*)
6. Kép. A' szagos Petymeg.
(*Viverra putorius.*)

A' tulajdonképpen való szagos petymegek, mellyek közül való fajok a' Koáza és a' szagos petymeg éjszaki Amérikában, tsak Amérikában találtatnak és különös magok óltalmazásának módjáról nevezetesek, mellyel más állatok felett tsak magok bírnak. Ugyan is ha a' kutyák vagy emberek üzőbe veszik és előtök el nem akar szaladni tüstént azzal óltalmazza magát, hogy zsír zsatskójából ellenségeinek szemei közé, 6, sőt 10 réfnyire is olly irtóztató büdös nedvességet lövel, hogy az által a' levegöt 100 lépésnyire is dögleletessé teszi körös körül, és ez által az embereknek és a' kutyáknak lehelleteket elfogja úgy hogy néki békét hagyván kéntelenek orrokat a' földbe dugni, hogy a' büdösség miatt megfuladni nem akarnak.

A' Koáza 16 hüvelyknyi hoszszaságú, barna szinü, Mexicoban a' kősziklák üregeiben tartózkodik 's madarakkal és Tserebülyökkel él. A' szagos petymegnek hazája éjszaki Amérika a' hol a' fák odvaiban vagy föld alatt való lyukakban tartózkodik, 's madarakkal él. A' vadságban élö emberek megeszik a' húsát, bőrét pedig dohány zsatskónak fordítják.

VIVERREN ODER ZIBETH- UND STINKTHIERE.

Die Viverre oder das Stinkthier ist nur in heifsen Ländern einheimisch, und theils seines starken Wohlgeruchs, theils seines abscheulichen Gestanks wegen, den verschiedene Arten davon haben, sehr merkwürdig. Folgende Thiere gehören dazu.

Fig. 1. Das Zibeththier.
(*Viverra Zibetha.*)

Man nennte es sonst auch die Zibethkatze, es hat aber nichts Ähnliches mit einer Katze. Es lebt in Arabien, Malabar, Siam und in den Philippinischen Inseln, ist 2 1/2 Fuss lang, grau und schwarz von Farbe, und nährt sich von kleinen Thieren, Vögeln, Fischen, Wurzelwerk und Früchten. Dies Thier liefert unsern Apotheken den Zibeth, eine weiche butterähnliche, stark riechende Masse, die man zum Parfumiren braucht. Alle Viverren haben nämlich hinten unter dem Schwanze und After einen häutigen Beutel mit einer Öffnung, in welchem sich diese schmierige, bald wohlriechende, bald äufserst stinkende Materie sammelt, und von dem Thiere heraus gedrückt werden kann. Beym Zibeththier ist diese Materie wohlriechend, und heifst Zibeth, sieht erst weifs, dann gelblich, und endlich braun und schwarz aus. Sein Geruch ist anfangs überaus stark und unangenehm, so dafs er Schwindel und Kopfweh macht, wird aber in der Folge milder und lieblicher. Der reinste und beste kommt aus Holland, besonders aus Amsterdam, wo viele Zibeththiere eigens dazu gehalten werden, um ihnen alle drey Tage den Zibeth abzunehmen. Man darf den Zibeth nicht mit dem Bisam oder Moschus verwechseln, als welcher ganz was anderes ist, und von dem Bisamthiere kommt.

Fig. 2. Die Genette.
(*Viverra Genetta.*)

Lebt in Westasien, auch in Spanien, ist nur halb so grofs als das Zibeth, nährt sich von Mäusefangen, und wird defshalb oft zahm in den Häusern gehalten. Ihr Zibethsack enthält eine Materie, die zwar keinen widrigen, aber doch so schwachen Geruch hat, dafs sie nicht zu brauchen ist. Der Balg wird als ein gemeines wohlfeiles Pelzwerk von unsern Kirschnern verarbeitet.

Fig. 3. Der Ichneumon.
Fig. 4. Die Manguste.
(*Viverra Ichneumon.*)

Der Ichneumon, welcher wegen seines Stinkbeutels gleichfalls zu den Viverren gehört, lebt in Aegypten, und wurde schon von den alten Ägyptern als der Wohlthäter des Landes göttlich verehrt. Er reiniget nämlich, weil er sich von Crocodileyern, Mäusen, Schlangen, Eydechsen und Fröschen nährt, Ägypten von diesen Plagen, die sich durch die jährliche Überschwemmung des Nils unglaublich vermehren. Man erzählte sonst von ihm, er sey ein Todtfeind des Crocodils, verberge sich in den Sand am Ufer des Nils, und krieche dem Crocodil, wenn es mit offenem Rachen schlafe, in den Leib, und fresse ihm die Leber und Eingeweide. Alles dies ist Fabel; und er verhindert hauptsächlich die zu häufige Vermehrung des Crocodils, indem er seine in den Sand gelegte Eyer aufsucht und wegfrifst. Er hat mehr Borsten als Haare am Leibe, ist sehr zahm, und wird von den Ägyptern, der Mäuse wegen, häufig in den Häusern gehalten.

Die Manguste ist auch eine Art von Ichneumon lebt in Bengalen und Persien, und nährt sich sonderlich von Schlangen und ihren Eyern. Sie stellt selbst der giftigsten von allen, der Brillenschlange nach. Sie kämpft mit ihr, und wenn sie von ihr gebissen wird, kaut sie gewisse Kräuter und Wurzeln, dafs ihr das Gift nichts schadet.

Fig. 5. Die Coase.
(*Viverra vulpecula.*)
Fig. 6. Der Skunk.
(*Viverra putorius.*)

Die eigentlichen Stinkthiere oder Muffetten, wovon die Coase (oder der Vzquiepatl, wie er in Mexico heifst) und der Skunk in Nordamerika, zwey Hauptarten sind, wohnen nur in Amerika und sind merkwürdig wegen ihrer sonderbaren Vertheidigung, die sie vor allen andern Thieren voraus haben. Werden sie nämlich von einem Hunde oder Menschen verfolgt, und sie wollen sich nicht durch die Flucht retten, so wehren sie sich augenblicklich dadurch, dafs sie ihrem Feinde aus ihrem Stinkbeutel einen Saft auf 6 bis 10 Ellen weit entgegenspritzen, der so entsetzlich stinkt, dafs er die Luft auf 100 Schritte umher vergiftet und den Menschen und Hunden den Odem dergestalt versetzt, dafs sie von ihnen ablassen und die Nase in die Erde stecken müssen, wenn sie nicht ersticken wollen.

Die Coase ist 16 Zoll lang, braun von Farbe, lebt in Mexico in den Felsenklüften, und nährt sich von Vögeln und Käfern. Der Skunk wohnt in Nordamerika in hohlen Bäumen, oder in Gruben unter der Erde, und nährt sich vom Geflügel. Die Wilden essen sein Fleisch, und machen sich aus dem Balge Tabaksbeutel.

CIVETTES ET PUTOIS.

Le Putois n'est naturel qu'aux pays chauds, il mérite notre attention tant à cause de son parfum pénétrant, qu'à cause de l'odeur détestable que repandent plusieurs espèces de ces animaux. De ce genre sont:

Fig. 1. La Civitte.

(*Viverra Zibetha.*)

On l'appellait autrefois chat musqué, quoiqu'il n'ait aucune ressamblance avec le chat. Il vit en Arabie, dans le Malabar, à Siam et dans les iles Philippines; il est long de deux pieds et demi, de couleur grise et noire, et se nourrit de petits animaux, d'oiseux, de poissons, de racines et de fruits. Cet animal fournit à nos pharmacies la civette, substance molle, semblable à du beurre et d'une odeur pénétrante, qu'on emploie dans les parfums. Tous les putois ont sous la queue, au dessous de l'anus, une bourse formée par une fellicule, avec une ouverture, dans la qu'elle se ramasse cette matière onctueuse dont l'odeur est tantôt agréable et tantôt détastable au suprême degre, et que l'animal peut exprimer au dehors. Dans le caht musqué cette matière est de bonne odeur et se nomme civitte; elle est d'abord blanche, puis jaunâtre et enfin brune et même noire. Son odeur est extrêmement forte et désagréable dans les commencemens, de sorte qu'elle cause des vertiges et des maux de tête, mais elle devient plus douce et plus agréable par la suite. La civette la plus pure et la meilleure vient de Hollande, et sur-tout d'Amsterdam, où l'on nourrit ces animaux pour leur enlever la civette tous les trois jours. Il ne faut pas confondre la civette avec le musc, qui est tout autre chose, et provient d'un animal nommé Musc.

Fig. 2. La Genette.

(*Viverra Genetta.*)

La Genette se trouve à l'occident de l'Asie et en Espagne. Elle est de moitié plus petite que la Civette, et se nourrit des sourris qu'elle prend, de sorte qu'on l'apprivoise souvent et la garde dans les maisons à cet effet. Sa bourse contient une matière dont l'odeur n'est à la vérité point désagréable, mais si faible qu'on ne peut en faire aucun usage. Nos pelletiers travaillent sa peau, comme une fourrure commune et de vil prix.

Fig. 3. L'Ichneumon.
Fig. 4. Le Mangouste.

(*Viverra Ichneumon.*)

L'Ichneumon qu'on met pareillement au nombre des putois à cause de sa bourse, vit en Egypte, où les anciens habitans lui rendaient déjà des honneurs divins, comme au bienfaiteur de leur patrie; parceque comme il se nourrit des oeufs du crocodile, de sourris, de serpens, de lézards et de grenouilles, il délivre l'Egypte de ces fléaux, qui se multiplient d'une manière incroyable par les inondations annuelles du Nil. On racontait anciennement que l'Ichneumon, l'ennemi mortel du Crocodile, se cachait dans le sable sur les bords du Nil, et que le crocodile étant endormi la gueule ouverte, il entrait dans son corps et lui mangeait le foie et les entrailles, mais ce sont des fables: il empêche surtout la trop grande multiplication du Crocodile en cherchant et mangeant les oeufs que celui-ci dépose dans le sable. Il a plus de soies que de poils sur le corps; et se laisse aisément apprivoiser; on le trouve fréquemment dans les maisons des Egyptiens, qui le gardent pour se préserver des sourris.

Le Mangouste est aussi une espèce d'Ichneumon, vit en Bengale et en Perse et se nourrit principalement de serpens et de leurs oeufs.

Fig. 5. La Coase.

(*Viverra vulpecula.*)

Fig. 6. Le putois raye ou le Skunk.

(*Viverra putovius.*)

Les putois proprement dits ou les Mouffettes, dont la Coase (nommé au Mexique l'Usquiepatl) et le Skunk de l'Amerique septemtrionale sont les deux principales espèces, ne se trouvent que dans l'Amérique, et sont remarquables par la manière singulière dont ils se défendent et qui leur est particulière. Lorsqu'ils sont poursuivis par un chien ou par un homme, et qu'ils ne veulent pas se sauver en prenant la fuite, ils se défendent à l'instant en lançant à leur ennemi, à la distance de 9 ou 10 aunes, une liqueur contenue dans leur bourse et si puante qu'elle empoisonne l'air à 100 pas à la ronde, et coupe tellement la ruspiration aux hommes et aux chiens, qu'ils sont obligés de l'abandonner et de mettre le nez en terre pour ne pas étoffer.

Le Coase a 16 pouces de long, est de couleur brune, et vit dans les antres des rochers au Mexique. Le Skunk habite le creux des arbres de l'Amérique septentrionale ou se creuse des terriers en terre, et se nourrit de volaille. Les sauvages mangent sa chair, et se font des bourses à tabac de sa peau.

Fig. 1.

Fig. 2.

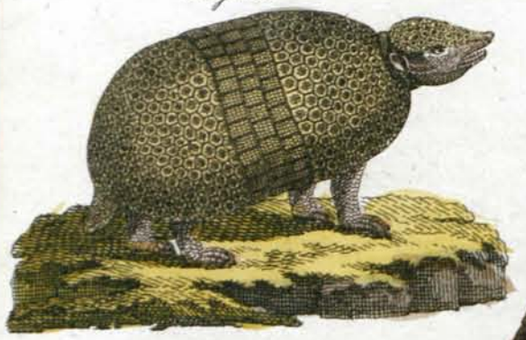

Fig. 6.

Fig. 4.

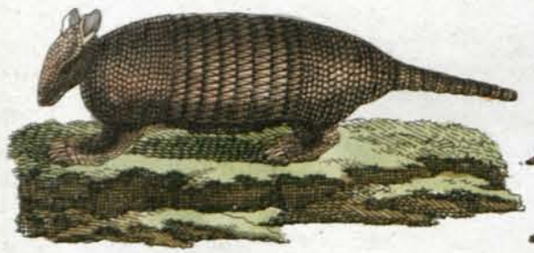

Fig. 3.

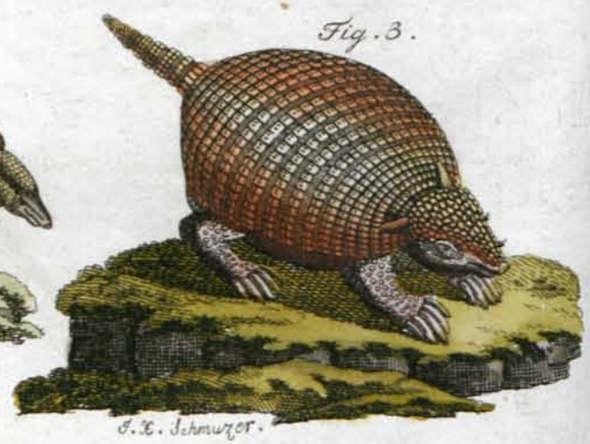

Fig. 5.

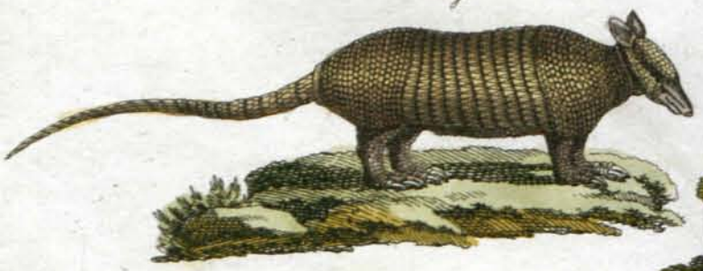

J. C. Schmuzer.

ANIMALIA LORICATA.

Fig. 1. (Manis tetradactyla.)

Animal hoc, sicut Armadillae, (*germ. Gürtelthiere*,) corpus exterius lorica munitum habet. Scilicet gula, ventre et cruribus exceptis undique squamis duris, acuminatis, in margine acutis tectum est. Squamarum tanta est durities, ut ne glans quidem plumbea eas penetrare possit. Haec bestia, neque unguibus neque dentibus defendere se valens, adversus hostiles impetus in speciem globi cauda longa velut spira circumvoluti corpus conglomerat. Cum igitur squamae illae acutae hoc corporis situ sursum erectae horrent, quaecunque bestiae rapaces illam aggressae vulnerantur, quin ei quidquam nocere possint. Una cum cauda in longitudinem 4 aut 5 pedum extenditur, atque in cunctis partibus torridis Africae Asiaeque vivit. Ut Myrmecophaga, formicis vescitur. In terram se defodit et prorsus innoxia est. Corpus est colore fusco lucidiore, coni fere abiegni formam referens.

Armadillarum Species.

Haec animalia proprium genus constituunt, in America meridionali dumtaxat vivens. Ventre cruribusque exceptis, totum corpus unacum cauda tecta sunt lorica valida e scutulis osseis sexangularibus aut quadratis mirum quam eleganter configuratis. Ut vero in hac dura lorica moveri possint, medium eis corpus circumdatum est 3. 4. 6. 8. 9. 12 aut 18 cingulis sive fasciis, interjecta molli cute distinctis, seque sibi superinducentibus, quamobrem a Germanis *Gürtelthiere* appellantur. Vivunt in cuniculis, quos sibi sub terra effodiunt, et frugibus terrae arborumque victitant. Ob mobiles illas fascias corpus facile convolvunt, quotiescunque bestiae rapaces impetum ex improviso in eas faciunt: sed et unguibus suis praegrandibus intra duo ad summum minuta facillime in terram se defodiunt. Longitudo corporis ad sesquipedem extenditur. Caro, donec sunt tenerae, boni est saporis; vetularum vero moschi odorem refert. Timidae sunt ac minime malignae; saepe tamen hortis plantariisque multum nocent. Earum diversae existunt species, quarum sequentes sunt praecipuae.

Fig. 2. Armadilla tribus cingulis,

(*Dasypus tricinctus.*)

crasso ac subrotundo est corpore, ac praesertim in Brasilia vivit.

Fig. 3. Armadilla 6 cingulis,

(*Dasypus sexcinctus.*)

pariter in Brasilia vivens, melonibus praecipue et batatis vescitur et valde pinguescit.

Fig. 4. Armadilla 6 cingulis flammeis.

(*Dasypus septemcinctus.*)

parvo est corpore, 8 duntaxat pollices longa, cylindri fere specie, in Cayenna vivens.

Fig. 5. Armadilla 9 cingulis,

(*Dasypus novemcinctus.*)

in Guiana habitans, in collibus arenosis prope mare cuniculos agit.

Fig. 6. Armadilla 12 cingulis.

(*Dasypus duodecimcinctus.*)

In regione Mexicana vivit, omnium sui generis deformissima. Pedes anteriores unguibus ingentibus ad terram fodiendam idoneis instructi sunt.

PÁNTZÉLOS ÁLLATOK.

1. Kép. A' Fitos Tobzos.
(*Manis tetradactyla.*)

A' *Tobzosnak*, valamint a' *Pántzélosállatnak* is pántzél fedezi és oltalmazza testét, minthogy az, a' torkát, hasát és lábait kivévén általjában bé van borítva hegyes és a' szélein éles pikkelyekkel. Ezek annyira kemények, hogy még a' puskagolyóbis sem járja meg. Ez az állat, melly magát sem körmeivel sem fogaival nem oltalmazhatja úgy öszve göngyölgeti magát, ha meg támadtatik, mint egy golyóbis, 's ezen formájában magát a' farkával körül kanyarítja. Mivel pedig ezen öszvegömbölyödésében minden éles pikkelyei felborzadnak, akármelly ragadozó vadállat neki essen, megsebesíti magát, és neki még sem tehet ártalmára legkissebbet is. A' hoszsza farkastól 4-5 lábnyi; hazája pedig Afrikának és Azsiának meleg tartományjai. Eledele, mint a' Hangyászsnak, hangyákból áll. Béássák magokat a' földbe, és semmi kárt se tesznek. Színek világos barna, 's tsak nem ollyan mint a' fenyőfák tobozzai.

A' Pántzélosállat.
(*Dasypus.*)

A' *Pántzélosállatok* egy különös Nemet tesznek, melly tsak déli Amérikában találtatik. Ezeknek egész testek és farkok, hasokat és lábaikat ki vévén, bé van borítva erös pántzéllal, a' melly mint meg annyi hat vagy négy szegletü igen szép rajzolatú tsont nemü paizsotskákból áll. Hogy pedig ezen kemény pántzélban tetszések szerént mozoghassanak, derekokat 3. 4. 6. 8. 9. 12 's 18-tzig való öv veszi körül, mellyek között a' bör lágy, úgy hogy az övek egymásra tolulhatnak, a' honnan németül *övesállat* a' nevek. Lakások föld alatt való lyukakban van, mellyeket magok ásnak; eledelek pedig földi és fái gyümöltsök. Egymásra tolódható övei lévén, könnyen öszve göngyölödik, ha valamelly ragadozó állat véletlenül meg lepi; e' mellett nagy körmeinek segítségek által egy két minúta alatt is igen könnyen béáshatja magát a' földbe. Hoszszaságok egy legfeljebb másfél lábnyi. Húsok gyenge korokban jó ízü, de ha vénülnek pézsma szagú. Félénk állat, nem fenekedő, de turkálása által a' kertekben és veteményekben gyakorta nagy károkat tesz. Ezen Nemnek többféle fajai vannak; mellyek közül nevezetesebbek ezek

2. Kép. A' 3 öves Pántzélosállat,
(*Dasypus tricinctus.*)

melly vastag, gömbölyeg; hazája föképpen Brazília.

3. Kép. A' 6 öves Pántzélosállat,
(*Dasypus sexcinctus.*)

hasonlóképpen Brazíliában él; föképpen dinnyével és patatással él, 's igen meghízik.

4. Kép. A' kartsú Pántzélosállat,
(*Dasypus septemcinctus.*)

kitsiny, tsak 8 íznyi hoszszaságú, tsak nem henger szabású, Kajennában él.

5. Kép. A' 9 öves Pántzélosállat,
(*Dasypus novemcinctus.*)

mellynek hazája Gujána, lyukait a' tenger mellett lévő löveny dombokba ássa.

6. Kép. A' 12 öves Pántzélosállat,
(*Dasypus duodecimcinctus.*)

Hazája Mexikó; a' több fajok közül a' legéktelenebb formájú. Első lábain irtóztató nagy ásókörmei vagynak.

GEHARNISCHTE THIERE.

Fig. 1. Das Schuppenthier.
(*Manis tetradactyla.*)

Das *Schuppenthier* ist, so wie die *Armadillen*, oder *Gürtelthiere*, von aufsen zu seiner Sicherheit gepanzert. Es ist nämlich durchaus, ausser an Kehle, Bauch und Beinen, mit harten, spitzigen und am Rande schneidenden Schuppen bedeckt. Ihre Härte ist so grofs, dafs keine Flintenkugel durchdringt. Das Thier, welches sich sonst weder mit Klauen noch Zähnen vertheidigen kann, rollt sich bey einem Angriffe gleich wie eine Kugel zusammen, welche der lange Schwanz umschliefst. Weil nun in dieser Lage alle seine schneidenden Schuppen in die Höhe stehen, so verwundet sich jedes Raubthier beym Angriffe daran, ohne dem Thiere etwas anzuhaben. Es ist mit dem Schwanze 4 bis 5 Fufs lang, und lebt in allen heifsen Ländern von Africa und Asien. Es nährt sich, wie der Ameisenfresser, von Ameisen. Sie graben sich in die Erde, und sind ganz unschuldige Thiere. Sie sehen hellbraun, und beynahe wie ein Tannzapfen aus.

Der Armadill oder das Gürtelthier.
(*Dasypus.*)

Die *Armadillen* oder *Gürtelthiere* sind ein eigenes Thiergeschlecht, das nur in Südamerika lebt. Sie haben über den ganzen Leib und Schwanz, Bauch und Beine ausgenommen, einen starken Harnisch von lauter sechs oder viereckigten überaus schön figurirten beinartigen Schildern. Damit sie sich aber in diesem harten Harnische auch bewegen können, haben sie mitten über den Leib 3. 4. 6. 8. 9. 12 bis 18 *Gürtel* oder Reife, die zwischen sich eine weiche Haut haben, und sich in einander schieben; und davon heifsen sie *Gürtelthiere*. Sie leben in Bauen, die sie sich unter der Erde graben, und nähren sich von Erd- und Baumfrüchten. Die beweglichen Gürtel machen es ihnen leicht sich zusammen zu rollen, wenn sie ein Raubthier schnell überrascht; sie können sich aber auch mit ihren grofsen Klauen sehr leicht in ein Paar Minuten in die Erde graben. Sie sind 1 bis 1 1/2 Fufs lang. Ihr Fleisch ist, wenn sie jung sind, wohlschmeckend, im Alter aber bekommt es einen Bisamgeruch. Sie sind furchtsam und nicht böse, thun aber den Gärten und Pflanzungen oft vielen Schaden. Es gibt verschiedene Arten davon. Die vornehmsten sind folgende.

Fig. 2. Der Armadill mit 3 Gürteln,
(*Dasypus tricinctus.*)

ist dick und rundlich, und lebt vorzüglich in Brasilien.

Fig. 3. Der Armadill mit 6 Gürteln,
(*Dasipus sexcinctus.*)

lebt gleichfalls in Brasilien, frifst hauptsächlich Melonen und Pataten, und wird sehr fett.

Fig. 4. Der Armadill mit 6 geflammten Gürteln,
(*Dasypus septemcinctus.*)

ist klein, nur 8 Zoll lang, beynahe cylindrisch und lebt in Cajenne.

Fig. 5. Der Armadill mit 9 Gürteln,
(*Dasypus novemcinctus.*)

lebt in Guiana, und macht seine Baue in Sandhügeln in der Nähe des Meeres.

Fig. 6. Der Armadill mit 12 Gürteln.
(*Dasypus duodecimcinctus.*)

Er lebt in Mexico, und ist unter allen der häfslichste. Vorn hat er ungeheuer grofse Klauen zum Graben.

ANIMAUX ENCUIRASSÉS.

Fig. 1. Le Pangolin.
(*Manis tetradactyla.*)

Le *Pangolin* est, comme les *Armadilles* ou *Tatous* muni à l'extérieur d'une cuirasse, qui fait sa sureté. Il est entièrement couvert, hors le dessous du cou, le ventre et les pattes, d'écailles dures, tranchantes sur les bords et fort aigues. La dureté de ces écailles est telle, qu'elles resistent aux coups de fusil. Cet animal qui ne peut se défendre ni des griffes ni des dents, se roule en cas d'attaque, comme une boule entourée de sa longue queue. Toutes ses écailles tranchantes étant dressées lorsqu'il est en cet état, tous les animaux de rapine qui veulent l'attaquer, se blessent, sans pouvoir lui faire le moindre mal. Il a quatre à cinq pieds de longueur, sa queue y comprise, et vit dans toutes les contrées chaudes de l'Afrique et de l'Asie. Il se nourrit de fourmis, comme le Tamanoir. Le Pangolin s'enfouit dans la terre et est tout à fait innocent. Sa couleur est le brun clair, et il ressemble presque à une pomme de pin.

Armadilles ou Tatous.
(*Dasypus*)

Ce sont un genre d'animaux particuliers, qui ne vivent que dans l'Amerique méridionale. Ils sont recouverts partout, à l'exception de la queue, du ventre et des pattes, d'une cuirasse épaisse composée d'écailles osseusses, toutes quarrées ou hexagonales et extrêmement bien figurées. Mais afin qu'ils puissent se mouvoir dans cette dure cuirasse, ils ont au milieu du corps, 3. 4. 6. 8. 9. 12 et même 18 bandes, entre lesquelles est une peau molle, et qui s'enchassent les unes dans les autres; ce qui leur a fait donner le nom *d'animaux à bandes*, par les Allemands. Ils vivent dans les terriers qu'ils se creusent sous terre et se nourrissent des fruits de la terre et des arbres. Leurs bandes mobiles leur donnent la faculté de se rouler, lorsqu'un animal vorace les surprend à l'improvise; ils peuvent aussi à l'aide de leurs longues griffes s'enfouir avec la plus grande facilité dans la terre, ce qui n'exige qu'une couple de minutes. Il sont longs d'un pied et demi. Leur chair est de bon goût lorsqu'ils sont jeunes, mais elle a un goût de musc quand ils sont vieux. Ils sont timides et sans malice, mais causent de grands dommages dans les jardins et parmi les plantes. Il en existe plusieurs espèces, dont voici les principales.

Fig. 2. Le Tatou à 3 bandes,
(*Dasypus tricinctus.*)

est gros et presque rond, et vit sur-tout au Brésil.

Fig. 3. Le Tatou à 6 bandes,
(*Dasypus sexcinctus.*)

vit pareillement au Brésil, se nourrit principalement de melons et de patates, et devient très gras.

Fig. 4. Le Tatou à 6 bandes à flammes.
(*Dasypus septemcinctus.*)

est petit, n'a que 8 pouces de long, est presque cylindrique, et vit en Cayenne.

Fig. 5. Le Tatou à 9 bandes,
(*Dasypus novemcinctus.*)

vit dans la Guiane et creuse son terrier dans les monceaux de sable près de la mer.

Fig. 6. Le Tatou à 12 bandes.
(*Dasypus duodecimcinctus.*)

Il vit au Mexique; c'est le plus laid de tous; il a aux pattes de devant des griffes prodigieusement longues, dont il se sert pour creuser dans la terre.

MAGYAR KÖNYV-TÁRA

ARBORES REGIONUM TORRIDARUM.

Fig. 1. Arbor Mahagony.
(*Switenia Mahagony.*)

Arbor Mahagony in America Australi, praesertim in insulis Bahamicis nascitur, famamque habet a ligno rubidi coloris perquam nitido, quod affabre laevigari polirique potest, et nunc in Anglia, Gallia atque Germania, immo per omnes fere Europae partes, ad fabricandam supellectilem nitidissimam pretiosissimamque inservit. In saxis rupibusque nascitur, et quamvis parce nutrita, in tantam celerrime exsurgit altitudinem, ut scapi ejus diameter passim 4 pedum mensuram expleat, radices vero in eam excrescant crassitudinem firmitatemque, ut vi sua saxa disrumpant. Florem fert minutum albi coloris, et capsulam lignosam forma ovata semen continentem, quae postquam in inferiore sui parte prope petiolum rupta est, semen foliatum in se reconditum in auras spargit. Lignum *Mahagony*, quod *Acajou* etiam Gallis dicitur, mercatoribus Anglis, Batavis et Hamburgensibus summi est momenti. Quin et navigia ex eo in America construuntur, ad quem usum quercino etiam aptius est.

Fig. 2. Lignum Brasiliense.
(*Caesalpinia Brasiliensis.*)

Lignorum, quae tinctoria vocant, duae existunt species famae celebritate et mercaturae usu praestantissimae, videlicet *Brasiliense*, quod et *Fernambucense* appellatur, et *Campeschense*, illud quidem colori rubro, hoc autem caeruleo, cano, fusco etc. inducendo idoneum. Ambae arbores in Australi America proveniunt, foliis et forma non multum dissimiles, nisi quod in ligno Brasiliensi albus flos est et siliquae virides; in Campeschensi vero flos ruber et siliquae fuscae minutaeque.

Lignum *Brasiliense*, cujus imaginem Fig. 2. repraesentat, optime in Brasilia, et quidem ad *Fernambucum*, Brasiliae oppidum, provenit, unde et *Fernambucense* nominatur. Arbor ultra 20 aut 24 pedes non adsurgit: lignum rubri est coloris, atque per Ulyssipponem in Angliam, Hollandiam, Hamburgum etc. segmentis majoribus exportatum post in ramenta comminuitur. Lignum *Campechense* arbor est priori perquam similis, ad locum Campeschè in sinu, cui Honduras nomen est, item in Jamaica aliisque occidentalis Indiae partibus proveniens: parva arbor atque distorta, prunum fere nostram magnitudine aequans. Medulla arboris rubrum colorem praefert, atque haec proprie lignum illud est tinctorium, quod exportatum in ramenta comminuitur, ac fundo plerorumque pannorum, si flavos, virides rubrosque excipias, inficiendo inservit.

MELEG TARTOMÁNYBÉLI FÁK.

1. Kép. A' ſzépſzinü Mahónifa.
(*Switenia Mahagony.*)

A' *Mahónifa* déli Amérikában terem, főképpen pedig a' Bahami ſzigetekben, melly ſzép veresbarna fájára nézve igen nevezetes, mivel azt derekason ki lehet síkálni és pallérozni, úgy hogy már ma Angliában, Frantzia és Német orſzágban, sőt Európának tsak nem minden orſzágaiban is a' legſzebb 's legdrágább házi kéſzületek ebből kéſzíttetnek. A' kőſziklákon nő, a' hol ha ſzinte kevés tápláló nedvességet ſzívhat is magában, igen sebesen és vastagra nő, úgy hogy a' dereka közepén által mérve rendſzerént 4 lábnyi ſzokott lenni, és a' gyökere olly vastag és erős leſz hogy a' kőſziklát is elrepeſzti. Virága apró, fejér, magtokja pedig tojás forma fás, melly alólról a' ſzára felöl pattanván fel, a' benne lévő ſzárnyas magokat úgy ſzórja ſzéllyel. A' Mahónifával, mellyet Frantzia orſzágban *Akazzu* fának (Bois d'Acajou) is neveznek, nagy kereskedést üznek már ma Angliában Hollandiában és Hamburgban. Amérikában még hajókat is épitnek belőle, a' mellyre a' tölgyfánál is jobb.

2. Kép. A' Braziliai Berzsenfa.
(*Caesalpinia Brasiliensis.*)

Az úgy nevezett Festőfák között legnevezetesebb két fajok és a' kereskedésre nézve is legfontosabbak a' Braziliai vagy Fernambuki veres, és a' Kampesi vagy kék Berzsenfa, melly utolsóval kéket, ſzürkét, barnát és más ſzíneket festenek. Mind a' két fa déli Amérikában terem, és leveleikre 's növésekre nézve keveset külömböznek egymástól, tsak hogy a' Braziliai Berzsenfának fejér virágja és zöld hüvelye, a' Kámpesinek pedig veres virága és apró barna hüvelye van.

A' *Braziliai Berzsenfa*, mellyet a' 2. Kép mutat, legkönnyebben megterem Braziliában, nevezetesen *Fernámbuk* városánál, a' honnan *Fernambukfának* is neveztetik. A' fa nem igen nő magasabbra 20-24 lábnyinál, a' fája veres, és ez Lisbonán kereſztül Angliába, Hollandiába, Hamburgba 's a' t. nagy darabokban ſzállíttatik, és azután forgátsoltatik apróra. A' *Kámpesi kék berzsenfa* az elébbenihez igen hasonló; ez Kámpesben, Hondúrásban, Jamajkában, és napnyúgoti Indiának más tájjékain terem; fája kitsiny, törpés, ollyan forma nagyságú mint nálunk a' ſzilvafa. Ennek a' fának a' béle veres, és a' berzsen ebből leſz, ezt ráspolyozzák el apróra, mellyet közönségesen kék berzsennek neveznek, és majd minden poſztónak a' falát, a' sárga, zöld, és veres poſztókat kivévén, ezzel feſztik bé.

BÄUME AUS HEISSEN LÄNDERN.

Fig. 1. Der Mahagonybaum.
(*Switenia Mahagony.*)

Der *Mahagonybaum* wächst im südlichen Amerika, vorzüglich in den Bahamischen Inseln, und ist berühmt wegen seines schönen roth-braunen Holzes, das sich vortreflich schleifen und poliren läſst, und woraus anjetzt in England, Frankreich und Deutschland, ja fast in allen Ländern von Europa, die shönsten und kostbarsten Meublen gemacht werden. Er wächst auf Felsen, und ungeachtet der wenigen Nahrung, sehr schnell und so stark, daſs sein Schaft gewöhnlich 4 Fuſs im Durchmesser hält, und seine Wurzeln so dick und stark werden, daſs sie die Felsen zersprengen. Er trägt eine kleine weiſse Blüthe, und eine eyförmige holzige Samenkapsel, welche unten am Stiele aufspringt, und den darin liegenden blattrichten Samen zerstreut. Das Mahagonyholz, welches in Frankreich auch *Acajou*-Holz genannt wird, ist anjetzt ein wichtiger Handelsartikel für England, Holland und Hamburg geworden. In Amerika bauet man sogar Schiffe davon, wozu es noch besser als das Eichenholz ist.

Fig. 2. Das Brasilienholz.
(*Caesalpinia Brasiliensis.*)

Unter den sogenanten Färbehölzern sind zwey Arten die berühmtesten, und für den Handel am wichtigsten, nämlich das *Brasilien*- oder *Fernambucholz*, womit man roth, und das *Campescheholz* oder *Blauholz*, womit man blau, grau, braun u. s. w. färbt. Beyde Bäume wachsen in Südamerika, und sind den Blättern und Wuchse nach wenig von einander unterschieden, nur blüht das Brasilienholz weiſs, und hat grüne Samenschotten; das Campescheholz aber roth, und hat kleine braune Schoten.

Das *Brasilienholz*, dessen Abbildung Fig. 2. zeigt, wächst am besten in Brasilien, und zwar bey *Fernambuc*, einer Brasilianischen Stadt, wovon es auch seinen Namen *Fernambucholz* hat. Der Baum wird nicht über 20 bis 24 Fuſs hoch, das Holz sieht roth aus, und wird über Lissabon nach England, Holland, Hamburg u. s. w. in groſsen Stücken verführt, und dann zu Spänen geraspelt. Das *Campescheholz* oder *Blauholz* ist ein dem vorigen sehr ähnlicher Baum, der zu Campeche, in der Hondurasbay, auch in Jamaica und andern Gegenden von Westindien wächst; ein kleiner krüpplicher Baum, ohngefähr so groſs als unsere Pflaumenbäume. Sein Kern ist roth, und dieser wird eigentlich als Färbeholz verführt, in Späne geraspelt, die man im gemeinen Leben *Blauspäne* nennt, und der Grund der meisten wollenen Tücher, gelb, grün und roth ausgenommen, damit gefärbt wird.

ARBRES DES PAYS CHAUDS.

Fig. 1. Bois d'Acajou ou le Mahagony.

(Switenia Mahagony.)

Cet arbre croît dans l'Amérique méridionale, et sur-tout aux îles de Bahama. Il est célèbre à cause de son beau bois d'un rouge brun, qui est susceptible du plus beau poli, et dont on fait actuellement les meubles les plus beaux et les plus précieux, en Angleterre, en France, en Allemagne, et même dans presque tous les pays de l'Europe. Il croît sur les rochers, et malgré le peu de nourriture qu'il y trouve, son accroissement est si prodigieux et si promt, que son tronc a communément 4 pieds de diamètre, et ses racines deviennent si grosses et si fortes qu'elles font fendre le roc. Il porte une petite fleur blanche, à la qu'elle succéde une capsule ovoïde et ligneuse qui contient la semence, cette capsule s'ouvre par le bas près du pédicule, et laisse tomber la semence qui y est disposée par petits feuillets. Le Mahagony que les français nomment encore *Bois d'Acajou* fait actuellement un article considérable de commerce pour l'Angleterre, la Hollande et Hambourg. On en fait même des vaisseaux en Amérique, et il convient mieux à cet usage que les bois de chêne.

Fig. 2. Le Bois de Brésil.

(Caesalpinia Brasiliensis)

Parmi tous les bois d'usage chez les teinturiers, il en existe deux espèces qui sont surtout renommées, et les plus importantes au commerce: savoir le *bois de Brésil* ou *Fernambouc*, dont on se sert pour teindre en rouge, et le *bois de Campéche* ou *bois bleu*, qu'on emploie pour teindre en bleu, en gris, en brun etc. Ces deux arbres croissent dans l'Amérique méridionale et se ressemblent presque entièrement par leur port et par leurs feuilles; la seule différence qui existe entr' eux, est que le bois de brésil porte une fleur blanche à la quelle succédent des gousses vertes, tandis que la fleur du bois de campéche est rouge et remplacée par une petite gousse brune.

Le *bois de Brésil* représenté Fig. 2. réussit le mieux au Brésil, et sur-tout près de *Fernambouc*, ville du Brésil, d'où ce bois a reçu le nom de *Fernambouc*. Cet arbre n'atteint guères plus de 20 à 25 pieds de hauteur, son bois est rouge, et vient par Lisbonne en Angleterre, en Hollande, à Hambourg etc. où on le met en coupeaux. Le *bois de Campéche*, ou *bois bleu* est un arbre fort semblable au précédent, qui croît à Campéche dans la baye du Honduras, de même que dans la Jamaïque et les autres contrées des Indes occidentales; cet arbre est petit et noueux, à peu prés aussi haut qu'un de nos pruniers. Le coeur de son bois est rouge, et c'est lui proprement dont on se sert dans la teinture, après l'avoir mis en coupeaux, connus vulgairement sous le nom de *bois d'Inde*, et qu'on emploie pour donner la prémière couleur à la plupart des draps de laine, excepté à ceux qui doivent être teints en jaune, en vert et en rouge.

Pflanzen. VII. Plantae. VII. Plantes. VII.

J. X. S.

PLANTAE REGIONUM CALIDIORUM.

Fig. 1. (Gossypium herbaceum.)

Eriuxylon, cujus cultura et fabricatio innumeris hominum millibus per universas Orbis partes victum suppeditat, fruticis in calidioribus totius Orbis tractibus nascentis proventus est. Gossypium ordinarium, quod praesens tabella exhibet, est planta annua, alta duos aut 3 pedes, quae, sicut frumentum nostrum aestivum, veris tempore in agris seminata autumno demetitur. Flos ejus flavus, malvae fere flori similis est, (*fig. a.*) sed, cum defloruit, pallidior (*fig. b.*). Dehinc semen formatur in capsis angulosis (*fig. c. et d.*) lana densa, tenera, alba repletis, quae, postquam ad maturitatem pervenere, rumpuntur et grana seminalia dispergunt (*fig. e.*) lanae ope quaqua versus volitantia. Praeter annuum hoc Gossypium aliae duae existunt species, *Gossypium* nempe *arboreum* et *asperum*; illud in orientali India, hoc in America provenit, utrumque ad 3 aut 4 ulnarum altitudinem se extollens annosque complures vigens. Gossypii commercium ob pannos diversos ex eo confectos e. g. cotonum, mosselinum, nankingum etc. multis nationibus summi est momenti. Sed universas in hac re superavit Anglia, tum propter suas rationes commerciorum in orientali India, tum ob gossypii fabricas ad insignem perfectionis gradum a se perductas; nam ope machinarum ad nendum comparatarum lana gossypii ex orientali India in Angliam transportata, tam stupenda ibi subtilitate nendo deducitur, ut unum ejus pondo spiras 205, singulas 840 ulnarum anglicarum longitudine, adeoque filum in spatium centum prope milliarium anglicorum extensum suppeditet.

Fig. 2. Frutex Thea.

(Thea bohea.)

Sina et Japonia patria sunt fruticis, cujus folia arefacta convolutaque *Theae* nomine nobis cognita sunt. Frutex, 5 fere pedes altus, folia habet colore viridi lucidiore, cerasi acidae foliis similia, florem rubrum, rosae propemodum specie, et capsam fuscam lignosam semen continentem, quae matura disrumpitur (*fig. aa*). Thea saeculo 15 Europaeis primum innotuit. Ter in anno colligitur, nempe primum ineunte vere, foliis tunc primum germinantibus, quae messis praecellentissimam carissimamque Theam suppeditat; hanc mense elapso sequitur altera; postrema tandem mense Julio peragitur. Folia viridia decerpta, in laminis ferreis aut stanneis tosta paullatim siccantur, deinde tegetibus imposita sub manibus volvuntur sive crispantur, crispataque emtoribus reponuntur. Duo existunt Theae genera principalia, *Thea* nempe *fusca* sive *bohea*, et *Thea viridis* sive *Haysang*, quorum utrumque diversas species complectitur. Theae commercium magnam Anglis, Batavis, Gallis, Danis, Suecis Russisque utilitatem praestat, nam ad 18 aut 20 librarum milliones quotannis e Sina in Europam transportantur, quarum duas tertias partes soli consumunt Angli. Thea, quae per Russiam e Sina ad nos venit, *Russica* appellatur et *Caravanica* propterea, quod mercatorum proficiscentium commeatus (*Caravanae*) eam adferant. Haec ex omnibus praestantissima existimatur.

MELEG TARTOMÁNYBÉLI NÖVEVÉNYEK.

1. Kép. A' Pamutplánta.

(*Gossypium herbaceum.*)

A' pamut, mellynek termeſztéséből és kéſzítéséből sok millió Emberek élnek a' világnak minden réſzeiben, egy tsemetének a' termése, melly a' meleg Tartományokban mindenütt megterem. A' közönséges Pamut Plánta, melly itt levan rajzolva eſztendeig tartó növevény 2 — 3 lábnyi magosságu, melly Tavaſzſzal vettetik el a' ſzántóföldekbe, mint a' Tavaſzivetés, és Őſzſzel learattatik. Virága tsak nem ollyan mint a' mályvának, sárga, (*a*) ha pedig egyſzer elvirágzott halványabb (*b*). Ekkor a' magvá ſzegletes magtokokban nevekedik (*c. és d.*), mellyek tömött finum fejér pamuttal tele vagynak; ha pedig megérttek felpattogzanak 's magvaikat ſzéllyel ſzórják (*e.*) a' miđön ezek a' rajtok lévő pamutnak segittsége által ſzéllyelſzállingóznak. Ezen az egy Eſztendeig tartó Pamutplántán kívül még két nemei vagynak a' Pamut termö növevényeknek, a' *fanemü*; és a' *borzas Pamuttsemete*, amaz Napkeleti Indiában, ez pedig Amérikában terem, és 3—4 réfnyi magosságra nö, 's több eſztendőkig tart. A' pamuttal való kereskedés sok Nemzetekre nézve, a' pamútból kéſzíttetni ſzokott sok féle matériákra nézve, minémüek: a' pamutkarton, patyolat, nánking, 's. a'. t. felette fontos dolog. Ebben a' tekintetben, Anglia Oſztindiával való kereskedésbeli öſzveköttetésére, és a' pamutnak legfinumabb fonalra való kéſzitésére nézve minden Nemzeteknek eleibe hág. Így p. o. most Angliában a' Fonómívek által olly finum pamutfonalat fonatnak, hogy egy font pamutból 205 darab leſzſz, egy darabban 840 Anglus réf van, és így mind öſzve a' pamutſzálaknak hoſzſzaságа a' mi egy fontból lett tsak nem 100 Anglusmérföldnyi hoſzſzaságú.

2. Kép. A' Herbaté tsemete.

(*Thea bohea.*)

A' Herbatétsemetének hazája Khína és Japán, mellynek megſzáraſzto't 's öſzve sodrott leveleiből leſzſz az esmeretes herbaté; Ez a' tsemete mint egy 5 lábnyi magosságu mellynek levele világos zöld, tsak nem mint a' megyfának, virága veres, majd ollyan mint a' rózsa, magtokja pedig barna, fás, melly ha megérik kipattogzik (*aa*). Az Európaiak, tsak a' XV-dik ſzázadban kezdették a' herbatét esmérni. Ennek leveleit háromſzor ſzokták eſztendöt által megſzedni, ugy mint, elöſzör: Tavaſz elején, mikor a' levelei hajtani kezdenek, és ebből leſzſz a' legdrágább és legbetsesebb herbaté; másodſzor egy hónappal későbben, és utóljára Juniúsban. A' leſzedett leveleket, vas vagy tzín táblákon ſzárogatják lassanként, azután ſzönyegekre töltik és két tenyér közt öſzve sodorják, 's azután portéka gyanánt berakják. A' kereskedésben kétfële herbaté forog úgy mint: *a' barna és a' zöldherbaté*, mellyeknek mindenike ismét több fajtájú ſzokott lenni. A' Herbatével való kereskedés Angliára, Hollandiára, Daniára, Frantzia, Svéd és Oroſz orſzágokra nézve igen fontos dolog, mivel eſztendönként 18 's 20 millió font Herbaté kerül ki Khinából 's ſzállítatik Európába, mellyből Anglia 3-ad fél millió fontot hord és eméſzt meg. Az a' herbaté, mellyet Oroſz orſzágon kereſztül a' ſzárazon ſzállítanak hozzánk Khinából, *Karaván*-vagy *Oroſz herbaté-nek* neveztetik, mivel azt a' kereskedö Karaványok, vagy társaságok hozzák magokkal, és ez legjobbnak tartatik.

PFLANZEN AUS HEISSEN LÄNDERN.

Fig. 1. Die Baumwollenpflanze.

(*Gossypium herbaceum.*)

Die *Baumwolle*, von deren Anbau und Fabrication sich viele Millionen Menschen in allen Welttheilen nähren, ist das Product einer Staude, die in den heifsen Ländern aller Welttheile wächst. Die gewöhnliche Baumwollenstaude, die hier abgebildet, ist eine jährige Pflanze, 2 bis 3 Fufs hoch, die im Frühlinge, wie unser Sommergetraide, auf die Felder gesäet, und im Herbste abgeschnitten wird. Sie blühet fast wie eine Malve, gelb, (*fig. a.*) und wird blässer, wenn sie verblühet ist (*fig. b.*). Dann setzt sich ihr Same in eckigte Samenkapseln (*fig. c. und d.*), die mit dichter, zarter, weifser Wolle angefüllt sind, und wenn sie reif geworden, aufspringen, und ihre Samenkörner (*fig. e.*) verstreuen, welche, eben mit Hülfe ihrer Wolle, fortfliegen. Es gibt aufser dieser einjährigen Baumwollenpflanze, auch noch zwey Sorten, die *baumartige*, und die *rauhe Baumwollenstaude*, jene in Ostindien und diese in Amerika, die 3 bis 4 Ellen hoch werden, und mehrere Jahre dauern. Der Baumwollenhandel ist für viele Nationen, wegen der mancherley aus Baumwolle gefertigten Zeuge, z. B. Cottun, Mousseline, Nankings u. s. w. von höchster Wichtigkeit. England hat es hierinnen allen andern Nationen, wegen seiner Handelsverbindungen in Ostindien, und der hohen Vervollkommung seiner eignen Baumwollen-Manufacturen, zuvorgethan. Man spinnt in England z. B. mit den Spinnmaschinen anjetzt die Ostindische Baumwolle so fein, dafs Ein Pfund 205 Stränge, jeden zu 840 Engl. Ellen, und im Ganzen also einen Faden giebt, der beynahe 100 Engl. Meilen lang ist.

Fig. 2. Die Theestaude.

(*Thea bohea.*)

China und Japan sind das Vaterland der *Theestaude*, deren getrocknete und zusammengerollte Blätter unser bekannter *Thee* sind. Sie ist ein ohngefähr 5 Schuhe hoher Strauch, der ein hellgrünes Laub, beynahe wie die Sauerkirschen, eine rothe Blüthe, fast wie Rosen, und eine braune holzige Samenkapsel hat, welche, wenn sie reif ist, aufspringt (*fig. aa.*) Die Europäer lernten den Thee zuerst im XV. Jahrhundert kennen. Er wird dreymahl im Jahre gesammlet, nämlich erstens sehr zeitig im Frühjahre, wenn die Blätter erst zu treiben anfangen, welches den kostbarsten und theuersten Thee gibt; zum zweytenmale einen Monat später, und dann zum letztenmale im Juli. Die grünen abgepflückten Blätter werden auf eisernen oder zinnernen Platten geröstet und allmählich getrocknet, dann auf Matten gelegt und zwischen den Händen gerollt oder frisirt, und sodann als Kaufmannswaare aufgehoben. Es gibt im Handel zwey Hauptgattungen von Thee, nämlich *braunen Thee*, oder *Thée bohée*, und *grünen Thee*, oder *Thée Haysang*, davon jede wieder verschiedene Sorten hat. Der Theehandel ist für England, Holland, Frankreich, Dänemark, Schweden und Rufsland von grofser Wichtigkeit, denn es werden jährlich an 18 bis 20 Millionen Pfund Thee aus China nach Europa gebracht, davon England 2/3 einführt und verbraucht. Der Thee, den wir zu Lande aus China über Rufsland bekommen, heifst *Caravanen-Thee*, *Russischer Thee*, weil ihn die Handels-Caravanen mitbringen, und er wird für den besten gehalten.

PLANTES DES PAYS CHAUDS.

Fig. 1. Le Cotonnier.
(*Gossypium herbaceum.*)

Le *Coton*, dont la culture et la main d'oeuvre nourrissent tant de millions de personnes dans toutes les parties du monde, provient d'un arbuste, qui croît dans les contrées les plus chaudes de toutes les parties de la terre. Le *Cotonnier* ordinaire représenté ici, *fig.* 1., est une plante annuelle, de la hauteur de deux ou trois pieds. On la seme au printems dans les campagnes, et on la coupe en automne. Sa fleur jaune ressemble presque à celle de la mauve (*fig. a.*), mais elle pâlit en se fanant (*fig. b.*) A la fleur succède une gousse quadrangulaire (*fig. c. et d.*) remplie d'une laine fine, blanche et serrée, qui contient la semence; ces gousses s'entre-ouvrent lorsqu'elles sont mûres, et laissent tomber les graines de semence (*fig. e.*), qui voltigent dans l'air et se répandent au loin, par le moyen de la laine, dont elles sont pourvues. Outre cette espèce de cotonnier annuel, il en existe encore deux autres espèces, qui sont vivaces, savoir, le *Cotonnier élevé*, qui crôit aux Indes orientales, et le *Cotonnier épineux*, qu'on trouve en Amérique. Ces deux plantes s'élèvent à la hauteur de 3 ou 4 aunes et durent plusieurs années. Le commerce du coton est de la dernière importance pour plusieurs nations, à cause des différentes sortes d'étoffes, qu'on en fait, telles que sont p. e. les Indiennes, les Mousselines, les toiles de Nanking etc. L'Angleterre l'emporte en ce point sur toutes les autres nations, tant à cause des relations de commerce qui subsistent entre elle et les Indes orientales, que par rapport au haut degré de perfection, où les Anglais ont porté leurs manufactures de coton; car, par le moyen des machines, on file en Angleterre 205 écheveaux d'une seule livre de coton des Indes orientales, et ce fil est si fin, que celui que fournit une livre, a presque 100 milles d'Angleterre de long, chaque écheveau contenant un fil de 840 aunes anglaises de longueur.

Fig. 2. Le Thé.
(*Thea bohea.*)

La Chine et le Japon sont la patrie d'une plante, dont les feuilles desèchées et roulées nous sont connues sous le nom de *Thé*. Cette plante est un arbrisseau, qui s'élève à la hauteur d'environ 5 pieds; ses feuilles sont d'un vert clair à peu près semblable à celles du cerisier; sa fleur est rouge, presque de la forme d'une rose; elle est remplacée par une capsule ligneuse, de couleur brune, qui renferme la semence, et s'ouvré lorsqu'elle est mûre (*fig. aa.*). Ce ne fut qu'au XV. siècle que le Thé fut connu des Européens. On en fait trois recoltes par année, savoir: la première de très bonne heure, au commencement du printems, lorsque les feuilles commencent à pousser. Le Thé de cette recolte est le plus cher et le plus précieux; la seconde a lieu un mois après la première, et la troisième au mois de Juillet. On dessèche peu à peu ces feuilles au feu, sur des plateaux de fer ou d'étain; puis on les met sur des nattes, et les roule ou les frise entre les mains; on les serre alors pour la vente. On connait dans le commerce deux sortes principales de Thé, savoir le *brun*, appellé *Thé-Bohé*, *Thé-Boé*, *Thé-Bou*, et le *vert* nommé, *Thé Haysang*, et celui ci se subdivise en plusieurs autres sortes de différentes qualités. Le commerce du Thé est fort important pour l'Angleterre, la Hollande, la France, le Danemarc, la Suède et la Russie; car on apporte chaque année 18 à 20 millions de livres de Thé de la Chine en Europe, et l'Angleterre seule en consomme les 2/3. Le Thé qui nous vient de la Chine par la Russie, se nommé *Thé de Caravannes*, ou *Thé Russien*, parceque les Caravannes marchandes l'apportent. Il passe pour le meilleur.

T. I. S.

FRUCTUS NOBILIORES REGIONUM MERIDIONALIUM.

Hoc nomine plerumque subtiliores illae pomorum species e terris calidioribus appellantur, quae crudae aut arefactae, magnam mercaturae partem in Europa constituunt. Talia sunt mala citrea, aurantia, aurantia sinensia, ficus, amygdala, uvae passae etc.

Fig. 1. Citrus.

(*Citrus medica.*)

Citri patria proprie Persia est, ex qua in Italiam, Hispaniam, Lusitaniam et meridionalem Franciam translata fuit. Malorum citreorum ingentem copiam Itali, Siculi, Hispani, Lusitani Gallique in boreales Europae regiones exportant. Citrus, dum coelo et solo libero fruitur, prunum mediocrem fere magnitudine aequat, et folia gerit perpetuo virentia, florem album suavissimi odoris, fructum teretem e flavo candicantem. Malum citreum plene maturum pulpam habet (ut segmentum *fig. a.* exhibet) perquam tenuem albamque et multum succi. E flavo cortice *oleum citreum* suavissimi odoris praeparatur.

Cedratus (Fig. 2.) foliis et flore citro proxima est, sed fructum habet multo majorem tuberosumque, cui, ut segmentum *fig. b.* ostendit, pulpa inest alba, admodum spissa et parum succi. Quapropter passim nonnisi pulpa in usum convertitur. Haec namque recens conditur saccharo, ac sicca dein sub *citronati* nomine divenditur. Arbor haec circa Florentiam maxime provenit.

Fig. 3. Malus aurantia.

(*Citrus aurantium.*)

Malus aurantia folia habet densiora, colore viridi obscuriore, basi in cordis figuram conformata, et florem album sed minorem flore citri, fructum parvum, rotundum, laevem, e rubido flavum, cortice amaro aromatico, succo acerbo. Utuntur eo plurimum in cibis condiendis, praeparandisque salgamis et in pharmacopoliis.

Fig. 4. Malus Sinensis.

(*Citrus aurantium Sinensis.*)

Malum Sinense nihil est aliud nisi malum *aurantium dulce*, quod recens et crudum comedi potest, admodum succulentum, sapore dulci suavique. Magnitudo ejus duplum fere est amari aurantii, sed color idem e rubido flavus; pulpa et succus flava, ut segmentum *fig. c.* demonstrat. Foliis floribusque *malo aurantiae* proxima, in hoc quoque ei similis est, quod saepissime flores ac fructus maturos immaturosque eadem arbor eodem tempore conspiciendos offerat. Praecellentissima hujus generis mala e Lusitania ad nos veniunt.

Fig. 5. Ficus.

(*Ficus carica.*)

Ficus fructus est fici arboris ordinariae, apud nos quoque vulgo notae. Copiosissime in terris calidioribus provenit et lignum habet molle ac spongiosum. Flos fici adeo abditus est, ut aciem oculorum propemodum effugiat. Fructus novus e nodo quodam corticis illico prorumpit, ac dum maturescit, colorem e violaceo fuscum induit; ceterum grana pulposa quam plurima intus habet, et perquam dulci est sapore. In sole arefactus a mercatoribus exportatur: pars maxima a Smyrnensibus, Hispanis Lusitanisque ad nos mittitur.

Fig. 6. Amygdalus.

(*Amygdalus communis.*)

Amygdalum parvae arboris nux est, quae habitu, foliis ac flore persicae est similis. Florem habet rubrum (*fig. e.*), fructum subviridem, cujus pars exterior pulpam viridem duramque, interior nucem oblongam continet (*fig. f.*) cui pro nucleo amygdalum inest (*fig. g.*). Amygdalorum 2 sunt genera, amara et dulcia. Optima nobis Hispania, meridionalis Gallia et Sicilia suppeditant, eaque non exiguam commercii partem constituunt. Cutis amari amygdali fusca membranacea ad fortissima plantarum venena pertinet: quapropter aves et sciuri, quibus amygdala amara pro cibo data fuere, moriuntur.

NEMES DÉLI GYÜMÖLTSÖK.

Nemes Déli gyümöltsöknek nevezik rendszerént azokat a' meleg tartománybéli jóféle gyümölts nemeket, mellyekkel, mind nyersen mind megaszalva nagy kereskedést üznek Európában, illyenek p. o. a' tzitrom, a' narants, az édes narants, a' fige, a' malozsa 's a' t.

1. Kép. A' közönséges Tzitrom.
(*Citrus medica.*)

A' *tzitromfának* hazája tulajdonképpen Persia, a' honnan Olasz országba, Spanyol országba, Portugalliába 's déli Frantzia országba által plántáltatott. Ezek az országok és Szitzilia nagy kereskedést üznek a' tzitrommal Európának éjszaki tartományjaiba. A' tzitromfa, a' hol szabad ég alatt nő, olyan forma nagyságú mint egy középszerű szilvafa, levele szüntelen zöld, virága fehér, igen jó szagú, gyümöltse pedig hosszúkás gömbölyű világos sárga. Az érett *tzitrom*, a' mint a' keresztbe mettzet formája (*a.*) mutatja, igen vékony fehér húsú és sok leve van. A' sárga héjjából készítik a' *tzitrom eszszentziát*.

A' *varantsogos tzitrom* (2. Kép.) a' közönséges tzitromfához levelére és virágjára nézve hasonló, de a' gyümöltse sokkal nagyobb, bibirtsós, mellynek a' mint keresztbe mettzett képe mutatja (*b.*) igen vastag fehér húsa és kevés leve van. A' honnan föképpen tsak a' húsának is veszik haszнát, mellyet nyersen tzúkorral bé tsinálnak, és azután megszáraszтva *tzúkros tzitromhéj* név alatt eladnak. Ez föképpen Florentziában terem.

3. Kép. A' keserű Narants.
(*Citrus aurantium.*)

A' *Narantsfának* sürübb, setét zöld és alól egy szív formájú ragasztékkal bíró levelei és apróbb virágjai vannak, mint a' tzitromfának; gyümöltse, kitsiny, gömbölyű, piros sárga és sima, mellynek héjja keserű tűszerszámos, leve pedig savanyú. Közönségesen az ételekhez tzúkor süteményekhez és a' Patikába veszik haszнát.

4. Kép. Az édes Narants.
(*Citrus aurantium Sinensis.*)

Ez a' naraats faja igen leves, és minthogy édes és kedves ízü, nyersen is szokták enni. Tsak nem két annyi ez mint a' keserü naraats, éppen ollyan veres sárga színü és kerekztbe mettzve, sárga húsa és leve van (*c.*) levele és virága ollyan mint az elébbeninek a' mellyel az a' tulajdonsága is megegyez, hogy gyakran ugyan azon fán virágot, éretlen és érett gyümöltsöt egyszersmind szemlélhetni. Legjobb Narants kerül Portugalliából.

5. Kép. A' Fige.
(*Ficus carica.*)

A' *Fige* a' közönséges 's nálunk is esmeretes figefának a' gyümöltse, melly minden meleg tartományokban boven terem, és a' mellynek a' fája puha taplós. A' figefának a' viraga úgy elvan rejtve, hogy azt nem könnyen lehet észre venni. A' pitzin gyümölts egyenesen a' bütyökből látszik kibújni, melly barna színü, ha érik, 's benne igen sok húsos mag van; az íze igen édes. Ezeket a' napon aszalják meg 's úgy kereskednek vele: legtöbbet szállítanak hozzánk Smirnából Spanyol országból és Portugalliából.

6. Kép. A' Mondola.
(*Amygdalus communis.*)

A' *Mondola* dió forma gyümölts, melly növésére, levelére és virágjára nézve ollyan forma fán terem, mint a' baratzkfa. Virága veres (*e.*) gyümöltse világos zöld, mellynek kívül kemény zöld kopántsa, belől pedig hosszúkás magva, vagy diója (*f.*) és abban a' mondola bél van. Van édes és keserü mondola is. Legjobb kerül hozzánk Spanyol országból, déli Frantzia országból és Szitziliából: nagy kereskedést üznek vele. A' bőr forma barna haja a' keserü mondolának egy a' legerősebb planta mérgek közül, és azért döglenek meg a' madarak, 's mókusok, ha keserü mondolát ád az ember nékiek.

EDLE SÜD-FRÜCHTE.

Edle Südfrüchte nennt man gewöhnlich diejenigen feineren Sorten Obst aus warmen Ländern, womit, frisch oder getrocknet, ein grofser Handel in Europa getrieben wird. z. B. Zitronen, Pomeranzen, Sinaäpfel, Feigen, Mandeln, Rosinen u. s. w.

Fig. 1. Die Zitrone.
(*Citrus medica.*)

Persien ist eigentlich das Vaterland des *Zitronenbaums*, von da er nach Italien, Spanien, Portugall und ins südliche Frankreich kam. Italien, Sicilien, Spanien, Portugall und Frankreich treiben einen grofsen Handel mit Zitronen in die nördlichen Europäischen Länder. Der Zitronenbaum ist, wo er im freyen Lande wächst, ungefähr so grofs als ein mittelmäfsiger Pflaumen-Baum, hat immer grünes Laub, eine weifse sehr wohlriechende Blüthe, und länglich runde hellgelbe Frucht. Die reife *Zitrone* hat, wie der Durchschnitt *Fig. a.* zeigt, ein sehr dünnes weifses Fleisch und vielen Saft. Aus der gelben Schale wird das wohlriechende *Cedroöl* gemacht.

Der *Cedrat* (Fig. 2.) ist dem Zitronenbaume in Blatt und Blüthe ähnlich, hat aber eine weit gröfsere knotige Frucht, die, wie der Durchschnitt *Fig. b.* zeigt, ein sehr dickes weifses Fleisch und wenig Saft hat. Daher wird auch vorzüglich nur das Fleisch der Frucht gebraucht, frisch in Zucker eingemacht, und dann trocken unter dem Namen *Citronat* verkauft. Er wächst vorzüglich um Florenz.

Fig. 3. Die Pomeranze.
(*Citrus aurantium.*)

Die *Pomeranze* hat dichteres, dunkelgrünes an der Basis mit einem herzförmigen Ansatze versehenes Laub und eine kleinere weifse Blüthe als der Zitronenbaum, eine kleine runde rothgelbe glatte Frucht, die eine bittere gewürzreiche Schale, und einen sauren Saft gibt. Man braucht sie häufig zu Speisen, Konfituren und in den Apotheken.

Fig. 4. Der Sinaapfel.
(*Citrus aurantium Sinensis.*)

Der *Sinaapfel* ist nichts anders als die *süfse Pomeranze*, welche man roh, als Frucht, essen kann, sehr saftreich ist, und einen süfsen lieblichen Geschmack hat. Sie ist fast noch einmal so grofs als die bittere Pomeranze, eben so rothgelb an Farbe, und hat im Durchschnitte ein gelbes Fleisch und Saft (*Fig. c.*). Blätter und Blüthen sind wie bey der Pomeranze, mit welcher sie auch noch die Eigenschaft gemein hat, dafs sehr oft Blüthen, unreife und reife Früchte zusammen an einem Baume sind. Die besten kommen aus Portugal.

Fig. 5. Die Feige.
(*Ficus carica.*)

Die *Feige* ist die Frucht des gemeinen auch bey uns bekannten Feigenbaums, der in allen warmen Ländern häufig wächst, und ein schwammiges weiches Holz hat. Die Blüthe des Feigenbaums ist so versteckt, dafs man sie nicht leicht entdecken kann. Die junge Frucht bricht gleich aus einem Knoten der Schale heraus, und wird violet-braun, wenn sie reifet; hat innerlich sehr viele fleischige Kerne, und einen sehr süfsen Geschmack. Sie werden an der Sonne getrocknet, und so im Handel verführet; die meisten kommen von Smirna, aus Spanien und Portugall.

Fig. 6. Die Mandel.
(*Amygdalus communis.*)

Die *Mandel* ist eine Nufs, die auf einem kleinen Baume wächst, der an Wuchs, Blättern und Blüthe dem Pfirsichbaume sehr ähnlich ist. Er blühet roth (*Fig. e.*) trägt eine hellgrüne Frucht, die aufsen ein hartes grünes Fleisch, und innerlich eine längliche Nufs (*Fig. f.*) hat, in welcher dann die Mandel (*Fig. g.*) als der Kern sitzt. Es gibt *süfse* und *bittere Mandeln*. Die besten kommen aus Spanien, dem südlichen Frankreich und aus Sicilien, und sind ein beträchlicher Handels-Artikel. Die häutige braune Schale der bitteren ist das stärkste Pflanzengift: daher sterben Vögel, Eichhörnchen u. d. g. denen man bittere Mandeln gibt.

FRUITS EXQUIS DES PAYS MERIDIONAUX.

On comprend communément sous ce nom les espèces les plus excellentes des fruits des pays chauds, cruds ou séchés, dont on fait un grand commerce en Europe; tels sont, p.e. les citrons, les oranges ordinaires, les oranges du Portugal, les figues, les amandes, les raisins de caisse etc.

Fig. 1. Le Citron.

(*Citrus medica.*)

La Perse est la patrie du *Citronier*, qui passa de là en Italie, en Espagne, en Portugal et dans la partie méridionale de la France. L'Italie, la Sicile, l'Espagne, le Portugal et la France font avec les pays du Nord de l'Europe un commerce considérable de Citrons. Le Citronier, dans les lieux où il croît en pleine campagne, est à peu près de la hauteur d'un prunier médiocre. Ses feuilles sont toujours vertes; il porte une fleur blanche d'une odeur suave, à la quelle succède un fruit oblong d'un jaune clair. Le *Citron* parvenu à sa parfaite maturité, a, comme le fait voir sa coupe (*fig. a.*) une pulpe blanche très mince, et contient beaucoup de jus. On fait du jaune de son écorce *l'Essence de Citron*, dont l'odeur est très délicieuse.

La feuille et la fleur du *Cédrat* (*fig. 2.*) resemblent à celles du Citronier, mais son fruit est beaucoup plus gros et noueux. Ce fruit, comme le montre sa coupe (*fig. b.*) a une pulpe blanche fort épaisse et peu de suc. Aussi est ce de la pulpe qu'on fait le principal usage. On la confit fraiche avec du sucre, et la vend séche sous le nom de *Citronat*. Cet arbre croît sur-tout aux environs de Florence.

Fig. 3. L'Orange.

(*Citrus aurantium.*)

L'*Oranger* a la feuille plus épaisse et d'un vert plus foncé que le Citronier; sa fleur, qui est blanche, est aussi plus petite que celle de cet arbre; son fruit est petit, rond, uni, et d'un jaune rouge; l'écorce en est amère et aromatique, et le jus, qu'il contient, est aigre. On l'emploie fréquemment dans les cuisines, chez les confiseurs et dans les pharmacies.

Fig. 4. L'Orange de Portugal, ou la Pomme de Sine.

(*Citrus aurantium Sinensis.*)

Ce fruit n'est autre chose que *l'Orange douce*, qu'on peut manger comme tout autre fruit; elle est très succulente et d'un goût doux et agréable. Sa grosseur est presque double de celle de l'orange amére, à la quelle elle ressemble par la couleur, et la pulpe et son suc sont jaunâtres, comme le fait voir la coupe de ce fruit (*fig. c.*) Ses feuilles et ses fleurs sont semblables à celles de l'orange, avec la quelle elle a en outre de commun, qu'on voit souvent des fleurs et des fruits verts et mûrs sur le même arbre. Les meilleures nous viennent du Portugal.

Fig. 5. La Figue.

(*Ficus carica.*)

La *Figue* est le fruit d'un arbre connu et même assez commun parmi nous. Il croît en abondance dans tous les pays chauds. Son bois est tendre et spongieux. La fleur du figuier est si bien cachée, qu'il est bien difficile de la decouvrir. Le jeune fruit sort immédiatement d'un noeud de l'écorce, et acquiert en mûrissant une couleur violette brunâtre; il est rempli de quantité de petites graines moelleuses; son goût est extrêmement doux. On séche les figues au soleil pour en faire commerce; elles viennent pour la plûpart de Smirne, de l'Espagne et du Portugal.

Fig. 6. L'Amande.

(*Amygdalus communis.*)

L'Amande est une noix qui vient sur un petit arbre, dont le port, les feuilles et les fleurs ressemblent beaucoup au Pècher. Sa fleur rouge (*fig. e.*) est remplacée par un fruit d'un vert clair, dont la partie extérieure est une pulpe verte et ferme, contenant une noix oblongue (*fig. f.*) dans la quelle se trouve l'Amande ou noyau (*fig. g.*) Il y a des *Amandes douces* et *des Amandes amères*. Les meilleures viennent de l'Espagne, de la France méridionale et de la Sicile, et font un article considérable du commerce. L'ècorce de ces dernieres est un poison de plantes le plus fort, et les oiseaux, les écureuilles, etc. qui en mangent, meurent bientôt.

AMN MUZEUM KONYVTARA

CEBORUM SPECIES OCTO.

In tria genera principalia vulgo dividi simias, scilicet 1) in simias cauda carentes, 2) in Pavianos, brevi tantum cauda instructos, et 3) in *Cebos*, longiore cauda praeditos, jam ad Tab. 8. monuimus. Exhibuit illa tabula simiarum pavianorumque aliquot species; haec vero Ceborum genera rapraesentat.

Fig. 1. Malbruck.

(Simia Faunus.)

Hic in Bengalia degit, longus sesquipedem fere, et more Ceborum propemodum omnium plerumque quadrupes incedit. Facile cicuratur.

Fig. 2. Macaque.

(Simia Cynamolgus.)

Haec simiarum species in occidentali ora Africae in magnos collecta greges vivit. Priori magnitudine par, agris oryzae miliique Aethiopum valde infesta est. Forma et motus jocularia sunt atque ridicula; vox consueta *Hah! Hah!* refert. Dum pabulatum exeunt aut noctu in silvis quiescunt, excubitores disponunt vigilesque certis stationibus, hostis adventum significaturos, quos si forte somnus oppresserit aut officii negligentia ceperit, morte multant. Aethiopes laqueis eas capiunt aut sagittis plumbove interficiunt, nam carnibus earum oryza incoctis aut fumo duratis pro cibo utuntur.

Fig. 3. Diana.

(Simia Diana.)

Diana, felem majorem fere magnitudine aequans, Congo patriam habet. Nucibus delectatur dulcibusque radicibus, et facile mansuescit. Perpetuo aut ipsa sola nugatur, aut aliis colludit bestiis puerisque, assiduis interdiu motibus corpus agitans. Vox ei consueta *Greck* sonat.

Fig. 4. Mona.

(Simia Mona.)

Mona in Barbaria nonnullisque australis Asiae partibus habitat, alta sesquipedem, ingenio perquam placido docilique. Ultra consuetum simiis victum carne cocta, formicis, araneis et scarabaeis vescitur; frigus non minus facile quam simia vulgaris tolerat.

Fig. 5. Patas.

(Simia Patas.)

Haec *simia rubra* etiam appellata, longa est sesquipedem atque in magnos collecta greges in Bengalia vivit.

Fig. 6. Talapoin.

(Simia Talapoin.)

Haec simia pedem alta, specie ac gestu valde est jocularis et ridicula. Patriam orientalem Indiam habet.

Fig. 7. Callitrichos.

(Simia Sabaea.)

Simia viridis item dicitur propterea quod totum fere corpus pilis e viridi flavescentibus tectum habet. Circa promontorium viride Africae gregatim vivunt, degentes in arboribus tanta tranquillitate silentioque, ut propter similem foliis frondibusque colorem aegre a transeuntibus animadvertantur. Plerumque fructibus arborum victitant.

Fig. 8. Mustac.

(Simia Cephus.)

Haec faciem mire notatam habet. In altitudinem pedis assurgit et in Guinea maxime habitat.

NYÓLTZ MATSKA MAJOM FAJOK.

Már fellyebb a' 8 Táblánál említettük, hogy a' Matska majmokat rendszerent három Főnemekre osztyák fel, úgy mint: 1. Farkatlan *Majmokra*; 2. Rövid farkú *Páviánokra*; 3. Hosszú farkú Matska majmokra. Azon a' táblán egynehány majom, és pávián Fajok vóltak lerajzolva: itt pedig külömbkülömbbféle hosszú farkú matska majmok vannak.

1. Kép. A' Málbruk M.

(Simia Faunus.)

A' Málbruknak hazája Bengál, nagysága mint egy más fél lábnyi, és valamint tsak nem minden matska majmok, többnyire ez is négy lábon jár. Megszelídíteni nem nehéz.

2. Kép. A' Makák M.

(Simia Cynamolgus.)

Ez a' Faja a' Matska majmoknak Afrikának napnyugoti tenger partjai körül találtatik, és nagy tsoportokban élnek eggyütt, nagysága annyi mint a' Málbruknak. Nagy kárt tesz a' riskása és köles kása vetésekben a' Négereknek vagy Szeretseneknek. Ez igen furtsa állat, rendszerént való kiáltozása ez: *Ha! Ha!* Mikor eleség után járnak, vagy pedig éjjel az erdőkben nyugosznak, őrzőket állítnak ki magok közzül, mellyek az ellenség közelítését elárúlják; ezeket pedig, ha elalusznak és kötelességeket elmulatják megöldösik. A' Négerek törökkel szokták őket fogdosni, vagy lövöldözik, mint hogy a' húsokat, riskásával megfőzve, vagy megfüstölve megeszik.

3. Kép. A' Diána M.

(Simia Diana.)

Ennek hazája Kongó, nagysága pedig körül belöl annyi mint egy nagy matskának. A' mogyorót és édes gyökereket szereti, 's igen könnyen megszelidül; szüntelen jádzik, vagy magában vagy más állatokkal vagy a' gyermekekkel, 's napestig mozgásban van. Ezt szokta kiáltozni: *Grekk!*

4. Kép. A' Móna M.

(Simia Mona.)

A' Móna Barbariában és némelly déli és Ázsiai Tartományokban találtatik; magassága másfél lábnyi, igen szelíd és tanítható. A' majmok rendes eledelén kivül a' főtt húst megeszi, úgy szinté a' hangyákat, pókokat és bogarakat is; a' hideget szinte úgy elszenvedheti mint a' közönséges majom.

5. Kép. A' Rőt Matskamajom.

(Simia Patas.)

Ez a' rőt Matskamajom másfél lábnyi hosszúságú, 's főképpen Szenegálban él tsoportonként.

6. Kép. A' Matzkó M.

(Simia Talapoin.)

Ez tsak egy lábnyi magasságú, 's igen furtsa állat. Hazája Napkeleti India.

7. Kép. A' Pázsitszinü M.

(Simia Sabaea.)

Ezt németül zöld majomnak is hívják, minthogy az egész teste tsak nem zöldes sárga. Együtt élnek tsoportonként Afrikában a' Zöldfok körül, a' hol a' fákon tartózkodnak és olly tsendességgel vannak, hogy a' fák levelei között, mellyekkel tsak nem egyenlő színüek nehéz észre venni. Eledelek leginkább gyümöltsből áll.

8. Kép. A' Musták M.

(Simia Cephus.)

A' Musták ábrázatban igen rendes szinü. Magassága egy labnyi; főképpen Gvineában él.

ACHT ARTEN VON MEERKATZEN.

Es ist schon bey Taf. 8. erinnert worden, dafs man die Affen gewönnlich in drey Hauptgeschlechter theile, nämlich: 1) in *Affen*, die ungeschwänzt sind, 2) in *Paviane*, die nur kurze Schwänze haben, 3) in *Meerkatzen*, die lange Schwänze haben. Die dortige Tafel lieferte einige Arten von Affen und Pavianen, auf dieser sind verschiedene *Meerkatzen*, mit langen Schwänzen.

Fig. 1. Der Malbruck.

(Simia Faunus.)

Der *Malbruck* lebt in Bengalen, ist etwa anderthalb Fufs lang, und geht, wie fast alle Meerkatzen, mehrentheils auf 4 Füssen. Er läfst sich leicht zahm machen.

Fig. 2. Der Macaque.

(Simia Cynamolgus.)

Diese Affenart lebt in grofsen Gesellschaften an der Westküste von Afrika, ist so grofs wie der Malbruck, und thut den Reis- und Hirsenfeldern der Negern grofsen Schaden. Sie sind sehr possirlich, und ihr gewöhnliches Geschrey ist *Hah! Hah!* Sie stellen unter ihrem Fourragiren, und wenn sie des Nachts in Wäldern ruhen, Wachen aus, die sie benachrichtigen, wenn sich ein Feind nahet; und strafen diese am Leben, wenn sie schlafen oder ihre Pflicht nicht thun. Die Negern fangen sie in Schlingen, oder schiefsen sie, weil sie ihr Fleisch, mit Reis gekocht oder geräuchert, essen.

Fig. 3. Die Diane.

(Simia Diana.)

Die *Diane* lebt in Congo, und ist etwa so grofs als eine grofse Katze. Sie frifst gern Nüsse und süfse Wurzeln, und ist sehr leicht zahm zu machen, spielt beständig mit sich oder andern Thieren und Kindern, und ist des Tags über in steter Bewegung. Ihr gewöhnlicher Laut ist, *Greck!*

Fig. 4. Die Mone.

(Simia Mona.)

Die *Mone* lebt in der Barbarey und in einigen Ländern von Südasien; ist anderthalb Fufs hoch, und sehr sanft und gelehrig. Sie frifst, aufser den gewöhnlichen Speisen der Affen, auch gekochtes Fleisch, Ameisen, Spinnen und Käfer, und kann die Kälte so gut als der gemeine Affe vertragen.

Fig. 5. Der Patas.

(Simia Patas.)

Dieser heifst auch sonst der *rothe Affe*, ist 1 1/2 Fufs lang, und lebt vorzüglich in Senegal in grofsen Schaaren.

Fig. 6. Der Talopin.

(Simia Talapoin.)

Er ist nur 1 Fufs hoch, und sehr possirlich. Seine Heimath ist Ostindien.

Fig. 7. Der Callitriche.

(Simia Sabaea.)

Er heifst auch sonst der *grüne Affe*, weil er fast über den ganzen Leib grüngelbe Haare hat. Sie leben in grofsen Haufen in Afrika um das grüne Vorgebürge, auf den Bäumen, und halten sich da so stille, dafs man sie, weil sie mit den Blättern fast einerley Farbe haben, nicht leicht entdeckt. Sie nähren sich meist von Obst.

Fig. 8. Der Mustac.

(Simia Cephus.)

Der *Mustac* ist im Gesichte sehr sonderbar gezeichnet. Er ist 1 Fufs hoch, und lebt hauptsächlich in Guinea.

HUIT SORTES DE GUENONS.

Il a déja été dit (Tab. VIII.), qu'on divise ordinairement les singes en trois espèces principales, savoir: 1) en *Singes*, qui sont sans queue, 2) en *Babouins*, qui n'ont qu'une queue courte, 3) en *Guenons*, qui ont la queue longue. On a donné quelques espèces de Singes et de Babouins, au dit No. et voici différentes sortes de *Guenons* à longue queue.

Fig. 1. Le Malbrouck.

(*Simia Faunus.*)

Le *Melbrouck* est naturel au Bengale; il a à peu près un pied et demi de longueur, et marche la plûpart du tems à quatre, comme presque toutes les Guenons. Il est facile de l'apprivoiser.

Fig. 2. Le Macaque.

(*Simia Cynamolgus.*)

Ces Guenons vivent en troupes sur les côtes occidentales de l'Afrique. Elles sont de la taille du Malbrouck, et font de grands dégâts dans les champs de riz et de millet des Nègres. Les *Macaques* sont fort drôles; leur cri ordinaire est *Hah! Hah!* Lorsqu'ils vont fourrager, ou lorsque, pendant la nuit, ils reposent dans les forêts, ils ont grand soin de placer des sentinelles, qui les avertissent de l'approche de l'ennemi; et qu'ils punissent de mort, quand elles dorment ou manquent à leur devoir. Les Nègres les prennent au lacet, ou les tuent à coup de fusil, parcequ'ils en mangent la chair cuite avec du riz, ou enfumée.

Fig. 3. La Diane.

(*Simia Diana.*)

La *Diane* vit au Congo et est à peu près de la grandeur d'un gros chat. Elle aime les noix et les racines sucrées; et se laisse aisément apprivoiser; elle joue continuellement, seule ou avec d'autres animaux, et même avec les enfans, et est sans cesse en mouvement pendant le jour. Son cri ordinaire est, *Grak!*

Fig. 4. La Mône.

(*Simia Mona.*)

La *Mône* est originaire de Barbarie et de quelques contrées méridionales de l'Asie; elle a un pied et demi de hauteur, et est d'un naturel doux et docile. Elle mange, outre la nourriture ordinaire aux singes, de la chair cuite, des fourmis, des araignées, des scarabées; et supporte le froid, aussi bien que le singe ordinaire.

Fig. 5. Le Patas.

(*Simia Patas.*)

Cette Guenon, autrement dite *singe rouge*, a un pied et demi de long, et vit sur-tout au Sénégal, ou on la trouve en grandes troupes.

Fig. 6. Le Talapoin.

(*Simia Talapoin.*)

Cet animal n'a qu'un pied de haut, il est fort drôle et originaire des Indes orientales.

Fig. 7. Le Callitriche.

(*Simia Sabaea.*)

L'on appelle aussi *singe vert*, parceque son corps est presque entièrement garni de poils d'un jaune verdâtre, et se trouve en Afrique et au Cap vert. Les *Callitriches* vivent en troupes, et se tiennent sur les arbres, où ils sont si tranquilles qu'on a peine à les découvrir, la couleur de leur corps étant presque la même, que celle des feuilles. Ils se nourrissent principalement de fruits.

Fig. 8. Le Moustac.

(*Simia Cephus.*)

Le *Moustac* a la face fort singulièrement marquée. Il a un pied de hauteur et vit surtout dans la Guinée.

MUZEUM KÖNYV-TÁRA

Fische. VI. Pisces VII Poissons. VI.

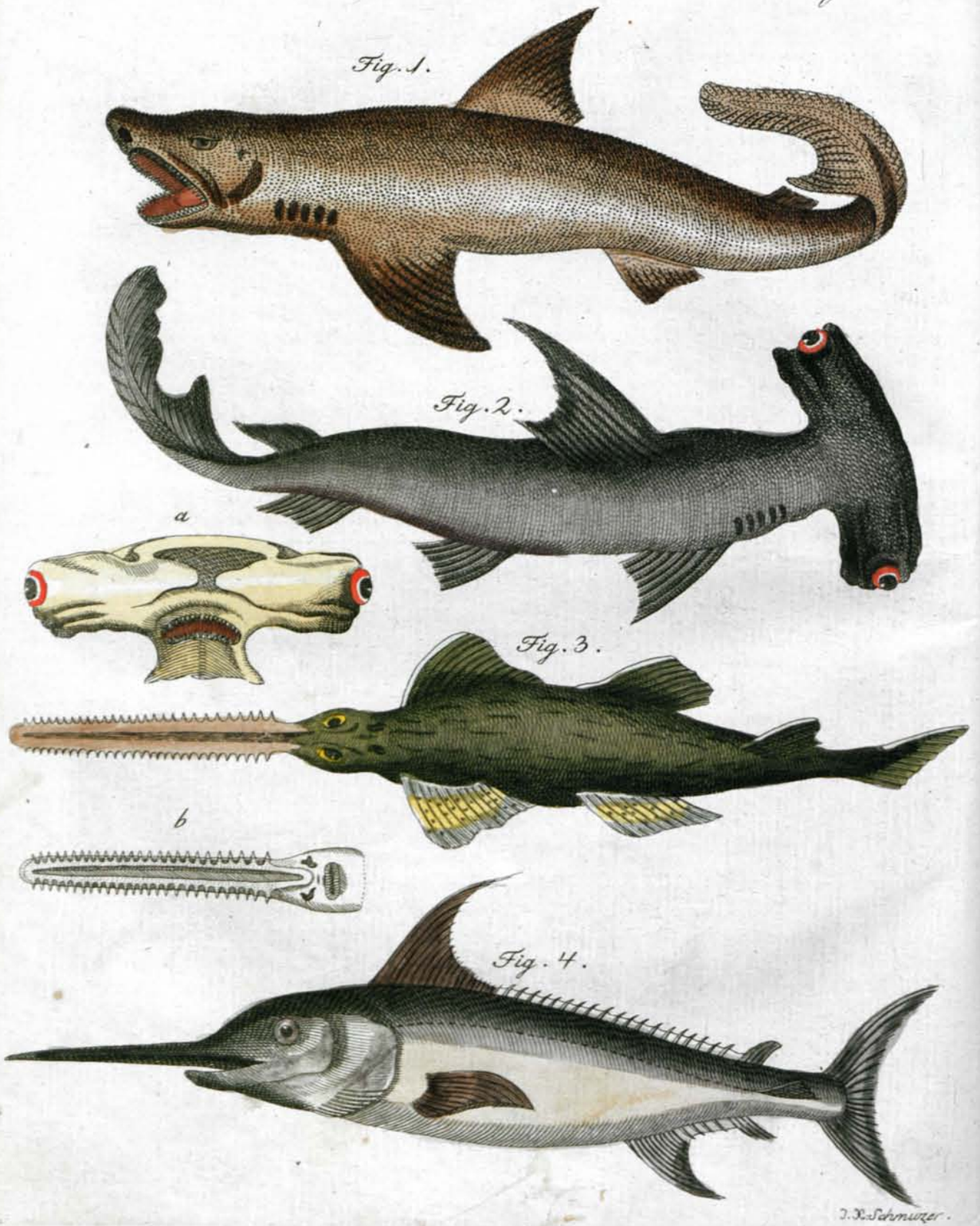

PISCES RAPACES MAJORES.

Fig. 1. Squalus maximus seu Anthropophagus.

(*Squalus Carcharias.*)

Squalus maximus terribilissimis piscium marinorum rapacium adnumerandus est, nam quaecunque assequi modo atque attingere potest, invadit ac devorat. Praecipue vero hominibus insidiatur, eamque ob caussam assidue navigia comitatur, adeo ut si quis forte nauticorum navi exciderit aut lavare in mari voluerit, certo squali praeda fiat. Quapropter eum Germani Anthropophagum (*Menschenfresser*) appellaverunt. In universis maribus vivens a spatio pedum 15 ad 25 immo 30 extenditur. Color ei canescens, isque lucidior; pellis valde scabrosa, ex qua Norvegienses equorum armamentis corium, Islandi calceos praeparant. Fauces habet ingentes horrendo rictu, ordinibus sex dentium serratorum acutorumque praemunitas. Capitur uncis validis in catena ferreâ firmatis, carne instructis putrida, quam intervallo unius aut duorum milliarium odoratur. Caro ejus esculenta est.

Fig. 2. (Squalus Zygaena.)

Mira piscis hujus species, mallei figuram referens, a ceteris omnibus cum distinguit. Caput utrinque longius productum, in cujus extremis oculi satis ampli prominent, a parte antica in oram tenuem excavatum est; infra eam oris hiatus oppido amplus in lunae speciem curvatur, munitus, ut in squalo, quatuor dentium serratorum acutorumque ordinibus, id quod *Fig. a.* demonstrat. Rapacitate squalo non cedit, et hominibus non minus timendus est. In mari mediterraneo et Americae aquis vivit; magnitudine squalum aequat. Color in dorso e nigro canescens, in alvo albidus; pellis multum scabrosa. Caro lenta, grave olens nec cibo idonea.

Fig. 3. Pristis.

(*Squalus pristis.*)

Pristis, itidem aquarum latro, in zonis tam torridis quam frigidis vivit, et una cum prominente serra in mensuram 15 pedum extenditur. Color corporis e virescente niger, serrae fuscus est. Serra haec, ut ex *Fig. b.* intelligitur, nihil aliud est, nisi os cavum capitis continuatum atque procurrens, utrinque armatum 26 aut 30 dentibus acutis validisque, quibus tum ad se defendendum tum ad alios pisces vulnerandos occupandosque utitur.

Fig. 4. Xiphias.

(*Xiphias gladius.*)

Xiphias in mari mediterraneo, item in balthico et Oceano australi vivit, saepe 15 aut 20 pedes longus est, ac frequentissime ad Siciliam Calabriamque capitur. Ceterum caro ejus, tam recens quam sale condita, valde boni saporis est. Licet rapinis vivat piscium, tamen herbis marinis quoque vescitur. Gladius, qui saepe in longitudinem 4 aut 6 pedum extenditur, supra infraque instar laminae complanatus, anceps est et in acumen obtusum desinit. Hoc telo ita, ut Pristis serra, utitur. Caput, gladius ac dorsum viridem colorem chalybis habent; venter album argenteumque. Bini semper, mas et femina, occurrunt. Pellis laevis et tenera est, et noctu phosphorico splendore lucet.

RAGADOZÓ NAGY HALAK.

1. Kép. Az Emberevö Tzápa.
(*Squalus Carcharias.*)

Az emberevö Tzápa egy a' legrettenetesebb ragadozó halak között a' tengerben, mivel ez mindent megtámad és elnyeli valamit csak el érhet. Leselkedik föképpen az emberekre, a' honnan, mindenkor a' hajók után van, úgy hogy ha szerentsétlenségböl valamelly hajós-legény a' hajóról a' tengerbe talál esni vagy pedig a' tengerbe fördik bizonyosan prédájává lesz a' Tzápának. Ezért hívják Német országban is emberevönek. Találtatik minden tengerben, 's hoszszasága 15 - 25 söt 30 lábnyi is van. Színe világos szürke, böre pedig igen darabos, mellyböl Norvégiában ló szerszámnak való bör, Izlandiában pedig lábbelik is készíttetnek. Tátott szája nagy és rettenetes, mellyben hat sor fürész forma hegyes fogak állanak. Erös és vas lántzokon függö horoggal szokták fogni, mellyen büszhödt hús van vonva és ö ezt egy söt két mértföldnyire is meg érzi. A' húsa meg ehetö.

2. Kép. A' Pörölyhal Tzápa.
(*Squalus Zygaena.*)

Ezen halnak különös kalapáts szabású alkotása meg külömbözteti ötet minden más halaktól. Kétfelöl kinyúló fejének két végén vannak kiülö nagy szemei, elöl pedig vékony belölröl üreg karima látszik, és alól van osztán fél hóld forma jókora nagyságú szája, mellyben mint az elébbeni fajnak 4 sor éles fürész forma fogai vannak, mint ezt az *a. Kép* mutatja. A' honnan ez is szinte olly ragadozó hal mint amaz és kivált az emberekre nézve veszedelmes állat. Hazája a' közép tenger és az Amérikai tengerek 's éppen ollyan nagy mint az elébbeni faj. A' húsa szívós, nehéz szagú 's nem enni való.

3. Kép. A' Fürészhal Tzápa.
(*Squalus pristis.*)

A' *Fürészhal* hasonlóképpen ragadozó, melly mind a' hideg, mind a' meleg ég alatt lévö tengerekben él, és szabja orrával együtt 15 lábnyi hoszszaságú. Színe zöld fekete, fürész orra pedig barna. Ezen fürész orra, a' mint a' *b. Kép* mutatja az ö üres kaponyájának ki nyúlása, mellyben két felöl 26 's 30-ig való erös éles fogak állanak, mellyek arra valók, hogy magát azokkal óltalmazza; részszerént pedig, hogy más halakat azokkal sebbe ejtvén, azokat könnyebben prédájává tehesse.

4. Kép. A' Koszperdorrú Kardhal.
(*Xiphias gladius.*)

A' *Kardhal*, mellynek hazája a' közép tenger és a' napkeleti 's napnyugoti tengerek is, hoszszasága 15-20 lábnyi, 's igen böven fogják Sitzilia és Kalabria környékein, mivel a' húsa, mind frissiben, mind bé sózva igen jó ízü. Eledele ugyan ragadozott halakból, de tengeri növevényekből is áll. Koszperdje, melly gyakran 4 - 6 lábnyi hoszszaságú szokott lenni, felyül és alól lapos, kétfelöl pedig éles és elöl tompa hegyü. Azt a' haszznát veszi ennek, a' mit a' Fürészhal a' magáénak, fejének koszperdjének és hátának színe zamantzos kék, hasa pedig fehér és ezüst szinü. Szüntelen párjával úszkálnak egy hím és egy nöstény együtt. A' böre síma és gyenge, éjjel pedig phosphorus módra fénylik.

GROSSE RAUB-FISCHE.

Fig. 1. Der grofse Heyfisch, oder der Menschenfresser.
(*Squalus Carcharias.*)

Der grofse *Hay* ist einer der fürchterlichsten Raubfische im Meere, denn er fällt alles an, und verschlingt was er nur erreichen kann. Hauptsächlich aber lauert er auf Menschen, und folget daher immer den Schiffen nach, so dafs, wenn ein Matrose das Unglück hat über Bord zu fallen, oder sich in der See baden will, er gewifs der Raub eines Hayfisches wird. Darum heifst er auch in Deutschland der *Menschenfresser*. Er lebt in allen Meeren, und man findet ihn von 15 bis 25, ja 30 Fufs lang. Er sieht hellgrau aus, und hat eine sehr rauhe Haut, aus welcher man in Norwegen Leder zu Pferdegeschirren, auch in Island Schuhe macht. Sein Rachen ist weit und fürchterlich, mit 6 Reihen sägeförmiger, spitziger Zähne bewaffnet. Man fängt ihn an starken Haaken, die an einer eisernen Kette befestigt sind, mit faulem Fleische, welches er auf 1 bis 2 Meilen weit wittert. Sein Fleisch ist efsbar.

Fig. 2. Der Hammerfisch.
(*Sqalus Zygaena.*)

Die sonderbare Bildung dieses Fisches, die einem *Hammer* gleicht, zeichnet ihn vor allen andern aus. Sein auf beyden Seiten verlängerter Kopf, an defsen Enden die grofsen hochliegenden Augen stehen, hat vorn einen dünnen hohlen Rand, und unten einen halbmondförmigen ziemlich grofsen Rachen, der, wie beym Hay, mit 4 Reihen scharfer sägeförmiger Zähne besetzt ist, wie man aus der *Fig. a.* sieht. Er ist daher auch ein nicht minderer Räuber als jener, und sonderlich den Menschen gefährlich. Er lebt im Mittelländischen Meere und in den Amerikanischen Gewässern, und wird eben so grofs als der Hay. Er sieht auf dem Rücken schwarzgrau, und unten weifslich aus, und hat eine sehr rauhe Haut. Sein Fleisch ist zähe, übelriechend und ungenieſsbar.

Fig. 3. Der Sägefisch.
(*Sqalus pristis.*)

Der *Sägefisch* ist gleichfalls ein Räuber, der in den Meeren sowohl der kalten als heifsen Zonen lebt, und, mit seinem Schwerde gemefsen, bis 15 Fufs lang wird. Er sieht grünschwarz, die Säge aber braun aus. Die Säge ist, wie man aus *Fig. b.* sieht, die Fortsetzung des hohlen Kopfknochens, in welchem auf beyden Seiten 26 bis 30 starke und scharfe Zähne stehen, die ihm dienen, theils sich zu vertheidigen, theils aber auch andere Fische zu verwunden und sich dann ihrer zu bemächtigen.

Fig. 4. Der Schwerdfisch.
(*Xiphias gladius.*)

Der *Schwerdfisch*, welcher im Mittelländischen Meere, auch in der Ost- und Südsee lebt, wird oft 15 bis 20 Fufs lang, und häufig bey Sicilien und Calabrien gefangen, weil sein Fleisch, sowohl frisch als eingesalzen, sehr wohlschmeckend ist. Er lebt zwar vom Fischraube, aber auch von Seekräutern. Sein Schwerd, das oft 4 bis 6 Fufs lang wird, ist oben und unten flach, auf beyden Seiten schneidend-scharf, und hat vorn eine stumpfe Spitze. Es dient ihm eben so wie jenes dem Sägefische. Die Farbe des Kopfs, Schwerdes und Rückens ist stahlblau, am Bauch aber ist er weifs und silberfarbig. Er zieht immer paarweise, ein Männchen und Weibchen zusammen. Seine Haut ist glatt und zart, und hat bey Nacht einen phosphorescirenden Glanz.

GRANDS POISSONS QUI VIVENT DE RAPINE.

Fig. 1. Le grand Requin.
(Squalus Carcharias.)

Ce poisson est un des plus terribles habitans de la mer; car il attaque et dévore tout ce qu'il peut attraper. Il épie sur-tout les hommes, et suit toujours les vaisseaux, de sorte, que si un matelot a le malheur d'en tomber, ou s'il veut se baigner dans la mer, il est sûr de devenir la proie du *Requin*. Les Allemands l'appellent pour cette raison *le Mangeur d'hommes*. Cet animal vit dans toutes les mers, il a quelque fois 15, 25 et même 30 pieds de longueur. Sa couleur est d'un gris-clair, et de sa peau, qui est extrêmement rude, on prépare un cuir, dont les Norvégiens font des harnois pour les chevaux, et les Islandais des souliers. Il a la gueule vaste et terrible, armée de six rangées de dents aiguës en forme de scie. On le prend avec de grands crochets, attachés à des chaines de fer, auxquels on met de la chair pourrie, qu'il sent à la distance d'un et même de deux milles. Sa chair est mangeable.

Fig. 2. Le Marteau.
(Squalus Zygaena.)

La figure particulière de ce poisson, qui ressemble à un *Marteau*, le distingue de tous les autres. Sa tête allongée des deux cotés, à l'extrêmité desquels sont placés de gros yeux saillans, est pourvue à sa partie antérieure d'une espèce de rebord ou lèvre cave et mince, et au dessous d'une assez grande gueule en demie lune, munie, comme celle du Requin, de quatre rangées de dents aiguës en scie, comme le montre la *fig. a.* De la vient qu'il n'est pas moins vorace que le Requin. Il est aussi dangereux que ce dernier, sur-tout aux hommes. Il vit dans la mer méditerranée et dans les eaux de l'Amérique, et égale le Requin en grandeur. Il est d'un gris sale sur le dos, et blanchâtre sous le ventre; sa peau est fort rude, sa chair coriace et de mauvais goût; on ne peut la manger.

Fig. 3. La Scie.
(Squalus pristis.)

La Scie, qui vit pareillement de rapine, se trouve dans les mers des zones torrides et glaciales, et à 15 pieds de longueur, y comprise son arme. La couleur de son corps est d'un vert noirâtre, mais sa scie est brune. Cette scie, comme le fait voir la *fig. b.* n'est que le prolongement de l'os supérieur de la tête; elle est garnie de deux cotés de 26 à 30 dents fortes et aiguës, qui servent à l'animal pour se défendre, ou pour blesser d'autres poissons et s'en saisir.

Fig. 4. L'Espadon, ou l'Empereur.
(Xiphias gladius.)

L'*Empereur*, qui se trouve dans la mer méditerranée de même que dans les Mers baltique et pacifique, parvient souvent à la grandeur de 15 ou 25 pieds, et on le pêche frequemment en Sicile et dans la Calabre; parceque sa chair est bonne à manger, fraiche ou salée. Quoiqu'il se nourrisse de rapine, il mange cependant des plantes marines. Son espade qui a quelquefois 4 et même 6 pieds de longueur, est applatie en dessus et en dessous, et tranchante de deux cotés; la pointe en est arrondie. Il se sert de cette arme au même usage que la Scie de la sienne. La couleur de sa tête, de son espade et de son dos est le bleu-calybé ou d'acier, mais son ventre est blanc et argenté. L'empereur ne se trouve jamais seul, mais toujours accompagné de sa femelle. Sa peau est douce et unie, et brille pendant la nuit d'une lumière phosphorique.

AMNH MUSEUM LIBRARY

AVES SINENSES.

Inter alia rara, quae Sinarum habet regio, aves item pulcerrimas numerat. In his sequentes praecipue eminent.

Phasianus Sinensis auratus.

(*Phasianus pictus.*)

Fig. 1. *Gallus.* *Fig.* 2. *Gallina.*

Gallus colorum splendore et magnificentia in pulcerrimis avium numeratur; sed gallina, primis quinque aut sex annis, fusci est coloris cano temperati; verum, aetate provectior, colorum nitore gallum saepe etiam aequat. Phasianus auratus multo minor est phasiano Germanico, et Europae coelum commodissime fert; quam ob rem in vivariis procerum alitur. Caeterum vivax est, et ad 15 aut 20 annorum aetatem pervenit.

Phasianus Sinensis argenteus.

(*Phasianus nycthemerus.*)

Fig. 3. *Gallus.* *Fig.* 4. *Gallina.*

Phasianus argenteus multo major est aurato, et gallus, colorum respectu, a gallina non minus differt, quam phasianus auratus. Galli dorsum et cauda pennis albis, argenti instar splendentibus, tecta sunt; crista, gutur ac venter coloris sunt e nigro caerulei; pellis vero oculos circumdans et rostrum et pedes purpurei. Gallina fusca tantummodo est, notis fuscis in fundo subfusco subtiliter lineata. Gallus argenteus non minus aurato in vivariis nostris vivit; nisi quod multo minus pavidus timidusque est illo, quippe qui hominis aspectum fugiat; contra hic, pronus ad iram, homines vivarium ingressos, ferox adoritur.

Pavo bicalcaratus.

Fig. 5. *Gallus.* *Fig.* 6. *Gallina.*

Avis haec magnifica, cujus itidem Sina patria est, pavonem inter et phasianum medium tenet, quamquam ad neutrum horum generum pertinens. Phasiano major, nomen habet a binis calcaribus, quibus galli pedes instructi sunt. Color ei est fuscus, qualis mustelae zibellinae; dorsum, alae et cauda picta sunt pavonum oculis pulcerrimis colore caeruleo viridique. Non tamen, ut pavo, caudam explicat rotatque; ceterum ob colorum magnificentiam a Sinensibus passim in villis hortisque alitur.

KHINAI MADARAK.

Khinának több ritkaságai között igenſzép madarai is vagynak. A' következendők ezen tekintetben különös figyelmetességet érdemelnek.

Az aranyfátzán.

(*Phasianus pictus.*)

1. *Kép. A' Kakas.* 2. *Kép. A' Jértze.*

Az aranyfátzán kakassa gyönyörü ſzíneire nézve egy a' legſzebb madarak küzzül; hanem a' jértze mig 5—6 eſztendős tsak ſzürke barna: mind az által, ha idősebb léſzſz éppen ollyan ſzép ſzinüvé változik mint a' kakas. Az aranyfátzán valamivel kissebb a' Német orſzáginál, és Európában könnyen elél, a' honnan a' nagy urak fátzánossaiban eleget láthatni. Hoſzſzú idejü, és 15 's 20 eſztendeig is elél.

Az ezüst Fátzán.

(*Phasianus nycthemerus.*)

3. *Kép. A' Kakas.* 4. *Kép. A' Jértze.*

Az ezüst Fátzán sokkal nagyobb az aranyfátzánnál, és ennek a' kakassa is olly külömbözö ſzíneire nézve a' jértzetöl, mint amannak. A' kakasnak háta és farka egéſzſzen tiſzta fejér, ezüst ſzinü fényes tollakkal van megrakva, a' tarkója, torka és hasa egéſzſzen feketés kék, ſzemei körül a' bőr, az orra és lábai tsigavér ſzínük: ellenben a' jértze tsak barna. A' ſzínek egymásba való enyéſzése igen ſzép. Az ezüst Fátzán éppen úgy kiállya nálunk a' fátzánosokban az idők viſzontagságait, mint az aranyfátzán, és koránt sem ollyan vad és félénk mint az, melly az Emberek elött elbúvik: Ez ellenben, haragos és azokkal, kik a' fátzános kertben mennek bátran ſzembe ſzál.

A' Khínai Páva.

(*Pavo bicalcaratus.*)

5 *Kép. A' Hím.* 6. *Kép. A' Nöstény.*

Ez a' gyönyörü pompás madár, mellynek hazája hasonlóképpen Khína, a' pávához és fátzánhoz egyfórmán hasonlít; de még is tulajdonképpen egyikhez sem tartozik (talám tsak nem láttatik tartozni). Nagyobb ez a' fátzánnál, 's németül *sarkantyúmadárnak* nevezik, mivel a' hímnek két sarkantyúja van. Szine ollyan barna, mint a' Tzobolynak, 's a' háta, ſzárnyai, és farka meg van rakva igen ſzép kék és zöld ſzemes tollakkal. Sátorozni ugyan nem ſzokott mint a' páva; de a' Khínaiak gyönyörü ſzép ſzinéért kertyjeikben és mezei majorjaikban eleget tartanak.

CHINESISCHE VÖGEL.

China hat, unter andern Seltenheiten, auch sehr schöne Vögel. Folgende zeichnen sich in dieser Rücksicht ganz besonders aus.

Der Chinesische Goldfasan.

(*Phasianus pictus.*)

Fig. 1. *Der Hahn.* *Fig.* 2. *Die Henne.*

Der Hahn des *Goldfasans* ist wegen seiner prächtigen Farben einer der schönsten Vögel; die Henne davon aber ist in den ersten 5 bis 6 Jahren nur graubraun; sie wird jedoch, wenn sie älter wird, manches mahl fast eben so schön von Farben als der Hahn. Der Goldfasan ist etwas kleiner als ein deutscher Fasan, und kann recht gut in Europa leben; daher er auch häufig in den Menagerien groſser Herren gehalten wird. Er dauert lange, und wird 15 bis 20 Jahr alt.

Der Chinesische Silberfasan.

(*Phasianus nycthemerus.*)

Fig. 3. *Der Hahn.* *Fig.* 4. *Die Henne.*

Der *Silberfasan* ist weit gröſser als der Goldfasan, und der Hahn, in Rücksicht der Farben, von der Henne eben so sehr verschieden, als der Goldfasan. Der Rücken und Schwanz des Hahns ist ganz mit weiſsen, wie Silber glänzenden, Federn bedeckt; die Kuppe, Kehle und Bauch ganz schwarzblau, die Haut um die Augen, der Schnabel und die Füſse aber purpurroth. Die Henne ist hingegen nur braun, Farbe in Farbe, fein gezeichnet. Der Silberfasan dauert eben so gut bey uns in Menagerien als der Goldfasan. Er ist bey weitem nicht so scheu und furchtsam als jener, welcher sich vor den Menschen versteckt. Dieser ist hingegen böse, und greift Personen, die in die Menagerie kommen, muthig an.

Der Chinesische Spornvogel.

(*Pavo bicalcaratus.*)

Fig. 5. *Der Hahn.* *Fig.* 6. *Die Henne.*

Dieser prächtige Vogel, dessen Heimath gleichfalls China ist, steht zwischen dem Pfau und Fasan in der Mitte, doch gehört er eigentlich zu keinem von beyden Geschlechtern. Er ist gröſser als ein Fasan, und hat den Namen *Spornvogel* von den doppelten Spornen, welche der Hahn am Fuſse hat. Er siehet zobelbraun aus, und hat auf dem Rücken, Flügeln und Schwanze eine Menge der schönsten blauen und grünen Pfauenspiegel. Er schlägt mit dem Schwanze kein Rad, wie der Pfau, wird aber von den Chinesern, wegen seiner prächtigen Farben, häufig in ihren Gärten und auf ihren Landhäusern gehalten.

Index.

T. IV. *Pisces mercatura memorabiles.* Thynnus, 33. Salmo, 33. Halec, 33. Scomber, 33.
T. V. *Gadi.* Gadus Morrhua, 36. Gadus Merlucius, 36. Pleuronectes Platessa, 36. Gadus Aeglesinus, 36.
T. VI. *Pisces aurati.* Tinca aurata, 41. Orphus, 41. Cyprinus auratus Sinicus, 41. Curtus Indicus Blochii, 41.
T. VII. *Pisces rapaces.* Squalus maximus, 49. Squalus Zigaena, 49. Pristis, 49. Xiphias, 49.

IV. INSECTA.

Tab. I. Bombyx, 5.
T. II. Apis, 14.
T. III. *Insecta nociva.* Aranea Surinamica marina, 15. Tarantula, 15. Aranea aurantia, 15. Scorpius, 15.
T. IV. *Insecta memorabilia.* Fulgora lucernaria, 40. Locusta migrans, 40. Folium deambulans, 40. Cicada, 40. Scarabaeus Hercules, 40. Scarabaeus majalis, 40.

V. PLANTAE.

Tab. I. Arbor Coffea, 10. Arundo sacchari, 10.
T. II. Olea, 27. Arbor Cacao, 27.
T. III. Piper, 30. Zingiber, 30.
T. IV. Tabacum seu herba Nicotiana, 35.
T. V. Arbor cinnamomi, 37. Arbor camphorae, 37.
T. VI. Arbor Mahagony, 45. Lignum Brasiliense, 45.
T. VII. Gossypium herbaceum, 46. Frutex Thea, 46.
T. VIII. *Fructus nobiliores regionum meridionalium.* Citrus, 47. Malus aurantia, 47. Malus Sinensis, 47. Ficus, 47. Amygdalus, 47.

VI. CONCHYLIA.

Tab. I. Nautilus, 18. Concha margaritifera orientalis, 18. Concha margaritifera Germanica, 18. Mitylus margaritifer, 18.

VII. CORALLIA.

Tab. I. Isis nobilis, 21. Gorgonia Antipater, 21. Corallium petrinum album vulgare, 21. Medrepora florida, 21.

VIII. AMPHIBIA.

Tab. I. Leo marinus villosus, 20. Leo marinus laevis, 20. Trichechus Rosmarus, 20. Ursus marinus, 20. Canis marinus vulgo dictus, 20.
T. II. Crocodilus Nili, 22.
T. III. Testudines, 23.
T. IV. *Lacertae.* Leguan, 24. Chamaeleon, 24. Salamandra, 24.
T. V. *Serpentes.* Crotalus, 29. Murai seu Hydrus, 29.

IX. FOSSILIA.

Tab. I. Aurum, 11. Argentum, 11. Cuprum, 11. Stannum, 11.
T. II. Plumbum, 12. Ferrum, 12. Argentum vivum, 12. Bismuthum, 12. Stibium, 12.

X. ARCHITECTURA.

Origo architecturae ejusque quinque ordinum.

AZ ELSŐ DARAB FOGLALATJA,

a' tárgynak rendje ſzerént.

NB. A' Római ſzám a' Rendhez alkalmaztatott Táblák ſzámát mutatja; az Arábiai ſzám pedig a' Magyarázat levél lapja ſzámát jelenti.

I. EMLŐSALLATOK.

I. Táb. Az Elefánt, 1. A' két púpos és az egy púpos Teve, 1.
II. T. A' Szarvasorrú, 2. A' Tzebra ló, 2. A' Taréjos Tüskésállat, 2. A' Babirusſza Diſznó 2.
III. T. A' Tevepárdutz Giraffa, Hím, és Nöstény, 6.
IV. T. *Majmok.* Az Orangután̈g, 8. Nagy Gibbon; Kis Gibbon, 8. A' Mangótz, ebfejü Majom, 8. Nagy Pápió Pávián, Kis Pápio Pávián, 8. Majmon Pávián, Hím, Nöstény, 8.
V. T. *Vérſzopó Vadállatok.* Az Oroſzlán, Hím, Nöstény, 19. A' Tigris, 19. A' Párdutz, 19. A' Leopárd, 19.
VI. T. A' Lappóniai Nyargalótz, Hím, és Nöstény, 25. A' Szibériai Nyargalótz, 25.
VII. T. *Vérſzopó vadállatok.* Az Onka Matska, 26. Az Ozlód Párdutz, 26. A' Kuguár Matska, 26. A' Gépard M. 26 A' vad M. 26. A' Szervál M. 26. A' Hiúz, 26.
VIII. T. A' Káſztor Hód, 28.
IX. T. *Drága Prémbörü állatok.* A' köz Vidra, 31. A' tengeri Vidra, 31. A' Nyuſzt Menyét, 31. A' Tzoboly Menyét, 31. A' Hölgy M. 31. A' Fék Mókus, 31.
X. T. *Medvék és Borzok.* Az erdei Medve, 32. A' fejér Medve, 32. A' mosó Borz, 32. A' közönséges Borz, 32. A' torkos Borz, v. Rozomák, 32.
XI T. *Petymegek Fajai.* A' Tzibet Petymeg, 43. A' Janót Petymeg, 43. Az Egyiptomi Petymeg, 43. A' Persiai Petymeg, 43. A' Koáza Petymeg, 43. A' ſzagos Petymeg, 43.
XII. T. *Pántzélos állatok.* A' Fitos Tobzos, 44. A' Pántzélos állat, 44. A' Három öves P. 44. A' Hatöves P. 44. A' kartsú P. 44. A' Kilentzöves P. 44. A' Tizenkétöves P. 44.
XIII. T. *Matskamajmok.* A' Málbruk M. 48. A' Makák M. 48. A' Diána M. 48. A' Móna M. 48. A' Röt Matskamajom, 48. A' Matzkó M. 48. A' Pázsitſzínü M. 48. A' Muſztak Matskamajom, 48.

II. MADARAK.

I. Táb. *Reptelen Madarak.* A' Strutz, 3. A' Kázuár, 3. A' Leptses Dudu, 3. Három fajai a' Mankótznak; Nagy M. Kis M. Ugráló Mankótz, 3.
II. T. *Amérikai Madarak.* Az Amérikai Orondi, 9. A' ſzarvas Pálméd, 9. A' Kövi Pipra, 9. A' Pápa Keselyü, 9. A' Kolibrinak öt fajai, 9.
III. T. *Régi világ Papagájai.* A' Kakadu, 16. A' Hamuſzín Papagáj, 16. A' Lóri Papagáj, 16. Egyarányſú hoſzſzú farkú Publikánok, 16. Nem egyarányſú hoſzſzú farkú Publ. 16. Rövid farkú Publ. 16.
IV. T. *Az új világ Papagájai.* Az Araſzavú Papagáj, 17. Az Amazon P. 17. Publikán Papagájok, 17. A' Krik Papagáj, 17. Hoſzſzú farkú Publ. 17. Rövid farkú Publ. 17.
V. T. *Ragadozó Madarak.* A' sárga Havasi Sas, 34. A' fekete Sas, 34. A' fejér Sas, 34. A' ſzakállas Keselyü, 34. A' Héjja, 34. A' nemes Sólyom, 34.
VI. T. *Vízi Madarak.* A' Hattyú, 38. A' repülő Dioméd, 38. A' Gödény, 38. A' fejér Kalánosgém, 38. A' Dobos Gém, 38. A' Kormorán Pelikán, 38.
VII. T. *Tsuddlatos Madarak.* Paraditsommadár, 42. A' Méhéſz Banka, 42. Malabári ſzarvas Madár, 42. Tukán Borsevő, 42.
VIII. T. *Khínai Madarak.* Az Arany Fátzán, Kakas, Jértze, 50. Az Ezüst Fátzán, 50. A' Khínai Páva Hím és Nöstény, 50.

Foglalat.

III. HALAK.

I. Táb. *Tzetnemüek.* A' Grönlandi Tzethal, 4. Közönséges Delfin, 4. Barna Delfin, 4.
II. T. *Tzetnemüek.* A' Fizéter v. Kaselót, 7. A' kétfogú Narvál, 7.
III. T. *Tsudálatos Halak*, vagy *repdesö halak.* A' repdesö Lógóhal, 13. A' Fetskehal Trigla, 18. A' ragadó Gályagánts, 13. A' kerek Butzkó, 13.
IV. T. A' Tinhal Skomber, 33. A' Lazatz Szemling, 33. A' köz Hering, 33. A' köz Skomber, 33.
V. T. *Tökehalak.* A' Tökehal Gadótz, 36. A' Stokfis Gadotz, 36. A' Platáisz Félszegúszó, 36. A' Sellhal Gadótz, 36.
VI. T. *Aranyos Halak.* Az Arany Tzompó, 41. A' Jászkeszeg, 41. A' Khínai Aranytzompó, 41. A' puposhátú Törpehal, 41.
VII. T. *Ragadozóhalak.* Az Emberevö Tzápa, 49. A' Pörölyhal Tzápa, 49. A' Fürészhal Tzápa, 49. A' Kolzperdorrú Kardhal, 49.

IV. BOGARAK.

I. Táb. A' Selyemeresztö Bogár, 5.
II. T. A' Méh, 14.
III. T. *Artalmas Bogarak.* A' Madarász Pók, 15. A' Torontál Pók, 15. A' Narantspontos Pók, 15. Skorpiók, 15.
IV. T. *Nevezetes Bogarak.* A' Lámpáshordó Villámbogár, 40. A' vándor Saska, 40. A' buzgó Manó, 40. A' Kabótza, 40. A' Herkules Tserebüly, 40. A' Tserebogár, 40.

V. NÖVEVÉNYEK.

I. Táb. A' Kávéfa, 10. A' Nádméz levü Tzukornad, 10.
II. T. Az Olajfa, 27. A' Kakaófa, 27.
III. T. A' Borstsemetë, 30. A' Gyömbértsemete, 30.
IV. T. A' Dohányplánta, 35.
V. T. A' Fahéjjfa, 37. A' Kámforfa Babér, 37.
VI. T. A' Mahónifa, 45. A' Berzsenfa, 45.
VII. T. A' Pamutplánta, 46. A' Herbatétsemete, 46.
VIII. T. *Nemes Déli Gyümöltsök.* A' közönséges Tzitrom, 47. A' varantsogos Tzitrom, 47. A' keserü Narants, 47. Az édes Narants, 47. A' Fige, 47. A' Mondola, 47.

VI. TSIGAK.

I. Táb. A' Gyöngyházas Révészke, 18. A' Gyöngytermö Mia, 18. A' Németországi Gyöngytermö Mia, 18. A' Gyöngytermö Mitil, 18.

VII. KORALLOK.

I. Táb. A' veres Tsemetekorall, 21. A' fékete Kláris-szarvkorall, 21. A' közönséges Korall, 21. A' Spongyiás Tsillagkorall, 21.

VIII ÚSZÓMASZÓK.

I. Táb. Az Oroszlán Fóka, 20. A' kissebb Oroszlán Fóka, 20. A' közönséges Rozmár, 20. A' Medve Fóka, 20. A' Borjú Fóka, 20.
II. T. A' Nílusi Krokodílus, 22.
III. T. Tekenösbékák, 23.
IV. T. *Gyíkok.* A' Légyián, 24. A' Kaméleon Gyík, 24. A' Tüzgyík, 24.
V. T. *Kígyók.* A' rettenetes Tsörgökígyó, 29. A' Mürangolna, 29.

IX. ÁSVÁNYOK.

I. Táb. Az Arany, 11. Az Ezüst, 11. Réz, 11. Tzín, 11.
II. T. Az Ón, 12. A' Vas, 12. A' Kénesö, 12. A' Vizmút, 12. A' Piskoltz, 12.

X. ÉPÍTÉSMESTERSÉG.

Az Épitésmesterség kezdete, és az öt Oszloprend.

INHALT DES ERSTEN BANDES,

nach den Materien geordnet.

NB. Die römische Zahl zeigt die Kupfertafel der Suite; die deutsche Zahl hingegen das Blatt des Textes oder Folium.

I. VIERFÜSSIGE THIERE.

Taf. I. Der Elephant 1. Das Kameel mit zwey Höckkern, oder das Trampelthier 1.
T. II. Das Rhinoceros 2. Das Zebra 2. Das Afrikanische Stachelschwein 2. Der Babiroussa oder Hirscheber 2.
T. III. Die Giraffe, Männchen und Weibchen 6.
T. IV. *Affen-Arten.* Der Orang-Outang 8. Der grosse und kleine Gibbon 8. Der Magot 8. Der grosse und kleine Papion 8. Der Mandril, Männchen und Weibchen 8.
T. V. *Reissende Thiere.* Der Löwe und die Löwin 19. Der Tiger 19. Der Panther 19. Der Leopard 19. Die Unze 19.
T. VI. *Rennthiere.* Das Lappländische Rennthier, Männchen und Weibchen 25. Das Sibirische Rennthier 25.
T. VII. *Reissende Thiere.* Der Jaguar 26. Der Ozlot 26. Der Kuguar 26. Der Gepard 26. Die wilde Katze 26. Der Serval 26. Der Luchs 26.
T. VIII. Der Biber 28.
T. IX. *Pelz-Thiere.* Der Canadische Fischotter 31. Der Meerotter 31. Der Baummarder 31. Der Zobel 31. Der Hermelin 31. Das Veh 31.
T. X. *Bären-Arten.* Der braune und schwarze Landbär 32. Der Eisbär 32. Der Schupp- oder Waschbär 32. Der Dachs 32. Der Vielfrass 32.
T. XI. *Viverren.* Das Zibeth 43. Die Genette 43. Der Ichneumon 43. Die Manguste 43. Die Coase 43. Der Skunk 43.
T. XII. *Schuppen und Gürtelthiere.* Das Schuppenthier 44. Der Armadill mit 3 Gürteln 44. Mit 6 Gürteln 44. Mit 6 geflammten Gürteln 44. Mit 9 Gürteln 44. Mit 12 Gürteln 44.
T. XIII. *Meerkatzen.* Der Malbruck 48. Der Macaque 48. Die Diana 48. Die Mone 48. Der Patas 48. Der Talopin 48. Der Callitriche 48. Der Mustac 48.

II. VÖGEL.

Taf. I. *Vögel, die nicht fliegen.* Der Strauss 3. Der Casuar 3. Der Dronte 3. Der grosse Manchot 3. Der kleine Manchot 3. Der Springer-Manchot 3. Der Pinguin 3.
T. II. *Amerikanische Vögel.* Der Jabiru 9. Der Kamischy 9. Das Felsenhuhn 9. Der Geyerkönig oder Urubu 9. Der Colibri, fünf Arten davon 9.
T. III. *Papageyen der alten Welt.* Der Kakatu 16. Der eigentliche Papagey 16. Der Lori 16. Die Perruche mit langem Schwanze 16. Die Perruche mit kurzem Schwanze 16.
T. IV. *Papageyen der neuen Welt.* Der Ara 17. Die Amazone 17. Der Papagais 17. Der Crik 17. Die Perriche mit langem Schwanze 17. Die Perriche mit kurzem Schwanze 17.
T. V. *Raubvögel.* Der Goldadler 34. Der gemeine Adler 34. Der Pigargue 34. Der Lammergeyer 34. Der Habicht 34. Der Falke 34.
T. VI. *Wasservögel.* Der Schwan 38. Der Albatros oder Sturmvogel 38. Der Pelikan 38. Die Löffelgans 38. Der Rohrdommel 38. Der Cormoran oder Wasserrabe 38.
T. VII. *Wunderbare Vögel.* Der Paradiesvogel 42. Der Promerops 42. Der Calao oder Rhinocerosvogel 42. Der Tucan oder Pfefferfresser 42.
T. VIII. *Chinesische Vögel.* Der Goldfasan 50. Der Silberfasan 50. Der Sporuvogel 50.

Inhalt.

III. FISCHE.

Taf. I. *Wallfisch-Arten.* Der eigentliche Wallfisch 4. Der Delphin 4. Der Marsouin 4.

T. II. *Fortsetzung.* Der Cachalot 7. Der Narbal 7.

T. III. *Fliegende Fische.* Der grofse fliegende Fisch 13. DieMeerschwalbe 13. Die Remora, oder der Schiffhalter 13. Der Kropffisch 13.

T. IV. *Handelsfische.* Der Lachs 33. Der Thunfisch 33. Der Häring 33. Die Makrele 33.

T. V. *Stockfische.* Der Kabeljau 36. Die Scholle 36. Der eigentliche Stockfisch 36. Der Schellfisch 36.

T. VI. *Goldfische.* Der Goldschley 41. Die Orfe 41. Der Chinesische Goldkarpfen 41. Der Hochrücken 41.

T. VII. *Raubfische.* Der grofse Hay 49. Der Hammerfisch 49. Der Sägefisch 49. Der Schwerdtfisch 49.

IV. INSECTEN.

Taf. I. Der Seidenwurm 5.

T. II. Die Biene 14.

T. III. *Schädliche Insecten.* Die Surinamische Spinne 15. Die Tarantel 15. Die Orangespinne 15. Der Scorpion 15.

T. IV. *Merkwürdige Insekten.* Der Laternenträger 40. Die Fangheuschrecke 40. Die wandernde Heuschrecke 40. Die Cicade 40. Der Herculeskäfer 40. Der Maykäfer 40.

V. PFLANZEN.

T. I. Das Zuckerrohr 10. Der Caffeebaum 10.

T. II. Der Ölbaum 27. Der Cacaobaum 27.

T. III. Der Pfeffer 30. Der Ingwer 30.

T. IV. Die Tabackspflanze 35.

T. V. Der Zimmetbaum 37. Der Campherbaum 37.

T. VI. Der Mahagonybaum 45. Das Brasilienholz 45.

T. VII. Die Baumwollenstaude 46. Der Theestrauch 46.

T. VIII. *Edle Südfrüchte.* Der Zitronenbaum 47. Der Cedrat 47. Der Pommeranzenbaum 47. Der Sinaapfel 47. Der Feigenbaum 47. Der Mandelbaum 47.

VI. CONCHYLIEN.

Taf. I. Der Nautilus 18. Die orientalische Perlenmuschel 18. Die deutsche Perlenmuschel 18. Die Perlenmutter 18.

VII. CORALLEN.

Taf. I. Die rothe Steincoralle 21. Die schwarze Horncoralle 21. Die gemeine weifse Steincoralle 21. Der Corallenschwamm 21.

VIII. AMPHIBIEN.

Taf. I. Der zottige Seelöwe 20. Der glatte Seelöwe 20. Das Wallrofs 20. Der Seebär 20. Der gemeine Seehund 20.

T. II. Der Nilcrokodil 22.

T. III. Schildkröten 23.

T. IV. *Eydechsen.* Der Leguan 24. Der Chamäleon 24. Der Salamander 24.

T. V. *Schlangen.* Die Klapperschlange 29. Der Mural oder die Wasserschlange 20.

IX. MINERALIEN.

Taf. I. Gold 11. Silber 11. Kupfer 11. Zinn 11.

T. II. Bley 12. Eisen 12. Quecksilber 12. Wismuth 12. Antimonium 12.

X. BAUKUNST.

Ursprung der Baukunst und der fünf Säulenordnung 39.

TABLE DES MATIÈRES.

NB. Le chiffre Romain designe la table de le Suite, et le chiffre arabe la Page ou le feuille du Texte.

I. QUADRUPEDES.

Tab. I. L'Elephant 1. Le Chameau à deux bosses 1.

T. II. Le Rhinocéros 2. Le Zébre, mâle et femelle 2. Le Porc-epic des Indes 2. Le Babiroussa 2.

T. III. La Giraffe; mâle et femelle 6.

T. IV. *Espèces de singes.* L'Orang-Outang 8. Le grand et le petit Gibbon 8. Le Magot 8. Le grand et le petit Papion 8. Le Mandri, mâle et femelle 8.

T. V. *Bêtes féroces.* Le Lion et la Lionne 19. La Panthère 19. Le Leopard 19. L'Once 19.

T. VI. *Le Renne.* Le Renne de Laponie, mâle et femelle 25. Le Renne de Siberie 25.

T. VII. *Bêtes féroces.* Le Jaguar 26. L'Ozlot 26. Le Kuguar 26. Le Gépard 26. Le Chat sauvage 26. Le Serval 26. Le Linx ou loup-cervier 26.

T. VIII. Le Castor 28.

T. IX. *Pelleteries fines.* La Loutre de Canade 31. La Loutre de mer 31. La Fouine 31. Le Martre-Zibelline 31. L'Hermine 31. Le Petit-gris 31.

T. X. *Espèces d'Ours.* L'Ours d'Europe, brun et noir 32. L'Ours blanc 32. Le Coati ou Raton 32. Le Blaireau 32. Le Glouton 32.

T. XI. *Civettes et Putois.* La Civette 43. La Genette 43. L'Ichneumon 43. Le Mangouste 43. La Coase 43. Le Skunk 43.

T. XII. *Animaux encuirassés.* Le Pangolin 44. Le Tatou à 3 bandes 44. Dit à 6 bandes 44. Lit à 9 bandes 44. Dit à 12 bandes 44.

T. XIII. *Espèces de Guenons.* Le Malbrouck 48. Le Macaque 48. La Diane 48. La Mone 48. Le Patas 48. Le Talopoin 48. Le Callitriche 48. Le Moustac 48.

II. OISEAUX.

Tab. I. *Oiseaux qui ne volent pas.* L'Autruche 3. Le Casoar 3. Le Dronte 3. Les Manchots, trois espèces 3. Le Pingoin 3.

T. II. *Oiseaux d'Amérique.* Le Jabirou 9. Le Chamichy 9. Le Coq de roche 9. L'Urubu 9. Les Colibris, trois espèces 9.

T. III. *Perroquets du vieux monde.* Le Cacatou 16. Le Perroquet 16. Le Lori 16. La Perruche à longue queue 16. La Perruche à courte queue 16.

T. IV. *Continuation.* L'Ara 17. L'Amazone 17. Le Papegais 17. Le Cric 17. La Perriche à longue queue 17. La Perriche à courte queue 17.

T. V. *Oiseaux de proie.* L'Aigle royal 34. L'Aigle commun 34. Le Pygargue 34. Le grand Vautour 34. L'Autour 34. Le Faucon 34.

T. V. *Oiseaux aquatiques.* L'Albatros 38. Le Pélican 38. La Spatule 38. Le Butor 38. Le Cormoran 38.

T. VII. *Oiseaux singuliers.* L'Oiseau de Paradis 42. Le Promerops 42. Le Calao 42. Le Toucan 42.

T. VIII. *Oiseaux de la Chine.* Le Faisan doré 50. Le Faisan blanc 50. L'Eperonier 50.

III. POISSONS.

Tab. I. *Cétacées.* La Balène 4. Le Dauphin 4. Le Marsouin 4.

T. II. *Continuation.* Le Cachalot 4. Le Narval 4.

T. III. Le grand poisson volant 13. L'Hirondelle de mer 13. Le Remora 13. Le Choffre rond 13.

T. IV. *Poissons de commerce.* Le Saumon 33. Le Thon 33. Le Hareng 33. Le Maquereau 33.

Table des Matières.

T. V. *Merluches.* Le Cabeljau 36. Le Stockfische 36. La Sole 36. La Merluche 36.

T. VI. *Dorades.* La Tanche dorée 41. L'Orphe 41. La Dorade Chinoise 41. Le Bossu 41.

T. VII. *Poissons de rapine.* Le grand Requin 49. Le Marteau 49. La Scie 49. L'Espadon 49.

IV. INSECTES.

Tab. I. Le Ver-à-soie 5.

T. II. L'Abeille 14.

T. III. *Insectes nuisibles.* L'Araignée de Surinam 15. La Tarentule 15. L'Araignée Orange 15. Le Scorpion 15.

T. IV. *Insectes remarquables.* Le Porte-lanterne 40. La Sauterelle de Passage 40. La Mante 40. La Cigale 40. Le Scarabée Hercule 40. Le Hanneton 40.

V. PLANTES.

Tab. I. Le Caffier 10. La Canne de Sucre 10.

T. II. L'Olivier 27. Le Cacaotier 27.

T. III. Le Poivre 30. Le Gingembre 30.

T. IV. Le Tabac 35.

T. V. Le Canellier 37. Le Camphrier 37.

T. VI. Le Mahagony, ou Bois d'Acajou 45. Le Bois de Brésil 45.

T. VII. Le Cotonnier 46. Le Thé 46.

T. VIII. Le Citron 47. Le Cédrat 47 L'Orange 47. La Pomme de Sina 47. La Figue 47. L'Amande 47.

VI. COQUILLAGES.

Tab. I. Le Nautile 18. La vraie Coquille à perles 18. Le Burgau d'Allemagne 18. Nacre de perle 18.

VII. CORAUX.

Tab. I. Corail pierreux rouge 22. Corail corneux noir 21. Corail pierreux blanc ordinaire 21. Fongite gris 21.

VIII. AMPHIBIES.

Tab. I Le Lion marin velu 20. Le Lion marin lisse 20. L'Hippopotame 20. L'Ours marin 20. Le Chien marin 20.

T. II. Le Crocodile du Nil 22.

T. III. Tortues 23.

T. IV. *Lézards.* Le Léguan 24. Le Chaméleon 24. La Salamandre 24.

T. V. *Serpens.* Le Serpent à Sonnette 29. Le Mural ou Serpent d'eau 29.

IX. METAUX.

Tab. I. L'Or 11. L'Argent 11. Le Cuivre 11. L'Etain 11.

T. II. Le Plomb 12. Le Fer 12. Le Mercure 12. Le Bismuth 12. L'Antimoine 12.

X. ARCHITECTURE.

L'Origine de l'Architecture et de ses 5 Ordres 39.